

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1950:2
HANDELSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

TYSKGRUVORNA OCH CENTRALORGAN
FÖR GRUVÄRENDEN

AVGIVET AV

GRUVORGANISATIONSKOMMITTÉN

STOCKHOLM

1950

Statens offentliga utredningar 1950

Kronologisk förteckning

1. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:18. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Örebro län. Beckman. 44 s. K.
2. Betänkande angående tyskgruvorna och centralorgan för gruvärenden. Victor Petterson. 157 s. H.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1950:2

HANDELSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

TYSKGRUVORNA OCH CENTRALORGAN
FÖR GRUVÄRENDEN

AVGIVET AV

GRUVORGANISATIONSKOMMITTÉN

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG

STOCKHOLM 1950

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

THEORY OF QUANTUM MECHANICS

BY

LEONARD S. SCHLESINGER

CHICAGO, ILLINOIS

INNEHÅLL

DEL I. TYSKGRUVORNA

I. <i>Återblick</i>	7
1. Dispositionen av tidigare tyskägd egendom	7
2. Tyskgruvekommittén	9
3. Anbudsförfarandet	13
4. Köpeavtalet	14
5. Utredningsuppdraget i den del det avser tyskgruvorna	14
II. <i>Tillgångarna och skulderna</i>	16
1. Anläggningstillgångarna	16
2. Verkställda värderingar av anläggningstillgångarna	17
3. Fördelning av köpeskillingen på anläggningstillgångarna	20
4. Omsättningstillgångarna	23
5. Speciella tillgångar	25
6. Skulderna	25
7. Sammanfattning	26
III. <i>Drift och kapital</i>	27
1. Utgångspunkter	27
2. De brytvärda gruvorna enligt tyskgrovekommittén	27
3. De ej brytvärda gruvorna enligt tyskgrovekommittén	33
4. Våra synpunkter på driften	34
5. Rörelsekapital	38
6. Nyanläggningar och kapitalbehov härför	39
7. Undersökningsarbeten	40
IV. <i>Pensionsfrågan</i>	42
1. Tjänstemannapensionering	42
2. Arbetarepensionering	43
V. <i>Bostadsfrågan</i>	46
1. Nuvarande bostadsbestånd	46
2. Nytt bostadsbehov	47
VI. <i>Finansiering</i>	49
VII. <i>Aktiebolaget</i>	53
1. Bolagets organisation och stiftande	53
2. Bolagsordning	55
3. Bolagets ekonomiska utgångsställning	56
VIII. <i>Sammanfattning och förslag</i>	57
Särskilt yttrande av direktören Erik J. Bengtson	60

DEL II. CENTRALORGANET

IX. <i>Statens befattning med bergshanteringen</i>	69
1. Återblick	69
2. Nuvarande handläggning av gruvärenden	72
3. Tidigare behandling av frågan om centralorgan för gruvärenden	75
4. Utredningsuppdraget i den del det avser centralorganet	78
X. <i>Gruvegendom med statsintresse</i>	79
1. Statsgruvefält	79
2. Statsägda fyndigheter	81
3. Nuvarande utnyttjande av statsägd gruvegendom	82
4. Statliga bolag och deras gruvegendom	86
5. Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag och dess gruvegendom	87
XI. <i>Centralorgan för gruvfrågor</i>	89
1. Handläggning av gruvfrågor	89
2. Centralorgan i aktiebolagsform	100
3. Principiella synpunkter på aktiebolagsformen	105
4. Centralorgan i verksform	109
XII. <i>Närstående statlig verksamhet</i>	113
1. Verksamhet avseende icke inmutningsbara mineralfyndigheter	113
2. Järnförädling	115
3. Inordnande under centralorganet	117
XIII. <i>Centralorganets organisation och ekonomi</i>	121
1. Ämbetsbefattning	121
2. Ekonomisk förvaltning och redovisning	123
3. Organisation och personal	125
4. Förhållande till andra myndigheter	127
5. Grundinstruktion	128
6. Ämbetsverkets inrättande	130
XIV. <i>Sammanfattning och förslag</i>	132
Förteckning över utredningens ledamöter, sekreterare och experter	135
Källförteckning	136
Förklaringar av facktermer	139
Bil. 1. Köpeavtalet rörande tyskgruvorna	143
Bil. 2. Utmål och andelar tillhöriga kronan	147
Bil. 3. Utmål tillhöriga statliga aktiebolag	156

DEL I

TYSKGRUVORNA

Betänkandet i denna del avgivet den 21 november 1949.

REPORT

TABLE OF CONTENTS

1. Introduction	1
2. Objectives	2
3. Methodology	3
4. Results	4
5. Discussion	5
6. Conclusion	6
7. References	7
8. Appendix	8
9. Bibliography	9
10. Glossary	10
11. Index	11
12. Summary	12
13. Acknowledgements	13
14. Appendix A	14
15. Appendix B	15
16. Appendix C	16
17. Appendix D	17
18. Appendix E	18
19. Appendix F	19
20. Appendix G	20
21. Appendix H	21
22. Appendix I	22
23. Appendix J	23
24. Appendix K	24
25. Appendix L	25
26. Appendix M	26
27. Appendix N	27
28. Appendix O	28
29. Appendix P	29
30. Appendix Q	30
31. Appendix R	31
32. Appendix S	32
33. Appendix T	33
34. Appendix U	34
35. Appendix V	35
36. Appendix W	36
37. Appendix X	37
38. Appendix Y	38
39. Appendix Z	39

I. ÅTERBLICK

I. Dispositionen av tidigare tyskägd egendom

Under de sista åren av andra världskriget riktade de allierade regeringarna vid olika tillfällen framställningar till de neutrala staterna rörande bland annat i dessa länder befintlig egendom tillhörande tyska medborgare och offentliga eller enskilda institutioner i Tyskland. Sålunda krävdes i den s. k. Bretton-Woods-resolutionen, som officiellt delgavs svenska regeringen i oktober 1944, åtgärder för att bland annat förebygga undangömmande av sådan egendom och det förutsattes, att de neutrala staterna skulle underlätta dess utlämnande till efterkrigsmyndigheterna.

Medan förhandlingar i ämnet fördes med de allierade under åren 1944—45 framlades vid 1945 års lagtima riksdag förslag till lagstiftning, avsedd att möjliggöra interna svenska åtgärder i Bretton-Woods-resolutionens anda utöver dem, som redan vidtagits genom skärpning av valutakontrollen m. m. Förslaget föranledde utfärdande av en lag om kontroll å viss utländsk egendom.¹ Denna lag, den s. k. kontrollagen, öppnade möjlighet att anordna särskild kontroll och övervakning av utländsk egendom i riket bland annat genom skingringsförbud och kvarstad. De genom den nya lagstiftningen tillkomna kontroll- och förvaltningsuppgifterna anförtroddes åt en speciell administrativ myndighet, flyktkapitalbyrån, och en

nämnd med väsentligen judiciella funktioner, restitutionsnämnden.² Med stöd av kontrollagen infördes skingringsförbud å tysk egendom i landet.³

Det visade sig snart erforderligt att skapa möjlighet för mer vittgående ingripanden, vilket skedde genom utfärdande av dels den s. k. administrationslagen⁴, dels en lag angående ändrad lydelse av vissa delar av kontrollagen.¹ Enligt administrationslagen kan offentlig administration, på framställning av flyktkapitalbyrån och efter beslut av restitutionsnämnden, anordnas bland annat för svenskt aktiebolag eller annan juridisk person, vari finnes ett bestämmande tyskt inflytande. Även om inflytandet ej kan anses bestämmande, kan administration anordnas med samtycke av bolagets beslutande organ.

Bolag, som satts under administration, företrädes utåt av en administrator, vilken utöver de befogenheter, som eljest tillkomma bolagets organ. Administratören äger dock icke överlåta eller nedlägga bolagets rörelse eller föranstalta om frivillig likvidation eller bolagets upplösning på annat sätt utan tillstånd av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av flyktkapitalbyrån. Tillsyn över administrationen utövas av flyktkapitalbyrån.

¹ Båda inrättade fr.o.m. budgetåret 1945/46. Instruktioner av den 29 juni 1945 (nr 524 resp. 525).

² Kungl. kung. 29 juni 1945 (nr 526).

³ Lag den 14 december 1945 om administration av vissa bolag m.m. (nr 885).

⁴ Lag den 14 december 1945 (nr 887).

¹ Lag den 29 juni 1945 (nr 522).

Genom nyssberörda ändring av kontrollagen erhöles bland annat möjlighet att försälja kvarstadsbelagd egendom om så finnes erforderligt för att egendomen skall komma till en ändamålsenlig och ur allmän synpunkt lämplig användning.

Med stöd av de sålunda vidgade befogenheterna kunde avvecklingen av inom landet befintliga tyska tillgångar börja.

Frågan huru de tyska tillgångarna i Sverige slutligen skulle disponeras löstes efter underhandlingar med de allierade genom den s. k. Washington-överenskommelsen, som, sedan den godkänts av riksdagen vid 1946 års höstsession, av Kungl. Maj:t sattes i kraft den 28 mars 1947. Överenskommelsen innebar bland annat, att de tyska tillgångarna i Sverige skulle omhändertagas, kontrolleras, likvideras och försäljas eller eljest överlåtas genom flyktkapitalbyråns försorg. Den del av vid likvidationen inflytande medel, som beräknades återstå sedan svenska fordringar i viss utsträckning erhållit betalning enligt den svenska clearinglagstiftningen, skulle tillkomma det tyska folkhushållet, medan fördelningen och dispositionen av vid likvidationen i övrigt inflytande medel skulle vara en intern svensk angelägenhet.

Av den tyskägda gruvegendom, som är föremål för vår utredning, sattes med stöd av administrationslagen Hörkens Gruvaktiebolag under administration fr. o. m. den 22 juni 1946¹ samt Håksbergs nya grufaktiebolag, Grufaktiebolaget Lekomberg, Aktiebolaget Stollbergs grufvor och anrikningsverk, Stora Långviks grufveaktiebolag samt Aktiebolaget nya Noragrufvorna fr. o. m. den 1 augusti 1947.² I anledning härav förord-

¹ Restitutionsnämndens beslut den 11 maj 1946.

² Restitutionsnämndens beslut den 4 juni 1947.

nade flyktkapitalbyrån såsom administratörer för Hörkens Gruvaktiebolag kommerserådet K. Sidenvall, och för övriga ovannämnda bolag Sidenvall och hovrättsrådet O. Söderström.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande¹ uppdrog chefen för handelsdepartementet² åt dåvarande byråchefen A. Lindencrona att uppgöra förslag till disposition av vissa näringspolitiskt betydelsefulla svenska näringsföretag, i vilka förelegat tyska intressen.

I sitt förslag³ ingick Lindencrona bland annat på frågan huru försäljningen av de tyska gruvföretagen borde ske. Han konstaterade därvid, att värderingen av gruvorna borde baseras på en räntabilitetsberäkning med tyngdpunkten lagd på prognoser för framtiden och framhöll, att ingående undersökningar fordrades i fråga om naturtillgångar, brytningskostnader, marknadsförhållanden, anläggningarnas kapacitet och eventuella investeringsbehov. I skrivelsen framhölls även, att vid prövning av inkomna anbud anbudssummans storlek icke skulle vara ensam avgörande utan att även näringspolitiska överväganden måste spela in. Ur sådan synpunkt kunde det tänkas, att ett anbud borde antagas även om det icke skulle vara det högsta.

Tillkallade experter⁴, kommerserådet K. Sidenvall, professorn N. Magnusson och disponenten A. Alarik, verkställde en ingående utredning, som i form av promemorior⁵ överlämnades till Linden-

¹ Kungl. Maj:ts beslut den 25 januari 1946.

² Genom beslut den 14 december 1946.

³ Skrivelse till chefen för handelsdepartementet den 10 april 1947.

⁴ Departementschefens beslut den 13 mars 1947.

⁵ Ett sammandrag därav, upprättat av civilekonomen S. Verner-Carlsson, ställdes till spekulanternas och sedermera till tyskgruvekommitténs förfogande. Originalrapporterna ha sedermera ställts till vårt förfogande.

crona. Till Lindencronas förfogande ställdes såsom expert civilekonomen S. Verner-Carlsson¹ och såsom sekreterare dåvarande assessorn R. af Klintberg.² Lindencrona, åtföljd av Verner-Carlsson och af Klintberg, besökte i oktober 1947 gruvföretagen och förhandlade med ledning och anställda. Samtidigt togs även kontakt med representanter för berörda kommuner. Förhandlingarna följdes av statsrådet Kock och kommerserådet Sidenvall. Auktoriserade revisorn P. O. Öhrling tillkallades³ för att med ledning av de berörda företagens bokföring och övriga affärshandlingar fastställa deras tillgångar och skulder och rörelseresultatet under den senaste tioårsperioden.

Förberedande försäljningsförhandlingar upptogs härefter av Lindencrona med ett stort antal spekulanter, av vilka de flesta emellertid efterhand trädde tillbaka eller gingo tillsammans med annan spekulant. Sedan Lindencrona i allmän statsrådsberedning lämnat en redogörelse för förhandlingsläget, hölls⁴ med representanter för de återstående spekulanterna — svenska staten, ett inom Jernkontoret bildat konsortium, Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund samt Lesjöfors AB — ett sammanträde under Lindencronas ordförandeskap. Därvid överlämnades till spekulanterna Verner-Carlssons tidigare omnämnda sammanfattning av Sidenvalls, Magnussons och Alariks expertutredning men meddelades, att resultatet av Öhrlings utredning icke kunde beräknas bli färdigställt förrän senare under året. Vidare upplystes, att en försäljning av hela gruvkomplexet som en enhet vore

önskvärd, men att det icke vore någon absolut förutsättning för försäljningen att anbuden avsågo samtliga gruvor. Vid sammanträdet anmäldes av Lesjöfors AB:s representant att bolaget ingått i jernkontorskonsortiet. Härefter återstod således, utom svenska staten, endast två spekulanter.

Sedan Öhrling färdigställt sina rapporter — vilka, på grund av den avsevärda tid som förflutit efter experternas utredning, efter anmodan av Lindencrona kompletterats med senaste uppgifter om produktionskostnader, försäljningspriser och avsättningsförhållanden hos gruvföretagen — överlämnades de av Lindencrona successivt till spekulanterna.¹ I rapporterna återgivna balansräkningar hänförde sig till den 30/9 1947 för Stora Långviks grufveaktiebolag, den 31/12 1947 för Håksbergs nya grufaktiebolag, Grufaktiebolaget Lekomberg och Aktiebolaget Stollbergs grufvor och anrikningsverk samt den 31/12 1948 för Hörkens Grufaktiebolag och Aktiebolaget nya Noragrufvorna. Sedan Lindencrona lämnat statsrådet Kock redogörelse för de företagna åtgärderna, bemyndigade Kungl. Maj:t honom att infordra anbud på tyskgrufvorna.²

2. Tyskgruvekommittén

Kommitténs tillsättande

Sedan fråga uppstått om statsförvärv av tyskgrufvorna tillkallade statsrådet Kock, med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande³, generaldirektören S. Ödeen, ordförande, samt avdelningskas-

¹ Departementschefens beslut den 14 december 1946.

² Departementschefens beslut den 10 januari 1947.

³ Departementschefens beslut den 14 december 1946.

⁴ Den 11 juni 1948.

¹ Dagtecknade den 15 november 1948, 2 februari 1949, 4 mars 1949 och 23 mars 1949.

² Kungl. Maj:ts beslut den 18 mars 1949.

³ Kungl. Maj:ts beslut den 21 maj 1948, statsrådet Kocks beslut den 5 juni 1948.

sören G. Fridholm, byråchefen R. Palme och auktoriserade revisorn E. Rybeck — den s. k. tyskgruvekommittén¹ — för att utreda i samband med det ifrågasatta statsförvärvet uppkommande frågor av teknisk, ekonomisk och organisatorisk art. Kommittén hade däremot icke att taga ställning till frågan huruvida gruvorna borde förvärvas av staten eller ej.

Allmänna riktlinjer

I TGK:s betänkande² redovisades inledningsvis de principer, som legat till grund för TGK:s värdering av malmfyndigheterna jämte anläggningar och för de av TGK gjorda driftekonomiska kalkylerna. TGK beräknade, på i betänkandet närmare angivna grunder, kapitalvärdet för de olika gruvkomplexen. I de fall, då kapitalvärdet blivit lägre än av kommittén beräknat realisationsvärde, lades det senare till grund för värderingen.

TGK utgick, i enlighet med direktiven, från att samtliga fyndigheter skulle förvaltas och drivas av ett enda statligt bolag och förutsatte därvid, att gruvorna sammanfördes i ur tekniska och liknande synpunkter lämpliga enheter utan hänsyn till före statsövertagandet rådande förhållanden, vilka ju betingats av att äganderätten då var splittrad.

Rörelsetillgångar och leverantörsskulder medtogos icke i TGK:s värdering utan ansågos böra hänföras till tidpunkten för statsövertagandet, då frågan om och till vilket värde dessa tillgångar och skulder borde övertagas finge avgöras genom förhandlingar mellan det statliga företaget och de nuvarande bolagens administratorer.

TGK ansåg, att härutöver förefintliga mellanhavanden av speciell karaktär — exempelvis lån från de tyska intressenterna med mer eller mindre ovillkorlig återbetalningsskyldighet — principiellt icke borde övertagas av det statliga företaget.

Bland bolagens tillgångar funnos även aktier i andra gruvbolag, vilka TGK ansåg böra ingå i förvärvet.

TGK hade vid beräkningen av malm-tillgångarna haft att röra sig med många osäkra faktorer. Uppgörandet av driftkalkyler hade varit vanskligt med hänsyn till erforderliga nyanläggningar, omläggning av brytningen, omorganisation av driftenheterna och ej minst arbetskraftbehovet. Dessa omständigheter föranledde TGK att vid sina beräkningar ålägga sig en viss försiktighet.

I malmtillgångarna inräknades på basis av mycket försiktiga antaganden även sannolika tillgångar.

Årsbrytningen beräknades med utgångspunkt från lämplig avsänkning eller, i vissa fall, anläggningarnas kapacitet.

I stor utsträckning hade gruvföretagen egna bostäder, vilkas värde medtogos vid beräkningen av realisationsvärdet. Bostäderna voro av varierande standard. Vissa voro moderna och i mycket gott skick, andra däremot i mycket dåligt skick och fordrade betydande reparationer och ombyggnader. Den i vissa fall utökade brytningen krävde vidare ökat arbetareantal. Härav föranlett behov av ytterligare bostäder förutsatte dock TGK skola ordnas på för bostadsförsörjning i allmänhet normalt sätt med kostnaderna täckta av hyrorna, varför således några kostnader härför ej komme att belasta driften. I detta sammanhang framhöll TGK, att i händelse av ett statsövertagande kraven på

¹ I fortsättningen benämnd TGK.

² Avgivet den 29 januari 1949. Ej offentligt.

ordnande av bostäder sannolikt komme att öka. Givetvis borde vid ett statsövertagande undersökas, i vilken utsträckning statligt stöd för bostadsförsörjningen på de olika platserna kunde bli erforderligt.

I fråga om pensionskostnaderna framhölls, att varje större företag numera torde få räkna med tjänstemannapensioner, vilket också skedde i TGK:s kalkyler. I fråga om arbetarepensioner hade de nuvarande bolagen ej några åtaganden. Efter längre tids tjänst brukade dock utgå en gratial av 25—50 kronor per månad. I överensstämmelse med vad som vore fallet i av staten tidigare övertagna företag, torde dock, framhöll TGK, även i detta fall arbetarepensionsfrågan få ordnas. Då emellertid, därest ej särskilda villkor vid försäljningen uppställdes, en enskild köpare ej behöva räkna därmed, hade TGK i kalkylerna ej ansett sig böra medtaga andra kostnader för arbetarepensionering än enligt nuvarande system. Vid bedömande av de ekonomiska konsekvenserna av ett eventuellt statsövertagande måste emellertid även kostnaderna för en arbetarepensionering medräknas.

Uppskattningen av kostnader för material och dylikt hade av skilda orsaker endast i ringa utsträckning kunnat grundas på då tillgängliga förbruknings-siffror. På grundval av från företagen erhållna uppgifter hade emellertid TGK gjort en beräkning av vid en rationell drift sannolika siffror. Vid ändrad driftteknik liksom vid upptagande av helt ny brytning hade emellertid beräkningen måst baseras på antaganden.

TGK upptog därefter till behandling bolagens direktägda fyndigheter och behandlade aktieinnehavet i två utomstående gruvföretag, Skandinaviska Gruv AB och AB Smålands Taberg, i ett särskilt avsnitt av utredningen.

Malmfyndigheterna¹

De brytvärda gruvfyndigheterna hade, som förut nämnts, av TGK sammanförts till drifttekniska enheter, vari ingingo närliggande ej brytvärda fyndigheter. På så sätt erhöles tre grupper: Håksbergsgruvorna, Starkgruvorna och Intrångsgruvorna. Övriga direktägda fyndigheter ansågos ej brytvärda.

Håksbergsgruvorna, belägna norr och nordost om Ludvika, omfatta ett flertal fält, av TGK sammanförda i tre arbetsenheter: Håksberg, Lekomberg och Stollberg. Starkgruvorna omfatta Eskilbacks- och Karlvagnsfälten inom Norbergs municipalsamhälle. Till Intrångsgruvorna, nordost om Hedemora, räknas utom Intrångsfältet vissa andra ej brytvärda fyndigheter, alla i Garpenbergs socken.

De övriga, såsom ej brytvärda ansedda fyndigheterna äro:

Asköfältet i Södermanlands län vid sjön Öljaran söder om Hjälmaren; Pershytte Berggruvefältet sydväst om Nora stad; Hörkens malmfält invid Hörkens järnvägsstation; Östanbergsfältet 14 km nordost om Smedjebacken; Grönvoldsfältet på en ö i sjön Usken norr om Nora stad; Mariebergfältet vid Nyköping; Svärtafältet nordost därom, Nartorps- och Ormestorpsfälten i Östergötlands län nordväst om Valdemarsvik samt diverse utmål dels i Knutsbofältet inom Folkärna socken, dels på spridda ställen i Norrbärke socken.

Företagsform och centraladministration

Enligt direktiven för TGK skulle gruvorna efter statsövertagandet drivas som ett statligt aktiebolag. TGK föreslog att styrelsen skulle bestå av tre ledamöter och att Håksberg, eventuellt Ludvika,

¹ Se vidare kap. II och III.

skulle bli bolagets säte. För Håksberg talade, att personal- och kontorsorganisation kunde förbilligas genom att göras gemensamma för bolagsledningen och den största platsledningen.

Personalorganisationen inom centralförvaltningen borde enligt TGK ur ekonomisk synpunkt begränsas, vilket dock icke borde hindra en centralisering av vissa arbetsuppgifter där detta kunde medföra besparingar, bättre utnyttjande av tillgänglig fackkunskap och överhuvudtaget en rationalisering. En god gruvteknisk kapacitet borde placeras hos företagsledningen.

Värdering

För de såsom brytvärda bedömda driftenheterna kalkylerade TGK drift- och administrationskostnader samt investeringsbehov för nyanläggningar. På grundval av dittillsvarande priser och antaganden om prisutvecklingen kalkylerade TGK sannolika försäljningspriser. Ur dessa kalkyler beräknade TGK för de olika driftenheterna driftöverskott, varvid hänsyn togs till kostnaden för förräntning och amortering av nyinvesteringar samt ränta på rörelsekapital. På grundval av driftöverskotten beräknade TGK driftenheternas kapitalvärden utifrån den förutsättningen, att kapitalvärdet under drifttiden skulle amorteras och förräntas ur det efter inkomstskatten återstående årliga driftöverskottet. För sådan gruenhet, för vilken tillräckligt driftöverskott ej erhöles, liksom för ej brytvärda gruvor beräknade TGK det sannolika realisationsvärdet. Slutligen uppskattade TGK kapitalbehov för investering samt rörelsekapital och angav sättet för finansiering genom aktiekapital och förlagslån.¹

¹ Se vidare kap. VI.

Arbetarepensionsfrågan

Som tidigare nämnts medtog TGK ej i kalkylen kostnaderna för arbetarepensionering men framhöll, att vid statsövertagandet även dessa kostnader måste medräknas.¹

Bostadsfrågan

TGK framhöll, att bostadsfrågan för de nuvarande anställda i huvudsak vore ordnad. För modernisering av befintliga bostäder samt för nybyggnader — bland annat i samband med av TGK förutsatt utökning av arbetareantalet — beräknades dock vissa kostnader uppstå.²

TGK:s örslog

TGK föreslog, i händelse av ett statsövertagande, bland annat

att för ifrågavarande ändamål skulle bildas ett statligt aktiebolag med ett aktiekapital av lägst 10 milj. kronor,

att detta aktiebolag skulle från de förutvarande tyskägda företagen förvärva gruvfyndigheter, fastigheter och andra anläggningstillgångar till ett pris, som bestämdes med utgångspunkt från det av TGK angivna värdet av ca 12 milj. kronor och under hänsynstagande till av TGK anförda synpunkter,

att frågan om ett övertagande av rörelsetillgångar och rörelseskulder från de nuvarande företagen skulle få avgöras av bolaget efter förhandlingar med de nuvarande företagen samt

att för erforderliga nyanläggningar medel i form av förlagslån successivt skulle ställas till bolagets förfogande.

¹ Se vidare kap. IV.

² Se vidare kap. V.

3. Anbudsförfarandet

Sedan TGK avlämnat sitt betänkande verkställde kommitténs ordförande Ödeen en omräkning¹ av vissa av TGK:s siffror med hänsyn till efter utredningen framkomna ytterligare upplysningar — bland annat i de senare av Öhrlings rapporter — och under hänsynstagande till av TGK vid värderingen ej medräknade pensions- och avvecklingskostnader. Det föreslogs även i skrivelsen, att anbudens borde omfatta samtliga gruvor, men blott anläggningstillgångar och aktieinnehav, samt att köparen skulle förbinda sig att ordna pensionsfrågan för de anställda och att vidtaga åtgärder till skyddande av de anställda vid gruvor, som komme att nedläggas.

Sedan Ödeen i allmän statsrådsberedning² redogjort för TGK:s utredning och innehållet i nyssnämnda skrivelse, uppdrog Kungl. Maj:t åt kommittéledamöterna Ödeen och Rybeck att upprätta det förslag till anbud på tyskgruvorna, som för kronans del borde avgivas till Lindencrona.³ Efter förhandlingar mellan Lindencrona, å ena, samt utredningsmannen Rybeck och representanter för de båda övriga spekulanterna — Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund och jernkontorskonsortiet — å andra sidan, utarbetades förslag till anbudsvillkor, vilka av Rybeck tillställdes Lindencrona. I promemoria till statsrådet Kock⁴ angav Lindencrona, efter en redogörelse för frågans dittillsvarande behandling, vissa anbudsvillkor och föreslog bland annat, att anbud borde avse blott de tillgångar och skulder, som hade samhörighet med gruvdriften och angav särskilt de tillgångar och skulder, som ej skulle

medräknas. Sålunda undantogs vissa Stora Långviks grufveaktiebolag tillhöriga gruvtillgångar. I en senare promemoria¹ kompletterades uppgifterna så, att anbudens skulle avse enbart anläggningstillgångarna, att avvecklingen skulle antagas ske per den 1 juli 1949, att omsättningstillgångarna skulle övertagas till sitt verkliga värde och att de nyssnämnda undantagna gruvtillgångarna skulle ingå. Därjämte angavs att anbudstiden utgick den 9 maj 1949. Båda dessa promemorior tillställdes spekulanterna. Sedan Lindencrona i skrivelse till spekulanterna² meddelat, att anbudstiden förlängts till och med den 16 maj 1949, erhöles spekulanterna slutgiltigt besked om anbudstiden genom ett protokoll över ett sammanträde mellan Lindencrona och administratorerna³, vari angavs, att anbudstiden på framställning av jernkontorskonsortiet förlängts till och med den 15 juni 1949.

I sitt förslag⁴ framhöll Ödeen och Rybeck, att TGK vid bestämmandet av det driftvärde, som beräknats för vissa av gruvorna, på i TGK:s betänkande anförda skäl icke ansett sig höra räkna med större pensionsförpliktelser för en köpare än dem, som ålago de nuvarande företagen. Vid ett statsövertagande bleve det emellertid nödvändigt att ordna även arbetarepensionsfrågan. Ödeen och Rybeck hade därför ansett det riktigast att i den av dem gjorda driftkalkylen inräkna även kostnaden härför. Härjämte hade de — i fråga om de gruvor, som antogs skola avvecklas — justerat de av TGK beräknade realisationsvärdena med hänsyn till vissa av dem förutsedda särskilda avvecklingskostnader. Dessutom hade de erhållit tillgång till

¹ I v.p.m. till statsrådet Kock, dagtecknad den 17 februari 1949. Ej offentlig.

² Den 8 februari 1949.

³ Kungl. Maj:ts beslut den 25 februari 1949.

⁴ I v.p.m. dagtecknad den 15 mars 1949.

¹ Tillägg till v.p.m. daterad den 4 april 1949.

² Skrivelse den 20 april 1949.

³ Sammanträde den 29 april 1949.

⁴ Skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 juni 1949. Ej offentlig.

visst vid tiden för TGK:s värdering ej tillgängligt siffermaterial, som föranlett vissa justeringar.

Efter att utförligt ha ingått på andra med anbudsgivningen sammanhängande spörsmål¹ föreslogo Ödeen och Rybeck anbudssumma och anbudsvillkor och erhö² i uppdrag att för statens räkning avgiva anbud i enlighet med förslaget.

I anbudet, som avgavs den 15 juni 1949 till utredningsmannen Lindencrona och som på hans begäran kompletterades genom nytt anbud den 28 juni 1949, erbjöds ett fast pris av 9,3 milj. kronor för gruvor, fastigheter och anläggningar per den 1 april 1949. För lager, fordringar, pensionsutfästelser och rörelseskulder, som förutsattes skola samtidigt övertagas, angåvos värderingsprinciperna.

I allmän statsrådsberedning³ lämnade härefter Lindencrona redogörelse för resultatet av anbudsförfarandet. Utöver det för statens räkning avgivna anbudet hade anbud endast avgivits av en av de båda enskilda parter, som beretts tillfälle att inkomma med anbud. Enligt detta anbud erbjöds för anläggningstillgångarna per samma datum 4,5 milj. kronor. I anbudet angavs driften vid Håksberg skola omedelbart nedläggas medan övriga gruvor avsågos drivas av ett nybildat bolag. För i samband med driftnedläggelsen eventuellt uppkommande kostnader för sociala åtgärder förbehöll sig anbudsgivaren avdrag på köpeskillingen.

4. Köpeavtalet

Sedan anbudsprövningen slutförts upptogs på flyktkapitalbyråns initiativ förhandlingar mellan Sidenvall och Sö-

¹ Se framställningen under kap. II: 2.

² Kungl. Maj:ts beslut den 10 juni 1949.

³ Den 30 juni 1949.

derström såsom administratorer för bolagen och Ödeen och Rybeck såsom ombud för svenska staten som köpare, vilka förhandlingar resulterade i ett förslag till köpekontrakt. Sedan båda parterna godkänt detta förslag, underställdes detsamma av flyktkapitalbyrån Kungl. Maj:t för godkännande. Kungl. Maj:t godkände avtalet¹ och bemyndigande samtidigt Ödeen och Rybeck att för Kungl. Maj:t och Kronan underteckna detsamma.

Enligt köpeavtalet², för vars giltighet fordrades riksdagens godkännande, överlätas bolagens anläggningstillgångar ävensom övriga tillgångar och skulder — med undantag av aktier i AB Smålands Taberg och Skandinaviska Gruv AB, vissa andra uppräknade tillgångar, vissa banktillgodohavanden, värdepapper och kassabehållning ävensom skulder till aktieägarna och tyska intressenter — från och med den 1 april 1950. Bolagens dåvarande pensionsförpliktelser ävensom ingångna leveransavtal skola även i princip övertagas. Köpeskillingen har, med utgångspunkt från anläggningstillgångarnas beräknade värde per den 1 april 1950 och med avdrag för på tiden fram till denna dag belöpande substansminskning och avskrivning m. m., bestämts till 7,9 milj. kronor. För rörelsetillgångarna angivas i avtalet grunderna för värderingen per den 1 april 1950.

Avtalet undertecknades av parterna den 16 september 1949.

5. Utredningsuppdraget i den del det avser tyskgruvorna

Till statsrådsprotokollet den 4 augusti 1949 anförde statsrådet Kock — efter att inledningsvis hava berört TGK:s ut-

¹ Kungl. Maj:ts beslut den 16 september 1949.

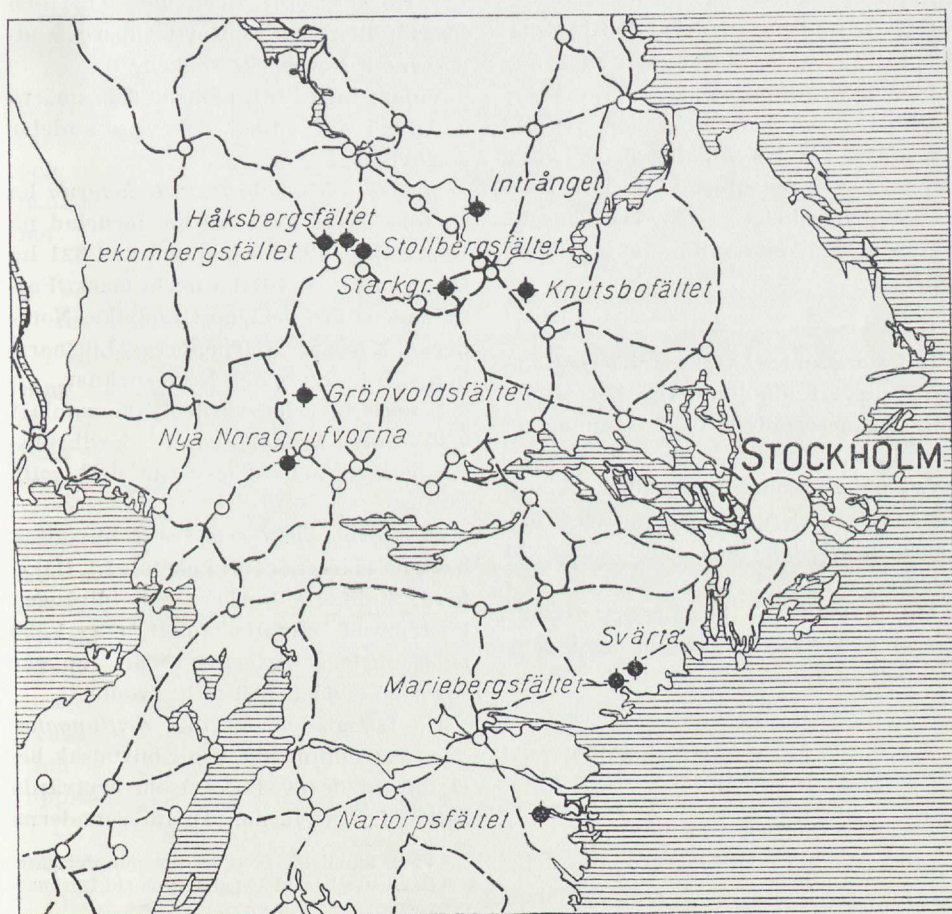
² Bilaga 1.

redning och anbudsförfarandet — bland annat följande¹:

»Efter nu verkställd prövning av de inkomna anbuden är det min avsikt att sedermera föreslå Kungl. Maj:t att avgiva proposition till riksdagen angående förvärv av gruvorna för statens räkning. Dessförinnan synas emellertid formerna för gruvornas administration, drift och finansiering böra närmare utredas. I Kungl. Maj:ts beslut den 21 maj 1948, som låg till grund för

¹ För direktiven, till den del de avse utredningsuppdraget i övrigt, redogöres i kap. IX.

tyskgruvekommitténs tillsättande, angavs, att gruvorna i händelse av statsövertagande borde drivas i aktiebolagsform. Tyskgruvekommittén utgick i sitt betänkande från att de borde drivas i ett enda företag samt uppdrog vissa riktlinjer för ett sådant bolags organisation och finansiering. Dessa principer torde böra ligga till grund för den fortsatta utredningen, som bör resultera i ett detaljerat förslag till ett statligt gruvbolag utan dock att i organisatoriska, drifttekniska eller driftekonomiska frågor binda en kommande bolagsledning i vidare mån än vad som är sedvanligt.»

Karta utvisande läget av de av utredningen behandlade gruvfälten.

II. TILLGÅNGARNA OCH SKULDERNA

1. Anläggningstillgångarna

De anläggningstillgångar, som genom köpeavtalet av den 16 september 1949 övertagas, utgöras av gruvor och gruvrättigheter, skogs- och jordbruksfastigheter, bostadsbyggnader, driftbyggnader, fasta maskinanläggningar samt maskiner och inventarier.

Gruvor och gruvrättigheter omfatta ett större antal fyndigheter, av vilka följande — sammanförda i av TGK föreslagna driftenheter — av TGK ansetts kunna ifrågakomma för fortsatt brytning:

Håksbergsgruvorna:

Håksbergszonen: Iviks-, Ickorrbotten-, Håksbergs-, Källbotten-, Gräsbergs- och Torrstensbergsfälten med sammanlagt 112 utmål.

Lekombergszonen: Lekombergs-, Sörviks-, Gussjöbergs-, Dammgruve- och Laggaruddsfälten med sammanlagt 31 utmål.

Stollbergszonen: Stollbergs-, Dammbergs- och Svartbergsfälten med sammanlagt 39 utmål.

Starkgruvorna:

Eskilbacks- och Karlvagnsfälten med sammanlagt 16 utmål.

Intrångsgruvorna:

Intrångsfältet, Middagsgruvan, Jelkgruvan och Bensåsfältet med sammanlagt 12 utmål.

Utöver ovan angivna fyndigheter finnas följande, vilka TGK emellertid be-

dömt såsom åtminstone under nuvarande förhållanden icke brytvärda: Askö- (3 utmål), Pershytte Berggruve- (20), Östanbergs- (19), Mariebergs- (5), Nartorps- (1), Ormestorps- (1), Knutsbo- (2), Hörken- (16), Grönvolds- (13) och Svärtafälten (1) samt ytterligare 5 utmål inom Norrbärke socken.¹

Vidare ingå i tillgångarna dels smärre andelar i vissa utmål, dels vissa andelar i gruvbolag.

Skogs- och jordbruksfastigheterna ha en total areal av 1 690 ha, fördelad på 78 ha åker, 190 ha betesmark, 1 321 ha skogsmark och 101 ha övrig mark. Fastigheterna äro belägna i Ludvika, Norrbärke, Norbergs, Garpenbergs, Ljusnarsbergs, Österåkers och Nora socknar.

Senaste taxeringsvärde är sammanlagt 0,46 milj. kronor, varav jordbruksvärde 0,23 och skogsvärde 0,23 milj. kronor.

Bostadsbyggnaderna äro i huvudsak belägna kring Sörvik, Lekomberg, Håksberg, Stollberg, Norberg och Intrånget. Bostäderna omfatta totalt c:a 1 500 rumsenheter. Taxeringsvärdet uppgår till sammanlagt 2,80 milj. kronor.^{2 3}

De fastigheter, å vilka *driftbyggnaderna* äro uppförda, äro i huvudsak belägna vid de av TGK såsom brytvärda bedömda gruvorna. Driftbyggnaderna

¹ Vissa utmål ha även främmande delägare.

² Exklusive bostadsbyggnaderna vid Intrångsgruvorna.

³ I taxeringsvärdena ingå i allmänhet även markvärden, i vissa fall äro dock dessa inräknade i taxeringsvärdena för skogs- och jordbruksfastigheterna.

utgöras av byggnader och anläggningar för uppfordring och anrikning av malm jämte därtill hörande personal-, administrations-, verkstads-, förrådsbyggnader och dylikt.

Utöver dessa anläggningar, koncentrerade till Håksberg, Lekoberg med Sörvik, samt Stollberg, Norberg och Intrånget, finnas driftbyggnader även vid Askö och Källbotten — vilka byggnader av TGK föreslagits icke skola komma till användning — ävensom vissa smärre, delvis förfallna byggnader vid nedlagda gruvfält.

Sammanlagda taxeringsvärdet uppgår till 3,16 milj. kronor.^{1 2}

I anläggningstillgångarna ingå därjämte *fasta maskinanläggningar*, tillhörande driftbyggnaderna, samt *maskiner och inventarier*. För de förra är sammanlagda taxeringsvärdet 0,71 milj. kronor.

2. Verkställda värderingar av anläggningstillgångarna

I samband med Lindencronas utredning verkställdes, såsom förut angivits³, av särskilda sakkunniga en utredning rörande värdet av gruvföretagen, vilken i form av ett kort sammandrag av Lindencrona tillställdes anbudsgivarna. Däri ingick, förutom beräkning av malmtillgångarna, kalkyler över driftkostnader och investeringsbehov vid de viktigare gruvkomplexen. Någon värdering av anläggningarna verkställdes emellertid icke i annan mån än att realisationsvärdet av vid driftens framtida nedläggande återstående egendom uppskattades.

På grundval av dels den nyssnämnda utredningen, dels i företagens bokföring

upptagna värden gjorde Öhrling sedermera sin utredning angående bland annat anläggningstillgångarnas värde. I fråga om gruvegendomen utgick Öhrling därvid från de i bolagens bokföring upptagna värdena. Dessa voro naturligen beroende av de möjligheter till avskrivning av i gruvorna tidigare investerade medel, som varje särskilt bolags driftöverskott under åren medgivit. De ur avkastningssynpunkt minst gynnsamma gruvorna blevo härigenom upptagna i högre värden än de mera gynnsamma. Då Öhrlings utredning på grund av utredningsmaterialets omfattning tog betydande tid, kom hans utredning delvis att hänföra sig till långt tillbaka belägna tidpunkter, vilka dessutom icke sammanföllö för de olika bolagen.¹

En sammanställning av resultatet av Öhrlings utredning ger följande värden:

	Av Öhrling an- tagna värden ² milj. kr.
Gruvor och gruvrättigheter	6,13
Skogs- och jordbruksfastigheter ..	0,58
Bostadsbyggnader	2,36
Driftbyggnader	1,89
Fasta maskinanläggningar	1,72
Maskiner och inventarier	1,64
Summa	14,32

TGK sökte dels ur gruvtekniska och drifttekniska synpunkter bedöma om de olika fyndigheterna voro brytvärda eller ej, dels verkställa en värdering av fyndigheterna och anläggningarna. För de brytvärda fyndigheterna gjordes kalkyler över brytningskostnaderna under såsom lämpliga bedömda drifttekniska förutsättningar. Därjämte uppskattade TGK omfattningen av erforderliga investeringar i nyanläggningar, övriga investeringar samt nödvändigt rörelseka-

¹ De tidpunkter, till vilka de av Öhrling använda balansräkningarna hänföra sig, ha angivits i det föregående (sid. 9).

² Erhållna genom justering av i bolagens räkenskaper upptagna värden.

³ Häri ingå för Intrånget även bostadsbyggnaderna, som där tillsammans med driftbyggnaderna äsatts gemensamt taxeringsvärde.

² I allmänhet inklusive markvärden.

³ Se not 5, sid. 8.

pital. På grundval av tänkbara försäljningspriser, antagen brytningstid samt beräknade driftkostnader och kapitalomkostnader beräknades TGK årsavkastningen. Härur beräknades sedan ett kapitalvärde, driftvärde, för de olika gruvkomplexen. För sådana fyndigheter, som TGK bedömt icke brytvärda, liksom för sådana, där det ekonomiska resultatet av driften enligt TGK:s kalkyler givit ett lågt driftvärde, genomförde TGK en värdering av anläggningstillgångarna under förutsättningen att driften i förekommande fall nedlades och anläggningarna omedelbart realiserades.¹ Efter på detta sätt genomförda värderingar kom TGK till ett driftvärde för Stollbergsgruvorna och realisationsvärden för övriga gruvor. För Intrångsgruvorna gav beräkningen under de antagna förutsättningarna ungefär lika stort realisations- som driftvärde.

TGK:s värdering hänförde sig till samma tidigare tidpunkter som Öhrings. I de fall, då TGK enligt ovan kom fram till driftvärden för vissa gruvkomplex, beräknades dessa såsom en kapitalisering efter vissa grunder av under brytningstiden uppkommande driftöverskott, vilka, utöver avskrivning av anläggningvärdet på brytningstiden, skulle efter skatter medge en förräntning av ett mot driftvärdet svarande investerat kapital efter en, med hänsyn till riskerna, såsom rimlig bedömd procent-sats. Driftvärdet framkom sålunda icke efter en detaljvärdering av anläggningarna utan som en ospecificerad totalsumma för samtliga anläggningar.

TGK:s värdering gav till resultat en totalsumma för anläggningstillgångarna av 12 milj. kronor. I Ödeen och Rybecks

¹ TGK framhöll i detta sammanhang, att den omständigheten att TGK räknade med realisationsvärden icke betydde, att de ifrågakommande gruvorna vid en rationell drift icke kunde bli bärkraftiga och driften således fortsattes.

utredning¹, som skulle utgöra underlag för statens anbud, framhölls, att TGK:s värdering avsåg de nuvarande företagens anläggningstillgångar, men att vid bedömning av anbudssummans storlek hänsyn jämväl måste tagas till att det driftvärde, som beräknats för vissa av gruvorna, bestäms under den förutsättningen att köparen ej skulle vara skyldig ikläda sig större pensionsförpliktelser än de nuvarande företagen. I händelse av ett statsövertagande bleve det emellertid nödvändigt att ordna även arbetarepensionsfrågan, varför det syntes Ödeen och Rybeck riktigast att i driftkalkylen inräkna även kostnaderna härför. Efter dessa grunder verkställde Ödeen och Rybeck en omräkning.

I fråga om de gruvor, för vilka TGK räknat med ett realisationsvärde, framhöll Ödeen och Rybeck att beräkningen byggde på antagandet om omedelbar realisation. En eventuell avveckling måste emellertid taga tid och därunder måste man, då inga kostnadskrävande rationaliseringsåtgärder under tiden kunde ifrågakomma, räkna med förlust. Vidare uppstodo vid avvecklingen en del problem av social natur, vilkas lösande måste draga kostnader. Ödeen och Rybeck uppskattade de antagliga kostnaderna härför och kommo fram till nya justerade realisationsvärden för gruvorna.

Vidare framhöll Ödeen och Rybeck att TGK ej haft tillgång till exakta uppgifter i fråga om vissa anläggningstillgångar och ej heller till en del uppgifter rörande den aktuella brytningen, driftkostnader och priser. Sådana uppgifter hade sedermera blivit tillgängliga, till följd varav vissa justeringar av värderingarna måste göras. Med hänsynstagande till de angivna omständigheterna genomfördes en reviderad värdering.

¹ Jfr kap. I:3.

som slutade på en totalsiffra av 10 milj. kronor.

Emellertid påpekade Ödeen och Rybeck att resonemanget dittills endast rört frågan om de ifrågavarande objekten realisations- och driftvärden. Ställning hade därmed icke tagits till det anbud staten borde avgiva för att säkra ett förvärv. Med andra ord: de angivna värdena kunde icke utan vidare sättas lika med priset på objekten vid en konkurrens med övriga ifrågakommande spekulanter. Det pris, som en enskild spekulant kunde vara villig att erbjuda, berodde på huru attraktiva objekten voro för just honom; vilka vinstmöjligheter respektive förlustrisker han med sina särskilda förutsättningar eller utgångspunkter kunde bedöma förefinnas. Även andra omständigheter än i mera inskränkt bemärkelse rent affärsmässiga kunde därvid också tänkas inverka.

I första hand ansågs därvid Stollberg vara det attraktiva objektet, medan de övriga gruvorna i stor utsträckning komme att betraktas som värdelösa eller till och med som en belastning, då köpet enligt anbudsvillkoren måste avse samtliga objekt. En enskild köpare komme sannolikt att snarast möjligt nedlägga driften vid som ej brytvärda bedömda gruvor och realisera egendomen. Själva realisationen av egendom förutsågs taga tid, förorsaka administrations- och försäljningskostnader, giva ränteförluster o. s. v. Därjämte vore det ej osannolikt att, så länge som egendomen vore kvar i den blivande köparens hand, en hel del underhållskostnader kunde uppstå. Med krav på bostadsreparationer och bostadsombyggnader finge en köpare bland annat räkna, även om driften nedlades. Dylika kostnader kommo naturligtvis att i ej mindre grad drabba staten som köpare.

Ur dessa synpunkter kunde det ej an-

ses osannolikt att enskilda spekulanter kunde komma att erbjuda ett pris för de icke brytvärda gruvföretagen, som högst väsentligt understege deras värde enligt de gjorda kalkylerna och för exempelvis Håksberg kunde komma att bli obetydligt.

Å andra sidan ansågos emellertid de brytvärda gruvorna, främst Stollberg, kunna komma att värderas avsevärt högre än vad Ödeen och Rybeck kalkylerat. Sålunda vore blymalmsbrytningen en kortfristig och god affär och alldeles omöjligt vore det ej heller att, om inga särskilda hänsyn behövde tagas, malmen kunde än snabbare utbrytas för att utnyttja det då exceptionellt höga prisläget på bly. Av dylika orsaker vore det tänkbart att mera optimistiska kalkyler kunde leda till väsentligt högre kapitalvärden.

Även limonitmalm-brytningen i Stollberg — för vilken TGK ej ansett sig kunna upptaga något värde med hänsyn till svårbedömbara tekniska faktorer ifråga om möjligheterna att utvinna malmen — kunde bli föremål för olika värderingar. Sådan enskild spekulant, som hade tillgång till speciell teknisk sakkunskap rörande förädling av denna malmtyp och som därför måhända kunde räkna med att det tekniska problemet för hans del vore löst, kunde genomföra driftkalkyler, som voro tillräckligt säkra för att läggas till grund för en värdering.

Det från statens sida sedermera avgivna anbudet,¹ som avsåg anläggningstillgångarna i det skick och med den omfattning de hade vid de av Öhrlings utredning angivna tidigare balansdagsdata, uppgick för anläggningstillgångarna till 10 milj. kronor. Det justerade anbudet,² som avsåg anläggningstillgån-

¹ Av den 15 juni 1949.

² Tilläggsanbud av den 28 juni 1949.

garna per den 1 april 1949, reducerade emellertid denna summa till 9,30 milj. kronor. Sistnämnda värde lades sedermera till grund för köpekontraktet, men då detta hänförde sig till det förutsedda övertagandet per den 1 april 1950, justerades anbudssumman ytterligare med hänsyn till under mellantiden inträffande förändringar. Sålunda gjordes avdrag för förutsedd minskning i Stollbergsgruvornas driftvärde med hänsyn till att den återstående brytningstiden minskades med ett år, för uppskattad substansminskning i övriga brytvärda gruvor samt för antagen värdeminskning hos de den 1 april 1949 förefintliga anläggningstillgångarna. Slutligen undantogs från anläggningstillgångarna inom Mariebergsfältet vid Nyköping befintlig tomtmark. Efter förhandlingar enades man om en köpeskillning av 7,9 milj. kronor, vilken vid övertagandet skulle ökas med avskaffningsvärdet av efter den 1 april 1949 nyanskaffade anläggningar m. m. Värdet av nämnda nyanskaffningar torde i den mån nu kan bedömas kunna uppskattas till ungefär 0,4 milj. kronor och den totala köpeskillningen för anläggningstillgångarna per den 1 april 1950 skulle sålunda komma att uppgå till 8,3 milj. kronor.

3. Fördelning av köpeskillingen på anläggningstillgångarna

Den gruvegendom och de övriga anläggningstillgångar, som genom det uppgjorda köpekontraktet skulle komma att förvärvas, ha sålunda den 1 april 1950 ett sammanlagt värde av 8,3 milj. kronor, motsvarande den på grundval av det högsta avgivna anbudet beräknade köpeskillningen.

Denna anbudssumma och därmed också denna köpeskillning ha i huvudsak bestämts på grundval av den av Ödeen

och Rybeck företagna utredningen. Såsom framgår av den föregående redogörelsen beräknades därvid värdet för var och en av de olika gruvorna utifrån antaganden om huruvida en lönsam brytning skulle kunna äga rum eller ej. För de gruvor, beträffande vilka de utgingo från att brytning i framtiden icke skulle komma att äga rum, åsattes själva fyndigheterna icke något värde, under det att till dessa gruvor hörande byggnader, maskiner och inventarier upptogs till realisationsvärden, varifrån avdrogos de kostnader, som beräknades uppstå under en avvecklingsperiod. För de gruvor åter, där en fortsatt brytning antogs, beräknades värdet till nuvärdet av nettoavkastningen under återstående brytningstid. Denna senare värdering innebar således, att man erhöll ett totalvärde, som avsåg såväl fyndigheterna som de därtill hörande anläggningarna. I motsats till vad som i viss utsträckning var fallet beträffande de ej brytvärda gruvorna erhöles däremot härigenom icke särskilda värden på de olika slagen av tillgångar. Någon sådan fördelning var ej heller erforderlig, då utredningen endast hade till syfte att utröna anläggningstillgångarnas totala värde.

Det ovan sagda gällde gruvor och gruvrättigheter samt de tillgångar, vilkas värde var beroende av gruvsdriften, d. v. s. byggnader, maskiner och inventarier. Skogs- och jordbruksfastigheter däremot hade upptagits till saluvärdena utan hänsyn till huruvida drift förutsatts vid de gruvor, till vilka de voro anknutna.

Det har emellertid synts oss önskvärt att i fråga om samtliga gruvor — oberoende av huru de tidigare värderingarna skett — söka uppgöra ett förslag till fördelning av köpeskillningen på de olika slagen av anläggningstillgångar, bland

annat därför att de med hänsyn till åtskilliga bestämmelser, exempelvis i fråga om lagfart, bokföring och beskattning, framdeles icke kunna behandlas som en enhet.

Vid vår uppdelning av köpeskillingen följa vi i huvudsak grunderna för Ödeen och Rybecks värdering. Sedan vi därvid beräknat värdena av byggnader, maskiner och inventarier på basis av deras realisationsvärden och, i förekommande fall, bruksvärden, måste värdet av gruvor och gruvrättigheter vara skillnaden mellan den totala köpeskillingen för anläggningstillgångarna och värdet av de övriga anläggningstillgångarna.

I fråga om skogs- och jordbruksfastigheterna ger en beräkning enligt grunderna för Ödeen och Rybecks värdering ett värde av 0,88 milj. kronor. Detta värde utgör det saluvärde Ödeen och Rybeck kommit fram till, i huvudsak på grundval av Öhrlings utredningar.

Vad beträffar skogsfastigheter — vilka representera den övervägande delen av det nyss angivna värdet — är det aktuella saluvärdet givetvis beroende av priserna på marknaden för skogsprodukter. Då man emellertid numera har att räkna med vikande konjunktur på nämnda marknad, är det enligt vår mening tveksamt huruvida skogsfastigheterna böra värderas till det aktuella saluvärdet. Vi ha därför ansett att värdet bör bedömas enligt de grunder, som tillämpas vid taxeringen av skogsfastigheter, d. v. s. fastigheternas värde får bedömas med utgångspunkt från ett efter rationella grunder bedrivet uthålligt skogsbruk. Med anledning härav bör värdet av skogsfastigheterna upptagas till taxeringsvärdet. I fråga om jordbruksfastigheterna torde inga omständigheter föreligga, som skulle motivera ett frångående av taxeringsvärdena. Vi ha på detta sätt kommit till ett samman-

lagt värde för skogs- och jordbruksfastigheter av 0,52 milj. kronor.

Till skillnad från skogs- och jordbruksfastigheter är värdet av byggnader samt maskiner och inventarier — endast med undantag för ett fåtal bostadsbyggnader — helt avhängigt av gruvdriften. Vi ha därför icke kunnat göra en värdering, som utgår från taxeringsvärden, utan ha beträffande dessa anläggningstillgångar beräknat de värden, som de kunna anses representera utifrån de antaganden beträffande den framtida driften, som av Ödeen och Rybeck lagts till grund för beräkningen av anbudssumman.

Med betraktande av dessa omständigheter ha vi, på de platser där fortsatt gruvdrift antagits, upptagit värdet av bostadsbyggnader till ett av oss beräknat bruksvärde under den återstående brytningstiden med tillägg av det till nutid diskonterade framtida realisationsvärdet. Bruksvärdet har av oss framtagits på basis av antaganden rörande återanskaffningskostnaden för ett bostadsbestånd av det nuvarandes beskaffenhet, ett sådant bostadsbestånds beräknade livslängd och det nuvarande bostadsbeståndets återstående användningstid i driften.

På övriga platser, d. v. s. där någon brytning ej förutsatts, ha vi räknat med realisationsvärden för byggnaderna efter i huvudsak samma grunder som Ödeen och Rybeck.

Det på detta sätt av oss beräknade värdet av bostadsbyggnaderna uppgår totalt till 1,39 milj. kronor.

I fråga om driftbyggnader samt maskiner och inventarier ha vi gått till väga på i princip likartat sätt. Vid gruvor, där drift antagits icke skola äga rum framdeles, ha vi sålunda räknat med realisationsvärden. Vid de gruvor åter, för vilka Ödeen och Rybeck räknat

med ett totalt driftvärde, ha vi beräknat värdet enligt samma grunder, som nyss angivits i fråga om bostadsbyggnader, såsom summan av bruksvärde och realisationsvärde.

Det på detta sätt av oss beräknade värdet av driftbyggnaderna uppgår totalt till 0,94 milj. kronor och av fasta maskinanläggningar samt maskiner och inventarier sammanlagt till 1,45 milj. kronor.

I detta sammanhang torde det vara av intresse att något närmare beröra de betydande skillnaderna mellan av oss beräknade värden av bostads- och driftbyggnader, 1,39 respektive 0,94 milj. kronor, och taxeringsvärdena, 2,80 respektive 3,16¹ milj. kronor.

Det måste därvid beaktas, att de förutsättningar, varunder vederbörande myndigheter år 1944 hade att fastställa taxeringsvärdena, voro helt andra än de som nu föreligga. Det torde i detta avseende vara tillfyllest att påpeka, dels att gruvdriften då pågick i avsevärd omfattning, dels att vederbörande taxeringsmyndigheter givetvis icke hade anledning taga hänsyn till huruvida driften i en mera avlägsen framtid skulle komma att inskränkas eller helt nedläggas, detta så mycket mindre som taxeringsvärden endast gälla under en 5-års period. Därutöver kan också framhållas bostadsbyggnadernas i stor utsträckning mycket dåliga skick. Detta sammanhänger med att erforderligt underhåll i betydande mån eftersatts. Det finnes anledning förmoda, att bolagsledningarna vid det andra världskrigets slut förutsågo att den framtida driften icke skulle bli av tillnärmelsevis samma omfattning som den av krigskonjunkturen föranledda. Under sådana förhållanden torde man icke ha ansett det motiverat att nedlägga några större

¹ Exklusive taxerade maskinvärden.

kostnader på underhåll av bostäderna. Under de senare åren, då bolagen stått under administration, har kapitalbrist hindrat verkställande av reparationer och moderniseringar. Detta eftersatta underhåll har givetvis inneburit, att byggnaderna, som under år 1944 åsattes nu gällande taxeringsvärden, under tiden därefter väsentligt minskat i värde. Även under kriget och åren närmast dessförinnan torde underhållet ha varit otillräckligt. Sistnämnda förhållande får visserligen antagas ha beaktats vid fastställandet av taxeringsvärdena år 1944, men det måste observeras, att den värdeminskning, som det efter nämnda tidpunkt eftersatta underhållet förorsakat, blivit osedvanligt stor, enär det ju erfarenhetsmässigt förhåller sig så, att ett under en längre följd av år ackumulerat reparationsbehov för en byggnad medför förhållandevis högre kostnader än om underhållet sker successivt.

Slutligen måste beaktas, att bostadsbeståndet i icke obetydlig utsträckning är omodernt. Såsom TGK framhållit, måste man räkna med att vid gruvor, där driften skall fortsätta, bringa upp bostadsbeståndet till den standard, som numera i allmänhet hålles inom jämförbara enskilda industriföretag. De kostnader, som bli förbundna med denna modernisering, äro betydande, men innebära ur räntabilitetssynpunkt icke ens tillnärmelsevis en motsvarande höjning av bostadsbeståndets värde varken vid fortsatt drift eller efter en eventuell framtida driftnedläggelse. Det kommer säkerligen icke att bli möjligt att höja bostadshyrorna i den utsträckning, som skulle vara erforderlig för förräntning och amortering av det nyinvesterade kapitalet och nyinvesteringen kan icke medföra höjning av bostadsbeståndets värde i vidare mån än som motsvaras av möjlig hyreshöjning.

Vid de gruvor, där driften nu är nedlagd och ej heller kan beräknas komma att återupptagas, måste bostäderna värderas väsentligt lägre än taxeringsvärdet, ofta nedmot rivningsvärdet. I denna grupp ingår emellertid vissa bostäder, som i och för sig — på grund av sin belägenhet och med hänsyn till läget på den lokala bostadsmarknaden — representera ett värde, som är oavhängigt av den gruvsdrift, till vilken de varit knutna. Sådana byggnader måste givetvis värderas med hänsyn härtill.

Nyss anförda synpunkter måste även i tillämpliga delar beaktas i fråga om driftbyggnaderna. Här tillkommer även den omständigheten att de driftomläggningar och -utvidgningar, som kunna komma att företagas, göra därav berörda nu förefintliga driftbyggnader i viss omfattning mindre användbara eller helt oanvändbara med därav föranledd reducering av deras värde. Driftbyggnaderna vid gruvor, där driften är nedlagd eller kommer att nedläggas, torde bli praktiskt taget helt värdelösa.

Anläggnings- tillgångar:	Fördelning av köpeskillingen pr den 1/4 1950 milj. kr.	Taxerings- värde milj. kr.
Gruvor och gruv- rättigheter	4,00	
Skogs- och jord- bruksfastigheter . .	0,52	0,52
Bostadsbyggnader .	1,39	2,80 ¹
Driftbyggnader exkl. fasta maskinan- läggningar	0,94	3,16 ²
Fasta maskinanlägg- ningar och maski- ner och inventarier	1,45 ³	4
Summa	8,30	

¹ Se sid. 16, not 2.

² Se sid. 17, not 1.

³ Inkl. nyanskaffningar under tiden 1/4 1949—1/4 1950, i det föregående beräknade till 0,40 milj. kronor.

⁴ För fasta maskinanläggningar är taxeringsvärdet 0,71 milj. kronor.

Sedan på nu angivet sätt för skogs- och jordbruksfastigheter, bostadsbyggnader, driftbyggnader, fasta maskinanläggningar, maskiner och inventarier värden beräknats, kommer att av totalvärdet återstå 4,00 milj. kronor, vilket belopp sålunda skulle utgöra värdet av gruvor och gruvsrättigheter.

Den av oss enligt anförda grunder föreslagna fördelningen av köpeskillingen för anläggningstillgångarna har givit vidstående värden per den 1 april 1950. För jämförelse ha vi i förekommande fall medtagit taxeringsvärden.

4. Omsättningstillgångarna

Malmलगren utgöres av från gruvorna uppfordrad malm, mellanprodukter samt färdig styckemalm och slig i upp-lag dels vid gruvor och verk eller järnvägsstation, dels vid skeppningshamn. Malmलगren, inklusive hos Stora Långviks grufveaktiebolag förefintliga lager av inköpt främmande malm, voro vid i Öhrlings utredning angivna balansdagar upptagna till ett sammanlagt bokfört värde av 4,25 milj. kronor, som av honom justerades till 4,22 milj. kronor. Därvid räknade han i allmänhet med priser liggande vid eller obetydligt över bolagens beräknade framställningskostnader utom i de fall, då försäljningspriserna varit lägre, då han reducerade värdena i motsvarande mån.

Enligt köpeavtalet skola malmलगren övertagas till de försäljningspriser, som gälla den 1 april 1950 med avdrag dels med 10 % av försäljningspriset, dels för skäligen försäljningskostnader. För närvarande ha malmलगren ett bokföringsvärde av 2,84 milj. kronor. Om förändringarna i lagrens kvantitet och sammansättning fram till den 1 april 1950 kunna för närvarande endast antagas-

¹ Per den 31 augusti 1949.

den göras. Genom de under vintersäsongen minskade skeppningarna torde emellertid en viss ökning i malmlagren uppstå. En tillförlitlig beräkning kan ej ske förrän i samband med värderingen vid övertagandet. För att emellertid få ett underlag för vår fortsatta utredning ha vi i samråd med de nuvarande företagsledningarna sökt bilda oss en uppfattning om de antagliga förändringarna i malmlagren fram till den 1 april 1950. Vi vilja emellertid påpeka, att värderingen är osäker icke minst på grund av svårigheterna att nu förutse försäljningspriserna. Dessa bero för övrigt i stor utsträckning på resultatet av de försäljningsavtal, som under mellantiden kunna komma att träffas. Den inventering och den mera detaljerade värdering, som torde komma att äga rum i samband med övertagandet, liksom de överenskommelser i hithörande detaljfrågor, som kunna komma till stånd i samband med värderingen, kunna komma att giva ändrat resultat.

Emellertid ha vi efter de angivna grunderna och antagandena sökt verkställa en uppskattning och därvid kommit till ett antaget värde för malmlagren den 1 april 1950 av 3,15 milj. kronor.

Materiallagren bestå av för gruvdriften erforderliga förråd av verktyg, reservdelar, sprängämnen och annan förbrukningsmaterial, ved- och virkesförråd och dylikt jämte vissa förråd, som ej direkt sammanhånga med gruvdriften. Bokföringsvärdet vid i Öhrlings utredning angivna balansdagar utgjorde 1,42 milj. kronor, som av honom justerades till 1,47 milj. kronor. I bolagens bokföring äro i allmänhet verktyg och material upptagna till anskaffningsvärden. Emellertid förekommer i viss utsträckning bland förråden även material, som äro inkuranta eller som på

grund av omläggningar i driften icke längre kunna finna användning. Öhrling gjorde också vid sin justering av bokföringsvärdena ett särskilt avdrag för inkurans med i genomsnitt 11 % av anskaffningsvärdena.

Köpeavtalet föreskriver, att materiallagren skola värderas till per den 1 april 1950 gällande anskaffningspriser — dock högst bolagens anskaffningskostnad — med skäligt avdrag för inkurans. Anskaffningsvärdet av nuvarande¹ materiallager uppgår till 2,19 milj. kronor. Utan att föregripa den kommande värderingen ha vi ansett oss kunna göra det antagandet, att några större förändringar ej komma att ske fram till den 1 april 1950. Vi ha icke så i detalj kunnat ingå på frågan, att vi kunnat konstatera, huruvida eller i vilken utsträckning de tillämpade anskaffningspriserna varit högre än de priser, som nu gälla eller kunna förväntas gälla den 1 april 1950. Det enda vi således kunna taga hänsyn till är värdeminskningen på grund av inkurans, vilken vi, utan att kunna bedöma huruvida det exakt motsvarar verkliga förhållandet, antagit till i huvudsak samma värden som i Öhrlings utredning. En sålunda genomförd beräkning har givit till resultat ett sammanlagt värde för materiallagren av 1,95 milj. kronor per den 1 april 1950.

Fordringarna voro i de balansräkningar, som lågo till grund för Öhrlings utredningar, upptagna till sammanlagt 2,13 milj. kronor. Öhrling justerade posten till 2,08 milj. kronor. Enligt köpeavtalet ha emellertid vissa fordringar av speciell natur undantagits, medan de med den normala gruvdriften sammanhängande fordringarna per den 1 april 1950 skola övertagas till det värde de hava nämnda dag.

Fordringarna av det sistberörda sla-

¹ Per den 31 augusti 1949.

get, som till övervägande del äro kundfordringar, uppgingo per ovannämnda balansdagar till 1,99 milj. kronor och uppgå nu¹ till 1,45 milj. kronor. Vi ha icke verkställt någon individuell bedömning av dessa fordringar men ha dock, i enlighet med Öhrling, ansett oss kunna räkna med att de i allmänhet komma att helt inflyta. Enligt av bolagen lämnade uppgifter kunna fordringarna per den 1 april 1950 beräknas uppgå till 0,85 milj. kronor. Justeringar härutinnan kunna naturligtvis komma i fråga vid värderingen den 1 april 1950.

5. Speciella tillgångar

Genom avtalet ha övertagits smärre poster aktier och andelar i diverse distributionsföretag m. m. Öhrlings utredning upptog värdet av dessa tillgångar till 63 000 kronor. Med hänsyn till att innehavet av de ifrågavarande aktierna och andelarna innebär sådana med den fasta egendomen, utmålen eller gruvdriften sammanhängande rättigheter, vilka enligt köpekontraktet skola ingå i de anläggningstillgångar, som för den överenskomna köpeskillingen övertagas, ha vi i detta sammanhang icke åsatt dem något värde.

Till Östanbergsfältet hör nyttjanderätten till Östanbergs gruvskog med en areal av 432 ha, varav 356 ha skogsmark. TGK framhöll, att nyttjanderätten, såsom framginge av proposition nr 139 till 1943 års riksdag, vore knuten till tre av fältets utmål. Skogen vore enligt uppgift av bergskollegium år 1828 »av ålder anslagen till Östanbergs gruvors betjäning med kol och byggnadsvirke». Nyttjanderätten vore bunden till gruvdriften och saknade således värde, då drift ej förekom vid gruvan. Vid tidigare för-

handlingar om gruvägarnas inlösen av gruvskogen hade emellertid föreslagits, att gruvägarna skulle betala 40 % av det då angivna nettovärdet 413 870 kronor, dvs. 165 348 kronor. 1943 års riksdag avsåg emellertid propositionen om inlösen, varefter frågan förföll. I annat liknande fall lärer emellertid medgivande ha lämnats att överflytta nyttjanderätten på annan gruva inom samma företag och det har av utredningsmannen Lindencrona föreslagits, att Stollberg skulle bli berättigat att utnyttja Östanbergsskogen, om de båda fälten finge samma ägare. Även om samtliga här behandlade gruvfält övertagas av staten torde ur företagsekonomiska synpunkter ett dylikt överförande eventuellt böra ske, ehuru såväl ägande- som nyttjanderätt, en dylik åtgärd förutan, är kronans. Något särskilt värde av denna nyttjanderätt ha vi emellertid ej ansett oss böra upptaga.

6. Skulderna

De i de nuvarande företagens balansräkningar upptagna skulderna uppgå till mycket betydande belopp. Huvudparten därav — långfristiga och villkorliga skulder till aktieägarna m. m. — undantogs emellertid i köpeavtalet. Återstående skulder utgöras i huvudsak av sedvanliga rörelseskulder samt pensionskulder.

De förra, som till stor del äro leverantörsskulder, upptogs av Öhrling per ovannämnda balansdagar till 0,75 milj. kronor. I den mån vi kunna bedöma med ledning av Öhrlings utredningar, kan nämnda belopp anses ostridigt. Enligt av oss inhämtade upplysningar utgöra skulderna nu¹ 1,12 milj. kronor. Det exakta beloppet per den 1 april 1950

¹ Per den 31 augusti 1949.

¹ Per den 31 augusti 1949.

kan icke nu bestämmas, men vi anse oss i detta sammanhang kunna räkna med sistnämnda belopp.

Vad pensionsskulderna beträffar, föreskriver köpeavtalet, att de nuvarande bolagens pensionsutfästelser skola övertagas och beräknas enligt försäkrings-tekniska grunder. Öhrling gjorde en beräkning, som slutade på ett kapitalvärde av 0,89 milj. kronor, vilket den 1 april 1950 motsvarar 0,87 milj. kronor. Vi räkna med sistnämnda belopp, ehuru det kan komma att underkastas justering i samband med övertagandet.

Skulderna per den 1 april 1950 kunna sålunda antagas uppgå till ett belopp av 1,99 milj. kronor.

7. Sammanfattning

En sammanställning av de i det föregående beräknade tillgångarna och skulderna per den 1 april 1950 ger följande resultat.

<i>Tillgångar</i>	milj. kr.
<i>Anläggningstillgångar:</i>	
Gruvor och gruvrättigheter	4,00
Skogs- och jordbruksfastigheter ..	0,52
Bostadsbyggnader	1,39
Driftbyggnader exkl. fasta maskin- anläggningar	0,94
Fasta maskinanläggningar samt ma- skiner och inventarier	1,45
	<hr/>
	8,30

<i>Omsättningstillgångar:</i>	
Malmlager	3,15
Materiallager	1,95
Fordringar	0,85
	<hr/>
	5,95

<i>Speciella tillgångar:</i>	
Aktier och andelar	0
Nyttjanderätt till gruvskog	0

<i>Skulder</i>	
Leverantörsskulder m. m.	1,12
Pensionsskulder	0,87
	<hr/>
	1,99

<i>Tillgångarna överskjuta skulderna med</i>	12,26
--	-------

Sistnämnda belopp, 12,26 milj. kronor, representerar alltså den av oss uppskattade köpeskillingen för den egendom, som den 1 april 1950 skall övertagas enligt köpeavtalet.

Det ligger emellertid i sakens natur och torde i övrigt framgå av det föregående att den verkliga köpeskillingen kan komma att skilja sig från vår uppskattning, i vilket fall en omvärdering måste ske även av de i vår fördelning upptagna särskilda posterna. Denna fördelning är dessutom, som ovan framhållits, även i övrigt endast att betrakta som ett preliminärt förslag och kan även av andra skäl komma att erfordra omarbeting.

III. DRIFT OCH KAPITAL

1. Utgångspunkter

Frågan vilka av de här ifrågavarande fyndigheterna, som böra göras till föremål för fortsatt gruvbrytning, är liksom frågan i vilken omfattning och på vilket sätt brytningen skall ske mycket vanskelig att bedöma. Det torde bliva den nya bolagsledningens främsta och angelägnaste uppgift att, utifrån de synpunkter den har att företräda, företaga en ingående prövning av dessa frågor. Något ställningstagande från vår sida, som skulle innebära ett bindande av bolagsledningens handlingsfrihet, kan icke ifrågakomma. Dessutom saknas i dag de tekniska och ekonomiska underlagen för ett dylikt bedömande och antaganden om de framtida avsättningsmöjligheterna och prisutvecklingen för malmprodukterna skulle få göras på mycket lösa grunder. Emellertid är det nödvändigt för oss att söka komma till en uppfattning om storleken av dels det rörelsekapital, som blir erforderligt, dels de kapitalmedel, som behövas för eventuell utvidgning, modernisering m. m. av driftanläggningar och dylikt. Ett bedömande härav förutsätter vissa antaganden om den framtida driftens art och omfattning och vi kunna följaktligen ej undgå att i viss utsträckning ingå på driftfrågan. Detta gäller även frågan om formerna för driften, närmare bestämt huruvida det nya bolaget självt skall driva verksamheten eller om gruvorna eller vissa av dem under någon legodrifts- eller arrendeform böra drivas av enskilt företag.

Arrendeformen har hittills använts huvudsakligen då det gällt andelar i utmål eller enstaka utmål i gruvor, som drivas av enskilt företag och förutsätter inga investeringar från statens sida. Legodriften åter, som innebär att enskilt företag mot viss ersättning på statens bekostnad driver brytning av statsägd fyndighet, medför i den utformning den hittills fått kapitalbehov av i stort sett samma storleksordning som drift i statens egen regi. Ehuru arrendeform är tänkbar även för vissa av de nu ifrågavarande gruvorna och fastän legodriftsavtal kunna tänkas så utformade, att kapitalinsatsen från statens sida blir väsentligt mindre i samband bland annat med lång avtalstid, ha vi emellertid vid vår uppskattning av kapitalbehovet ansett oss kunna bortse från driftformen och beräknat kapitalet såsom om gruvorna komme att drivas i egen regi. Vi vilja emellertid uttryckligen framhålla, att våra bedömanden i dessa frågor endast avse att ge ett underlag för våra uppskattningar av kapitalbehoven och *icke* få anses i något hänseende binda den blivande bolagsledningens prövning och ställningstagande.

2. De brytvärda gruvorna enligt tyskgruvekommittén

Innan vi närmare ingå på driftfrågan torde det vara lämpligt att lämna en redogörelse för malmtillgångarna inom de gruvfält, som kunna ifrågakomma för brytning. Frågan fick av TGK en ingå-

ende behandling och vår redogörelse bygger i denna del helt på TGK:s betänkande. I anslutning därtill lämna vi också en redogörelse för TGK:s diskussion av problemet om lämplig gruvbrytning samt av de drifttekniska frågorna i samband därmed. TGK:s omfattande behandling av dessa frågor har gjort att vår redogörelse endast kan få karaktären av en kortfattad sammanfattning av dess synpunkter och de slutresultat, var till den kommit.

Inledningsvis bedömde TGK utifrån allmänna gruvtekniska och drifttekniska synpunkter såsom brytvärda Håksberg, Sörvik, Lekomberg, Stollberg, Norberg (Starkgruvorna) samt Intrånget. Dessa gruvor ansågos bära ur teknisk och ekonomisk synpunkt sammanföras i vissa drifttekniska enheter, nämligen Håksbergsgruvorna — innefattande Håksbergszonen, Lekombergszonen och Stollbergszonen — Starkgruvorna samt Intrångsgruvorna. Inom Håksbergsgruvorna ansågos emellertid Håksberg, Lekomberg och Stollberg i viss mån böra utgöra tre särskilda arbetsenheter, dock med gemensam platsledning i Håksberg. TGK ingick vidare på en bedömning av malm tillgången för varje gruvkomplex samt diskuterade årsbrytning, anrikningsmetoder, drifanläggningar och utrustning samt produkternas sannolika kvantitet och sammansättning.

Håksbergszonen¹, sträckande sig från sjön Vässman i söder till ett par kilometer norr om Håksbergs station på järnvägslinjen Ludvika—Borlänge, innehåller ett stort antal malmkroppar, vissa med betydande längd och med bredder på upp till 20 m. I huvudsak bilda malmkropparna ett huvudlager men på båda sidor finnas smärre malmlager. Malmerna äro i allmänhet svartmalmer men i icke ringa utsträckning även

¹ Se karta, sid. 29.

blodstensmalmer, ofta i oregelbundna blandningar med de förra. Järnhalten är oftast tämligen låg, 30—40 %, svartmalmerna dock rikare än blodstensmalmerna och fosforfattigare. Lokalt förekomma dock malmpartier med 55—68 % Fe. I norra delen inom Källbottenfältet har en av de fyra brutna parallellmalmerna bestått av svartmalm med 52 % Fe. TGK ansåg att man i genomsnitt kunde räkna med 32—35 % Fe, 0,020—0,100 % P och 0,020 % S. Malmkvantiteten uppskattades inom den brytvärda delen av fältet till 30,7 milj. ton men TGK angav att beräkningen, bortsett från att den ej inkluderade malmerna i Gräsbergs- och Torrstensbergfälten i norra delen av Håksbergszonen, vore försiktigt gjord och att sannolikt ej obetydliga ytterligare malmkvantiteter förefunnos.

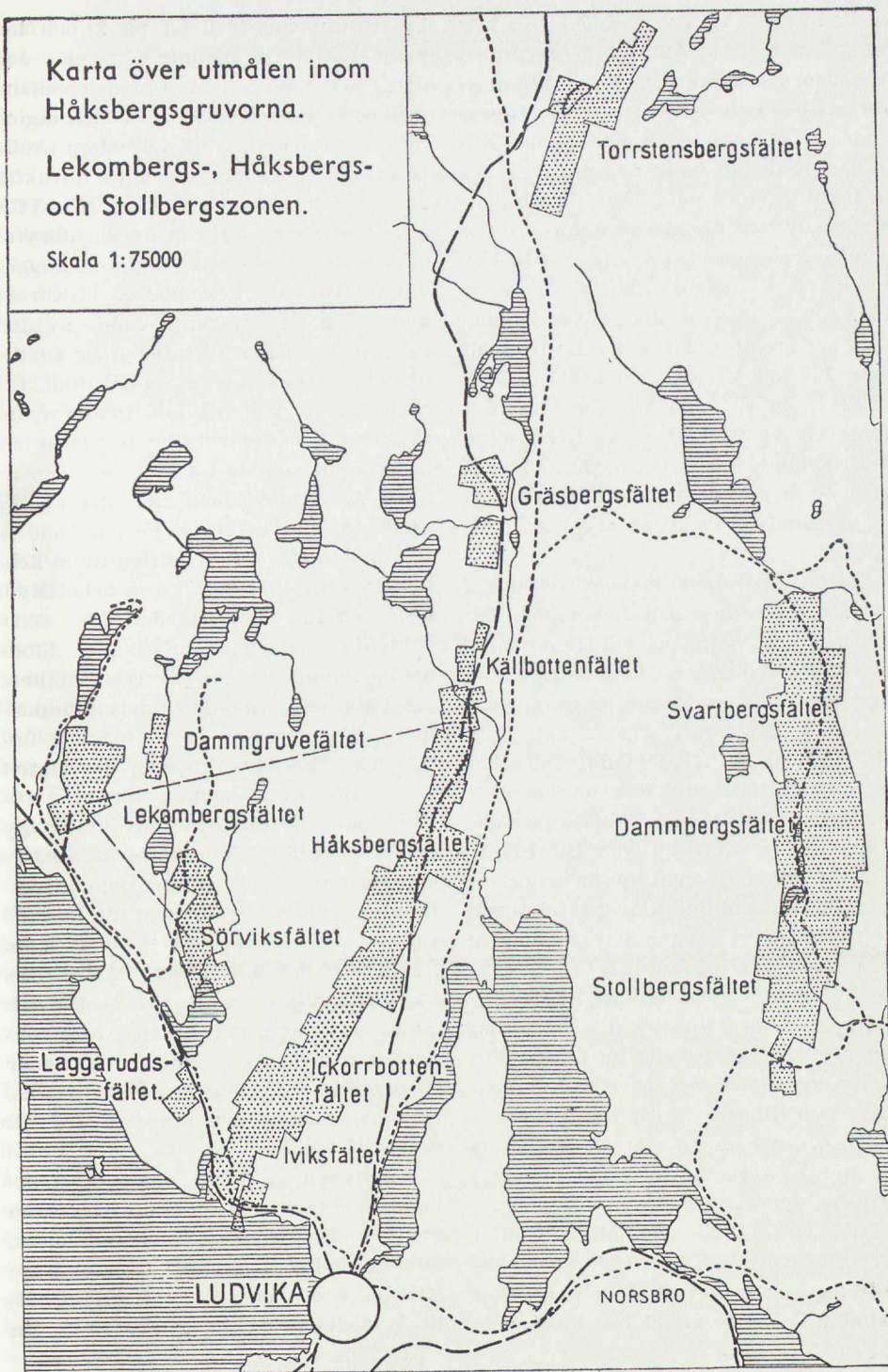
I Håksbergszonen finnes ett uppfordringschakt, Centralschaktet, vid Håksbergs järnvägsstation, genom vilket enligt TGK all uppfordring från brytningen inom zonen i framtiden skulle komma att ske. Detta schakt skulle därvid genom kommunikationsorter på 60 och 105 m nivåer förbinda de för brytning avsedda malmerna inom hela zonen inklusive Källbottenfältet i norr och arbetet därmed pågår. Alltjämt användes dock uppfordringsschaktet i Källbottenfältet separat och malmen därifrån forslas på linbana till Lekomberg för anrikning. TGK ansåg att ortdrivningen borde påskyndas samt att, i avvaktan på kommunikationsortens färdigställande, brytningen i Källbottenfältet borde upphöra och anläggningarna där inklusive linbanan rivas.

Vid Centralschaktet finnas, utöver anläggningar för uppfordring, krossverk och anrikningsverk. Anläggningarna anses ha en total kapacitet av 600 000 ton berg per år vid tvåskiftsarbete i krossverket och treskiftsarbete i anriknings-

Karta över utmälen inom
Håksbergsgrovorna.

Lekombergs-, Håksbergs-
och Stollbergzonen.

Skala 1:75000

verket. Enligt TGK vore emellertid viss komplettering av maskinutrustningen under jord samt i kross- och anrikningsverken behövt liksom smärre utbyggnader av krossverk och mellanficka. Dylika utökningar hade också i viss utsträckning planerats av företagsledningen och en ökning av årsproduktionen till över 200 000 ton slig avsetts. För en ekonomiskt något så när lönsam drift ansåg TGK också att man borde komma upp till en produktion av i varje fall över 150 000 ton och räknade med en årsbrytning av 400 000 ton malmhaltigt berg och en produktion av 156 000 ton slig, hållande 64 % Fe, 0,030 % P och 0,030 % S. För denna drift beräknades en personalstyrka av ca 360 man nödvändig.

*Lekombergssonen*¹ angavs omfatta i huvudsak Sörviks- och Lekombergsfälten. Det förra består av två malmstreck, av vilka det ena, som brytes från Sörviksgruvan, är en blandning av magnetit och blodsten med 45—52 % Fe och 0,040—0,060 % P. I det andra strecket är malmen fattigare och har mycket ringa fosforhalt men hög magnesiahalt.

Schaktet i Sörviksgruvan till 105 m nivå är utbyggt med uppforderingsanläggning. I anslutning till schaktet finnes ett sovringsverk. Malmen transporteras därifrån med linbana till Lekomberg, där anrikningsverket utbyggs 1944. Sligen fraktas med linbana till Källbotten och urlastas där. Emellertid finnes från anrikningsverket en bergtunnel med spår fram till järnvägslinjen Ludvika—Vansbro. Anläggningen är så utförd att sligen från verket direkt kan tappas i järnvägsagnar.

TGK uppskattade malmtillgången i Sörviksgruvan till 0,49 milj. ton och räknade med en årsbrytning av 70 000 ton malmhaltigt berg, vilket beräknades ge

¹ Se karta, sid. 29.

29 000 ton slig fördelat på 21 000 ton magnetitmalm hållande 67 % Fe och 0,013 % P samt 8 000 ton blodstensmalm med 65 % Fe och 0,050 % P. TGK utgick från att linbanan från Källbotten skulle försvinna och att sligen skulle utfraktas genom den nämnda bergtunneln. TGK ansåg att Sörviksgruvan borde utbrytas och att driften därefter skulle nedläggas vid Sörvik och Lekomberg. TGK räknade även med återupptagande av den tidigare nedlagda brytningen av apatitmalm i Lekomberg, uppskattad till sammanlagt 0,34 milj. ton. Denna malm skulle med en årsbrytning av 50 000 ton utbrytas på samma tid som Sörviksmalmen. Årsproduktionen beräknades till 24 000 ton slig med 62 % Fe och 0,580 % P. För den föreslagna driften inom hela Lekombergssonen ansågs en arbetsstyrka av ca 135 man erforderlig.

*Stollbergssonen*¹, omfattande Stollbergs-, Dammergs- och Svartbergfälten, innehålla dels järnmalm, dels sulfidmalm. Järnmalmerna äro i allmänhet fattiga med 25—33 % Fe men ha relativt höga halter av mangan, i allmänhet 4—10 %, samt dessutom mindre halter bly och zink. Sulfidmalmen förekommer här och var inom samtliga fält; Dammergsfältet innehåller så gott som uteslutande sulfidmalm. Den brutna malmen inom Stollbergfältet angavs av TGK dittills ha i genomsnitt hållit 16,5 % Pb och 2,5 % Zn samt något Ag. Den vore synnerligen ren med halter av under 0,010 % Bi och omkring 0,025 % As. Malmkvantiteten här uppskattades till 0,12 milj. ton.

I närheten av den nämnda blyglansmalmen finnes en betydande järnmalm av speciell karaktär, en vittrad malm, "limonitmalm", av mull- eller snarare lerartad konsistens, som enligt TGK hållit i medeltal ca 40 % Fe, 10 % Mn

¹ Se karta, sid. 29.

samt mindre halter av Zn, Pb och Cu. Mot norr övergår malmen i en mera ovtitrad magnetitmalm med 50—55 % Fe men endast 2 % Mn. Mellan denna malm och limonitmalm ligger en smälare zon hämatitmalm. Limonitmalm uppgavs hålla ca 16 % kemiskt bundet vatten och vore dessutom genomdränkt från ovanför liggande ytvattensamlingar. De sammanlagda järnmalmstillgångarna uppskattas av TGK till över 2,5 milj. ton.

Inom Stollbergfältet finnes dels ett schakt vid limonitmalmens sydända, varifrån blyglansmalm uppfraktas, dels ett schakt vid nordändan, som användes för avvattning av limonitmalm. Därutöver finnes inom fältet ett antal äldre schakt samt några nyare undersöknings-schakt. Invid det förstnämnda schaktet ligger sovrings- och anrikningsverk för blymalm, i likhet med schaktöverbyggnaderna av provisorisk karaktär och utförda i trä. Brytningen uppgavs till 30 000 ton malmhaltigt berg per år, vilken kvantitet TGK räknade med även i fortsättningen. Efter vissa om- och tillbyggnader av anläggningarna beräknade emellertid TGK en produktion av ca 5 000 ton blyslig per år med 72,5 % Pb, 4,0 % Zn och ca 1 000 gr Ag per ton. Jämt blyslig erhålles en mindre kvantitet zinkslig. För blymalmsbrytningen och därmed sammanhängande drift beräknade TGK ca 110 man erforderliga.

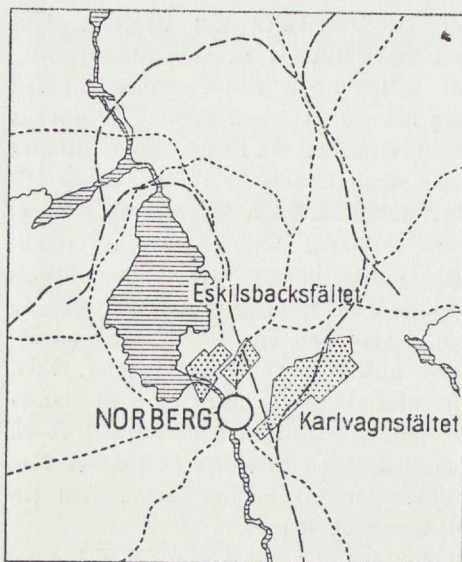
I fråga om limonitmalm framhöll TGK, att dess betydande kvantitet, dess i förhållande till de övriga malmfälten höga järnhalt och främst dess exceptionellt höga halt av mangan gjorde ett utnyttjande av fyndigheten i hög grad önskvärt. Emellertid innebure frågan om utvinningen av denna malm stora problem med hänsyn till den höga vattenhalten. TGK framhöll att det icke torde erbjuda större tekniska svårighe-

ter att bortskaffa det hygroskopiskt bundna vattnet i så stor utsträckning att vattenhalten nedbringades till förslig normala värden. Produkten ansågs emellertid med sin i förhållande till slig låga järnhalt och de i förhållande till järninnehållet höga fraktkostnaderna ej vara säljbar i detta skick. En ytterligare minskning av vattenhalten ansågs ej kunna ske utan en ungsbehandling av något slag och en efterföljande anrikning ansågs erbjuda svårigheter. TGK diskuterade även möjligheten att blanda produkten med Håksbergsslig och få en blandslig med 57 % Fe och 4,7 % Mn, vilken sannolikt skulle vara säljbar till ett acceptabelt pris.

Sammanfattningsvis kom TGK till det resultatet, att en lösning av frågans tekniska sida sannolikt fordrade tids- och kostnadskrävande forsknings- och undersökningsarbeten. Å andra sidan bedömde TGK det ej osannolikt, att dylika arbeten kunde leda till resultat inom en tidrymd, under vilken blymalmstillgångarna av TGK bedömdes bli utbrutna, varigenom driften vid Stollberg kunde fortsättas.

*Starkgruvorna.*¹ Fyndigheterna äro uppdelade på två fält, Karlvagns- och Eskilbacksfälten. Det förra, som har en längd av ca 1,2 km, har långa och regelbundna malmkroppar av kvartsrandmalm, blodsten och svartmalm var för sig eller i blandningar. Järnhalten angavs av TGK hålla sig omkring 36,5 %. Eskilbacksfältet innehåller ett huvudstreck med fyra öster därom belägna paralleller. Malmen är en kvartsrandig blodsten, något magnetithaltig. I de båda gruvorna i detta fält, Storgruvan och Prostgruvan, uppgavs järnhalten till respektive 38 % och 45 %. Malmstillgången uppskattas till 4,43 milj. ton i Eskil-

¹ Se karta, sid. 32.

Karta över utmålen inom Starkgruvorna.
Skala 1:75000.

backsfältet och 2,80 milj. ton i Karlsvagnsfältet.

Brytning pågår endast inom Eskilbacksfältet och sker från ett centralschakt i Storgruvan, på 145 m nivå förbundet med schaktet i Prostgruvan. I Karlsvagnsfältet, där gruvorna äro vattenfyllda, finnes schakt av erforderlig storlek, varifrån, då fyndigheterna äro mycket regelbundna, vid tidigare brytning sammanhängande fältorter drivits i stor skala. Vid centralschaktet i Eskilbacksfältet finnes sovringsverk, där malmen sovras — i stor utsträckning för hand på plockband — samt därefter krossas. Endast styckemalm uttages med 49—55 % Fe i primamalmen och ca 40 % Fe i sekundamalmen.

TGK räknade med att brytning även skulle upptagas i Karlsvagnsfältet, att uppfodringsverk och anrikningsverk för våtmekanisk anrikning skulle uppföras därstädes och att malmen från Eskilbacksfältet skulle på förefintlig

järnväg transporteras till Karlsvagnsfältet för gemensam anrikning. Därvid beräknades kunna brytas i Eskilbacksfältet 180 000 ton och i Karlsvagnsfältet 145 000 eller sammanlagt 325 000 ton malmhaltigt berg per år, vilket ansågs kunna ge 133 000 ton slig hållande 63 % Fe och 0,020 % P.

Vid val av anrikningsmetod utgick TGK, som nämnts, från våtmekanisk anrikning men diskuterade även att, på grund av malmernas låga järnhalt i förening med hög kiselsyrehalt, tillämpa andra metoder.

För en drift av den av TGK förordade omfattningen uppskattades personalbehovet till ca 250 man.

*Intrångsgruvorna*¹ angavs av TGK omfatta Intrångsfältet samt de som ej brytvärda ansedda närliggande Middags- och Jelkgruvorna samt Bensåsfältet. Intrångsfältets malmer äro huvudsakligen skarnmalmer, här och var dock med självständiga lager av kvartsjärnmalm. I stor utsträckning förekomma impregnationer av olika slags sulfider. Bland annat har kopparkis förekommit i mindre utsträckning, dock så stor att kopparslig tidigare kunnat uttagas. Malmkropparna äro oregelbundna och därför relativt svårbrutna. Järnmalmen utgöres av svartmalm och uttagen styckemalm har hållit 52,4 % Fe, 0,79 % S och 0,016 % P samt smärre halter av Cu och Mn.

Uppfordringen sker i två schakt, båda med moderna uppfodringsanläggningar. I det ena schaktet, som går ned till 487 m nivå, fraktas berget till krossanläggning mellan 150 och 200 m nivå och transporteras därifrån till det andra schaktet, där det uppfodras. I anslutning till detta schakt ligga sovrings- och anrikningsverk. Produkten forslas på linbana till Gruvgårdens järnvägsstation.

¹ Se karta, sid. 33.

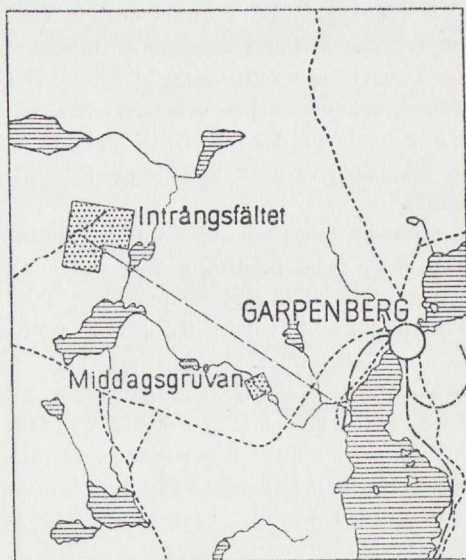
Malmkvantiteten beräknades av TGK till 1,08 milj. ton, vartill kom 0,30 milj. ton malm i magasin, vilket med en uppfordrad kvantitet av 120 000 ton beräknades ge 60 000 ton slig per år, hållande 65 % Fe och 0,007 % P. TGK räknade enbart med sligproduktion, ehuru tidigare även uttagits styckemalm.

3. De ej brytvärda gruvorna enligt tyskgruvekommittén

Asköfältet utgör ett på 1,5 km längd känt stråk, där malmerna uppträda som fläckar i pegmatit. I allmänhet dominerar pegmatiten även i det som brutits som malm. Malmkvantiteten är mycket svår att avgöra. Järnhalten torde variera mellan 28 och 36 %. Brytning ägde senast rum 1937—46. Ett äldre och ett nyare schakt finnes till 100 m nivå. Uppfördringsverk och anrikningsverk finnas anlagda. TGK framhåller att fyndigheten av flera orsaker, såsom den låga järnhalten, den erforderliga betydande gråbergsbrytningen och icke minst de svåra transportförhållandena, ej under nuvarande förhållanden kan anses brytvärd.

Pershytte Berggruvefältet (Nya Nora-grufvorna) ligger i ett stråk med ett smalt malmlager. Grubrytningen, varvid malm med ned till 35 % Fe uttogs, upphörde 1939, då gruvorna nedlades såsom utbrutna, maskinutrustningen borttogs och större delen av byggnaderna revos. Huruvida fortsatta undersökningsarbeten kunna ge nya malmtillgångar torde enligt TGK vara högst problematiskt; utsikterna härtill ansågos knappast tillräckligt stora att motivera kostnader för dylika arbeten.

Hörkens malmfält omfattar i huvudsak andelar i inom ett stort område spridda utmål. Vid skilda tillfällen ha såväl blyglans- som järnmalmsfyndig-

Karta över utmälen inom Intrångsgruvorna.
Skala 1:75000.

heter brutits, dock utan framgång. Även zinkblände, koppar- och svavelkis förekomma. Vad som gjort att brytning upptagits under senare år — inom ett av fälten skedde detta åren 1941—43 — är att på ett flertal platser vissa halter av molybden och i mindre utsträckning wolfram förekomma. Halterna härav synas ha varierat mellan 0,12 och 0,40 % MoS_2 samt mellan 0,02 och 0,08 % WO_3 . Ehuru fyndigheterna äro av ej ringa omfattning, äro malmerna mycket fattiga, varför TGK ansåg att en brytning endast i speciella bristsituationer kunde ifrågakomma. Fyndigheterna ansågos därför närmast böra betraktas som reserver.

Grönvoldsfältet, på en ö i sjön Usken, är föga känt. Enligt TGK skall malmen vara blodsten, i vissa delar övergående i svartmalm, och ha hållit upp till 59 % Fe och 0,010 % P. Till de nuvarande bolagen höra huvudsakligen mindre andelar i ett antal utmål.

Mariebergsfället saknar enligt TKG brytvärde. Malmen utgöres av blodsten med svartmalm och något blyglans. Det markområde, varpå utmålen äro belägna, torde, då det ligger vid Nyköpings stads gräns, vara att betrakta som tomtmark.¹

Svärtafältet, vari ingår endast ett utmål, har icke brutits sedan slutet av förra seklet. Utmålet torde enligt TKG sakna aktuellt värde trots sin gynn-samma belägenhet.

Nartorps- och Ormestorpsfälten ha icke brutits sedan 1927 respektive 1842. TKG ansåg, att fyndigheterna, som omfatta ett utmål i vardera fältet, ej kunna betraktas som för närvarande brytvärda; Nartorpsgruvan anses utbruten.

Diverse utmål i Knutsbofältet m. fl. äro enligt TKG av mindre betydelse och kunna ej anses brytvärda.

4. Våra synpunkter på driften

Om, såsom tidigare visats, formen för den framtida gruvdriften ej behöver vara avgörande för vårt bedömande av kapitalbehovet, är detta däremot fallet, då det gäller driftens omfattning och art. För att kunna bedöma behovet av rörelsekapital samt av kapital för ny-anläggningar och moderniseringar är det sålunda nödvändigt att göra vissa antaganden om vilka fyndigheter, som komma att brytas och om lämpliga årliga brytningskvantiteter. Det måste emellertid för oss vara vanskligt att för närvarande förutse, vad som kan komma att bedömas vara lämpligt eller riktigt vid den tidpunkt, då det för verksamheten avgörande ställningstagandet skall ske. Detta gäller för varje särskilt komplex av fyndigheter såväl som för verk-

¹ Marken ingår ej i övertagandet enligt köpekontraktet.

samheten i dess helhet. Utöver ett väsentligt bättre tekniskt underlag i form av undersökningar och försök än vad som nu står till buds, skulle erfordras kännedom om de riktlinjer, som ur näringspolitiska och andra synpunkter av statsmakterna kunna komma att angivas för den kommande bolagsledningen. I avsaknad därav kunna våra bedömanden ej bli annat än enbart antaganden.

Det gäller emellertid för oss å ena sidan att icke låta våra ekonomiska bedömanden bli så försiktiga, att vi komma till så ringa driftomfattning och därav följande små kapitalbehov, att, därest den kommande bolagsledningen med sina eventuellt andra förutsättningar skulle finna en mera omfattande drift vara lämplig eller riktig, den hindras av att alltför ringa driftkapital ställts till dess förfogande. Å andra sidan måste vi också tillse, att våra bedömanden icke leda till att vi antaga en alltför stor driftomfattning och därmed belasta den kommande verksamheten med stora kapitalomkostnader. Detta skulle likaså i viss mån binda en bolagsstyrelse, därest den skulle finna en verksamhet av väsentligt mindre omfattning lämplig.

Det har därför synts oss riktigtast att även i de fall, då ett nedläggande av brytningen eller en drift av mindre omfattning i och för sig ansetts väl motiverad, ändock som underlag för beräkningen av kapitalbehovet antaga att drift kommer att äga rum, respektive att driften får en viss större omfattning, dock under den givna förutsättningen att en drift av sådan omfattning kan anses ekonomiskt försvarbar under ej alltför ogynnsamma antaganden om prisutveckling och avsättningsmöjligheter. Å andra sidan ha vi av liknande orsaker i sådana fall, där osäkerhet rått om priser, avsättningsmöjligheter och

framför allt om möjligheten av en snar och ekonomisk lösning av viktiga tekniska problem, varit mycket försiktiga i våra antaganden om upptagande eller utvidgning av brytningen.

Vad då först beträffar Håksbergsgruvorna är problemet särskilt vanskligt. Som av det föregående framgår, äro malmtillgångarna betydande. Säkerligen finns väsentligt mer än tidigare angivna ca 30 milj. ton. Malmen är dock fattig och verksamheten har hittills drivits med ej obetydlig förlust. Betydande kapitalmedel ha investerats och gått förlorade. Under de sista åren har brytningen endast rört sig om ca 100 000 ton per år men tidigare har den varit väsentligt större, år 1941 sålunda 418 000 ton. Brytningens ringa omfattning har berott dels på bristande kapital under den tid bolaget stått under administration, dels och kanske framför allt på svårigheten att få arbetskraft. Emellertid har under den allra sista tiden brytningen något kunnat ökas och torde nu motsvara en årsbrytning av ca 150 000 ton med ett sligutbyte av inemot 60 000 ton. Kalkylerna visa också att det ekonomiska resultatet därvid ej oväsentligt förbättrats i så måtto att driftunderskottet minskat. TKG utgick ifrån att för ett ekonomiskt något så när tillfredsställande resultat en årsbrytning av minst 400 000 ton vore nödvändig med en sligproduktion av 156 000 ton. Orsaken till att TKG stannade för just denna siffra torde ha varit att en dylik brytning ansågs kunna genomföras med endast smärre kompletteringar av förefintliga anläggningar. För tillredningsarbeten, som på grund av kapitalbrist under flera år blivit eftersatta, förutsågos dock vissa engångskostnader.

Enligt vår uppfattning fordras emellertid en än större omfattning av brytningen för att driften skall ge sådant

ekonomiskt resultat att överskottet kan, åtminstone i någon utsträckning, medge förräntning av det egna kapitalet. Här för måste emellertid betydande utvidgningar av uppfodrings- och anrikningsanläggningar ske, varvid dock är att märka att nuvarande uppfodrings-schakt låter sig utbygga för dubbla nuvarande kapaciteten. Omfattande tillredningsarbeten bli också nödvändiga. Malmfyndighetens storlek och form möjliggör en ökning av brytningen till över 1 milj. ton berg per år och en produktion av ca 400 000 ton slig.

För närvarande låter det sig emellertid ej bedöma om en så stor kvantitet av dylik slig med den järnhalt som vi i likhet med TKG antaga, eller 64 %, kan avsättas till acceptabla priser, bland annat med hänsyn till den relativt höga fosforhalten. Ehuru mycket talar för att slig av denna typ — sedan förhållandena på den europeiska järnhanteringsområde i framtiden stabiliserats, vilket nu långt ifrån är fallet — kan komma att röna efterfrågan, anse vi dock försiktigheten bjuda att vid uppskattningen av kapitalbehovet ej räkna med en så omfattande drift. Med hänsyn till de stora osäkerhetsmomenten liksom till att marginalen mellan priser och kostnader i varje fall blir mycket obetydlig, skulle det i stället finnas starka ekonomiska skäl för att räkna med att brytningen för närvarande nedlägges. Ett nedläggande skulle i dagens situation sannolikt icke medföra några större sociala olägenheter, då arbetarna säkerligen omedelbart kunde få sysselsättning vid närliggande större industrier. Huru förhållandena kunna gestalta sig vid den tidpunkt framdeles, då definitiv ställning till driftproblemet skall tagas, undandraget sig dock vårt bedömande. Det torde väl ej vara alldeles uteslutet att ett nedläggande av

driften då kan komma att medföra andra konsekvenser än nu.

Av betydelse för frågans bedömande torde också vara, att den nya bolagsledningen med all sannolikhet ej kommer att anse sig kunna taga ställning förrän omfattande undersökningar företagits. Dylika arbeten måste emellertid taga avsevärd tid, varunder driften alljämt måste pågå och man bör måhända därvid räkna med att bolagsledningen under dessa år anser sig böra driva brytning i sådan omfattning att förlusterna hållas inom rimliga gränser. Å andra sidan kommer även ett genomförande av en väsentlig utökning av driften att taga flera år på grund av de omfattande anläggnings- och tillredningsarbeten, som måste utföras, samt icke minst på grund av den nödvändiga betydande utökningen av personalen. En eventuell ökning av brytningen kommer således endast att kunna ske successivt.

Det har ur alla dessa synpunkter synts oss riktigast att som underlag för uppskattningen av kapitalbehovet utgå varken från en driftnedläggelse eller från den stora driftomfattning, som vore motiverad för att förbättra driftresultatet, utan vi ha stannat för att till grund för våra beräkningar lägga den omfattning av brytningen, som nuvarande företagsledning planerat för att fullt utnyttja de befintliga anläggningarnas kapacitet, d. v. s. 400 000 ton berg per år med en produktion av ca 150 000 ton slig.

Inom Lekombergzonen omfattar driften för närvarande brytning i Sörviksgruvan och i Källbottenfältet. Från båda fraktas malmen på linbanor till det gemensamma anrikningsverket i Lekomberg. Driften synes ge ett visst bidrag till täckande av kostnaderna för det egna kapitalet.

Sörviksgruvans malmtillgång beräk-

nades av TGK till 0,49 milj. ton och torde nu kunna uppskattas till ca 0,40 milj. ton. Årsbrytningen, som enligt TGK skulle kunna uppgå till 70 000 ton har hittills legat lägre, innevarande år ned emot 25 000 ton, och arbetskraftsbristen gör att man för närvarande ej vågar räkna med mera än 50 000 ton. Med denna årskvantitet skulle brytningen upphöra någon gång under 1958, varefter gruvan kunde betraktas som utbruten. Det synes oss därför lämpligast att räkna med att brytningen fortsätter under den återstående tiden med ungefär nuvarande omfattning.

TGK föreslog att brytningen i Källbotten skulle nedläggas i avvaktan på att kommunikationsorten från Håksberg färdigställdes, varefter brytningen kunde ske med gemensam uppfordring från centralschaktet i Håksberg. Då emellertid därvid anrikningsverkets i Lekomberg kapacitet ej skulle bli fullt utnyttjad, med sämre ekonomiskt driftresultat som sannolik följd, torde man böra räkna med gemensam anrikning under Sörviksgruvans återstående brytningstid. Från Källbotten kan därvid beräknas brytas nuvarande årskvantitet av 20 000 ton.

Sammanlagd årsbrytning vid Sörvik och Källbotten skulle alltså uppgå till ca 70 000 ton, motsvarande en produktion av ca 40 000 ton slig. TGK föreslog även ett upptagande av den tidigare nedlagda brytningen i Lekombergsgruvan, men det torde vara osannolikt att denna apatitmalm med 50 % Fe och 0,58 % P kan vara säljbar till ett pris, som täcker produktionskostnaderna. Vi anse oss därför ej böra räkna därmed.

Brytningen av blyglansmalm i Stollberg har hittills varit en god affär på grund av de höga blypriserna. De priser, som gällde i slutet av år 1948 och början av 1949 liksom det obetydligt

lägre priset omedelbart före krondevalveringen i september 1949 äro utan historisk motsvarighet och flera gånger högre än de senaste decenniernas medelpris. TGK kalkylerade med priser, som lågo omkring 20 % lägre än de då gällande och kom därvid till ett betydande årsöverskott. Även om de framtida priserna skulle komma att ligga ännu något lägre, torde emellertid brytningen av Stollbergs blymalm vara lönnande på grund av dess goda kvalitet. Malmstillgångarna, som av TGK vid slutet av år 1948 uppskattades till 120 000 ton, torde emellertid numera — även efter den brytning, som under mellantiden skett — enligt företagsledningen med säkerhet kunna sättas till lägst 150 000 ton. Brytningen under de senaste åren har uppgått till 30 000—35 000 ton per år och produktionen till i runt tal 4 000 ton blyslig med 70—73 % Pb, vartill kommer en mindre kvantitet zinkslig. Med en brytning av 35 000 ton per år skulle fyndigheten räckta till början av år 1954. Företagna undersökningar tyda på att ytterligare blymalmstillgångar finnas inom Stollbergsfälten. Det synes oss föreligga alla skäl att förutse en fortsatt brytning av blymalm av ungefär nuvarande omfattning under den återstående brytningstiden.

I fråga om limonitmalm förhåller det sig däremot annorlunda. TGK framhöll i sin ingående behandling av frågan de tekniska svårigheter, som en utvinning av denna malm innebär och pekade särskilt på den höga vattenhalten. Det bör emellertid anmärkas, att limonitmalm håller smärre mängder av bly och zink, uppgående till 0,3—0,6 % av vardera, vilket i den av TGK föreslagna blandsligen skulle ge halter av upp till 0,3 %. Dessa halter äro att betrakta som föroreningar, då de vid mal-

mens smältning i masugn åstadkomma driftbesvärligheter och å andra sidan äro halterna för obetydliga för att ekonomiskt bära en utvinning av metallerna ur malmen.

Att en blandslig av den angivna typen vore säljbar, som TGK framhöll, är riktigt endast under förutsättning att såväl vatten- som bly- och zinkhalten kan väsentligt minskas. Alla för ändamålet användbara metoder innebära emellertid en ugnsbehandling med betydande bränsleåtgång. Förutsättningen för att av limonitmalm på ett ekonomiskt sätt framställa en säljbar produkt måste därför vara att bränslefrågan kan lösas på ett långt billigare sätt än genom användning av importerat fast eller flytande bränsle. Hela denna fråga fordrar emellertid sannolikt långvariga och ingående undersökningar, experiment och provningar innan en brytning av limonitmalm i stor skala kan igångsättas. Det synes oss därför riktigast att för närvarande ej räkna med någon limonitmalsbrytning i Stollberg.

I Starkgruvorna i Norberg äger brytning för närvarande rum endast i de sammanhängande Prost- och Storgrovorna inom Eskilbacksfältet. Brytningen, som 1948 uppgick till ca 42 000 ton, närmar sig för närvarande 60 000 ton per år men har ännu tidigare varit uppe i 167 000 ton. De tekniska anordningarna torde medgiva en än större uppföring. Endast styckemalm uttages och produktionen torde för närvarande motsvara inemot 50 000 ton primamalm per år. Verksamheten lämnar ett ekonomiskt tillfredsställande resultat tack vare att primamalm kunnat avsättas till ett tämligen gott pris till sådana verk i utlandet, som ha behov av just denna malmtyp.

Med hänsyn till att malmtillgången medger en betydligt större produktion

och att gruvorna i Karlvagnsfältet, ehuru för närvarande vattenfyllda, väl lämpa sig för ett upptagande av brytning, föreslog TGK att båda fälten skulle brytas. Årsbrytningen ansågs kunna komma upp till 325 000 ton. Emellertid återstå för en så omfattande produktion vissa tekniska problem i samband med anrikningen av denna speciella malm, vilka ännu icke kunna sägas vara lösta på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt. Av liknande orsaker som i fråga om Stollbergs limonitmalm ha vi icke ansett oss för närvarande böra räkna med en även till Karlvagnsfältet utvidgad brytning.

En ökning av nuvarande brytning inom Eskilsbacksfältet skulle i och för sig vara ekonomiskt motiverad och den ökade kvantiteten styckemalm sannolikt kunna avsättas, men här uppstå vissa svårigheter, emedan en utökning blir personalkrävande. Emellertid ha under sista tiden vissa ombyggnader av anläggningarna blivit utförda och en utökning till 100 000 tons brytning planerats, varför vi räkna med en successiv utökning till denna brytningskvantitet, vilket torde ge inemot 80 000 ton primälmalm.

Vid Intrångsgruvorna brytes för närvarande ca 150 000 ton per år, vilket vid anrikning av hela kvantiteten skulle ge ungefär 75 000 ton slig med 65 % Fe och 0,007 % P. Under senaste år har dock en stor del av den brutna kvantiteten uttagits som styckemalm; under år 1949 ca 50 000 ton. Driften ger under nuvarande förhållanden ett ekonomiskt tillfredsställande resultat. Då fyndigheten med sina något över 1 milj. ton kan beräknas utbruten på mindre än 10 år och då malmen i stor utsträckning finner användning vid svenska järnverk, synes all anledning finnas att räkna med en fortsatt drift under gruvans återstående livslängd.

Vad slutligen beträffar de övriga fyndigheter, som av TGK ansetts icke brytvärda, anse vi i likhet med TGK att de i allmänhet torde böra ligga som reserver. Några andra kostnader än försvarsavgifter för utmälen och smärre kostnader för tillsyn och underhåll av på vissa platser kvarstående anläggningar torde icke uppkomma vid dessa fyndigheter. Å andra sidan kunna måhända också vissa inkomster av hyror, arrenden, skogsavverkning och dylikt påräknas.

5. Rörelsekapital

Storleken av behövt rörelsekapital, d. v. s. det för lager och kundfordringar erforderliga kapitalet, uppskattade TGK med utgångspunkt från de totala rörliga kostnaderna per år vid en drift av den av TGK antagna omfattningen. På grundval av sina driftkalkyler för de olika driftenheterna beräknade TGK nyssnämnda årliga totalkostnad till ca 10 milj. kronor, och det erforderliga rörelsekapitalet uppskattades till hälften härav, d. v. s. till ca 5 milj. kronor.

De antaganden vi i det föregående gjort om driften innebära i jämförelse med TGK:s antaganden obetydligt mindre omfattning i Lekoberg och avsevärt mindre i Norberg men i övrigt i huvudsak samma omfattning. Enligt den av TGK använda beräkningsgrunden skulle med våra antaganden om driftens omfattning det erforderliga rörelsekapitalet därför uppgå till något mindre än nyss angivna belopp.

Den av TGK använda metoden för beräkning av rörelsekapitalet förutsatte vissa antaganden rörande bland annat genomsnittlig lagringstid för olika slag av lagertillgångar och genomsnittlig medelkredit till kunder. Dessa antaganden angående omloppshastigheten för

olika delar av rörelsekapitalet måste enligt sakens natur leda till ett approximativt resultat.

Såsom av det föregående¹ framgår, ha vi vid uppskattningen av köpeskillingen för omsättningstillgångarna per den 1 april 1950 beräknat malmlagret till 3,15 milj. kronor, materialförråd till 1,95 milj. kronor och kundfordringar m. m. till 0,85 milj. kronor, d. v. s. sammanlagt 5,95 milj. kronor. Dessa beräkningar bygga på uppgifter, som vi inhämtat från företagens nuvarande ledning. Enligt våra antaganden kommer driften i förhållande till nuvarande omfattning att ökas vid Håksberg men att vid övriga gruvor bli i huvudsak av samma omfattning. Detta torde, såvitt man nu kan bedöma, icke i nämnvärd mån inverka på det erforderliga rörelsekapitalet. Vi ha därför i detta sammanhang ansett oss kunna uppskatta det erforderliga rörelsekapitalet till i runt tal 6,0 milj. kronor.

6. Nyanläggningar och kapitalbehov härför

TGK förutsåg en del nyanläggningar och kompletteringar av nuvarande driftanläggningar och beräknade sammanlagda kapitalbehovet härför till i runt tal 1,0 milj. kronor vid Håksberg, 0,26 milj. för Stollbergs blymalmsbrytning samt 2,1 milj. kronor i Norberg, medan övriga anläggningar ansågos kunna användas i huvudsak i nuvarande skick. För Håksberg avsågs 0,52 milj. kronor för forcering av kommunikationsorten, medan tillredningsarbetena i övrigt i gruvorna förutsattes ingå i driftkostnaderna.

Våra antaganden i fråga om driften vid Håksberg överensstämmer i huvudsak med TGK:s men av de av TGK förut-

satta anskaffningarna och kompletteringarna har sedermera en stor del kommit till utförande. Vissa ytterligare utbyggnader ha emellertid av den nuvarande företagsledningen planerats och i stor utsträckning även genomförts, men alltjämt kunna av dessa den 1 april 1950 förväntas återstå vissa arbeten och anskaffningar, som antingen genom beställningar bundits eller eljest kunna betraktas som nödvändiga. En granskning av de nuvarande planerna, som vi låtit verkställa, har givit vid handen att vid den nyss angivna tidpunkten skulle återstå dylika arbeten och anskaffningar för sammanlagt 0,65 milj. kronor. Därutöver torde vissa personal- och hjälpanläggningar eventuellt bli erforderliga, men då behoven därav äro avhängiga av den takt, i vilken en eventuell utvidgning av driften kommer att kunna ske, ha vi ej ansett oss höra nu medräkna kapitalbehov härför. Detsamma gäller även de anskaffningar, som kunna bli erforderliga för en rationalisering av framför allt underjordsarbetet. För fortsatt bedrivande av igångsatta förberedelsearbeten under jord tillkomma omkring 0,5 milj. kronor. Totalt uppskatta vi kostnaderna för dessa anläggningar och anskaffningar inklusive underjordsarbeten till 1,2 milj. kronor.

De av TGK förutsedda arbetena vid Stollberg äro i stor utsträckning redan utförda, varför endast smärre belopp alltjämt torde vara erforderliga. Emellertid anse vi därutöver vissa ytterligare ombyggnader och anskaffningar nödvändiga, för vilka kostnaderna tillsammans med de återstående arbetena i övrigt, enligt en utredning, som vi låtit göra, torde kunna uppskattas till ca 0,60 milj. kronor. Även här torde föreligga behov av personal- och hjälpanläggningar, vilkas utförande dock bör bli beroende av huruvida fortsatt drift

¹ Kap. II: 4.

kommer till stånd efter utbrytandet av den nuvarande blymalmen. Något kapitalbehov därför upptaga vi således ej.

Driften vid Starkgruvorna har av oss förutsatts få betydligt mindre omfattning än TKG antog och de enda av de av TKG upptagna arbetena, som även i vårt fall bli erforderliga, torde vara vissa anläggningar till rationalisering av driften, av TKG uppskattade till 0,30 milj. kronor. En del därav ha redan kommit till utförande och återstående kan beräknas till 0,20 milj. kronor.

Det totala behovet av medel för fullföljande av påbörjade nyanläggningar för driften skulle således hålla sig vid ca 2,0 milj. kronor.

7. Undersökningsarbeten

Det har i det föregående framhållits att ett definitivt ställningstagande till frågan, huruvida brytningen i varje särskilt fall bör nedläggas, bibehållas eller utökas, måste bygga på ett väsentligt mera omfattande tekniskt underlag än vad som står oss till buds. Enligt vår uppfattning blir det därvid i första hand nödvändigt att så snart som möjligt genom djupundersökningar konstatera de ifrågavarande fyndigheternas verkliga omfattning och karaktären av hittills ej uppslutna malmer. Sådana arbeten måste vid en normalt skött gruvdrift löpande utföras, så att brytningsplaner och ekonomiska kalkyler kunna grundas på kännedom om fyndigheternas totala omfattning. Under de senaste tio åren har detta vid de nu ifrågavarande fyndigheterna endast i ringa mån ägt rum. Under krigsåren gällde det att få fram den största malmkvantitet, som för tillfället överhuvudtaget var möjlig, och under de därefter följande åren, då de nuvarande före-

tagen stått under administration, har kapitalbrist hindrat arbetenas bedrivande. Det blir alltså här frågan om att taga igen, vad som hittills icke kunnat utföras, och arbetena bli därför av stor omfattning, måste taga ett flertal år, fordra en betydande arbetspersonal och bliva mycket kostnadskrävande.

Håksbergs malmtillgångar äro på nuvarande lägsta nivå, 105 m, ganska väl kända till sin utsträckning inom de centrala delarna av fälten. Emellertid torde undersökningar böra utföras genom schaktavsänkning ned till ett djup, motsvarande den närmast lägre nivå från vilken brytning i framtiden bör ske. Undersökningarna böra avse att fastställa malmens utsträckning på denna nivå. Även vissa undersökningar av sidomalmen och inom den södra och norra delen av Håksbergzonen kunna bli erforderliga.

I Starkgruvorna i Norberg torde djupundersökningar också böra verkställas, i första hand för att konstatera Prostmalmens djupgående. Malmen inom Lekobergszonen och i Intrångsgruvorna kunna däremot betraktas som relativt välkända och några mera omfattande undersökningar synas ej här vara erforderliga.

Icke minst viktigt är att så snart som möjligt få klarhet i frågan huruvida man inom Stollbergsfältet kan räkna med en fortsatt tillgång av sulfidmalm sedan den nu kända malmen inom relativt begränsad tid utbrutits. För detta ändamål har också redan påbörjats ett omfattande undersökningsarbete med en djuport, som avses att få en längd av ca 5 km och från vilken huvudparten av de malmanledningarna, som hittills konstaterats inom fältet, skola undersökas. På grund av avsaknaden av tillräckligt kapital har emellertid den nuvarande företagsledningen planerat ar-

betena att utföras i långsam takt och räknat med ett genomförande på en tid av över 10 år. Då det är nödvändigt att resultaten av undersökningarna föreligga i god tid innan den nuvarande blymalmsbrytningen nedlägges, måste dessa arbeten forceras.

Alla dessa undersökningsarbeten, främst de omfattande djupundersökningarna av sulfidmalmen inom Stollbergsfältet, bli som nämnts kostnadskrävande. Det är utomordentligt svårt att i förväg ange några kostnader för dessa arbeten. En schematisk uppskattning leder emellertid till en summa av omkring 3,0 milj. kronor. Det bör dock uttryckligen framhållas, att denna uppskattning av kostnaderna är ytterst osäker.

Å andra sidan bör emellertid påpekas,

att vid en ur teknisk och ekonomisk synpunkt rationellt driven gruvrörelse avsättningar regelmässigt böra ske för undersökningsändamål och arbeten till upptäckande och konstaterande av nya malmförekomster, i mån av att medel bli disponibla, löpande utföras. Så har här hittills ej skett men givetvis måste förutsättas, att det i framtiden blir fallet. Därigenom böra efter hand medel kunna erhållas för undersökningsarbeten.

Med hänsyn till hittills försummade arbeten och framför allt den forcering, som den begränsade brytningstiden i Stollberg nödvändiggör, torde emellertid under den första tiden eventuellt särskilda medel erfordras. Storleken därav ha vi bedömt till i runt tal 1,0 milj. kronor.

IV. PENSIONSFRÅGAN

I. Tjänstemannapensionering

TGK framhöll, att man måste utgå från att det blivande statliga bolaget i likhet med större enskilda företag kommer att ordna pensionsförhållandena för sina tjänstemän. Som i sådana fall är normalt torde detta komma att ske genom pensionsförsäkring i Svenska Personalpensionskassan (SPP).

De nuvarande företagens tjänstemän och förmän äro med några få undantag pensionsförsäkrade på detta sätt. De pensionsförmåner, som härigenom tillförsäkrats ifrågasvarande personalkategori, synas i allt väsentligt överensstämma med vad som i allmänhet förekommer hos SPP-anslutna företag. I den mån de nuvarande tjänstemännen komma att anställas i det nya bolaget torde sålunda några särskilda åtgärder för ordnande av deras pension ej erfordras.

Bland de SPP-försäkrade tjänstemännen finnas emellertid sådana, som icke kunna beredas fulla pensionsförmåner på grund av relativt hög levnadsålder och kort tjänstetid vid tidpunkten för SPP-anslutningen. Härjämte finnas ytterligare ett fåtal tjänstemän, som av samma skäl icke alls äro pensionsförsäkrade. Därest dessa tjänstemän anställas i det nya bolaget, kan det tänkas att det det kan befinnas påkallat att i samband med vederbörandes övergång ändra nuvarande ordning. Därest en dylik åtgärd skulle behöva vidtagas, uppstå för bolaget vissa engångskostnader. Dessa kunna

visserligen i och för sig bli betydande men dock ej av sådan storleksordning att de ej skola kunna bestridas inom ramen för det kapital bolaget normalt kommer att förfoga över. Därest en skyldighet för det nya bolaget att för de nu berörda tjänstemännen i de nuvarande bolagen ordna samma pensionsförmåner som för övriga anses föreligga, måste emellertid detta innebära, att det nya bolaget i samband med köpet även övertog denna skyldighet från de säljande bolagen, varför engångskostnaden i så fall måste anses vara en pensionsskuld, som övertages och som därför skall avräknas från köpeskillingen.

För tjänstemannapensioneringen i övrigt uppstå inga särskilda kapitalbehov utan enbart årskostnader för bolaget. TGK räknade i sina kalkyler ej heller med några engångskostnader för det fall att nuvarande tjänstemän, oavsett tjänstgöringstid och levnadsålder, anslötes till SPP med fulla pensionsförmåner. Det ansågs nämligen icke att dessa kostnader kunde bli av avgörande storleksordning. För tjänstemannapensioneringen beräknade TGK kostnaderna som ett procentuellt tillägg till lönekostnaderna och uppskattade detta till 15 %.

Vad beträffar bolagens två direktörer och ytterligare en cheftjänsteman samt några förmän har pensionsfrågan icke ordnats genom försäkring utan på så sätt, att företagen utfäst sig att direkt utbetala pensioner av viss bestämd storlek. Kapitalvärdet av dessa pensioner ingår i det belopp för pensionsskulder

per den 1 april 1950, i det föregående uppskattat till 0,87 milj. kronor, som enligt köpeavtalet skall avdragas från köpeskillingen för omsättningstillgångarna. Nu ifrågavarande pensionssskuld har sålunda icke någon betydelse vid beräkning av kapitalbehovet.

2. Arbetarepensionering

Ett ordnande av pensionsfrågan för det nya bolagets arbetare bleve, ansåg TGK, sannolikt nödvändigt i överensstämmelse med vad som varit fallet vid av staten tidigare övertagna företag. Därrest ej särskilda villkor vid försäljningen skulle komma att uppställas, ansågos emellertid kostnaderna för dylik pensionering ej böra medtagas i en som underlag för anbud avsedd kalkyl och TGK räknade därför ej med dylika, men framhöll att man vid bedömning av de ekonomiska konsekvenserna av ett eventuellt statsövertagande finge räkna med även kostnaderna för en arbetarepensionering. Av dessa orsaker ingick TGK i särskilt sammanhang på frågan och uttalade därvid, att pensionsfrågan för arbetarna — med bortseende från det knappast tänkbara alternativet att inordna de statliga bolagens personal under den statliga pensioneringen — kunde tänkas ordnad antingen genom pensionsförsäkring i lämpligt pensionsförsäkringsföretag eller genom uppläggnaden av en pensionsfond. Valdes den förre vägen, uppstode årliga kostnader, som till sin storlek bleve beroende av arbetareantalet, arbetarnas löneinkomster och arbetarestyrkans ålderssammansättning. TGK försökte för detta fall uppskatta de årliga försäkringspremierna utan kännedom om ålderssammansättningen och förutsatte därvid en pension av ca 2 000 kronor per år inklusive folkpensionsförmåner. Resultatet av beräkningen gav vid handen, att års-

kostnaderna för bolaget skulle motsvara ungefär 6 % av de sammanlagda årslönerna. Då TGK uppskattade dessa till ca 5,55 milj. kronor, skulle årskostnaden bli ca 0,33 milj. kronor. Vid den omräkning Ödeen och Rybeck verkställde medräknades pensionskostnaderna för arbetarna efter samma grunder i kalkylerna för beräkning av driftvärdena.

Även vi förutsätta, att det nya bolaget kommer att genomföra en pensionering av arbetarna, detta så mycket mer som större enskilda företag inom gruvhanteringen ha reglerat pensionsfrågan för anställda arbetare. Åtgärder i detta hänseende torde få vidtagas så snart som möjligt efter det ställning tagits till den fortsatta driften vid gruvorna.

Det kan givetvis ej ifrågakomma för oss att nu framlägga förslag i fråga om sättet för pensioneringens ordnande eller pensionsförmåner, avgifter och dylikt. Emellertid måste vi ändock något närmare gå in på spörsmålet för att undersöka huruvida och i vilken omfattning ett ordnande av arbetarepensionering medför särskilda kapitalbehov för det nya bolaget.

I fråga om pensionsförmånernas storlek torde en jämförelse vara av intresse med de förmåner, som utgå dels vid ett statsägt aktiebolag med en närstående verksamhet, AB Statens Skogsindustrier, dels vid Trafikaktiebolaget Grängesbergs—Oxelösunds gruvrörelse i Grängesberg.

Det statliga företaget har helt ordnat arbetarepensioneringen genom en vid bolagets bildande till bolaget anknuten pensionskassa och pensionsstiftelse. Ålderspensionen utgör, därest 30 tjänsteår uppnåtts, 800 kronor om året från pensionsåldern, som är 62 år, till 65 års ålder och därefter 400 kronor om året.

Grängesbergsbolaget har löst pensionsfrågan för arbetarna dels genom

försäkring i Arbetarpensionskassan, dels därigenom att bolaget direkt utbetalar pensioner i form av »tills vidare utgående åldersunderstöd». Åldersunderstödet är under hela tiden konstant 600 kronor per år jämte indestillägg. Sammanlagda beloppet av dessa pensioner utgör från pensionsåldern, som är 65 år, till 67 års ålder ca 1 350 kronor inklusive index på åldersunderstödet och från 67 års ålder ca 950 kronor om året.

Utan att ingå på frågan om pensionernas storlek vid här ifrågavarande gruvor, vilket den blivande bolagsledningen har att taga ställning till, antaga vi vid den fortsatta diskussionen av denna fråga, att man får räkna med pensionsförmåner av en storleksordning liggande omkring de nyss angivna beloppen. Det bör därvid märkas, att kostnaderna för företaget icke bli så olika i de båda exemplifierade fallen, som av skillnaden i årliga pensionsförmåner skulle kunna framgå. Först bör då observeras den 3 år lägre pensionsåldern i det förra fallet. Vidare betalar Statens Skogsindustrier ca 60 % av årspremierna, medan i Grängesbergsbolaget arbetaren helt betalar premierna till pensionskassan och bolaget bekostar »åldersunderstödet».

Vid en pensionsförsäkring behöver man ej räkna med något kapitalbehov för pensionsfrågans ordnande, medan vid arrangemanget med en pensionskassa medel årligen skulle avsättas motsvarande bolagets andel i pensionspremierna. Med hänsyn till det i förhållande till en pensionsanstalt begränsade klientelet bleve därutöver en grundfond erforderlig, dels som rörelsemedel och dels för att möta ej beräknade risker. Härför erforderligt belopp låter sig utan kännedom om den blivande arbetarstyrkans ålderssammansättning svårligen beräknas men torde, om man utgår från

det nybildade bolagets hela arbetarstyrka såsom nyanställd, knappast bli av avgörande storleksordning. Någon jämförelse med andra företag kan därvid ej komma i fråga, då det ytterst sällan torde ha inträffat, att ett nybildat bolag, som ej övertager tidigare rörelse, redan från början ordnat pensionsfrågan för sina arbetare. Detta brukar ske först sedan verksamheten pågått några år, varvid kapitalbehovet blivit huvudsakligen bestämt av retroaktivkostnaderna för de förflutna åren, för vilka man ansett att bolagets åtagna pensionsförpliktelser även borde gälla.

Liknande blir förhållandet, därest ett nytt bolag övertager en rörelse, som drivits av annat företag, och därmed även i denna rörelse sysselsatta arbetare, för det fall att den tidigare rörelsen drivits av samma kapitalägare som den nya eller till övertagandet knutits villkor om framtida pensionering. Så var exempelvis fallet med Statens Skogsindustrier, som övertog rörelse som bedrivits av domänverket. I det nu föreliggande fallet övertagas formellt visserligen av det statliga bolaget enbart vissa tillgångar, men i verkligheten torde köpet innebära, att bolaget direkt fortsätter den av de säljande företagen bedrivna rörelsen och således åtminstone i huvudsak även dessas arbetare. Det torde emellertid därvid ej kunna göras gällande att, därest det statliga bolaget ordnar pensionering för sina arbetare, detta skulle innebära jämväl ett åtagande beträffande den tid dessa kunna ha varit anställda i de enskilda företagen. Härvidlag föreligger en principiell skillnad i jämförelse med förhållandena i Statens Skogsindustrier. Förutsättningen för en motsatt uppfattning skulle vara att ett dylikt åtagande övertagits från de enskilda bolagen. Därav synes följa, att därav betingad retroaktivkostnad borde

betraktas som en latent pensionskuld och vid den tidpunkt, då pensionering i det nya bolaget kan komma att genomföras, av säljaren restitueras ur den erlagda köpeskillingen. Dessa uppskjutna pensioneringskostnader bli beroende av den nuvarande arbetarstyrkans storlek, ålderssammansättning och anställningstid ävensom av de pensionsförmåner, som kunna komma att i framtiden bestämmas.

Hela frågan är emellertid beroende av huru arbetarepensioneringen i det nya bolaget ordnas och det torde böra ankomma på den blivande bolagsledningen att i samråd med arbetarepersonalen taga ställning därtill. Det sannolika torde väl därvid vara att pensionsfrågan löses genom bildande av en pensionskassa efter i huvudsak samma grunder som i Statens Skogsindustrier. I samband med inrättandet av en dylik kassa i framtiden torde bolagsledningen få upptaga frågan om därför erforderligt kapital och om sättet för finansiering därav. Då en kvalifikationstid av några år i allmänhet brukar föreskrivas för rätt att inträda i kassan, är det ej nödvändigt att omedelbart taga ställning i frågan. I varje fall ha vi icke ansett oss nu böra upptaga särskilt kapitalbehov för pensionsändamål.

Oavsett huru pensionsfrågan kan komma att lösas och huru den retroaktiva pensionsrätten kan komma att utformas, kan dock en viss retroaktiv pensionsrätt föreligga för vissa av de nuvarande arbetarna. De nuvarande bolagen utbetala nämligen till arbetare, som efter längre tids anställning av åldersskäl avgå, årliga understöd av 300 till 600 kronor. Det kunde därvid göras gällande, att sådan pensionsförmån, som arbetsgivare utan uttryckligt åtagande regelmässigt brukar utbetala, icke kan betraktas såsom ett understöd, som arbetsgivare utbetalar till den f. d. anställda ex gratia, utan såsom en uppskjuten lön, vilken intjänats under anställningstiden. I enlighet med denna uppfattning skulle nuvarande arbetare, som icke uppnått pensionsåldern, ha intjänat en viss pensionsrätt, som kunde sägas motsvara det kapitalbelopp, som skulle ha funnits reserverat genom fondering hos företagen eller på annat sätt för att täcka hittills upplupen kostnad för framtida utbetalande av pension av ifrågavarande storlek. Denna intjänade pensionsrätt skulle således utgöra en företagens åvilande pensionskuld och borde således enligt köpeavtalet avräknas på köpeskillingen för omsättningstillgångarna.

V. BOSTADSFRÅGAN

I. Nuvarande bostadsbestånd

Bostadsfrågan är, som TGK framhöll, i huvudsak ordnad för den i bolagen nu anställda personalen. Huvudparten av de anställda bo invid arbetsplatsen eller på ett begränsat avstånd därifrån. Vid de olika gruvföretagen finnes ett ej obetydligt antal bostäder ägda av företagen.

Det nuvarande bostadsbeståndets omfattning framgår av följande:

	enkel- rum	1 rum o. kök	2 rum o. kök och större
Håksberg—Iviken ...	76	220	57
Lekomberg	8	29	16
Sörvik	—	13	18
Källbotten	—	3	23
Gräsberg—Torrstens- berg	3	4	6
Stollberg	17	60	17
Norberg	12	32	26
Intrånget	42	43	41
Summa	158	404	204

Av bostäderna sakna följande vatten och avlopp:

	enkel- rum	1 rum o. kök	2 rum o. kök och större
Håksberg—Iviken ...	48	216	22
Lekomberg	—	—	—
Sörvik	—	—	—
Källbotten	—	—	—
Gräsberg—Torrstens- berg	3	3	5
Stollberg	5	31	3
Norberg	—	31	1
Intrånget	—	1	1
Summa	56	282	32

Utöver vatten och avlopp finnes centralvärmeanläggning i följande antal bostäder:

	enkel- rum	1 rum o. kök	2 rum o. kök och större
Håksberg—Iviken ...	28	4	32
Lekomberg	8	29	13
Sörvik	8	12	17
Källbotten	—	—	23
Gräsberg—Torrstens- berg	—	—	5
Stollberg	2	—	6
Norberg	12	—	21
Intrånget	15	42	37
Summa	73	87	154

Totalt finnas sålunda 766 bostadslägenheter med ca 1 500 rumsenheter. Huvudparten av lägenheterna, eller c:a 53 %, äro enrumslägenheter. Ej mindre än ca 48 % sakna vatten och avlopp. Endast ca 40 % äro fullt moderna med centralvärmeanläggning. Av sammanställningarna framgår att bostadsbeståndet är särskilt dåligt i Håksberg och ganska dåligt i Stollberg, Norberg och Gräsberg-Torrstensberg, medan det är i det närmaste fullgott i Lekomberg, Sörvik, Källbotten och Intrånget.

I likhet med TGK anse vi, att man måste räkna med att i stor omfattning modernisera bostadsbeståndet. I vilken utsträckning detta blir nödvändigt kan givetvis ej förutses utan det blir avhängigt av huru frågan om den framtida driftens form och omfattning löses. Vi kunna även i detta hänseende ej göra annat än antaganden för att därpå grunda en uppskattning av kapitalbehovet.

Med hänsyn till de krav, som torde komma att ställas på bostadsstandarden vid ett statligt företag av här ifrågavarande art, torde en modernisering av det nu befintliga bostadsbeståndet få innebära en höjning av såväl utrymmes- som teknisk och utrustningsstandard. För ett mindre antal förfallna byggnader räkna vi emellertid med att några istandsättningsarbeten ej äro ekonomiskt försvarliga och för vissa helt omoderna byggnader anse vi att endast oundgängliga reparationsarbeten kunna ifrågakomma.

Vad först utrymmesstandarden beträffar räkna vi med en sammanslagning av vissa små lägenheter till större. Detta medför givetvis en minskning av antalet lägenheter och ett däremot svarande behov av nya bostäder.

Höjningen av den tekniska standarden innefattar byggnadsarbeten, vilkas omfattning starkt varierar med hänsyn till varje byggnads beskaffenhet. I fråga om mera välhållna byggnader torde sålunda ordinärt underhållsarbete vara tillräckligt, medan ganska genomgripande ombyggnadsarbeten i andra fall kunna bli erforderliga.

Utrustningsstandardens höjning innebär anordnande av vatten och avlopp, central- eller värmingsvärme samt toaletterum eller, i viss utsträckning, badrum. Härjämte erfordras för ordnande av vatten- och avloppsfrågan i Håksberg ytterledningar och i Stollberg särskilda anordningar för varje byggnad för sig.

Kostnaden för moderniseringsarbetena kan under dessa förutsättningar, enligt en på vårt uppdrag utförd expertundersökning, beräknas uppgå till ca 2,8 milj. kronor. Det bör emellertid härvid märkas, att ett genomförande av så omfattande arbeten med nödvändighet måste ske efter en på förhand utarbetad plan, omfattande ett flertal år, och

att beloppet sålunda kommer att behöva tagas i anspråk successivt under denna tid.

2. Nytt bostadsbehov

Enligt TGK:s antaganden om driftens framtida omfattning skulle erfordras en ökning av arbetareantalet med 400 personer. Då en del av den nya personalen antogs redan ha bostäder eller kunna på annat sätt förskaffa sig dylika, uppskattade TGK behovet av nya bostäder till 350. Med hänsyn till att Håksberg gränsar till Ludvika stad och vissa av de ifrågavarande bostadsområdena tidigare ifrågasatts för inkorporering med staden samt då Starkgruvorna delvis ligga inom Norbergs kommun, ansåg TGK att bostadsfrågan i dessa båda fall lämpligen borde lösas i samarbete med dessa båda kommuner. Emellertid förutsatte TGK, att staten på ett eller annat sätt bidroge ekonomiskt, antingen genom att det nya bolaget subventionerade byggandet för sina anställda, för vilket ändamål då särskilda medel måste ställas till bolagets förfogande, eller genom att staten på för stöd åt bostadsbyggande och egnahemsbyggande vedertaget sätt direkt ekonomiskt understödde uppförandet av bostäder. TGK framhöll emellertid, att dittills utgående hyror för gruvföretagens bostäder voro osedvanligt låga, vilket i viss utsträckning för de anställda innebure en naturaförmån. Enligt uppgift hade även i vissa fall taxeringsmyndigheterna betraktat förhållandet på detta sätt och taxerat anställda med låga hyror för delvis fri bostad. Den sammanlagda byggnadskostnaden för nya bostäder beräknade TGK till 8,8 milj. kronor.

Vi ha ovan framhållit att den av oss förutsatta höjningen av utrymmesstandarden kommer att medföra en minsk-

ning av det befintliga bostadsbeståndet. Det härigenom uppkomna behovet av nya bostäder har av oss antagits till ca 60 st. tvårums- och 25 st. trerumslägenheter.

Våra tidigare gjorda antaganden i fråga om den framtida driftens omfattning förutsätta en väsentligt mindre ökning av arbetareantalet än vad T GK räknat med, eller ca 120 man. Vi ha utgått från att ett mindre antal av dessa kunna erhålla bostäder i öppna marknaden och att flertalet av de övriga måste beredas familjebostäder och återstoden ungarlsbostäder. Därvid har antagits ett behov av 40 tvårums- och 10 tre-rumslägenheter, medan behovet av ungarlsbostäder skulle tillgodoses genom

uppförande i Håksberg av ett ungarls-hotell med 30 rumsenheter samt matservering, kök m. m.

Kostnaderna för tillgodosende av det ovan angivna totala behovet av nya bostäder kan, enligt expertutredningen, exklusive de nämnda ungarlsbostäderna beräknas till ca 3,3 milj. kronor.

Vi vilja i detta sammanhang framhålla, att de här anförda kostnadsuppgifterna äro baserade på ett underlag, som icke varit så fullständigt att några säkra beräkningar kunnat göras. Ehuru beräkningarna sålunda icke kunna sägas innebära mera än ett angivande av kostnadernas storleksordning, ha vi dock ansett att de kunna läggas till grund för en uppskattning av kapitalbehovet.

VI. FINANSIERING

Med de antaganden, som vi ansett oss kunna göra i fråga om den framtida driften vid de berörda gruvorna, ha vi sålunda, för ifrågavarande drift och för anläggningar därför, i det föregående funnit följande kapitalbelopp erforderliga omedelbart vid ett övertagande av gruvegendomen eller inom en för omläggning eller utökning till ifrågavarande drift nödvändig, begränsad tidsperiod.

	milj. kr.
Förefintliga anläggningstillgångar	8,3
Malm- och materiallager	5,1
Övriga rörelsemedel	0,9
Fullföljande av igångsatta anläggningsarbeten	2,0
Reparation och modernisering av bostadsbeståndet	2,8
Nybyggnad av bostäder	3,3
Eftersatta undersökningsarbeten	1,0

Då frågan gäller, i vilken utsträckning dessa kapitalbehov böra finansieras över bolagets eget kapital eller i form av lån, torde man böra utgå från att, i den mån kapitalet beräknas, under hela verksamhetstiden vara konstant bundet i rörelsen, det bör ha karaktären av eget kapital. I den mån däremot som kapitalbehovet kan beräknas variera och i synnerhet för det fall att osäkerhet nu kan råda därom, huru stort kapital som för visst ändamål kan visa sig erforderligt, synes låneformen böra föredragas för att möjliggöra en anpassning av kapitalet till det aktuella behovet och därmed icke belasta driften med högre förränt-

ningskostnader och dylikt än nödvändigt.

Det är då till en början klart att det egna kapitalet skall täcka anläggnings-tillgångarna, i första hand köpeskillingen för de nu förefintliga anläggnings-tillgångarna. Även de kostnader, som beräknas bli erforderliga för utvidgning och komplettering av driftanläggningarna, böra då också inrymmas däri.

Reparation och modernisering av bostadsbeståndet innebär, som av det föregående framgår, ett avhjälpande av ett tidigare eftersatt reparations- och moderniseringsbehov. Det skulle kunna ifrågasättas, huruvida det är riktigt att därav föranledda kostnader skola bäras av den framtida driften. Emellertid har vid den värdering av bostäderna, som legat till grund för anbudssumma och köpeskillning samt därmed för den föregående fördelningen, hänsyn tagits icke blott till bostädernas nuvarande skick utan även till nödvändigheten av att omedelbart nedlägga kostnader för att återföra dem till vad man skulle kunna kalla driftdugligt skick. De nu ifrågavarande kostnaderna kunna således anses motsvaras av en minskning av värdet vid bestämning av köpeskillingen.

Visserligen kommer kapitalet för täckande av kostnaderna för nyanläggningar och bostadsmodernisering icke i sin helhet att behöva tagas i anspråk omedelbart. I nuvarande läge på byggnadsmarknaden och på grund av att

personalökningen tager tid torde arbetena få fördelas på flera år. Av denna orsak skulle det finnas anledning att förutse att de ifrågavarande kapitalbehoven åtminstone delvis täcktes genom lån. Efter de nu angivna principerna borde emellertid jämväl detta kapitalbehov inrymmas inom eget kapital. Hänsyn till anförda omständigheter kan däremot tagas vid den slutliga avvägningen mellan totalt eget kapital och lån.

I fråga om rörelsekapitalet kunna skäl framföras för dess finansiering såväl genom aktiekapital som genom lån. Kapitalbehovet varierar från tid till annan och vid gruvdrift måhända i ovanligt hög grad. Därtill kommer, att det är svårt att förutse huruvida driften i verkligheten kommer att få den av oss antagna omfattningen. Under de första åren kommer detta i varje fall icke att ske. Den del av rörelsekapitalet, som vid den förutsedda driften normalt kommer att vara bundet i lager och förråd, torde i allmänhet vara att betrakta på samma sätt som i anläggningarna bundet kapital och därför böra inrymmas i bolagets eget kapital. Återstoden utgöres i stor utsträckning av erforderliga likvida medel och skulle därför täckas genom lån, delvis under sådana former att en anpassning till det vid olika tidpunkter under året aktuella behovet kan ske, exempelvis genom bankräkningskredit.

Kapital för finansiering av bostadsnybyggnader måste i sin helhet ordnas lånevägen. Detta lån torde emellertid böra skiljas från de lån, som äro erforderliga för driften. Förarbetena för och planeringen av bostadsbyggandet måste taga tid och sättet för finansieringen måste åtminstone i viss utsträckning bli beroende av de former för bostadsbyggandets administration och för bostadsförvaltningens organisation, som kunna komma att föreslås. Det är vidare osäkert

i vilken utsträckning det ifrågavarande bostadsbehovet kan komma att täckas i öppna marknaden eller genom åtgärder från kommunal sida. Av alla dessa orsaker synes det oss vare sig lämpligt eller möjligt att nu föreslå former för eller omfattning av finansiering av bostadsförsörjningen. Det får ankomma på den blivande styrelsen att snarast, eventuellt i samarbete med kommunala myndigheter, förbereda och vidtaga de åtgärder härutinnan, som bliva erforderliga. Vid statsmakternas ställningstagande till frågan om gruvegendomens statsövertagande, bolagsbildningen och den framtida verksamheten bör dock hänsyn även tagas till att kapitalmedel komma att bli erforderliga jämväl för bostadsförsörjningen. Dock synes oss detta kapitalbehov icke böra betraktas som en med frågan om gruvdriftens övertagande ovillkorligt sammanhängande kapitalutgift utan snarare såsom ett led i statens allmänna stöd till utökning och förbättring av bostadsbeståndet.

Kostnaderna för djupundersökningar och dylika arbeten äro av en speciell karaktär. Visserligen komma de att bli erforderliga först successivt under en följd av år och omfattningen av arbetena och därmed av det totala kapitalbehovet är nästan omöjligt att nu förutse, varför kostnaderna i överensstämmelse med ovan angivna riktlinjer borde täckas genom lånemedel. Huruvida arbetena komma att ge resultat i form av konstaterade malmförekomster av sådan art och omfattning att en brytning därav kommer att anses ekonomiskt lönande är icke möjligt att förutse. Givetvis finnes en kanske ej så liten sannolikhet därför men vid bedömandet av frågan om finansieringssättet torde man dock böra räkna med risken att kostnaderna, åtminstone i viss utsträckning, ej kunna täckas av en framtida brytning. Leda

emellertid undersökningarna till resultatet att ekonomiskt brytvärda fyndigheter konstateras, böra de kapitalmedel, som investerats för undersökningsarbeten för dylik fyndighet, betraktas på liknande sätt som det kapital, som erfordrats för förvärv av övrig gruvegendom och kostnaderna täckas av eget kapital. För närvarande synas för detta ändamål lånemedel böra förutses.

I samband med finansieringsfrågan torde vi även böra beröra ett annat problem, nämligen den framtida finansieringen av dels nyanskaffningar, dels moderniseringar av drifanläggningar och utrustning. Då gruvrörelse ofta och i detta fallet, om man undantager Håksbergzonen, i särskilt hög grad är tidsbegränsad, beroende på fyndighetens begränsade storlek, måste enligt vår uppfattning verksamheten kalkyleras på så sätt att driftresultatet medger, utöver rimlig förräntning av det i anspråk tagna kapitalet, en årlig avsättning av sådan omfattning att vid slutet av den utifrån den antagna malmtillgången beräknade drifttiden ett kapital av den ursprungliga omfattningen åter finnes disponibelt, normalt för ett förvärv av eller en investering i drift av annan eller utökad fyndighet. Vid tidpunkten för ett beräknat upphörande av brytning av viss fyndighet skall således eget kapital finnas disponibelt för en fortsättning av driften i samma omfattning. Att under drifttiden erforderligt förnyande av anläggningar och utrustning skall finansieras genom sedvanliga avskrivningar, anse vi självklart. På det nu angivna sättet skall enligt vår mening också framtida prospektering och undersökningsverksamhet till skapande av fortsatta brytningsmöjligheter finansieras. Annat blir däremot förhållandet då fråga uppstår om väsentlig utvidgning av verksamheten eller om upptagande av ny brytning,

innan driften vid nuvarande fyndigheter slutförts. Sådana frågor måste enligt vår uppfattning behandlas som helt nya finansieringsproblem och på grundval av därför uppgjorda finanskalkyler utökning av aktiekapital eller upptagande av lån övervägas helt oberoende av den pågående verksamheten.

Vid bedömande av finansieringsfrågor i detta speciella fall, då det gäller ett helt statsägt företag, tillkomma utöver vad som ovan anförts nya och särskilda omständigheter. Då såväl aktiekapital som lån åtminstone vid bolagets start komma att i sin helhet tillskjutas av staten och då staten trots bolagsformen i realiteten ej torde kunna undandraga sig obegränsad ekonomisk ansvarighet, torde skillnaden mellan eget kapital och och främmande kapital vara uteslutande formell. Det synes oss således ur denna synpunkt vara ganska likgiltigt om aktiekapitalets andel av totalkapitalet är större eller mindre. Viktigare därvid torde ur bolagets synpunkt vara att kapitalet i så liten utsträckning som är möjligt bindes i ett fast aktiekapital.

Från dessa utgångspunkter ha vi övervägt finansieringsfrågan och kommit till det resultatet, att det egna kapitalet icke borde sättas högre än till omkring 12 milj. kronor. Det har därvid synts oss lämpligt att, bland annat med hänsyn till att bolaget skall övertaga en i gång varande rörelse, redan från början skapa en reservfond och vi finna, att detta lämpligast bör ske genom att aktierna betalas till överkurs, förslagsvis till 120 %, varigenom fonden redan från början skulle få den i aktiebolagslagen¹ angivna omfattningen. Om därvid aktiekapitalet sättes till 10 milj. kronor, skulle reservfonden från början bli 2,0 milj. kronor.

Av övrigt kapitalbehov skulle sedan

¹ § 71.

återstå 8,2 milj. kronor, vilket således skulle täckas genom lån, som skulle i den utsträckning det toges i anspråk förräntas efter sedvanlig ränta och amorteras. Förslagsvis skulle lånet så ordnas, att statsmakterna föranstalta om

en borgen intill högst det angivna beloppet och att lån inom ramen för denna borgen finge i mån av behov uppläggas. Vi ha ansett att det ifrågavarande beloppet avrundat skulle kunna sättas till 8,0 milj. kronor.

VII. AKTIEBOLAGET

I. Bolagets organisation och stiftande

I fråga om aktiebolagets organisation har det syntts oss riktigast — i överensstämmelse med direktiven för vår utredning — att icke binda den kommande verksamheten i vidare mån än vad en bolagsordning fordrar. Vi ha därför inskränkt oss till att diskutera och framlägga förslag i sådana hänseenden, som enligt gällande aktiebolagslag¹ fordra föreskrift i bolagsordning, samt till frågor, som gälla sättet för bolagets bildande.

Stiftare skola enligt aktiebolagslagen vara minst tre², som även skola teckna aktie. Då även svenska staten kan vara stiftare³, skulle därutöver erfordras två, vilka även måste teckna aktie³. I detta sammanhang synes det oss naturligast att, då staten på gruvområdet redan äger två aktiebolag, Mertainens Gruf AB och Ruotivare gruf AB, dessa bolag bli de båda ytterligare stiftarna och därvid kan det bliva en lämplighetsfråga om dessa stiftares aktier sedermera skola överlåtas till staten eller ej.

Aktiekapitalet har i det föregående föreslagits till 10 milj. kronor⁴. För att — i händelse av att verksamheten anses böra ha väsentligt mindre omfattning än vad vi antagit, exempelvis om Håks-

bergsgruvorna nedläggas — möjliggöra en minskning av aktiekapitalet utan ändring av bolagsordningen ha vi ansett det motiverat att sätta minimikapitalet förslagsvis till 8 milj. kronor. Som maximikapital bör som sedvanligt angivas det av aktiebolagslagen högsta medgivna¹ tredubbla, således 24 milj. kronor.

Akties nominella belopp (aktievalören) kan, med hänsyn till att samtliga aktier komma att direkt eller indirekt ägas av staten, sättas högt. Ehuru aktiebrev kunna utfärdas att gälla ett godtyckligt antal aktier, är det dock ur andra synpunkter fördelaktigt att ej behöva laborera med ett stort antal aktier. Vi ha därför ansett att aktievalören bör vara 10 000 kronor.

Betalning för aktie skall enligt vad vi i det föregående föreslagit ske till överkurs av 20 %, varför för aktie skall erläggas 12 000 kronor². Med hänsyn till att likvid för övertagande av tillgångarna enligt köpeavtalet skall erläggas vid övertagandet den 1 april 1950, torde likvid för aktie även böra ske senast denna dag³.

Styrelsen skall för ett bolag med detta aktiekapital bestå av minst tre³ styrelseledamöter. Det synes oss icke heller, då vi förutsätta att styrelsens samtliga ledamöter skola aktivt taga del i verksamheten och vara på området sakkunniga,

¹ Lag om aktiebolag av den 14 september 1944.

² Aktiebolagslagen § 4.

³ Aktiebolagslagen § 16.

⁴ Uppgift om detta belopp såsom det högsta belopp, till vilket aktieteckning får uppgå, skall i teckningslistan angivas (aktiebolagslagen § 10).

¹ Aktiebolagslagen § 2.

² Föreskrift härom skall angivas i teckningslistan (aktiebolagslagen § 10).

³ Vid aktiekapital över 500.000 kronor (aktiebolagslagen § 77).

vare sig nödvändigt eller, med hänsyn till att organisationen ej skall bli för tungrodd, önskvärt att gå utöver detta antal. Samma inställning till frågan hade också TGK. Som nämnts förutsätta vi, att personvalet sker under hänsyn blott till företagstekniska och företagsekonomiska synpunkter och att ledamöterna väljas bland industriellt, ekonomiskt och organisatoriskt erfarna personer. Vi anse även att, vid en verksamhet av denna art och omfattning och med den lilla styrelse vi föreslagit, verkställande direktören bör ingå i styrelsen. Då emellertid, vid utseende av styrelse för första gången, personvalet av verkställande direktör, som ju bör ankomma på styrelsen, icke bör i förväg bindas, torde det vara lämpligt att ej i bolagsordningen införa föreskrift i detta hänseende. I så fall kommer verkställande direktör att kunna utses inom eller utom styrelsen¹. Möjlighet finnes därvid för bolagsstämman att föreskriva att i framtiden verkställande direktör skall utses inom styrelsen¹.

Av de skäl som nyss anförts är det även olämpligt att i bolagsordning eller annorledes begränsa friheten i personval. Att sålunda, som TGK diskuterade, föreskriva att en av styrelseledamöterna skulle representera Kommerskollegii bergsbyrå anse vi därför olämpligt.

Styrelsens säte föreslogs av TGK vara Håksberg eller eventuellt Ludvika. Vi anse Håksberg vara lämpligast.

Firmanamnet kan visserligen synas vara av i detta sammanhang underordnad betydelse. Emellertid har det syns oss riktigt att i namnet angiva bolagets karaktär av statsägt och stannat för att föreslå namnet Aktiebolaget Statsgruvor.

Firmateckningsrätt tillkommer utöver styrelsen enligt gällande lag² verkstäl-

lande direktör i förening med styrelseledamot. Dock må, där i bolagsordning ej annat stadgats, styrelsen meddela be- myndigande för styrelseledamot eller verkställande direktör att ensam teckna firman¹. Dessa stadganden synas oss tillräckliga för att onödiggöra särskild föreskrift i denna fråga i bolagsordningen.

Räkenskapsår sammanfallande med kalenderår är det normala och endast särskilda omständigheter böra motivera ett frångående härav. I detta fall, då det gäller ett statligt bolag, tala emellertid starka skäl för att välja det för den statliga förvaltningen tillämpade »budgetåret», d. v. s. 1 juli—30 juni, till räkenskapsår. Därigenom framkomma årsresultaten av bolagets verksamhet vid samma tid som resultaten av statens affärsdrift i övrigt. Det har syns oss som om fördelarna med gemensamt räkenskapsår med statsförvaltningen skulle vara så stora att detta bör förordas.

Revisorerna skola vid ett bolag av denna storlek vara minst två, varav en auktoriserad revisor.² Någon anledning att gå utöver detta antal finnes ej.

Bolagsstämma skall normalt hållas på plats som är styrelsens säte men i bolagsordningen kan bestämmas annan ort.³ I detta fall synes det lämpligt att bolagsstämman i allmänhet sammanträder i Stockholm, varför denna plats bör som alternativ till Håksberg föreskrivas i bolagsordningen.

Konstituerande stämma torde böra hållas snarast möjligt sedan registreringsmyndigheten godkänt stiftelsehandlingarna. Med hänsyn till att tiden mellan ett riksdagsbeslut i ärendet och tid-

¹ Aktiebolagslagen § 78.

² Aktiebolagslagen § 90.

¹ Aktiebolagslagen § 88.

² Aktiebolagslagen § 105.

³ Aktiebolagslagen § 8, jämförd med § 123.

punkten för tillgångarnas övertagande torde bli knapp, måste förutsättas att detta godkännande kan, sedan stiftelsehandlingarna inlämnats, meddelas tämligen omgående. Det bör då vara möjligt att så forcera åtgärderna för bolagets bildande, att konstituerande stämma kan hållas senast den 1 april¹, vilket också torde vara nödvändigt, då bolaget bör vara rättskapabelt vid tidpunkten för övertagande av tillgångarna.

Förbud för utlåning att förvärva aktie ävensom föreskrifter i fråga om hembudsskyldighet, begränsning av utdelning, sättet för bolagets likvidation m. m. ha intagits i bolagsordningen för närstående statliga aktiebolag. Då i detta fall staten eller vid bolagets stiftande staten och statsägda bolag äro enda aktieägare, synes oss någon anledning ej finnas att i dessa hänseenden binda staten-aktieägarens framtida handlande. Endast i fråga om förbud för utlåning att förvärva aktie i bolaget torde med hänsyn till den s. k. inskränkingslagen² bestämmelse i bolagsordningen kunna ifrågasättas. Nämda lag innefattar emellertid förbud för bolag, vari finnes eller kan komma att finnas utländsk aktieägare till mera än viss del av samtliga aktier, att utan Konungens tillstånd förvärva fast egendom eller inmutning eller att idka gruvdrift. Då nu ifrågavarande bolag förutsättes enligt Kungl. Maj:ts beslut komma att stiftas med uttryckligt ändamål att förvärva fast egendom och idka gruvdrift, torde dock bestämmelsen vara onödig. Vi ha emellertid ansett oss i detta fall, i överensstämmelse med vad som tidigare skett i liknande bolag, böra i bolagsordningen intaga ett förbud av detta slag.

¹ Föreskrift härom skall angivas i teckningslistan (aktiebolagslagen § 10).

² Lag den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m.m.

2. Bolagsordning

Efter de synpunkter på frågan om det nya aktiebolagets organisation m. m., som i det föregående behandlats, ha vi uppgjort förslag till bolagsordning.

Bolagsordning för Aktiebolaget Statsgruvor

- § 1. Bolagets firmanamn är Aktiebolaget Statsgruvor.
- § 2. Bolaget har till föremål för sin verksamhet att idka gruvrörelse jämte annan därmed förenlig teknisk, industriell eller kommersiell verksamhet.
- § 3. Bolagets aktiekapital skall utgöra lägst åtta och högst tjugufyra miljoner kronor.
- § 4. Aktie skall lyda å tiotusen kronor och aktiebrevens skola ställas till viss man. Aktie må ej genom teckning eller överlåtelse förvärfvas av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag, vars aktiebrev må ställas till innehavaren eller av annat svenskt aktiebolag, i vars bolagsordning ej intagits dylikt förbehåll.
- § 5. Styrelsen skall hava sitt säte i Håksberg, Ludvika socken, Kopparbergs län.
- § 6. Styrelsen skall bestå av tre ledamöter, som väljas årligen å ordinarie bolagsstämma för tiden intill dess nästa ordinarie stämma hållits.
- § 7. För granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning och bolagets räkenskaper utses årligen å ordinarie bolags-

stämman för tiden intill dess nästa ordinarie stämma hållits två revisorer jämte suppleanter för dem. En av revisorerna och suppleanten för denne skall vara auktoriserad revisor.

§ 8. Bolagets räkenskapsår skall omfattas tiden 1 juli—30 juni påföljande år.

§ 9. Bolagsstämma skall hållas i Stockholm eller Håksberg. Ordinarie bolagsstämma hålles en gång årligen under oktober eller november månad.

Å ordinarie bolagsstämman skola följande ärenden förekomma till behandling:

1. val av ordförande vid stämman
2. justering av röstlängder
3. val av en eller två justeringsmän
4. fråga om stämman blivit behörigen sammankallad
5. föredragning av förvaltningsberättelsen och revisionsberättelsen
6. ärenden, vilka enligt 126 § i lagen den 14 september 1944 om aktiebolag skola förekomma å stämman
7. fastställande av arvoden åt styrelse och revisorer
8. val av styrelse samt revisorer och suppleanter för dem
9. övriga ärenden, vilka i behörig ordning hänskjutits till stämman.

§ 10. Kallelse till bolagsstämma och andra meddelanden till aktieägarna skola ske genom rekommenderade brev, kallelse till bolagsstämma senast två veckor före ordinarie och senast en vecka före extra stämma.

3. Bolagets ekonomiska utgångsställning

Efter våra antaganden och förslag i fråga om fördelningen av värdet av de övertagna tillgångarna och skulderna, kapitalbehov i övrigt samt sättet för finansieringen skulle, under förutsättning att den tidigare angivna statskrediten helt utnyttjas för lån, den ekonomiska utgångsställningen för aktiebolaget Statsgruvor framgå av följande ingående balans:

<i>Tillgångar.</i>	milj. kr.	
<i>Anläggningstillgångar:</i>		
Gruvor och gruvrättigheter ...	4,00	
Skogs- och jordbruksfastigheter	0,52	
Bostadsbyggnader	1,39	
Driftbyggnader	0,94	
Fasta maskinanläggningar samt maskiner och inventarier ...	1,45	8,30
<i>Omsättningstillgångar:</i>		
Mallager	3,15	
Materiallager	1,95	
Fordringar	0,85	
Kontanta medel	7,84	13,79
		22,09
<i>Skulder.</i>		
<i>Kortfristiga skulder:</i>		
Leverantörsskulder m.m.	1,22	1,22
<i>Långfristiga skulder:</i>		
Lån	8,00	
Pensionsskulder	0,87	8,87
<i>Eget kapital:</i>		
Aktiekapital	10,00	
Reservfond	2,00	12,00
		22,09

Efter hand som de av oss förutsatta anläggningsarbetena och anskaffningarna komma att genomföras, skulle tillgångsposterna Bostadsbyggnader, Driftbyggnader, Fasta maskinanläggningar samt maskiner och inventarier öka och posten Kontanta medel minska med motsvarande belopp.

VIII. SAMMANFATTNING OCH FÖRSLAG

I det föregående ha vi till en början¹ lämnat en redogörelse för den tidigare handläggningen av frågan rörande de förut tyskägda gruvorna med utgångspunkt från överenskommelsen 1946 mellan de allierade och Sverige rörande övertagande från svensk sida av förvaltningen av alla tyskägda tillgångar i landet jämte de lagstiftnings- och administrativa åtgärder som i samband därmed vidtogos. Vi ha vidare redogjort för utredningsmannen Lindencronas utredning och övriga åtgärder under 1946—49 till förberedande av tyskgruvornas försäljning jämte de expertutredningar, som därvid utförts. För den år 1948 tillsatta tyskgruvekommitténs år 1949 avgivna betänkande, liksom för den av de särskilda sakkunniga Ödeen och Rybeck samma år verkställda utredningen som underlag för statens anbud, ha vi ävenledes lämnat redogörelse, delvis i anslutning till vår behandling av de olika delproblem, som innefattas i vårt uppdrag. Likaså ha vi redogjort för Lindencronas anbudsinfordran, de avlämnade anbuden, köpeförhandlingarna mellan kronans ombud och de nuvarande bolagens administratorer samt för det träffade köpeavtalet. Direktiven för vår utredning i frågan om tyskgruvorna ha vi refererat.

I fortsättningen² ha vi efter redogörelse för de utredningar rörande vär-

det av anläggningstillgångarna, som från säljarens sida liksom av tyskgruvekommittén samt Ödeen och Rybeck utförts, uppgjort ett förslag till fördelning av anläggningstillgångarnas inköpsvärde enligt köpeavtalet på de olika slagen av fast och lös egendom. Vi ha vidare sökt uppskatta de värden de övertagna omställningstillgångarna kunna förväntas ha vid övertagandet och på grundval av den angivna fördelningen samt dessa uppskattningar uppgjort en sammanställning över det sannolika värdet av tillgångar och skulder som skola övertagas.

Till frågan om den framtida driften av de berörda gruvorna ha vi¹ framfört principiella synpunkter innebärande att ställningstagande i denna fråga bör ankomma på den blivande bolagsledningen och att vi endast gått in på frågan i den mån det varit nödvändigt för bedömning av nu erforderligt drift- och anläggningsskapital. Efter en redogörelse för malmtillgångar, byggande på TGK:s betänkande, samt för dess synpunkter på den framtida driftens art och omfattning, ha vi framfört våra synpunkter på driften, utmynnande i antaganden, på vilka vi sedan grundat en uppskattning av rörelsekapital samt av erforderliga nyanläggningar och kapital därför. Vi ha därvid understrukit, att våra antaganden endast haft till ändamål att möjliggöra en uppskattning av kapital-

¹ Kap. I.

² Kap. II.

¹ Kap. III.

behovet och icke i något hänseende få anses hindra bolagsledningen från att öka, minska, nedlägga eller omlägga driften. Slutligen ha vi i detta sammanhang gått in på frågan om verkställande av tidigare eftersatta undersökningsarbeten till utrönande av de nu bearbetade malmtillgångarnas art och omfattning samt till upptäckande av nya sådana. Om kapitalbehovet härför ha vi också sökt bilda oss en uppfattning.

Härefter ha vi behandlat ett par speciella frågor, pensioneringen av de anställda¹ samt bostadsförsörjningen². I den förra frågan ha vi framfört några principiella synpunkter och gjort vissa jämförelser med andra statliga och enskilda företag men ansett att frågan kan lösas först sedan den blivande bolagsledningen tagit ställning till den framtida verksamheten. I fråga om bostadsförsörjningen ha vi förutsatt dels en modernisering av nuvarande i stor utsträckning dåliga bostadsbestånd, dels en nybyggnad av ett ej obetydligt antal bostäder. Vi ha även uppskattat kostnaderna härför men ansett att endast för moderniseringen ett kapitaltillskott till bolaget erfordras medan nybyggnadet bör finansieras efter samma linjer, som gälla för den allmänna bostadsförsörjningen.

Finansieringen av det nya bolaget ha vi diskuterat³ och uppgjort förslag till fördelning av kapitalinvesteringar på eget kapital och lån.

Slutligen ha vi behandlat frågan om det nya bolagets organisation⁴ och därvid i huvudsak tagit ställning endast till sådana frågor, beträffande vilka gällande lag fordrar föreskrift i bolagsordning. Vi ha i anslutning därtill även

¹ Kap. IV.

² Kap. V.

³ Kap. VI.

⁴ Kap. VII.

uppgjort förslag till dylik bolagsordning och angivit det nya bolagets ekonomiska utgångsställning enligt våra antaganden och förslag.

På grundval av den nu framlagda utredningen få vi föreslå, att åtgärder vidtagas för att hos nästa års riksdag föreslå, att riksdagen, med godkännande av de principiella grunder, som vi i det föregående angivit för det föreslagna gruvbolagets organisation och ekonomi, måtte

dels till aktieteckning i ett nybildat aktiebolag för övertagande och drivande av de tidigare tyskägda gruvorna under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, på tilläggsstat för budgetåret 1949/50 anvisa ett investeringsanslag av kronor 12 000 000,

dels besluta att staten genom riksgäldskontoret skall ställa garanti i mån av behov för lån åt ifrågavarande bolag till ett belopp av högst kronor 8 000 000.

Då övertagande av egendomen enligt köpeavtalet skall ske den 1 april 1950, måste beslut i frågan fattas i så god tid att stiftande av det nya aktiebolaget kan medhinnas och konstituerande stämma med utseende av styrelse äga rum före denna dag, varför proposition torde få avlätas redan vid riksdagens början.

I händelse av riksdagens bifall till propositionen föreslå vi att Kungl. Maj:t måtte besluta

att uppdraga åt särskilt utsett ombud att för Kungl. Maj:t och Kronans räkning dels såsom stiftare deltaga i bildandet av ett aktiebolag enligt vårt förslag, dels teckna aktier å sammanlagt nominellt 9 980 000 kronor för ett belopp av 11 976 000 kronor, dels ock vid konstituerande stämma utöva den Kungl.

Maj:t och Kronan därigenom tillkommande rösträtten samt

att åt vardera Mertainens Grufaktiebolag och Ruotivare grufaktiebolag som lån överlämna 12 000 kronor och genom ombud på för ändamålet sammankallad

extra bolagsstämma med vart och ett av dessa bolag uppdraga åt bolagsstyrelsen att såsom stiftare deltaga i bildandet av det nya bolaget och däri vardera teckna aktie å nominellt 10 000 kronor för ett belopp av 12 000 kronor.

Särskilt yttrande av direktören Erik J. Bengtson

I gruvorganisationskommitténs uppdrag ingår att upprätta förslag till administration, drift och finansiering för det statliga bolag, som avses skola övertaga de s. k. tyskgruvorna. De faktorer, som ligga till grund för ett bedömande i detta fall, ha emellertid visat sig vara så svårgripbara och osäkra, att det icke på den tid, som stått till förfogande, varit möjligt att framräkna en räntabilitetskalkyl, d. v. s. det har icke varit möjligt att bedöma lönsamheten på längre sikt enligt de olika förslag till uppläggning av driften, som kommittén diskuterat. Under sådana förhållanden och särskilt med hänsyn till de stora ekonomiska risker, som äro förknippade med all gruvhantering, samt de betydande förluster, som varit förenade med den hittillsvarande driften vid vissa av här ifrågavarande gruvor, anser jag mig icke kunna påtaga mig ansvaret att föreslå större kapitalutlägg till bolaget än vad som erfordras för finansiering av ett antaget övertagande av gruvorna samt för rörelsens bedrivande under en tid av två år. Om en bolagsledning utses den 1 april 1950, torde denna ledning hösten 1951 i god tid före upprättandet av statsverkspropositionen till 1952 års riksdag kunna framlägga planer för och kalkyler över den framtida driften. Först sedan sådana, av en ansvarig ledning uppgjorda planer och kalkyler föreligga, är det enligt min mening möjligt att slutgiltigt taga ställning till företagets finansiering.

Då mina åsikter även i vissa andra delar avvika från de i huvudbetänkandet framlagda, anser jag mig här böra lämna en redogörelse för min ståndpunkt. Jag har ingenting att erinra mot *Kap. I. Återblick* och *Kap. II. Tillgångar och skulder*. Beträffande *Kap. III. Drift och kapital* kommer jag emellertid härnedan att framlägga en del avvikande synpunkter. Mot *Kap. IV. Pensionsfrågan* har jag ingenting väsentligt att erinra, ej heller mot den redogörelse för *bostadsbeståndet*, som lämnas i *Kap. V*. Beträffande bostadspolitiken anser jag, att man vid Stollbergsfältet, där man med säkerhet kan räkna med drift i minst fem år, om ej blykonjunkturen alltför mycket försämras, omedelbart bör igångsätta upprustning av bostäderna till modern standard i så snabb takt, som de tekniska förhållandena medgiva. Ehuru jag inser, att stora delar av bostadsbeståndet särskilt vid Håksberg är otillfredsställande, anser jag, att man här tills vidare måste inskränka sig till normalt underhåll. Större moderniseringsarbeten och nybyggnader på andra platser än Stollberg måste anstå ca två år, tills ett långsiktigt program för gruvdriften föreligger. I fråga om *finansiering*, *Kap. VI*, rekommenderar jag för de första åren ett lägre eget kapital än i huvudbetänkandet föreslås. Mot *Kap. VII. Aktiebolaget* har jag ingenting att erinra, varemot jag ej helt kan dela de i *Kap. VIII. Sammanfattning och förslag* framlagda synpunkterna.

Då gruvhanteringen i många avseenden skiljer sig från andra näringsgrenar, har det syntts mig nödvändigt att framlägga några allmänna synpunkter på densamma, innan jag övergår till att belysa de föreliggande s. k. tyskägda gruvornas speciella karaktär för att slutligen framkomma till förslag om kapitalbehov.

Synpunkter på gruvhantering i allmänhet

Malmens förekomst följer inga bestämda lagar. Malmbrytningen måste därför förberedas genom prospektering och gruvundersökningar. Innan man kan konstatera, huruvida brytvärd malm förekommer, måste man ofta lägga ned flera miljoner kronor på undersökningar, vilka belopp man får vara beredd att förlora, om resultatet av undersökningarna blir negativt. Om resultatet av undersökningarna varken är utpräglat positivt eller utpräglat negativt, måste man vara beredd att antingen investera ytterligare stora kapital på ett osäkert företag eller också besluta att övergiva projektet, varvid de nedlagda pengarna äro förlorade. Gruvbolag, som engagera sig i större och fler undersökningsobjekt än som svarar mot bolagets resurser, kunna därför lätt komma i svårigheter. Ett gruvbolag, som icke äger tillräcklig kännedom om malmernas utsträckning och underlåter att göra erforderliga undersökningar, förlorar å andra sidan förutsättningarna för att rationellt planera sin drift och får i regel svårt att stå sig i konkurrensen.

Gruvhantering innebär, att man realiserar en naturtillgång, som ej återbildas. I undantagsfall kunna gruvbolag disponera malmtillgångar, som äro praktiskt taget outtömliga. En del andra bolag,

som bedriva en stor prospekteringsverksamhet, kunna under långa tidrymder ersätta de utbrutna kvantiteterna genom nyfynd och sålunda giva rörelsen en relativt kontinuerlig karaktär. Regeln är emellertid, att gruvrörelsen är en mer eller mindre kortvarig engångsföretelse.

I andra industrigrenar kan man bibehålla företagets värde genom att hålla sina anläggningar i gott stånd, genom att hålla sig i jämbredd med den tekniska utvecklingen i branschen, genom att vårda om den yrkeskunniga personalen samt genom att sköta sin goodwill hos allmänhet och kunder. Då ett gruvföretag brutit ut sin malm, hjälper det icke att disponera aldrig så perfekta tekniska anordningar, skicklig personal eller gott anseende. Rörelsen har ej burit sig, om ej dessutom det ursprungliga kapitalet finnes disponibelt i kontanter för återbetalning till ägarna eller för inköp av nya gruvor eller insats i annan verksamhet.

I all gruvhantering måste man vidare taga hänsyn till att produkterna, malmerna, visat sig tillhöra de mest konjunkturkänsliga av alla varor. Malmernas värde är beroende av de internationella metallnoteringarna. Erfarenheten visar, att dessa kunna på några månader falla till hälften eller stiga till dubbla värdet. En gruvas framtidsutsikter kunna därför aldrig bedömas enbart med utgångspunkt från några få års resultat.

Målsättning för det statliga gruvbolaget

1. Sociala synpunkter

Varje ansvarsfullt företag tager i sin verksamhet hänsyn till sin personal och till den sociala utvecklingen inom sitt verksamhetsområde. Man söker lägga

verksamheten så, att personalen erbjudes jämn och säker sysselsättning. I ytterlighetsfall kan det både i enskilda och statliga företag förekomma, att man av hänsyn till personalen under en viss tidrymd fortsätter att driva en förlustbringande verksamhetsgren. I det enskilda företaget strävar man emellertid efter att snarast möjligt omlägga driften, så att den lönar sig, eller avveckla de förlustbringande delarna av verksamheten, varvid man söker flytta över personalen till andra delar av företaget. Om detta ej är möjligt måste personalen söka sig arbete utom bolaget. Enligt min uppfattning måste ett statligt bolag handla på samma sätt. Det är, särskilt i tider av arbetskraftsbrist, icke i landets intresse, att värdefull arbetskraft bindes i förlustbringande verksamhet.

2. Handelspolitiska synpunkter

För närvarande och troligen under flera år framåt är det önskvärt att uppmuntra de industrier, som producera exportvaror eller varor, som kunna ersätta eljest nödvändig import. Ur denna synpunkt skulle det kunna tänkas önskvärt att hålla uppe produktionen vid tyskgruvorna så högt som möjligt. Insatser av kapital och arbete i tyskgruvorna utöver vad som är affärsmässigt befogat synes emellertid giva relativt litet säljbara exportprodukter. Om staten vill öka järnmalmsexporten, synes man hellre böra ompröva möjligheterna till ökad brytning, skeppning och försäljning av de på exportmarknaderna eftersökta lapplandsmalmerna.

3. Råvarustrategiska synpunkter

Staten har redan nu ett visst inflytande beträffande de stora lappländska järnmalmerna och får med förvärvet av tyskgruvorna kontroll över en icke obetydlig del av de mellansvenska järn-

malmstillgångarna. Medan lapplandsmalmerna äro praktiskt taget outtömliga, synas de kända fosforfattiga järnmalmstillgångarna i Mellansverige vara begränsade. Ur råvarustrategisk synpunkt synes det därför vara ett riktsintresse att söka bevara dessa malmstillgångar för den mellansvenska järnhanterings räkning och i första hand utnyttja lapplandsmalmerna för export.

Den största av tyskgruvorna, Håksberg, är centralt belägen i förhållande till de svenska järnverken, men innehåller relativt fattig malm med en kisel- och syrehalt och en fosforhalt, som på teknikens nuvarande ståndpunkt gör den mindre åtråvärd på den svenska marknaden, så länge bättre malmer finnas tillgängliga. Det förefaller emellertid sannolikt, att Håksberg-malmen i en — låt vara ganska avlägsen — framtid kan bli en värdefull råvarutillgång för den svenska järnindustrien. Då det, som närmare skall belysas, förefaller uteslutet, att Håksbergsfältet för närvarande kan drivas med vinst, synes alla skäl tala för att fältet läggas i reserv för framtida behov.

4. Sammanfattning

Av punkterna 1—3 här ovan framgår, att varken sociala, handelspolitiska eller råvarustrategiska synpunkter synes mig motivera några avsteg från affärsmässiga principer för ett blivande statligt gruvbolag.

Ekonomisk tillbakablick och ekonomiska framtidsutsikter

1. I gruvorna tidigare investerat och förlorat kapital

Innan man tar ställning till det blivande gruvbolagets framtida drift och kapitalbehov, kan det vara anledning se

tillbaka på de gångna årens verksamhet och ekonomiska resultat. Av tillgängliga uppgifter framgår, att de tidigare svenska ägarna till Håksberg och en del liknande gruvor förlorat över 30 milj. kronor. De sista tyska ägarna ha genom förvärv samt senare lån och kapitaltillskott investerat 40 å 50 milj. kronor inkl. upplupna räntor. De ha icke i något fall fått någon utdelning på sina aktier och endast i undantagsfall fått ränta på sina lån. Såvitt jag kunnat konstatera, ha de heller aldrig tagit ut någon vinst i form av produktpriser, som understigit marknadsläget. Efter-som företagen av nu avgivna högsta anbudet att döma skulle vara värda högst 13 milj. kronor, synes även de sista ägarnas förlust röra sig om ca 30 milj. kronor. Det är då att märka, att större delen av dessa belopp avse ett penningvärde, som är avsevärt högre än det nuvarande.

Ovanstående ger onekligen en tankeställare, och man frågar sig, om det verkligen har hänt någonting, som ger anledning att förmoda, att resultaten i framtiden skola bli avsevärt mycket bättre än hittills.

2. Teknisk standard

Det är mitt intryck, att gruvornas tekniska standard varit jämförlig med andra liknande gruvors. I vissa fall har man trots intressenternas stora insatser hämmats av kapitalbrist, och i en del fall torde man av omständigheterna ha tvingats eftersätta utvecklingsarbetet till förmån för forcerad brytning. Rationaliseringsåtgärder, på vilka man arbetat i många år, hålla för närvarande på att mogna fram, men dessa synas ej vara av den betydelse, att gruvorna kunna väntas komma i ett radikalt bättre läge än hittills i förhållande till konkurrenterna.

3. Marknaden för järnmalm

Det synes ha varit en stor styrka, för att ej säga ett livsvillkor för gruvorna, att avsättningen av produkterna varit garanterad. Sedan detta förhållande upphörde 1944, ha svårigheterna varit betydande. För närvarande torde råda en tydlig högkonjunktur i fråga om järnmalm, men vid sämre konjunkturer måste man räkna med att gruvorna kunna komma i ett utomordentligt svårt läge. Både svenska och utländska järnverk komma då i första hand att anlita sina egna gruvor och i andra hand fristående gruvor med förstklassiga malmer och låga produktionskostnader. Det torde vara en allmän åsikt, att järngruvor med svaga malmer ej kunna klara sig under lågkonjunkturer, om de ej ha sin avsättning garanterad genom organiserat samarbete med järnverk.

4. Marknaden för blyslig

Den lilla blymalmen i Stollberg ger för närvarande en vinst, som kommer hela tyskgruveaffären att se ganska gynnsam ut. Denna vinst kan emellertid hastigt nog krympa samman. Blysliger betalas på världsmarknaden efter en formel, som innebär, att det utvinnbara blyinnehållet (= blyinnehållet minus 3 % av sligvikten) betalas efter gällande blynotering, vanligen New York-notering, varvid ett smältavdrag göres, som för närvarande uppgår till ca 150 kronor per ton slig. Bly har visat sig vara en av de allra labilaste av de stora stapelvarorna, och på grund av formelns konstruktion är priset på blyslig ännu labilare. År 1948 erhöll Stollberg ca 900 kronor per ton för sin blyslig och i början av 1949 ej mindre än 1 100 kronor per ton. Vid det senare tillfället gällde emellertid en blynotering i New

York om 22 cent per lb, vilken är utan historisk motsvarighet och flera gånger högre än de sista decenniernas medelpris. Redan den 27 maj 1949 hade emellertid blypriset sjunkit till 12 cent per lb, vilket motsvarade ett pris av knappt 600 kr/ton för Stollbergs blyslig. Efter krondevalveringen befinner man sig åter åtminstone för ögonblicket i ett gynnsammare läge. Nuvarande (16/11) notering 12,25 cent motsvarar ett sligpris om ca 900 kr/ton.

Av ovanstående framgår, att brytningen av Stollbergs blymalm för närvarande kan bedömas som en god men kortvarig och mycket osäker affär.

5. Sammanfattning

Man frågar sig om anledningen till att ej blott de tidigare svenska ägarna till dessa gruvor förlorat över 30 milj. kronor, utan även de tyska ägarna förlorat belopp av samma storleksordning. De stora tyska järnverken disponerade dock all tänkbar sakkunskap och kunde tillförsäkra gruvorna en jämn avsättning av produkterna till gängse pris. Att de tyska ägarna trots de stora förlusterna fortsatte verksamheten, förklaras väl delvis därav, att de ej i första hand eftersträvat att förränta det insatta kapitalet utan främst velat säkerställa sin tillgång på järnmalm. Under kriget har antagligen priset på malmen ansetts vara av ringa betydelse. Möjligen ha de tyska ägarna även ansett det fördelaktigt att vid förhandlingar om inköp av malm från andra malmproducenter vara innehavare av egna gruvor. Den väsentliga förklaringen till att förlust uppstått är emellertid, att gruvorna icke äro ekonomiskt bärkraftiga som långtidsprojekt. Dessa gruvor ha ju också under tidernas lopp varit nedlagda åtskilliga gånger. Man måste göra den reflexionen, att en företagspolitik, som

främst går ut på att gruvorna skola drivas i full skala, sannolikt måste resultera i nya miljonförluster.

Förutsättningar för drift i tyskgruvorna

1. Driftform

I huvudbetänkandet har framhållits, att man utom direkt statlig drift kan tänka sig utarrendering eller legodrift av en eller flera av gruvorna. Enligt min åsikt skulle fördelarna av en sådan organisation kunna bli betydande.

Intrånget producerar malmer, som äro av lämplig kvalitet för de svenska järnverken. För att trygga sin malmförsörjning under de tio år gruvan beräknas räcka, torde något eller några av dessa järnverk vara villiga att arrendera gruvorna och därför betala ett skäligt arrende. Avsättningen av produkterna skulle då vara garanterad och ägarenstaten skulle tillförsäkras en viss inkomst från gruvorna även vid vikande konjunkturer. Ifrågavarande järnbruk driva själva en del järngruvor, disponera erforderlig gruvteknisk sakkunskap och en organisation, där Intrånget kan inpassas. Vidare bortfalla försäljningskostnaderna. Sannolikt kunna även Starkgruvorna i Norberg utarrenderas, varvid driften skulle kunna samordnas med andra gruvor i Norberg. Sörviksgruvan har en kort återstående livslängd, varför det är mera tveksamt, om utarrendering av denna gruva är möjlig. De företag, som disponera blysmältverk, lägga årligen ner stora belopp på prospektering efter sulfidmalmer för att trygga malmförsörjningen till sina verk. Det förefaller möjligt, att något av dessa företag skulle vara villigt att arrendera undersökningsarbetena i Stollberg samt brytningen av blymalmen därstädes på för staten fördelaktiga villkor.

Om arrendeavtal enligt ovan skulle visa sig genomförbara, komma arrendatorerna att få svara för betydande delar av det erforderliga kapitalet, och statens insats begränsas. Genom arrendeavgifterna skulle staten ha en viss garanterad inkomst på detta mindre kapital även under lågkonjunkturer, och statens risk skulle i hög grad begränsas.

2. Drift av Håksberg

Särskilt beträffande Håksberg kan jag tyvärr ej komma ifrån en mera pessimistisk uppfattning, än den som framlägges i huvudbetänkandet. Visserligen torde det vara ganska säkert, att kostnaderna per ton slig komma att gå ned i samband med den planerade ökningen av brytningen till 400 000 ton per år. Avsättningsmöjligheterna för de stora sligmängder, som enligt detta program skulle produceras, synas emellertid minst sagt tvivelaktiga. På grund av sligens kiselsyrehalt och fosforhalt kan den endast i ringa omfattning avsättas inom landet. De utländska järnverk, som kunna använda sligen, lära för närvarande ha relativt låg kapacitet och ha överskott på finkornigt material.

Utan att vilja föregripa de utredningar, som komma att utföras av den blivande bolagsledningen, anser jag, att man för närvarande obetingat måste räkna med att Håksbergsfältet snarast möjligt måste nedläggas.

Ur social synpunkt är det alltid betänkligt att lägga ned en rörelse med ett par hundra anställda. I detta fall förefaller det dock att de ogynnsamma verkningarna skulle kunna elimineras genom lämpliga motåtgärder. Stora delar av arbetarestammen torde kunna få arbete vid Stollberg eller vid andra gruvor i närheten. Övriga torde kunna absorberas av industrier i trakten. Det betydande bostadsbeståndet torde på

grund av sitt gynnsamma läge i förhållande till Ludvika stad kunna uthyras på sådana villkor, att det giver ekonomiskt överskott.

Kapitalbehov

För övertagande av tyskgruvebolagens tillgångar erfordras följande belopp, allt i miljoner kronor:

Anläggningstillgångar (enl. anbud)		8,30	
Omsättningstillgångar (enl. kommitténs uppskattning)	5,95		
Avgår: Skulder (enl. kommitténs uppskattning)	1,99	3,96	
			Summa
			12,26

Då jag förutsätter, att rörelsen under de närmaste två åren skall bedrivas i högst samma skala som hittills, anser jag ej att något ytterligare rörelsekapital erfordras utöver ovannämnda 5,95 milj. kronor.

Jag har förut framhållit, att ett långsiktigt produktionsprogram snarast måste upprättas. Innan detta föreligger, böra inga mer betydande investeringar företagas. Då det statliga gruvbolaget övertager en i gång varande rörelse, måste man dock övertaga nu pågående icke avslutade arbeten, såväl under som ovan jord och för dessa måste särskilda medel ställas till förfogande. Enligt kommitténs uppskattning erfordras härför 2 milj. kronor. Ehuru jag icke kan anse, att vissa av de beslutade investeringarna för Håksberg äro av sådan natur, att de tillföra bolaget framtida värden, anser jag dock, att avtalade köp måste fullföljas och en del påbörjade arbeten färdigställas. Investeringarna för Stollbergsgruvan, som ingå i ovanstående belopp, synas välmotiverade och böra sannolikt ytterligare kompletteras. Då rörelsen i denna gruva går med bety-

dande överskott, torde fortsatta rörelsemedel för detta ändamål framkomma ur rörelsen, varför särskilda anslag härför icke synas behöva beviljas.

Då man redan nu kan förutse en brytning av blymalmen i Stollbergsgruvan för åtminstone fem år framåt, torde det vara fullt motiverat, att för denna rörelse behövliga bostäder moderniseras i lämplig takt och till sådan standard, som angränsande industrier för närvarande ha. Då denna modernisering förutsätter hopslagning av en del enrumslägenheter, torde vissa nybyggnader vara nödvändiga. Om dessa nybyggnader placeras i närheten av något samhälle, få de troligen ett större framtidsvärde, än om de förläggas i Stollberg. Beslut om bostadsprogrammet bör fattas av den nya bolagsledningen snarast möjligt, sedan den fått överblick över sitt produktionsprogram. Jag anser dock, att redan nu medel böra ställas till förfogande för påbörjande av detta program. Den tillkallade experten räknar med att bostadsprogrammet för Stollberg totalt kräver 1,2 milj. kronor fördelade på 8 å 10 år. För de närmaste två åren torde ett anslag av 400 000 kronor vara tillfredsställande, vilket jag tillstyrker.

För bolagets första två verksamhetsår, d. v. s. för den tid, som den nya bolagsledningen behöver för att upprätta detaljerade framtidsplaner och räntabilitetskalkyler samt för att eventuellt er-

hålla ytterligare medel från 1952 års riksdag, synes alltså följande kapital erforderligt, allt i milj. kronor:

För inlösen av tillgångar enligt ovan . . .	12,26
För fullföljande av påbörjade invester- ingar	2,00
För modernisering av bostäder i Stollberg	0,40
Avrundning	0,34
	<hr/>
	Summa 15,00

Detta kapital kan lämpligen anskaffas genom aktiekapital 10 milj. kronor och statligt garanterade lån 5 milj. kronor.

Sammanfattning och förslag

Under hänvisning till mitt förestående yttrande, där jag förutsatt, att den framtida bolagsledningen i god tid före 1952 års riksdag framlägger framtidsprogram och räntabilitetskalkyler för driften, och under förutsättning att Kungl. Maj:t till nästa års riksdag framlägger proposition om förvärv av de s. k. tyskägda gruvorna föreslår jag, att *dels* till aktieteckning i ett nybildat aktiebolag för övertagande och drivande av de tidigare tyskägda gruvorna under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, på tilläggsstat för budgetåret 1949/50 begäres ett investeringsanslag av 10 milj. kronor, *dels* begäres beslut av riksdagen att staten genom riksgäldskontoret skall ställa garanti i mån av behov för lån åt ifrågavarande bolag till ett belopp av högst 5 milj. kronor.

DEL II

CENTRALORGANET

Betänkandet i denna del avgivet den 16 januari 1950.

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

1891

CHRYSLER

CHRYSLER

IX. STATENS BEFATTNING MED BERGSHANTERINGEN

I. Återblick

Den historiska forskningen har icke kunnat med säkerhet fastställa när metallhaltiga mineral först började tillgodogöras i Sverige. Man anser emellertid, att sjö- och myrmalmsfyndigheter bearbetats långt före kristendomens införande. Tillgodogörande av mineral i fast berg är känt från 1200-talet. Statens visade redan tidigt ett påtagligt intresse för bergshanteringen. Härom vittna de äldsta bevarade förordningarna rörande bergsbruket, vilka härstamma från mitten av 1300-talet. Statens rätt att förfoga över mineraltillgångarna, den s. k. regalrätten, bildade i den närmast följande utvecklingen underlaget för statens lagstiftande och näringspolitiska verksamhet på bergshanteringens område.

Det faller utom ramen för vår uppgift att här närmare redögra för rättsutvecklingen fram till vår tid och den därmed intimt sammanhängande och ofta diskuterade frågan om den rättsliga grundvalen för regalrätten.¹ Nämnas må emellertid, att staten under medeltiden mycket ingående reglerade rätten till och formerna för malmernas tillgodogörande. Från Gustav Vasas tid

fram till början av 1700-talet hävdade staten med särskild skärpa sin regalrätt. Gustav Vasa drev åtskilliga gruvor direkt för statens räkning och denna statsdrift pågick långt in på 1600-talet, då statens bergverk utarrenderades till enskilda. Under samma tid började den fria inmutningsrättens princip utbildas.

År 1637 inrättades generalbergsamtet, ett centralt statsorgan för gruvfrågor.

Statens tillbakaträdande såsom gruvföretagare torde enligt socialiseringsnämnden¹ hava varit den huvudsakliga orsaken till att 1723 års förordning² icke kom att innehålla något uttryckligt anspråk på rätt för staten till andel i nya fyndigheter. Det ansågs tydligen vid denna tid att statens intresse av ett livaktigt bergsbruk bäst tillgodosåges genom de förmåner, som genom nämnda förordning bereddes jordägaren vid sidan av upptäckaren.

1723 års förordning, som ändrades och kompletterades av ett par förordningar vid 1700-talets mitt, avlöstes av 1855 års gruvestadga.³ Denna införde bland annat den nyheten, att föremålen

¹ Yttrande angående allmänna principer för en ny gruvlagstiftning (SOU 1927: 14).

² »Kungl. Maj:ts Placat och Förordning angående de förmåner, vilka alla de i gemen hava att njuta, som här i riket och därunder lydande provinser några metall- samt mineralstreck och nyttiga bergarter uppfinna, angiva och i gång bringa» av den 27 augusti 1723.

³ Grufwestadga den 12 januari 1855 (nr 9).

¹ Meningarna om regalrätten hava varit delade inom doktrinen. Ostridigt torde dock vara att förhandenvaron av en regalrätt förutsattes, då i den nu gällande gruvlagen av år 1938 infördes kronans och i princip avskaffades jordägarens rätt till andel i gruva; se vidare prop. 1938: 40.

för inmutning väsentligt begränsades. Härjämte föreskrevs att å odisponerad kronojord skulle inmutaren, å annan kronojord åbon, boställshavaren eller nyttjanderättsinnehavaren, äga tillgodogöra sig kronans jordägareandel. Enligt socialiseringsnämnden torde båda de nämnda förändringarna av förut gällande rätt varit motiverade av lämplighetsskäl; beträffande kronans avstående av jordägareandel därav, att staten, som ovan nämnts, icke längre drev bergsbruk i egen regi.

En år 1884 utfärdad ny gruvestadga¹ innebar i förhållande till 1855 års den viktiga förändringen, att stenkol ej längre hänfördes till inmutningsbara mineral. Redan år 1872² hade förbud mot inmutning av stenkol införts och år 1886 gåvos särbestämmelser för stenkol³. Till samma lag, som ansluter sig till koncessionssystemet, ha sedermera salt,⁴ olje-,⁵ gas-⁵ och alunskifferfyndigheter⁶ samt fyndigheter av uranhaltigt mineral⁷ hänförts. Koncessionssystemet medger — till skillnad från inmutningssystemet — icke upptäckaren någon företrädesrätt till en fyndighet, utan lämnar helt åt vederbörlig statsmyndighet att pröva vem som skall tilläggas rätten att bearbeta en fyndighet. Det är uppenbart, att staten härigenom äger mycket stora möjligheter att utöva in-

flytande över utnyttjandet av de naturtillgångar, som ligga under koncession.

Under 1900-talet ägnade staten gruvnäringen ett mera markerat intresse än vad som var fallet under 1800-talet. Den från 1855 års gruvestadga kvarstående bestämmelsen i 1884 års gruvestadga att jordägareandelen i inmutningsbara fyndigheter å odisponerad kronojord skulle tillfalla inmutaren, upphävdes år 1899, då genom ändring av gruvestadgan¹ kronan förbehölls rätt att anmäla sig till begagnande av sin jordägareandel å sådan kronojord. Enligt den samtidigt utfärdade kungörelsen — som fortfarande gäller för samtliga län utom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands — förutses ingen annan form för utnyttjande av kronans jordägareandel än att utbjuda densamma på arrende för viss tid, högst 20 år. Det ankommer på Konungens befallningshavande att föranstalta härom. Om kronan lämnar jordägareandelen obegagnad, tillfaller den inmutaren mot viss avgäld. Efter tjugو år är emellertid gruvägaren underkastad de bestämmelser om rätt för kronan att själv begagna jordägareandelen, vilka då må vara gällande. Förvaltningen av kronans jordägareandel åvilar vederbörlig länsstyrelse. Arrendeavgiften utgår liksom ovannämnda avgäld med en viss del av värdet av brutna och uppfordrade mineral. För utnål, i vilka brytning icke äger rum, utgår en fast årlig avgift. Enligt särskilt meddelande föreskrifter² bestämmes beloppet av arrendeavgifter och avgälder å kronans sida av en nämnd bestående av tre av Kungl. Maj:t för viss tid utsedda ledamöter.

År 1902³ genomfördes ett provisoriskt

¹ Gruvestadga den 16 maj 1884 (nr 24).

² K. kung. den 24 maj 1872 (nr 21) angående förbud tillsvidare mot utfärdande av mitsedlar å stenkolsfyndigheter.

³ Lag 28 maj 1886 (nr 46) angående eftersökande och bearbetande av stenkolsfyndigheter.

⁴ Lag 7 maj 1917 (nr 185) om ändringar i och tillägg till samma lag.

⁵ Lag 5 maj 1933 (nr 180) om tillägg till samma lag, som samtidigt erhöill rubriken Lag 28 maj 1886 angående stenkolsfyndigheter m. m.

⁶ Lag 30 juni 1942 (nr 511) om ändring i samma lag.

⁷ Lag 21 december 1945 (nr 811) om tillägg till samma lag.

¹ Lag 20 oktober 1899 (nr 76) och K. kung. samma dag (nr 76).

² K. kung. den 15 november 1907 (nr 96).

³ Lag 6 juni 1902 (nr 48).

inmutningsförbud för enskilda på kronojord inom Norrbottens län. Förbudet utvidgades år 1907¹ att gälla även inom Västerbottens och Jämtlands län. Under första världskriget lättades förbudet² men återinfördes efter krigsslutet³ för att slutligen upphävas genom nu gällande gruvlag.

Under början av 1900-talet vidtogos ytterligare åtgärder för att möjliggöra för staten att för egen räkning förvärva gruvegendom eller delägarskap i sådan egendom. Sålunda träffades år 1907 avtal⁴ mellan staten samt Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund⁵ och dess norrländska dotterbolag, varigenom staten överlämnade samtliga sina jordägareandelar i Kiirunavaara, Luossavaara och Gellivare malmfyndigheter till TGO:s dotterbolag Luossavaara—Kiirunavaara AB⁶. I gengäld erhöll staten preferensaktier i LKAB till belopp motsvarande hälften av bolagets aktiekapital. Genom avtalet fick staten dels nyttjanderätt under 30 år till Luossavaara malmfält, dels äganderätt till malmfälten Haukivaara, Nokutusvaara och Syväjärvi, dels slutligen samtliga aktier i Mertainens Grufaktiebolag, varigenom ytterligare ett antal malmfält tillföll staten.⁷

Genom 1908 års malmavtal⁸ övertog staten AB Svappavaara malmfält med Svappavaara, Leveäniemi, Tansari och Salmivaara malmfält. Förvaltningen av denna gruvegendom överlämnades till Mertainens Gruf AB.

Den staten genom 1907 års malmavtal

tillförsäkrade nyttjanderätten till Luossavaara malmfält återgick genom ett år 1927 träffat avtal¹ till bolagen mot att staten med äganderätt erhöll samtliga de gruvor och inmutade områden inom Norrbottens län, vilka tillhörde TGO eller dess dotterbolag AB Nordsvenska Malmfält.

År 1939 förvärvade staten² aktiestocken i Ruotivare grufaktiebolag för att eliminera det tyska inflytandet i bolaget. Härigenom erhöles inmutareandelarna i vissa utmål inom Ruotevare och Vallatj malmfält i Norrbottens län. Jordägareandelarna tillhöra kronan.

Statens gruvintressen bereddes ett speciellt skydd genom det år 1910³ i gruvestadgan införda förbudet mot inmutning på sådan kronojord, som förklarats skola utgöra statsgruvefält⁴. Enahanda förbud är intaget i gällande gruvlag.

Redan i början av 1600-talet gjordes de första försöken till organiserad malmletning (prospektering) från statens sida. Det tidigare omnämnda generalbergsamtet blev redan från början — ehuru med tiden i starkt begränsad omfattning — sysselsatt med prospekteringsuppgifter, vilka omhänderhades av amtet och dess efterföljare, bergskollegium, intill mitten av 1800-talet.⁵ År 1858 inrättades Sveriges geologiska undersökning⁶ med uppgift att handhava landets geologiska utforskande under hänsynstagande särskilt till berg- och jordarternas praktiska betydelse. SGU:s verksamhet var länge av före-

¹ Lag den 19 april 1907 (nr 15).

² Lag 31 maj 1918 (nr 288).

³ Lag 28 april 1926 (nr 88).

⁴ Prop. 1907: 107, riksdagens skrivelse nr 121 och 122. Avtalet daterat 7 mars och 29 juni 1907.

⁵ I fortsättningen benämnt TGO.

⁶ I fortsättningen benämnt LKAB.

⁷ Se vidare framställningen under kap. X.

⁸ Prop. 1908: 176, riksdagens skrivelse nr 221.

¹ Prop. 1927: 241, riksdagens skrivelse nr 312. Avtalet daterat 9 april och 26 juni 1927.

² Prop. 1939: 255, riksdagens skrivelse nr 274.

³ Lag 12 augusti 1910 (nr 89), innefattande ändring av 3 § gruvestadgan.

⁴ Se vidare kap. X.

⁵ Bergskollegium indrogs 1857, då dess arbetsuppgifter överflyttades på kommerskollegium.

⁶ I fortsättningen benämnt SGU.

trädesvis vetenskaplig natur, och någon systematisk prospektering upptogs ej förrän i början av 1900-talet.¹ År 1917 påbörjade SGU prospektering i nordligaste Jämtlands och Västerbottens läns fjälltrakter. Undersökningen utvidgades snart att omfatta andra delar av Västerbotten, i samband varmed SGU träffade avtal med Centralgruppens Emissions AB, sedermera Bolidens Gruv AB, om viss uppdelning av prospekteringsverksamheten i Västerbotten. Från och med år 1940 har SGU upptagit detaljprospektering inom vissa malmfält i Norrbotten.

Den nu gällande gruvlagen² har stärkt det allmännas inflytande inom gruvnäringen och givit möjligheter till utvidgning av statens ekonomiska intressen i fråga om inmutningsbara mineral därigenom, att jordägareandelen slopats och kronan tillerkänts rätt att inträda som hälftendelägare i alla fyndigheter, som inmutas (kronoandel).

Förfoganderätten över icke inmutningsbara mineral tillkommer i princip jordägaren. Enligt den uppfattning, som ligger till grund för gällande gruvlag³, torde emellertid denna jordägarens förfoganderätt icke böra betraktas som ett moment i äganderätten utan såsom en förmån som givits jordägaren i den formen, att vissa mineral, som utgöra beståndsdelar av honom tillhörig jord, icke lagts under inmutningsrätt. Denna förmån kan minskas därigenom, att omfattningen av inmutningsbara mineral ökas. Jordägarens förfoganderätt över mineraliska tillgångar är även inskränkt genom den tidigare berörda koncessionslagstiftningen rörande stenkols-, salt-, olje- och gas-, alunskiffer- och uranfyndigheter. I fråga om mineral,

¹ SGU:s tidigare verksamhet har dock varit av grundläggande betydelse för kannedomen om järnmalmsfyndigheterna i Bergslagen.

² Gruvlag den 3 juni 1938 (nr 314).

³ Se prop. 1938: 40.

som sålunda äro underkastade jordägarens fria förfoganderätt, torde ett direkt statligt intresse endast förefinnas beträffande sådana mineralfyndigheter, som äro belägna på kronojord.

I samband med införandet av nya gruvlagen har åt den i det föregående nämnda arrendenämnden uppdragits¹ att »tills vidare i förekommande fall å kronans sida bestämma beloppet av avgäld vid utarrendering av kronoandel eller kronan såsom inmutare tillkommande andel i gruva ävensom av den avgäld, som enligt 53 § gruvlagen den 3 juni 1938 tillkommer kronan i egenkap av jordägare».²

2. Nuvarande handläggning av gruvärenden³

Någon enhetlig organisation för förvaltningen av statens gruvegendom finnes icke för närvarande. Hittills vidtagna anordningar för förvaltningen hava tillskapats successivt allteftersom nya förvaltningsobjekt tillkommit. Anordningarnas karaktär av provisorium har varit betingad av den länge påtänkta reform av gruvlagstiftningen, som omsider kom till stånd genom 1938 års gruvlag.

Den år 1899 genomförda ändringen

¹ Genom KBr den 5 april 1940.

² Samtidigt uppdrogs åt kommerskollegium att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag angående anmälan om begagnande av kronoandel i sådana utmål, i vilka inmutaren jämlikt tidigare berörda kungörelse av den 24 oktober 1899 och lag den 31 maj 1918 njutit kronan tillkommande jordägareandel tillgodo med skyldighet för honom att från utgången av tjugonde året efter utmålsläggning eller efter mutsedelns utfärdande vara underkastad de bestämmelser om rätt för kronan att själv begagna jordägareandelen, vilka då må vara gällande (övergångsbestämmelserna till gruvlagen, punkt 6).

³ Se även 1938 års gruvsakskunnigas betänkande (SOU 1943: 45).

av gruvestadgan, som icke avser Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, medförde, som tidigare nämnts, att staten förvärvade jordägareandelar i malmfyndigheter, som av enskilda inmutades på odisponerad kronojord. Den lämpligaste formen för nyttiggörande av dessa jordägareandelar ansågs vara utarrendering på viss tid till lämplig företagare. Genom den tidigare omnämnda, alltså gällande kungörelsen av den 20 oktober 1899 överlämnades därför förvaltningen av jordägareandelarna till Konungens befallningshavande inom de olika länen försåvitt avser den första arrendeperioden av högst tjuu år. Vid förnyad utarrendering ankommer förvaltningen på kommerskollegium, dock att uppbörden av arrendavgifter fortfarande åvilar vederbörande länsstyrelse, som handhar uppbörden av alla intäkter, vilka härflyta ur upplåtelse till enskilda av statens gruvegendom.

Genom 1907 års malmavtal förvärvad aktiestock i LKAB vårdas och redovisas av statskontoret. Med aktieinnehavet sammanhängande övriga förvaltningsåtgärder — såsom utövande av det inflytande på bolagets ledning och verksamhet, som aktieinnehavet medger — ankomma emellertid ej på något ämbetsverk utan åvila Kungl. Maj:t direkt. Vidtagande av sådana förvaltningsåtgärder, i huvudsak hittills inskränkta till utövande av rösträtt på bolagsstämmor, uppdrager Kungl. Maj:t regelmässigt åt statsrådet och chefen för finansdepartementet, som i sin tur plägar befullmäktiga tjänsteman inom finansdepartementet att utöva rösträtten.¹ Bemyndigandet

¹ I 1938 års gruvsakkunnigas betänkande anges att aktierna förvaltas av finansdepartementet. Detta sätt att betrakta saken torde vara oriktigt. Statsdepartement som sådant torde ej vara någon myndighet utan en sammanfattning av de centrala ämbetsverk m. m., vars ärenden inom regeringen ankomma på departementschefen.

för statsrådet brukar ej vara förenat med bestämda direktiv.

De genom 1907 års avtal förvärvade gruvrättigheterna (inmutare- och jordägareandelar) förvaltas av Mertainens Gruf AB, som också förvaltar de genom 1908 års malmavtal förvärvade fyra malmfält, som tidigare tillhört AB Svappavaara Malmfält och ett antal utmål, som under åren 1929—33 av Mertainenbolaget utlades på Mertainens och Leveäniemi malmfält. I fråga om aktierna i Mertainenbolaget, som helt innehas av kronan, är förvaltningen ordnad på samma sätt som i fråga om aktierna i LKAB.

Ärenden rörande statens gruvegendom, såsom frågor om utarrendering av jordägareandelar, frågor om nyttiggörande av statens gruvegendom m. m. handläggas inom handelsdepartementet. Aktierna i det av kronan helt ägda Ruotivare gruf AB vårdas och redovisas av statskontoret och förvaltningen i övrigt ankommer på Kungl. Maj:t i likhet med vad fallet är med övriga statens aktier i gruvföretag. Dock uppdrager Kungl. Maj:t i detta fall förvaltningsåtgärder åt statsrådet och chefen för handelsdepartementet.

Alla inmutningar, som gjorts eller komma att göras för statens räkning av SGU, skola intill utmålsläggningen förvaltas av SGU och därefter av kommerskollegium, som provisoriskt tillagts förvaltningen av statens gruvegendom¹, ehuru med de vittgående undantag, som här tidigare nämnts. Kollegium förvaltar även genom 1927 års malmfältsavtal förvärvad gruvegendom, bestående av de ovan nämnda, inom Norrbottens län belägna utmål, som tidigare tillhört AB Nordsvenska Malmfält och TGO.

Ett staten tillhörigt utmål förvaltas av

¹ Enligt KBr den 17 maj 1923.

domänstyrelsen på grund av att utmålet förvärvats tillsammans med den mark, varå det är beläget.

För den latent statliga gruvegendom, som statsgruvefälten representera, finnes intet förvaltningsorgan. Där åtgärd ansetts vara påkallad i dylika sammanhang har emellertid kommerskollegium tagit initiativ.

Den f. d. tyskägda gruvegendom slutligen, som vi i detta betänkandes förra del behandlat, kommer, därest staten förvärvar densamma och anordnar förvaltningen på av oss föreslaget sätt, att förvaltas av AB Statsgruvor.

Det kan till sist nämnas, att det statsägda Norrbottens Järnverk AB äger en gruva, Utterviksgruvan i Sköldinge, Södermanlands län.

En sammanfattning av den nu lämnade redogörelsen ger vid handen, att förvaltningen av statens gruvegendom är splittrad på två departement, tre ämbetsverk, olika länsstyrelser samt statliga aktiebolag enligt följande sammanställning.

Statsrådet och chefen för finansdepartementet vidtager efter Kungl. Maj:ts särskilda bemyndigande förvaltningsåtgärder i fråga om aktieinnehavet i LKAB och Mertainens Gruf AB.

Statsrådet och chefen för handelsdepartementet vidtager efter Kungl. Maj:ts särskilda bemyndigande förvaltningsåtgärder i fråga om aktieinnehavet i Ruotivare gruf AB. På handelsministern ankommer även beredning och föredragning av ärenden rörande begagnande av kronans rätt enligt gruvestadga och gruvlag ävensom arrende- och legodriftsavtal.

Statskontoret handhar vård och redovisning av aktieinnehavet i LKAB, Mertainens Gruf AB och Ruotivare gruf AB samt skulle, vid tillämpning av nuva-

rande ordning, även handhava aktierna i AB Statsgruvor.

Kommerskollegium förvaltar:

a) jordägareandelar i utmål, som utlagts jämlikt lagen den 31 maj 1918 innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län,

b) inmutare- och i förekommande fall jordägareandelar i utmål, som tilldelats för kronans räkning verkställda inmutningar,

c) Ruotivare gruf AB tillhöriga inmutareandelar¹,

d) kronans jordägareandel i utmål, som tidigare varit utarrenderade genom vederbörande länsstyrelse jämlikt 1899 års kungörelse om begagnande av kronans jordägareandel i gruva och efter utlupen arrendeperiod ånyo utarrenderats,

e) den gruvegendom, som för kronans räkning förvärvades genom 1927 års malmfältsavtal,

f) kronan tillkommande jordägareandel i fyndigheter, som med Konungens särskilda tillstånd inmutats efter ikraftträdandet av lagen den 28 april 1926 om inskränkning i rätten till inmutning inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, samt

g) kronoandelar i fyndigheter, som inmutats jämlikt 1938 års gruvlag.

Sveriges geologiska undersökning omhänderhar intill utmålsläggningen de inmutningar, som SGU på för varje särskilt fall lämnat uppdrag verkställer för kronans räkning.

Domänstyrelsen förvaltar ett utmål, som förvärvats i samband med inköp av den mark, varå det är beläget.

Konungens befallningshavande inom andra än Norrbottens, Västerbottens

¹ Bolaget förvaltar således ej sin egen gruvegendom.

och Jämtlands län förvalta, jämlikt kungl. kungörelsen den 20 oktober 1899 om begagnande av kronans jordägareandel i gruva, kronan tillkommande jordägareandel i jämlikt 1884 års gruvestadga inmutade fyndigheter å sådan kronojord, som icke innehaves under ständig besittningsrätt eller är till boställe anslagen. Vid sin sida har Konungens befallningshavande den jämlikt kungl. kungörelsen den 15 november 1907 tillsatta nämnden för bestämmande å kronans sida av beloppet av den arrendeavgift, som skall erläggas för kronans jordägareandel i gruva m. m.

Mertainens Gruf AB förvaltar de utmål, som ursprungligen tillhörde bolaget, samt de utmål å *Mertainens* och *Leveäniemi* malmfält, som utlagts efter år 1908. Därjämte ombesörjer bolaget förvaltningen av de av kronan direkt ägda utmål, som förvärvats genom 1907 och 1908 års malmavtal.

Norrbottens Järnverk AB äger och förvaltar *Utterviksgruvan*.

AB Statsgruvor avses skola förvalta den gruvegendom, som staten kan komma att förvärva av de tidigare tyskägda gruvaktiebolagen.

I fråga om kronans intäkter av gruvegendom äro förhållandena icke heller rationellt ordnade och dessutom i vissa hänseenden ej bestämt reglerade. Ansökningsavgifter samt kronans andel av försvarsavgifter uppbäras genom bergmästarna och redovisas av kommerskollegium medan kronan som jordägare tillkommande andel av dylik avgift torde få uppbäras av domänstyrelsen. Alla intäkter enligt arrende- och legodriftsavtal uppbäras av vederbörande länsstyrelse såväl i de fall då utarrendering enligt gruvestadgan verkställts av länsstyrelse som då arrendeavtal eller legodriftsavtal träffats av kommerskollegium eller av kollegium under

medverkan av särskilda sakkunniga. I fråga om arrendeavtal gäller detta oavsett om arrendet avser inmutareandel, jordägareandel enligt äldre lag eller kronoandel enligt nu gällande gruvlag. I fråga om kronan som jordägare tillkommande markägareavgäld torde förhållandena ej vara reglerade. Domänstyrelsen torde ha att uppbära ersättning för intrång, som enligt gruvlagen kan utgå till kronan som jordägare.

Utdelning och andra intäkter av statens aktieinnehav i gruvföretag uppbäras och redovisas av statskontoret, medan som tidigare sagts övriga förvaltningsåtgärder i fråga om aktieinnehavet torde ankomma direkt på Kungl. Maj:t.

3. Tidigare behandling av frågan om centralorgan för gruvärenden

Kommerskollegiikommittén, tillsatt år 1908 för att utreda frågan om omorganisation av kommerskollegium, samt departementalkommitterade, tillsatta samma år för att utreda frågan om indelning och organisation av statsdepartementen upptogo i sitt gemensamma betänkande¹ bland annat frågan om inrättande av en central förvaltningsmyndighet för gruvärenden.

Kommittéerna föreslog inrättande av en »statens gruvkommission», som skulle förvalta statens gruvegendom och därmed jämförlig egendom samt handhava statens gruvaffärer i övrigt.

Det av kommerskollegii- och departementalkommittéerna avgivna förslaget

¹ Departementalkommitterades betänkande II: 8, avgivet gemensamt med kommerskollegiikommitténs den 5 juli 1913.

föranledde emellertid i här ifrågavarande del ingen åtgärd.

Under de närmast följande åren vidtogos vissa provisoriska åtgärder för förvaltningen av statens gruvegendom, bland annat, såsom tidigare nämnts, genom att förvaltningen av gruvegendomen, dock med vittgående undantag, tills vidare lades på kommerskollegium.

I Kungl. Maj:ts proposition till 1938 års riksdag med förslag till gruvlag¹ anförde föredragande departementschefen, efter att ha berört de tidigare omnämnda provisoriska åtgärderna för förvaltning av kronans gruvegendom:

Såsom vid den provisoriska regleringens tillkomst blivit förutsatt, torde bristen på enhetlighet i förvaltningssystemet såvitt möjligt böra undanröjas i samband med genomförande av en ny gruvlagstiftning. En ytterligare anledning att företaga en ny reglering är givetvis den, att den föreslagna lagstiftningen i viss mån ställer ökade krav på den statliga förvaltningen, dels därigenom, att omfattningen av kronans gruvegendom måste antagas komma att växa snabbare än vad nu är fallet, och dels så tillvida, att kronans inträde i ett gruvföretag måste föregås av en noggrann bedömning av såväl vinstutsikterna som de med företaget förbundna riskerna.

Vid den sålunda förutsatta regleringen — vars utformning läser ankomma på handelsministerns föredragning — torde böra eftersträvas att åtminstone alla utmålslagda fyndigheter, som helt eller delvis tillhöra kronan, lämnas till förvaltning av en och samma centrala ämbetsmyndighet.

I direktiven² för 1938 års gruvskakunniga heter det:

Slutligen bör uppmärksammas, att staten icke för närvarande har något särskilt organ för förvaltningen av kronans privaträttsliga intressen inom gruvindustrin. Detta åliggande tillhör för närvarande kommerskollegium, som är statens centrala ämbetsverk för bergshante-

ringen. Från kollegii sida har frågan om lämpligheten av detta arrangemang förts på tal. Det torde därför vara påkallat, att vid utredningen av ovan anförda spörsmål även denna fråga överväges. Skulle därvid befinnas, att en ändring bör komma till stånd, bör förslag framläggas antingen till inrättande av en ny statlig myndighet eller till uppgifternas överflyttning till annat statsorgan.

I sitt betänkande¹ föreslogo de nämnda sakkunniga, att förvaltningen av statens gruvegendom skulle omhändrivas av ett för ändamålet särskilt anordnat organ och föreslog inrättandet av en statlig styrelse eller förvaltningsnämnd, benämnd »statens gruvstyrelse».

Inom de sakkunniga hade även diskuterats, huruvida icke under gruvstyrelsen borde sortera även statens tillgångar i icke inmutningsbara mineral, stenarter och vissa industriellt användbara jordslag, varvid speciellt framhölls statens intressen i skifferolje- och torvindustrierna m. m. De sakkunniga ansågo, att den dittills vunna erfarenheten icke vore tillräcklig för framläggande av förslag i nyssnämnda avseende men framhöll, att den föreslagna gruvstyrelsens förvaltning kunde vidgas till att omfatta även verksamhet av denna art, om och när så befundes lämpligt.

De sakkunniga utgingo från att den föreslagna gruvstyrelsen i regel icke skulle direkt delta i den statliga företagarverksamheten, som borde omhändrivas av ett för ändamålet bildat gruvaktiebolag.

1938 års gruvskakunnigas förslag föranledde icke någon åtgärd.

Frågan om ett centralorgan för förvaltning av statens gruvegendom återupptogs redan två år senare. I direktiven² för 1945 års gruvutredning an-

¹ Prop. 1938: 40.

² Statsrådsprotokollet den 31 augusti 1938.

¹ SOU 1943: 45.

² Statsrådsprotokollet den 9 november 1945.

förde föredragande departementschefen, efter att ha berört de tidigare försöken till förvaltningsfrågans ordnande, bland annat det av 1938 års gruvsakkunniga avgivna förslaget:

Ikke heller detta förslag har föranlett någon statsmakternas åtgärd. Enligt mitt förmenande kan det också starkt ifrågasättas, huruvida ett enligt vanliga administrativa principer organiserat statsorgan skulle vara mest lämpat för uppgiften att på ett smidigt sätt tillvarataga statens gruvintressen från affärsmässiga synpunkter. Andra organisationsformer, särskilt bolagsformen, synas mig förtjänta av mera ingående prövning än som hittills företagits.

Under alla förhållanden förefaller det angeläget att en mera enhetlig och fristående förvaltning av statens gruvintressen än för närvarande så snart som möjligt åstadkommes.

Departementschefen erinrade vidare om legodriftsavtalet mellan staten och Bolidens Gruv AB samt malmavtalet rörande LKAB, vilka båda stora avtal under den närmaste tiden komme att utlöpa. För tillvaratagande av statens intressen enligt dessa avtal vore ett centralt statsorgan av värde. Vidare erinrades om lämpligheten av att åt ett sådant organ uppdraga förvaltningen av statens intressen med avseende på den statens rätt till kronoandel, som tillkommit genom 1938 års gruvlag. Slutligen berördes möjligheten av att de tyskägda gruvorna kunde komma att övertagas av svenska staten, och därav föranlett behov av förvaltningsorgan. Departementschefen anförde vidare:

Av anförda skäl vill jag sålunda förorda, att en förnyad utredning företages i frågan om ett fristående statsorgan för tillvaratagande av statens gruvintressen. Som jag förut antytt, bör härvid särskilt uppmärksamhet ägnas åt bolagsalternativet. På organet skall ankomma att bedöma, i vilka fall kronoandelar i nyupptäckta fyndigheter skola utnyttjas och under vilka former statliga gruvintressen i olika fall skola

förvaltas (exempelvis genom utarrendering, genom samdrift med enskilda företag, genom rent statlig drift), vidare att omhänderhava sådana olika förvaltningsuppgifter, däri inbegripet gruvdrift i statlig regi, och att avgiva förslag om köp eller försäljning av gruvegendom för statens räkning samt slutligen att företräda kronan vid förhandlingar med enskilda intressenter och företag. I övrigt skall utredningen avgiva närmare förslag om organets uppgifter. Utredningen bör även söka bilda sig en uppfattning om vilka statliga gruvintressen som under den närmaste framtiden lämpligen böra anförtros åt det nya organet och i vad mån även andra än inmutningsbara fyndigheter lämpligen böra underställas detsamma.

För utvecklingen av gruvnäringen är systematisk malmletning och därmed förbunden verksamhet av stor vikt. På detta område ha såväl enskilda företag som Sveriges geologiska undersökning gjort mycket betydelsefulla insatser. Utredningen skall undersöka, huruvida den statliga verksamheten på detta område behöver ytterligare utvecklas och vilka organisatoriska förändringar inom Sveriges geologiska undersökning i så fall skulle erfordras. Slutligen bör utredningen pröva hur organet för tillvaratagande av statliga gruvintressen bör utformas.

1945 års gruvutredning, vars arbete avslutades i samband med att vi erhöilo nu förevarande utredningsuppdrag, har ingående diskuterat frågan om centralorganets beskaffenhet och i en arbetspromemoria, som vi tagit del av, bland annat framhållit att en förutsättning för att en sådan form skulle bliva effektiv vore, att de förvaltade objekten sammanlagt bleve av en betydande storleksordning.

Tyskgruvekommittén, som hade i uppdrag att utreda vissa frågor i samband med ett ifrågasatt statligt övertagande av den gruvegendom, som behandlats i förra delen av vårt betänkande, fann sig föranlåten att även ingå på frågan om förvaltningen av den statliga gruvegendomen i dess helhet. TGK ansåg sig

vid undersökningen av de frågor, som voro förknippade med förvaltningen och driften av de förutvarande tyskägda gruvorna, i flera sammanhang ha kunnat konstatera nödvändigheten av att statens gruvintressen förvaltades på ett mera rationellt sätt. För egen del ansåg TGK, att detta lämpligast borde ske genom att ett centralorgan inrättades i form av ett förvaltningsbolag för samtliga statens ekonomiska gruvintressen.

TGK diskuterade, liksom 1938 års gruvsak-kunniga, även frågan huruvida ej annan närstående statlig verksamhet med fördel kunde sammanföras med gruvintressena. Då det icke fölle inom det TGK lämnade utredningsuppdraget att närmare ingå på frågan, föreslog TGK att frågan om inrättande av ett centralorgan i aktiebolagsform för förvaltning av statens intressen i gruvföretag och närstående verksamhet gjordes till föremål för särskild utredning.

4. Utredningsuppdraget i den del det avser centralorganet

I direktiven¹ för vår utredning anförde statsrådet Kock, efter att bland annat hava redogjort för TGK:s betänkande till den del det här ovan refererats, bland annat följande:

Vad kommittén sålunda anført torde i huvudsak vara riktigt och den förordade utredningen synes för den skull böra komma till stånd. Förutsättningarna för en dylik utredning ha emellertid, bland annat genom det ifrågasatta förvärvet av de tidigare tyskägda gruvorna samt genom tyskgruvekommitténs utredning och förslag, delvis förändrats sedan 1945 års gruvutredning tillkallades och frågan sammanhänger såsom nämnts med utredningen om de tidigare tyskägda gruvornas förvaltning. Det synes därför lämpligast att nu återkalla det åt 1945 års gruvutredning lämnade uppdraget och åt särskilda sakkunniga uppdraga båda de nyss angivna utredningarna. Under utredningsarbetet bör överläggningar äga rum med kommerskollegium, domänstyrelsen och Sveriges geologiska undersökning i fråga om samarbetet mellan dessa ämbetsverk och det nya organet.

¹ Statsrådsprotokollet den 4 augusti 1949.

X. GRUVEGENDOM MED STATSINTRESSE

I. Statsgruvefält

Ändamålet med inrättande av statsgruvefält avsågs ursprungligen vara dels att skydda vissa fyndigheter och där omkring liggande mark från inmutning av enskilda, dels att åt kronan förbehålla äganderätten även till oupptäckta mineraltillgångar på kronojord.

I viss mån avvikande motiv torde ha legat till grund för 1929 års riksdagsbeslut om nya statsgruvefält. Genom 1927 års malmavtal hade kronan blivit ägare till ett stort antal utmåslagda malmfyndigheter dels på kronojord, dels på enskild jord inom Norrbottens län. Emellertid hade kronan enligt samma avtal förbundit sig att icke före den 1 oktober 1947 bryta dessa fyndigheter annat än för järn- eller ståltillverkning inom Sverige. Med hänsyn till dels ovissheten, huruvida den provisoriska lagstiftningen om förbud för enskilda mot inmutning å odisponerad kronojord skulle förbli gällande under hela den tid, kronan enligt avtalet vore skyldig behålla kontrollen över fyndigheterna, dels den förenkling av förvaltningen, som därigenom skulle ernås, utlades ett antal nya statsgruvefält samt utökades ett tidigare utlagt.

Genom statsgruvefälten tillskapades visserligen i och för sig icke någon gruvrättighet och upphävdes ej heller enskilda rättssubjekt tillhöriga äldre gruvrättigheter. Möjligheten till uppdragande av nya malmtillgångar inom statsgruvefälten måste emellertid räknas

som en potentiell tillgång för staten, varför en redogörelse för statsgruvefälten bör lämnas. För av staten utmålsbelagda fyndigheter inom statsgruvefälten redogöra vi i följande avsnitt.

Följande statsgruvefält finnas:

1. *Kiiruna statsgruvefält*¹ inom Kiruna stads område omfattar utmålskomplexen å malmfyndigheterna Kiirunavaara, Luossavaara, Haukivaara, Nokutusvaara, Syväjärvi, Tuolluvaara, Tuollujärvi och Rakkurijoki. Inom fältet ligger ett Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag tillhörigt område vid sydöstra ändan av sjön Luossajärvi.

2. *Ekströmsbergs statsgruvefält*¹ inom Gällivare socken och Kiruna stad omfattade ursprungligen Ekströmsbergs och Laukujärvi malmfält, men har sedermera ökats med Vieto malmfält.

3. *Svappavaara statsgruvefält*¹ inom Kiruna stad omfattar utmälen å Leveäniemi malmfält och större delen av utmälen å Svappavaara malmfält. Inom statsgruvefältets gränser, men undantagna från detsamma, ligga en mindre del av utmälen å Svappavaara malmfält och hela Tansari malmfält, vilka äro belägna på Svappavaara bys samfälda mark.

4. *Toppi statsgruvefält*¹ inom Kiruna stad omfattar de båda utmälen på malmfyndigheten Toppi, belägen ca 1 kilometer väster om riksgränsbanan mellan Rautas och Rensjöns stationer.

5. *Nakerivaara statsgruvefält*¹ inom Kiruna stad avser att skydda en ofullständigt känd fyndighet på södra stranden av Torne träsk, vilken på grund av sitt fördelaktiga läge intill och under riksgränsbanan och befarade olägen-

¹ Dessa fält ha tillkommit genom kungörelsen den 2 december 1910 (nr 137). I samband med 1927 års malmavtal förvärvade kronan vissa utmål, vilket föranledde att Ekströmsbergs och Ruoutevare statsgruvefält utökades. K. kung. den 12 april 1929 (nr 59).

heter för denna bana, om undersökningsarbeten eller gruvedrift här komme till stånd, ansetts böra utläggas till statsgruvefält.

6. *Gellivare statsgruvefält*¹ i Gällivare socken innesluter större delen av det sammanhängande utmålskomplexet för Gällivare malmfält och Koskullskulle malmfält. Inom statsgruvefältets gränser, men undantaget från detsamma, ligger Malmbergets stadsplanelagda municipalsamhälle.

7. *Salmivaara statsgruvefält*¹ i Gällivare socken omsluter de fyra utmälen å Salmivaara malmfält, beläget 3 mil norr om Gällivare och ett par kilometer söder om Kaitumälven.

8. *Ruotevare statsgruvefält*¹ i Kvikkjokks kapellförsamling av Jokkmokks socken inneslöt från början malmfälten Ruotevare och Vallatj, men är sedermera utvidgat att omfatta även magnesitfyndigheterna i Tarreskaise och Måskatskaise samt de kronan redan tidigare helt tillhöriga utmälen Kaskaivo och Rakaspakte. Inom statsgruvefältets gränser, men ej hörande till detta, ligger mark i enskild ägo.

9. *Liikavaara statsgruvefält*² i Gällivare socken, ca 1 mil öster om Gällivare och omfattande utmälen å bergen Nautanen, Liikavaara och Sorvanen samt Fridhem, Snållkok, Nietsajoki och Juoikamaa. År 1923 hava de i enskildas ägo befintliga utmälen å Nautanen, Liikavaara och Sorvanen överlämnats till kronan med full äganderätt samt utmälen Snållkok och Nietsajoki sönats. Inom statsgruvefältet finnas nu endast tre av enskilda ägda utmål, nämligen utmälen Agnes och Jenny i Fridhems guldfält och Juoikamaa nr 1³.

10. *Stekenjokks statsgruvefält*⁴ i Vilhelmina socken, beläget ca 3 mil rakt väster om Fatmakks kapell, omsluter en vid av SGU utförda praktiskt-geologiska arbeten i fjälltrakterna i nordligaste delen av Jämtlands län och i Västerbottens län åren 1918—1920 upptäckt kisfyndighet, Stekenjokk. Så långt fyndigheten, belägen i fjälltrakter långt från kommunika-

¹ = not ¹ å föregående sida.

² Tillkommet genom K. kung. den 11 juni 1918 (nr 372).

³ Vidare åtgärder för försvar av utmälen skola ej vidtagas. Kungl. Maj:ts beslut den 27 september 1924.

⁴ Tillkommet genom K. kung. den 20 maj 1921 (nr 297), ändrad genom K. kung. den 24 mars 1939 (nr 83).

tionsleder, är känd, kan den knappast betecknas såsom brytvärd under normala konjunkturen.

11. *Remdalens statsgruvefält*¹ i Vilhelmina socken, beläget omkring 1 mil norr om Stekenjokks statsgruvefält, omfattar en annan genom nyssnämnda undersökningsarbeten upptäckt fyndighet, Remdalen. Sedan vissa malmanledning påträffats utanför fältets gränser, utvidgades fältet.²

12. *Pellivuoma statsgruvefält*³ i Pajala socken, beläget ungefär 3 mil nordväst om Pajala kyrkby och omfattande de två utmälen å Pellivuoma malmfält samt ett kringliggande område, som av magnetiska kartor att döma är delvis malmförande.⁴

13. *Sautusvaara statsgruvefält*⁵ inom Kiruna stad, omkring 11 kilometer nordost om Jukkasjärvi kyrkby, omfattar de genom ovannämnda avtal förvärvade utmälen å Sautus malmfält⁴.

14. *Vathanvaara statsgruvefält*⁵ inom Kiruna stad är beläget omkring 2 mil nordväst om Vittangi kyrka och innesluter utmälen å Vathanvaara malmfält⁴.

15. *Nunasvaara statsgruvefält*⁵ inom Kiruna stad ligger ungefär 12 kilometer nordväst om Vittangi kyrka och omfattar ett vid avvitringen till murstensbrott avsatt kronan förbehållet område, samt innesluter större delen av Nunasvaara grafitförekomst. En mindre del därav ligger på enskild mark i Vittangi by.

16. *Kaunisvaara statsgruvefält*⁶ i Pajala socken, inneslutande det till Tapuli malmfält hörande utmålskomplexet⁷.

17. *Danings statsgruvefält*². De inom fältet kända förekomsterna av kopparmalm äro små

¹ Tillkommet genom K. kung. den 20 maj 1921 (nr 297).

² K. kung. den 24 mars 1939 (nr 83).

³ Tillkommet genom K. kung. den 12 april 1929 (nr 59).

⁴ För utmälen inom Pellivuoma, Sautusvaara och Vathanvaara statsgruvefält samt å Vieto malmfält inom Ekströmsbergs statsgruvefält skola jämlikt KBr den 14 mars 1930 vidare åtgärder för utmälen försvar ej vidtagas.

⁵ Tillkommet genom K. kung. den 12 april 1929 (nr 59).

⁶ Tillkommet genom K. kung. den 22 september 1933 (nr 557).

⁷ Enligt KBr den 18 september 1936 skola vidare åtgärder för de inom statsgruvefältet belägna utmälen försvar ej vidtagas.

och med hänsyn till läget icke brytvärda. Vissa skäl talade emellertid för att icke alla förekomster blivit lokaliserade. Då det vore ovisst, om mera omfattande undersökningar från statens sida här borde igångsättas inom närmaste tiden men det å andra sidan icke syntes önskvärdt att området gjordes till fritt fält för en inmutningsverksamhet, som skulle försvåra en undersökning och eventuellt utnyttjande framdeles, ansågs området böra avsättas som statsgruvefält.

Sammanlagt finnas sålunda sjuutton statsgruvefält, belägna inom Norrbottens och Västerbottens län. De viktigaste statsgruvefälten i Norrbottens län skyddas områdena kring de stora järnmalmsfälten mot inmutning av enskilda. Inom två av dessa pågår brytning av järnmalm nämligen Kiiruna statsgruvefält, där Kiirunavaara, Luossavaara och Tuolluvaara malmfält bearbetas, samt Gällivare statsgruvefält. Gruvdriften bedrivs av LKAB, Tuolluvaara Gruv AB och Bergverksaktiebolaget Freja. Nio av de järnmalmsförande statsgruvefälten äro i sin helhet kronans egendom, nämligen Ekströmsbergs, Svappavaara, Toppi, Nakerivaara, Salmivaara, Pellivuoma, Sautusvaara, Vathanvaara och Kaunisvaara statsgruvefält dels direkt, dels indirekt genom innehavet av samtliga aktier i Mertainens Gruf AB. Dessa statsgruvefält och inom dem belägna malmfyndigheter äro att betrakta som reservationer för framtida behov. Inom ett statsgruvefält, Ruotevare, äges inmutareandelen i de befintliga utmålen av det statsägda Ruotivare gruf AB, under det att kronan där bevakar sin jordägareandel. Malmen, som är en titan- och vanadinförande järnmalm, torde få anses som en reservation för framtiden. Tre statsgruvefält, nämligen Liikavaara, Stöckenjokk och Remdalen, skydda vissa kulförekomster. Nunasvaara statsgruvefält slutligen skyddar landets största

kända grafitförekomst, vilken visserligen för närvarande ej torde vara brytvärd men ansetts böra reserveras för eventuella framtida behov.

För vissa genom malmfältsavtalen förvärvade utmålslagda fyndigheter, vilka ingå i statsgruvefälten, redogöres nedan.

2. Statsägda fyndigheter

De utmål, vilka kronan äger direkt, utgöras av *dels* kronan helt tillhöriga utmål och utmål, i vilka kronan äger inmutareandel, *dels* utmål, i vilka kronan innehar hela eller en del av jordägareandelen och anmält sig vilja utnyttja densamma och *dels* utmål, i vilka kronan utnyttjat sin rätt till kronoandel.

I Norrbottens län äger staten 288 utmål eller andelar i utmål, belägna i

Kiiruna stad med Altavara-, Haukivaara-, Lannavaara-, Käyrä-, Leveäniemi-, Masugnsby-, Njuotjamavaara-, Nokutusvaara-, Svappavaara-, Tansari-, Syväjärvi-, Tuolluvaara- och Vittangifälten samt Ylisuanonmaa,

Pajala socken med Juhonpieti-, Palolieva- och Sahavaarafälten samt Kaunisvaara statsgruvefält,

Gällivare socken med Aitikvare-, Fridhems-, Juoikamaa- och Koskullskullefälten samt Sikträsk- och Norregruvorna,

Kvikkjokks kapellförsamling med Festa- jaurefältet,

Jokkmokks socken med Drugge- och Porjusgruvorna samt Kallakfältet,

Arjeplougs socken med Laisvallsfältet,

Arvidsjauris socken med Svartliden,

Älvsby socken med Laverfältet.

I Västerbottens län äger kronan 101 utmål eller andelar däri, belägna i

Malå socken med Adak-, Rudtjebäcks-, Brattmyrhögs-, Malådals- och Rakkejaurfälten,

Norsjö socken med Bjurfors- och Bjurlidenfälten, Granbergsliden, Kedträskheden, Skogheden, Snättermyrgruvan, Mensträsk- och Bjurträskfälten, Skäggräskberget, Åsen, Österbäckenfältet samt Östra Högkulla.

Jörns socken med Kankberg och Sandlidberget,

Lycksele socken med Granlunda-, Rävliiden-, Rävlidmyran och Kristinebergsfälten,

Skellefteå socken med Mångfallberget.

I Västernorrlands län äger kronan andel i 14 utmål i Förnätra-, Trysunda- och Ulvöfälten i Nätra socken samt Belviksbergsfältet i Täsjö socken.

I Kopparbergs län äger kronan andelar i 100 utmål, belägna i

Folkärna socken med Packalin- och Björktjärnsgruvorna.

Garpenbergs socken med Holmgruve-Haggruvefältet, Stålbo-, Hummelbo-, Botbennings-, Långviks- och Smältaremassfälten samt Kuppgruvan,

Grangärde socken med Laxsjö-, Gudmundbergs-, Mårtens- och Källmossfälten,

Sätters socken med Laggarbogruvan,

Söderbärke socken med Rönjings- och Södra Uvbergsgruvan.

I Västmanlands län finnas 15 utmål, belägna i Norbergs socken med Andersbenningsfältet, Villagruvan samt Myrsjögruvan.

Lillhärads socken med Algruvan,

Sala stad med Bronäs- och Springafälten samt Nygruvan 4 och Jugansbogruvan,

Skinnskattebergs socken med Dag- och Tallgruvorna,

Fagersta stad med Polgruvan.

I Gävleborgs län finnas tre utmål i Järvsö och Ovensjö socknar.

I Örebro län äger kronan 18 utmål, belägna i Ljusnarsbergs, Nora, Hjulsjö, Linde, Ramsbergs och Nya Kopparbergs socknar.

I Östergötlands län innehar kronan 9 utmål, belägna inom Meltorpsfältet i Godegårds socken samt Baggetorpsfältet i Tjällmo socken.

I Älvsborgs socken äges kronoandelen i Tittebergsgruvan i Herrljunga socken,

I Sörmlands län äges kronoandelen i 3 utmål i Dammgruvefältet, Tunabergs socken,

I Värmlands län äges kronoandelen i 3 utmål i Långseryds och Värmskogs socknar,

I Jönköpings län äges kronoandelen i 2 utmål i Alseda och Fröderyds socknar,

I Kristianstads län äges slutligen kronoandelen i 3 utmål i Smedstorps socken.

3. Nuvarande utnyttjande av statsägd gruvegendom

Någon gruvdrift har hittills ej bedrivits av staten eller statligt aktiebolag. Åtskilliga fyndigheter ha däremot utarrenderats till enskilda företag. Denna form för utnyttjande av statsägda fyndigheter är gammal. Genom 1899 års lag infördes arrendedriften såsom enda form för utnyttjande av kronans jordägareandel i inmutningar på odisponerad kronojord. Arrendeformen innebär i sin hittillsvarande utformning att statsägt utmål eller andel i dylikt på viss tid utarrenderas till ett enskilt företag, som därå äger bedriva gruvbrytning mot på visst sätt bestämd ersättning till kronan.¹ Denna kan utgå antingen i form av visst belopp per ton bruten malm, eventuellt med bestämt maximi- eller minimibelopp, eller ock som en bestämd årlig avgäld. I visst fall² har ersättningen gjorts beroende av metallnoteringarna.

Arrendeformen torde vara naturlig och lämplig i sådana fall, där kronans egendom utgöres av andelar i utmål, där inmutarerätten tillhör enskild, som driver gruvrörelse inom utmålet liksom där kronan äger enstaka eller ett mindre antal utmål inom fält, som i övrigt bearbetas av enskild.³ I regel gäller därvid avtalet fyndighet, som eljest ej lämpligen kunnat göras till föremål för gruv-

¹ I visst fall har arrendeavtal omfattat andelar såväl i befintliga utmål som i framtida utmål, som kunna komma att utläggas inom ett i avtalet bestämt område. (Avtal med Bolidens Gruv AB rörande Laisvallfältet.)

² I fråga om vissa statens utmål, som utarrenderats till Bolidens Gruv AB.

³ Det kan även nämnas, att arrendeform kommit till användning med omvänt partsförhållande mellan kronan och enskilt företag, nämligen i samband med legodriftsavtal, då det enskilda bolagets i anslutning till kronans utmål liggande egna utmål under legodriftstiden utarrenderats till kronan och därvid inrymts under legodriftsavtalet.

drift. Avtalet innefattar därför i regel enbart gruvrättighet och icke arrendering av anläggningar, utrustning eller dylikt. Det är emellertid även tänkbart att utarrendera fyndighet, som drivits eller är lämplig att driva som särskild driftsenhet och där i förra fallet driftanläggningar finnas, om denna driftsenhet lämpligen kan infogas i ett enskilt företags driftorganisation och genom den större företagsenheten och dess resurser ett ekonomiskt bättre driftresultat kan ernås.

Bland de nu gällande arrendeavtalen äro de viktigaste följande:

Tuolluvaara Gruvaktiebolag arrenderar inom Tuolluvaarafältet kronans jordägareandelar i 18 utmål. Brytning pågår för närvarande i 8 av dessa utmål.

Bergverksaktiebolaget Freja arrenderar kronans jordägareandel i två utmål inom Koskullskullefältet. Brytning pågår i båda dessa utmål.

AB Mineralprodukter arrenderar 3 utmål i Baggetorp, Östergötlands län. Brytning pågår i ett av utmälen.

Vidare förekommer utarrendering av jordägareandelar i ytterligare 80 utmål, belägna på spridda ställen. I dessa utmål, vari brytning icke äger rum, in-

går bland annat 28 utmål i Laxsjöfältet, utarrenderade till *Stora Kopparbergs Bergslags AB* samt 7 utmål i Laver, Norrbottens län, i vilka betydande brytning ägt rum fram till år 1946, varefter arrendatorn, *Bolidens Gruv AB*, nedlagt driften.

För utmål, vari brytning äger rum, utgår i regel arrendeavgiften per ton bruten och uppfordrad malm, medan för utmål, vari brytning icke äger rum, en fast avgift utgår.

För att under det andra världskriget säkerställa landets nödortfoga försörjning av koppar träffade kommerskollegium, med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande, den 30 december 1940 med Bolidens Gruv AB det s. k. första legodriftsavtalet¹, som avsåg vissa utmål inom Bjurfors-, Adak- och Rävliidenfältet i Norsjö, Malå och Lycksele socknar i Västerbottens län. Avtalet, som ursprungligen endast avsåg 4 av Adakfältets utmål, utsträcktes genom tilläggsavtal den 31 augusti 1943 att omfatta samtliga utmål inom fältet.

Enligt legodriftsavtalet överläts² åt bo-

¹ Till grund för följande framställning ligger bland annat en inom kommerskollegium i april 1949 upprättad redogörelse för legodriften i Västerbottens län åren 1941—1948.

Under de tio sistförflutna budgetåren ha följande arrendebelopp influtit:

Budget- året	Tuolluvaara	Freja	AB Mineral- produkter	Boliden (Laver)	Övriga	Summa
	Tusen kronor					
1939/40	166	5	—	98	2	271
1940/41	150	3	—	95	2	250
1941/42	148	4	—	96	2	250
1942/43	113	9	—	100	2	224
1943/44	130	14	—	100	2	246
1944/45	57	9	—	121	2	189
1945/46	51	15	—	64	2	132
1946/47	65	19	—	5	2	91
1947/48	86	21	19	—	2	128
1948/49	81	26	8	—	2	117
					Summa för tioårsperioden	1 898

laget att med ensamrätt verkställa brytning av nämnda fyndigheter. Bolaget skulle för statens räkning ombesörja driften med skyldighet att till statsverket redovisa det överskott, som uppkomme på verksamheten, sedan bolaget tillgodoräknat sig viss ersättning enligt fastställda grunder. Bolaget skulle på statens bekostnad dels utföra erforderliga anläggningar för malmbrytningen vid gruvorna, dels omhändertaga malmens brytning, transport och anrikning. Krossning och anrikning skulle i den utsträckning, som befunes möjlig och lämplig, ske i bolagets anrikningsverk. Därest komplettering av dessa erforderades, skulle staten bestrida hälften av kostnaderna. Bolaget skulle uppgöra planer för erforderliga nyanläggningar och anskaffningar ävensom för driftens ordnande, vilka planer skulle vara underkastade kommerskollegii godkännande. Staten skulle äga att genom ombud verkställa erforderlig kontroll.

Legodriften har föranlett betydande medelsbehov för anläggningar och utrustning. Av 1940 års urtima riksdag beviljades första gången anslag till täckande av statsverkets beräknade kostnader för investeringar i anledning av legoavtalet.¹ Sedermera har under åren 1942—49 ytterligare anslag beviljats², så att för närvarande sammanlagt 13 492 500 kronor investerats.

¹ Prop. 1940 (urtima): 77, riksdagens skrivelse nr 96 (2 000 000 kr.).

² Prop. 1942: 119, riksdagens skrivelse nr 253 (3 500 000 kr.).

Prop. 1943: 295, riksdagens skrivelse nr 344 (5 400 000 kr.).

Prop. 1945: 229, riksdagens skrivelse nr 459 (300 000 kr.).

Prop. 1947: 128, riksdagens skrivelse nr 380 (750 000 kr.).

Prop. 1948: 160, riksdagens skrivelse nr 251 (672 500 kr.).

Prop. 1949: 1: 31, riksdagens skrivelse nr 30 (600 000 kr.).

Prop. 1949: 2, riksdagens skrivelse nr 28 (270 000 kr.).

Kopparproduktionen kunde börja redan år 1941 och genom utbyggnad av gruvorna kunde produktionen under loppet av de närmast följande åren avsevärt höjas. Malmbrytning och anrikning i Adakfältet kommo igång i beräknad full utsträckning under senare delen av år 1945.

Det första legodriftsavtalet utlöppte med utgången av år 1945. I slutet av år 1944 framlade särskilt tillkallade utredningsmän¹, efter förhandlingar med Bolidens Gruv AB och efter samråd med kommerskollegium och SGU, utlåtande med förslag till nytt avtal, avseende en ny femårsperiod, omfattande åren 1946—50. Det nya avtalet var, i likhet med det föregående, konstruerat som ett legodriftsavtal med i huvudsak samma innehåll som detta. Vissa principiella förändringar föreslogos emellertid. Sålunda hade Bolidens Gruv AB enligt det första avtalet rätt att tillgodoräkna sig ersättning motsvarande viss del av värdet av utvunna produkter jämte 10 % på eventuellt driftöverskott. Det nya förslaget innebar, att bolaget i stället endast skulle äga tillgodogöra sig 15 % på driftöverskottet vid varje gruvfält för sig, utan avdrag för underskott vid annat gruvfält. Mera ingående bestämmelser än tidigare föreslogos i fråga om driftkostnadernas beräkning och fördelning samt angående administrations- och allmänna utgifters beräkning. Bolaget skulle, i enlighet med vad som gällde enligt det första avtalet, icke äga rätt att tillgodogöra sig ränta på av bolaget tillhandahållet driftkapital. Dock skulle bolaget enligt det nya avtalet få tillgodogöra sig ränta på värdet av förrådsmaterial, som tillhandahölls av bolaget.

¹ Hovrättsrådet B. Lindskog, direktören H. Abenius och aukt. revisorn Einar Larsson, tillkallade av chefen för handelsdepartementet den 30 juni 1944.

Det första legodriftsavtalet hade, på grund av ärendets brådskande natur, tillkommit utan riksdagens medverkan. Med hänsyn till frågans betydelse och omfattning underställdes emellertid det nya avtalet 1945 års riksdag¹, som godkände förslaget. Kommerskollegium be- myndigades därefter² bland annat att träffa nytt legodriftsavtal i enlighet med förslaget.

Genom likalydande bestämmelser i båda legodriftsavtalen bereddes kronan rätt att kontrollera bolagets uppgifter och beräkningar, att uttaga kontrollprov på produkterna, att taga del av resultatet av utförda gruvundersökningar samt att kontrollera gruvbrytning, transporter och anrikning. Kontrollerande myndighet är kommerskollegium.

På förslag av statens sakrevision be-

myndigades kommerskollegium¹ bland annat att vidtaga åtgärder för ytterligare teknisk och kameral kontroll.

Resultaten av legodriften under bud- getåren 1941/42—1947/48 framgå av nedanstående tabell.

Kungl. Maj:t har uppdragit¹ åt kommerskollegium att verkställa utredning och avgiva förslag rörande fortsatt utnyttjande efter år 1950 av de kronan tillhöriga och till kronan upplåtna malmfyndigheterna i vissa utmål inom Adak- och Rävliidenfälten³ och i sådant syfte med Bolidens Gruv AB upptaga överläggningar i ämnet.⁴

¹ Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1945.

² Genom beslut den 4 mars 1949.

³ Bjurforsgruvan blev fullständigt utbruten i juni månad 1945.

⁴ Kungl. Maj:t har utsett direktören H. Abenius, länsbostadsdirektören E. L. Gonäs, expeditören K. Holmgren och aukt. revisorn C. E. Larsson att såsom sakkunniga biträda kommerskollegium vid fullgörandet av uppdraget.

Driftår	Gruvfält	Underskott	Överskott	Saldo för hela legodriften
		tusen kronor		
1941	Rävliiden.....	138	—	
	Bjurfors.....	10	—	
	Adak.....	—	17	— 132
1942	Rävliiden.....	101	—	
	Bjurfors.....	178	—	
	Adak.....	—	93	— 186
1943	Rävliiden.....	323	—	
	Bjurfors.....	68	—	
	Adak.....	18	—	— 408
1944	Rävliiden.....	121	—	
	Nagruvan.....	1	—	
	Bjurfors.....	—	46	
	Adak.....	109	—	— 185
1945	Rävliiden.....	—	157	
	Bjurfors.....	58	—	
	Adak.....	—	58	+ 158
1946	Rävliiden.....	—	286	
	Bjurfors.....	—	—	
	Adak.....	—	184	+ 470
1947	Rävliiden.....	—	48	
	Adak.....	—	1 267	+ 1 315
1948	Rävliiden.....	—	204	
	Nagruvan.....	—	—	
	Bjurfors.....	—	53	
	Adak.....	—	1 600	+ 1 858

4. Statliga bolag och deras gruvegendom

Mertainens Gruf AB bildades år 1901 med ändamål att, enligt bolagsordningen, »bearbeta, förädla eller på annat sätt tillgodogöra sig malmer och mineralier, att uppköpa och försälja malm, att utöva förlags- och rederirörelse samt att utöva annan därmed sammanhängande verksamhet ävensom att eventuellt självt idka eller genom förvärvande av andelar eller aktier i gruvor eller bolag deltaga i idkande av gruvdrift eller annan sådan verksamhet, vartill beskaffenheten hos bolaget tillhörande egendomen eller med gruvbolaget förbundna gruvor eller bolag kan giva anledning eller som bolaget eljest anser för lämplig».

Aktiekapitalet uppgår alltsedan bolagets bildande till 5 milj. kronor. Samtliga aktier tillhöra kronan men ingå icke i fonden för statens aktier. Bolaget har icke idkat någon gruvdrift. Bolagets aktiestock förvärvades, som tidigare nämnts, av staten genom 1907 års malmavtal; enligt 1927 års malmavtal får malmbrytning endast förekomma för försäljning inom landet.

Bolagets balansräkning för år 1948:

<i>Tillgångar:</i>	tusen kronor
Anläggningstillgångar	4 988
Aktier i AS Taraldsvik	5
Banker	4
Förlust på verksamheten	5
	<hr/>
	5 002
 <i>Skulder:</i>	
Aktiekapital	5 000
Obetalda skatter	2
	<hr/>
	5 002

Bolaget äger 6 utmål inom Laukujärvi-, 29 inom Mertainen-, 14 inom Painirova-, 2 inom Raggisvaara-, 6 inom Rakkurijoki-, 2 inom Toppi-, 4 inom

Tuollujärvi-, 16 inom Ekströmsbergs-, 4 inom Salmivaara- och 2 utmål inom Järtafältet. Bolagets i det föregående omnämnda förvaltningsuppgifter avse 7 statsägda utmål inom Haukivaara-, 7 inom Nokutusvaara-, 1 inom Syväjärvi-, 27 inom Svappavaara-, 20 inom Leveäniemi- och 3 inom Tansarifältet.

Routivare gruf AB:s verksamhet har, enligt bolagsordningen, »till föremål att, efter inköp av Ruotivare och Wallatj' järnmalmsfält inom Kvikkjokks kapellag av Norrbottens län jämte de övriga fyndigheter i nämnda trakt, som kunna finnas lämpliga, idka gruvdrift och fabriksverksamhet samt i sammanhang därmed varande rörelse, ägande bolaget, om så befinnes för dess ändamål gagneligt, jämväl förvärva andelar i andra bolag, vars verksamhet är med förevarande bolags förenlig».

Aktiekapitalet utgör 400 000 kronor. Samtliga aktier ägas av kronan och äro i statsbokföringen upptagna till ett formellt belopp av 100 kronor.

Tyska intressen ha tidigare haft ett dominerande inflytande i bolaget. Med hänsyn till angelägenheten att avveckla dessa intressen förvärvade staten 1939¹ hela aktiestocken i bolaget.

Bolaget, som äger 32 utmål inom Ruotevare- och 10 utmål inom Vallatj-fältet bedriver ingen egentlig verksamhet. Som tidigare nämnts förvaltas utmälen av kommerskollegium.

Bolagets balansräkning för 1948:

<i>Tillgångar:</i>	tusen kronor
Gruvor	400
	<hr/>
	400
 <i>Skulder:</i>	
Aktiekapital	400
	<hr/>
	400

¹ Prop. 1939: 255, riksdagens skrivelse nr 274.

Det i förra delen av detta betänkande föreslagna AB Statsgruvors verksamhet har, enligt den av oss föreslagna bolagsordningen till ändamål att »idka gruvrörelse jämte annan därmed förenlig teknisk, industriell eller kommersiell verksamhet». Bolagets aktiekapital skall enligt förslaget utgöra 10 milj. kronor och tecknas med 20 % överkurs till 12 milj. kronor, med vilket sistnämnda belopp de torde böra upptagas under fonden för statens aktier. Bolaget avses skola förvalta de 296 utmål, som bolaget kommer att förvärva av de tidigare tyskägda bolagen.¹

Bolagets beräknade ingående balans per den 1 april 1950 har angivits i det föregående.²

5. Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag och dess gruvegendom

År 1896 bildades TGO för att förvärva aktiemajoriteten i Oxelösund—Flens—Westmanlands, Köping—Hults och Frövi—Ludvika järnvägar samt Grängesbergs grufveaktiebolag. År 1903 övertog TGO aktiemajoriteten i AB Gellivare Malmfält och LKAB. TGO och LKAB träffade, som tidigare nämnts, år 1907 med staten det första s. k. malmavtalet, som slutligen avlöstes av 1927 års avtal, vilket kompletterats genom 1932, 1934 och 1938 års avtal.

LKAB har, enligt bolagsordningen, »till ändamål att å Luossavaara och Kiirunavaara malmfält och andra orter inom Norrbottens län idka gruvdrift, så ock att bedriva malmförädlingsverksamhet jämte annan i samband med gruvdriften stående rörelse».

Aktiekapitalet utgör 110 milj. kronor, varav 55 milj. i preferensaktier, ägda av

staten. Aktierna äro i statsbokföringen för närvarande upptagna till sammanlagt 130 milj. kronor.

Bolagets ställning per den 30 september 1949 framgår av följande sammandrag av balansräkningen:

<i>Tillgångar:</i>	tusen kronor
Anläggningstillgångar	259 804
Omsättningstillgångar	171 348
	431 152
 <i>Skulder:</i>	
Aktiekapital	110 000
Reservfond	22 000
Dispositionsfond	108 830
Brandförsäkringsfond	54
Avsatta medel för oguldna skatter	67 296
Avskrivningsfond	820
Långfristiga skulder	9 301
Kortfristiga skulder	26 932
Vinst- och Förlustkonto	85 919
	431 152

Bokslutsår (1/10—30/9)	Årsvinst (före debitering av royalty till staten ¹ milj. kr.	Utdelning och royalty till staten ¹ milj. kr.
1939/40	38,10	15,00
1940/41	34,05	15,00
1941/42	31,89	15,00
1942/43	45,67	20,00
1943/44	27,07	5,51
1944/45	—12,69 ²	1,82
1945/46	21,08	10,50
1946/47	39,30	19,50
1947/48	59,41	24,66
1948/49	81,67	33,54
	Årsmedeltal	16,05

Enligt 1927 års malmavtal äro de maximala brytningskvantiteterna i Kiiruna 6,1 milj. ton, i Luossavaara 0,4 och i Malmberget 2,5 milj. ton per år. Bola-

¹ Från och med den 1 oktober 1947 bortfaller royaltyn och utgår endast utdelning till staten å preferensaktierna.

² Förlust.

¹ Se i övrigt kap. II.

² Se sid. 56.

get äger dock rätt att fördela den angivna totala brytningen på annat sätt dels mellan de olika gruvorna för varje år, dels mellan de olika åren under treårsperioder. Bolaget har dessutom enligt beslut av 1948 års riksdag¹ medgivits

¹ Prop. 1948: 141, riksdagens skrivelse nr 164.

att under vart och ett av bokslutsåren 1948/49 och 1949/50 bortfrakta 11 milj. ton malm.

Bolagets resultat och statens inkomster av dess verksamhet under en 10-årsperiod framgår av sammanställningen på föregående sida.

XI. CENTRALORGAN FÖR GRUVFRÅGOR

1. Handläggning av gruvfrågor

De ärenden rörande inmutningsbara mineralfyndigheter och dessas utnyttjande, vilkas handläggning med nu gällande lagstiftning och nuvarande organisation av statsförvaltning och näringsliv torde ankomma på statlig myndighet, synas i huvudsak kunna sammanfattas i följande grupper:

1. Tillsyn över bergshanteringen i dess helhet, innefattande åtgärder till främjande av denna näringsgren.

2. Tillsyn av att gruvdrift bedrivs på ett med hänsyn till liv och egendom betryggande samt ur enskilt och samhälleligt intresse lämpligt sätt.

3. Reglering av ägande- och nyttjanderättsförhållandena i fråga om mineralfyndighet, såväl enskilda emellan som mellan kronan och enskild, i enlighet med gällande lag, i den mån detta ej ankommer på domstol.

4. Utforskande och kartläggande i samhällsekonomiskt intresse av landets mineraltillgångar.

5. Förvaltning av kronan tillhöriga mineralfyndigheter och därtill hörande egendom samt förvärv och försäljning av dylik, ävensom åtgärder till utnyttjande av dylik fyndighet genom gruvdrift för kronans räkning.¹

6. Tillvaratagande av kronans rätt i av enskilda upptäckta mineralfyndigheter.

¹ Åtgärder avseende statsgruvefälten innefattas under i denna punkt angivna förvaltningsuppgifter.

7. Förvaltning av kronan tillhöriga aktier och andra rättigheter i gruvföretag, innefattande utövande av kronans därmed sammanhängande inflytande.¹

De nu angivna grupperna av ärenden kunna sägas vara i princip av två slag eller representera två sidor av statlig verksamhet. De fyra första, 1—4, innebära ett utövande av den verkställande statsmaktens uppgift att tillvarataga ett samhällsekonomiskt eller allmänt samhälleligt intresse samtidigt med ett behörigt skyddande av enskilt intresse. De tre senare grupperna, 5—7, innefatta däremot en verksamhet för tillgodoseende av ett huvudsakligen statsfinansiellt intresse. Ehuru det aldrig torde kunna ifrågakomma att bedriva en statlig verksamhet enbart i syfte att bereda ekonomisk vinst, utan därvid hänsyn jämväl måste tagas till i vidare mening samhälleliga liksom till enskilda intressen, torde det dock vara svårt att till ett och samma statsorgan sammanföra uppgifter av båda de nämnda slagen. Det måste således vara vanskligt att med kravet på att tillgodose det statsfinansiella intresset vid avgörande av vissa frågor förena de krav på objektivitet, som måste uppställas, då det gäller frågor om tillgodoseende av enskilda in-

¹ Till de ovan angivna ärendena komma sådana av expeditionell, statistisk och fiskalisk natur, som antingen sammanhånga med de angivna grupperna eller ock endast delvis beröra gruvområdet och därför i nu förevarande sammanhang sakna betydelse. Mineralfyndighet och gruvhantering berörande ärenden av judiciell art ha ej i detta sammanhang medtagits i den mån de falla under allmän domstol.

tressen eller avvägning mellan ett enskilt och ett samhälleligt intresse. Därtill kommer, att för arbetsuppgifter av det ena eller andra slaget fordras organ av väsentligt olika organisatorisk form såväl i personellt och tekniskt som icke minst i ekonomiskt hänseende. Medan för det ena slaget av uppgifter den hävdvunna svenska ämbetsverksformen torde utgöra den både med hänsyn till arbetsformerna och sättet för beslutsfattande lämpligaste organisationsformen, torde ett organ för det andra slaget av uppgifter sannolikt böra i vissa hänseenden närma sig den organisationsform, som visat sig lämplig för företag inom det enskilda näringslivet.

Av de arbetsuppgifter, som i det föregående angivits, ankomma de under 1—3 upptagna för närvarande huvudsakligen på kommerskollegium¹ eller på tjänstemännen inom den kollegium underställda bergsstaten.² Kollegii uppgifter i dessa hänseenden definieras i gällande instruktion³ på följande sätt:

Kommerskollegium åligger i allmänhet att med uppmärksamhet följa utvecklingen av rikets — — — bergshantering — — — och att efter omständigheterna vidtaga eller hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder, som kollegium anser lämpliga för befrämjandet av hithörande näringar eller i övrigt för befordrande av de ändamål, kollegii ämbetsbefattning avser, ävensom handlägga sådana viktigare spörsmål av intresse för dessa näringar, som, ehuru de huvudsakligen tillhöra andra ämbetsmyndig-

¹ En viss med de under punkt 1 angivna uppgifterna överensstämmande verksamhet åvilar riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, dock blott ifråga om tillgodoseende av speciella beredskapssynpunkter. Även i detta fall måste emellertid förutsättas, att kommerskollegium har möjlighet till initiativtagande, där av annan myndighet vidtagna åtgärder ej äro förenliga med ett främjande av näringslivet.

² I vissa hänseenden sortera bergstatstjänstemännen även under arbetarskyddsstyrelsen.

³ Instruktion för kommerskollegium den 27 juni 1929 (nr 222), ändrad 1938 (nr 453), 1939 (nr 438), 1947 (nr 832) och 1949 (nr 465).

heters verksamhetsområden, antingen kunna varda hänskjutna till kollegii bedömande eller vilka kollegium finner särskild anledning upptaga till behandling; börande kollegium även inhämta kännedom om de inom kollegii verksamhetsområde fallande näringarnas tillstånd och utveckling i andra länder samt om de anordningar, som till ifrågavarande näringars befrämjande äro eller varda därstädes vidtagna.

Kommerskollegium är — — — bergsöverstyrelse — — —

Härförutom tillhör det kollegium såsom den centrala statsmyndigheten å näringsstatistikens område att till Kungl. Maj:t inkomma med årsberättelser angående rikets — — — bergshantering — — —¹

Närmast ankommer handläggningen av dessa ärenden på kommerskollegii bergsbyrå, varom instruktionen bland annat föreskriver:

Å bergsbyrån handläggas de ärenden, som avse gruv- och brukshanteringarna samt stenindustrien och därför tillkomma kommerskollegium i egenskap av bergsöverstyrelse såsom angående — — — gruv- och bruksregister — — — bergsstaten i orterna samt bergsstatens tjänstemäns förhållande i tjänsten och däri fattade beslut — — — gruvmätarna och gruvkarteverket — — —

Bergsstatens tjänstemäns arbetsuppgifter angivas i instruktionen² för bergsstaten:

-----³
Bergsstaten är underställd kommerskollegium såsom bergsöverstyrelse — — —

Om de skyldigheter, som åligger bergmästare och gruvingenjörer såsom befattningshavare inom yrkesinspektionen, är särskilt stadgat.

Jämte fullgörande av vad honom enligt lagar och författningar i övrigt åligger har såväl bergmästare som gruvingenjör

¹ Jfr även gruvlagen 45, 60, 68—69, 74, 80 §§.

² Instruktion för bergsstatens befattningshavare 27 juni 1929 (nr 204), ändrad 1939 (nr 439).

³ Jfr även gruvlagen 6—10, 20—27, 29, 35, 40, 45, 47, 55, 56, 60, 66, 68, 69—72, 74—78 §§.

att beträffande de näringar, vilka kommerskollegium har att såsom bergsöverstyrelse ägna sin omvårdnad, i görligaste mån följa utveckling och tillstånd såväl inom som utom riket och särskilt inom tjänstemannens eget verksamhetsområde ävensom att i allmänhet verka för samma näringars befrämjande samt

Kommerskollegii organisation och arbetsformer synas vara anpassade för handhavande av de sålunda angivna uppgifterna, vilka dessutom äro likartade med dem, som ankomma på kollegium inom andra näringslivets områden. Sålunda har kollegium att följa utvecklingen och vidtaga åtgärder till främjande av handel, sjöfart och industri samt inom dessa näringsområden öva tillsyn och kontrollera efterlevnaden av vissa därför gällande lagar och förordningar.

De i den ovan uppgjorda sammanställningen under 4 angivna uppgifterna åvila SGU. För verket gällande instruktion¹ anger:

Sveriges geologiska undersökning har till uppgift att, med iakttagande av vetenskapens fordringar och med särskilt avseende å berg- och jordarternas betydelse i ekonomiskt hänseende, inhämta tillförlitlig kännedom om landets geologiska beskaffenhet. Vid fullgörandet av denna uppgift tillkommer det undersökningen bland annat att verkställa bergarts- och jordkartering, att uppsöka och undersöka förekomster av malmer och andra tekniskt användbara mineral, berg- och jordarter — — —

Undersökningen har vidare till uppgift att tillhandagå statsinstitutioner med praktiskt-geologiska utredningar, som av dem begäres, ävensom att besvara förfrågningar från allmänheten i ämnen, som beröra undersökningens verksamhetsområde.

¹ Instruktion för Sveriges geologiska undersökning den 22 december 1921 (nr 797) med ändring 1925 (nr 285), 1940 (nr 22) och 1946 (nr 316).

Dessutom föreskrives:

Efter tillstånd av överdirektören må befattningshavare utföra praktiskt-geologiska utredningar åt enskilda, hushållningssällskap, landsfing eller kommuner. Sådana utredningar skola utan särskild kostnad för statsverket verkställas under överdirektörens kontroll — — —

Därest annan statsinstitution påkallar utförande av praktiskt-geologiska utredningar, skola de av befattningshavarna utföras såsom åligganden i tjänsten.

Ämbetsverket är inrättat för och dess organisation och personal anpassad för dessa tekniskt-vetenskapliga uppgifter.

För de under 1—4 i den föregående sammanställningen angivna uppgifterna finnas sålunda statsmyndigheter med för handläggning av dylika ärenden lämpad organisation och personal. Vad däremot beträffar det slag av uppgifter, som upptagits som grupp 5—7, saknas statsorgan för en enhetlig handläggning.

Förvaltningen av de fyndigheter, som ägas direkt av kronan, åvilar, såsom av den tidigare framställningen framgår, ett flertal olika myndigheter och institutioner. Huvudparten av dessa förvaltningsuppgifter och därmed sammanhängande ärenden rörande fyndigheternas utnyttjande, d. v. s. närmast de ovan under 5 upptagna ärendena, åvila kommerskollegium. Det löpande förvaltningsarbetet ankommer på ämbetsverket självt, huvudsakligen på dess bergsbyrå, men vid upprättande av mera betydande arrende- och legodriftsavtal, liksom i viss utsträckning för löpande övervaknings- och kontrollåtgärder, som sammanhänga med dylika avtal, tillkallas ofta utomstående sakkunniga. I fråga om utnyttjande av kronan tillhöriga fyndigheter eller andelar i enskilda fyndigheter har kollegium att underställa Kungl. Maj:t ärendet.

Första gången frågan om dessa upp-

gifters handläggning behandlades torde varit i departemental- och kommerskollegiikommittéernas betänkande 1913, vari anfördes:

Det kunde synas ligga nära till hands, att överlämna handhavandet av hithörande angelägenheter åt kommerskollegium, som till sitt förfogande för ändamålet har bergsbyrån, vars personal enligt kommittéernas förslag kommer att i väsentliga avseenden besitta den nödiga sakkunskapen.

Med hänsyn till de krav, som måste ställas på ett förvaltningsorgan för dessa uppgifter, ansågo emellertid kommittéerna det av flera skäl olämpligt att uppdraga denna förvaltning åt kollegium och framhöllo vidare:

De intressen, som kollegiet på grund härav skulle få att bevaka, äro nämligen av en speciell beskaffenhet, främmande för och icke sällan till och med stridande mot arten av de uppgifter, som utgöra det huvudsakliga föremålet för kollegiets verksamhet som bergsöverstyrelse. Medan de sistnämnda innefatta ett opartiskt hävdande av och omvårdnad om bergshanteringens intressen i allmänhet, skulle kollegiet såsom förvaltare av statens gruvegendom däremot komma att intaga ställningen av företagare med speciella intressen. Att en dylik dubbelställning skulle innebära väsentliga olägenheter, ligger i öppen dag.

Liknande synpunkter anlade 1938 års gruvsakkunniga, som vid diskussion om lämpligheten att dylika arbetsuppgifter skulle åvila kommerskollegium uttalade:

Kommerskollegium har sedan den 1 juli 1923 handhaft förvaltningen av en betydande del av statens gruvegendom. Dess bergsbyrå är utrustad med såväl tekniskt som administrativt väl kvalificerad personal, som visat sig fullt kompetent att handhava de förvaltningsuppgifter, som vidmakthållandet av ägarerätten till statens gruvegendom samt verkställandet av utredningar m. m. innebära. Men när det blir fråga om, att förvaltningsmyndigheten skall driva en i vidare mening initiativtagande verksamhet och därtill även vara

skickad att direkt eller indirekt delta i affärsmässig företagareverksamhet, kommer ett för omfattande administrativa uppgifter organiserat ämbetsverk att arbeta allt för tungt på grund av sitt beroende av de administrativa formerna. Särskilt förvaltningsuppgifter av affärsmässig art kräva möjlighet för förvaltningsorganet att snabbt fatta beslut i frågor av stundom betydande ekonomisk räckvidd och dessutom ibland innefattande risker, för vilka ett för administrativa uppgifter organiserat centralt ämbetsverk ej kan anses lämpligt taga ansvaret. Därtill kommer, vilket också av bland andra departemental- och kommerskollegiikommittéerna framhållits, att vissa av de uppgifter, som kommerskollegium på grund av förvaltningsuppdragets affärsmässiga sida skulle få att bevaka, äro stridande mot arten av de uppgifter, kollegium i sin egenskap av bergsöverstyrelse är satt att hava överinseende över. Även kollegium självt har ifrågasatt lämpligheten av en sådan dubbelställning.

Vid flera tillfällen har således olämpligheten av att de nu ifrågavarande förvaltningsuppgifterna skulle åvila kommerskollegium konstaterats. Av samma skäl måste även vi intaga den ståndpunkten, att detta slag av ärenden bör läggas på annat statsorgan än kommerskollegium.

Likartade synpunkter som i fråga om kommerskollegium torde även kunna anföras mot att vissa länsstyrelser ha att förvalta kronans jordägareandel i enligt tidigare gruvlag verkställda inmutningar. Något skäl att bibehålla denna anordning synes så mycket mindre förefinnas som den fortsatta förvaltningen av dessa andelar, sedan det första arrendeavtalet utgått, ankommer på kommerskollegium. De länsstyrelserna åvilande uppgifterna torde i stället böra läggas på den myndighet, som har att i övrigt förvalta kronan tillhöriga utmål och andelar.

Domänstyrelsens förvaltning av enstaka utmål är i och för sig av mindre

betydelse. Däremot torde det finnas anledning att närmare beröra frågan vilken myndighet, som vid inmutningar på kronojord skall uppbära den markägareavgäld¹, som skall utgå enligt 1938 års gruvlag. Då något fall ännu ej torde ha förekommit, där denna fråga uppstått, synes den allttjämt olöst. Visserligen förvaltar domänstyrelsen kronans mark, men dels har den enligt äldre lag kronan tillkommande jordägareandelen ej förvaltats av domänstyrelsen och dels torde markägareavgäld för gruva på kronojord få betraktas som en kronans inkomst av bergshantering och ej sammanhängande med verksamhet, som avser utnyttjande av marken. Det synes oss därför som om markägareavgälden till kronan bör bevakas och uppbäras av den myndighet, som förvaltar kronans gruvegendom. En ytterligare anledning därtill torde vara att inkomster av utarrendering av kronans jordägareandelar enligt tidigare lag ej uppbäras av domänverket.

Den befattning med kronans gruvegendom, som kommit att åvila SGU i fråga om inmutning av genom verket upptäckta fyndigheter och dessas förvaltning intill utmålsläggningen, får knappast anses tillhöra ämbetsverkets normala uppgifter. Verkets organisation torde ha anpassats till den tekniskt-vetenskapliga karaktären av dess huvuduppgifter och kan därför ej utan vidare anses lämpad för en initiativtagande verksamhet av i viss mån mera företagsekonomisk natur. Verkets uppgift är att uppsöka och undersöka fyndigheter, medan verksamheten till dessas ianspråktagande och utnyttjande för kronans räkning bör ankomma på stats-

organ, som förvaltar kronans gruvegendom.

Det synes naturligt att de av de statliga bolagen — Mertainens Gruf AB och Ruotivare gruf AB samt det i förra delen av vår utredning föreslagna AB Statsgruvor — ägda utmålen förvaltas av vederbörande bolag. För närvarande är emellertid så ej fallet med Ruotivare gruf AB, vars utmål förvaltas av kommerskollegium, medan å andra sidan Mertainens Gruf AB, som tidigare nämnts, utöver egna utmål även förvaltar av kronan direktägda dylika. Denna anordning är knappast konsekvent. Förvaltningen av de utmål, som ej tillhöra bolagen, bör i stället ankomma på myndighet, som handhar förvaltningen av kronans övriga utmål. Därest överhuvudtaget äganderätten till utmål skall kvarligga i de båda bolagen Mertainen och Ruotivare, vilka ej driva verksamhet, bör även Ruotivare förvalta sina utmål.

De i den föregående sammanställningen under 5 angivna uppgifterna, avseende förvaltning och därmed sammanhängande verksamhet i fråga om kronans direktägda fyndigheter eller del i dylika, böra enligt vår uppfattning åvila ett enda statsorgan.

De under 6 anförda arbetsuppgifterna, avseende tillvaratagandet och utnyttjandet av kronans rätt till andel i nya fyndigheter enligt 1938 års lag, ankomma nu på kommerskollegium. Bevakningen av kronans rätt vid nya inmutningar åvilar närmast bergstatstjänstemännen, bergmästarna, som ha att taga initiativ i frågan och till kommerskollegium inkomma med förslag. Frågan om begagnande av kronans rätt i dylika fall har kollegium att underställa Kungl. Maj:t. De motsvarande uppgifterna rörande jordägareandel på kronojord enligt äldre lag åvila däremot i allmänhet

¹ Någon benämning på denna rättighet finnes ej i lagtexten. För att undvika förväxling med »jordägareandel» enligt tidigare lag och för att ange dess karaktär ha vi därför här och i det följande infört uttrycket »markägareavgäld».

länsstyrelserna. Bestämmande av ersättningsbelopp i detta sammanhang ankommer emellertid på den tidigare nämnda särskilda värderingsnämnden. Samma nämnd har, som förut nämnts, numera även att bestämma arrendebelopp för kronoandel enligt 1938 års lag samt för kronan tillhörig inmutareandel.

De nu angivna ärendena sammanhånga nära med förvaltningen av kronans gruvegendom i övrigt och böra således ankomma på samma statsorgan, som handhar förvaltningen. Å andra sidan kan emellertid, av samma skäl som i fråga om sistnämnda uppgifter, starkt ifrågasättas lämpligheten av att de åvila en myndighet av kommerskollegii karaktär. Det bör vidare framhållas, att bergmästarna med sina lokalt begränsade, huvudsakligen tekniska och administrativa uppgifter icke alltid kunna förutsättas besitta den erforderliga sakkunskapen att bedöma huruvida i det enskilda fallet utifrån sambälleliga eller statsfinansiella synpunkter ett initiativ till begagnandet av kronans rätt bör tagas. Därjämte är uppgiften knappast förenlig med bergmästareämbetets opartiska ställning.

En väsentlig sida av statens ekonomiska intresse i bergshantering utgöres av aktieinnehavet dels i de helt statliga bolagen Mertainens Gruf AB, Ruotivare gruf AB och det nu föreslagna AB Statsgruvor, dels och framför allt i LKAB. För denna egendom i form av aktier saknas emellertid en gemensam förvaltande myndighet. Medan statens gruvegendom i allmänhet förvaltas av till handelsdepartementet hörande ämbetsverk, ankomma de egentliga förvaltningsåtgärderna i fråga om aktieinnehavet i Ruotivare gruf AB, Mertainens Gruf AB samt LKAB direkt på Kungl. Maj:t, varvid dock ärenden rörande det förstnämnda bolaget handläggas inom

handelsdepartementet och rörande de två senare inom finansdepartementet. Anordningen synes vara för vår statsförvaltnings organisation ganska främmande och olägenheterna av att ingen gemensam förvaltningsmyndighet eller annat statsorgan finnes för tillvaratagande och samordnande av det statliga inflytande, som möjliggöres av aktieinnehavet, förstärkes därigenom att ärendena icke ens sortera under samma departement. En ytterligare nackdel är den bristande kontinuitet i handläggningen av ärendena, som föranledes av att dessa icke ankomma på en och samma centrala förvaltningsmyndighet. Betydande fördelar torde vara att vinna genom att *all* statlig verksamhet avseende utnyttjande av inmutningsbara mineralfyndigheter samordnas till ernående av ur statsfinansiell synpunkt bästa resultat. All anledning synes därvid förefinnas att i ett dylikt sammanförande inbegripa såväl av kronan direktägda fyndigheter eller andelar i sådana som aktieinnehavet i olika gruvföretag.

Redan 1913 förordade också de tidigare omnämnda departemental- och kommerskollegiikommittéerna bestämt åtgärder i denna riktning och yttrade därvid:

Förvaltningen af statens grufegendom företer obestridligen en påfallande brist på enhetlighet. Såsom framgår af den ofvan lämnade redogörelsen, äro hithörande regeringsärenden splittrade på flera departement, medan äfven öfriga förvaltningsåtgärder antingen enligt gällande bestämmelser handhafvas af olika ämbetsmyndigheter eller ock genom särskilda Kungl. Maj:ts beslut uppdragits åt än den ena, än den andra myndigheten eller åt enskilda personer. Att detta icke kan undgå att i längden menligt inverka på de intressen, som staten härvid har att bevaka, synes ligga i öppen dag. Om så hittills icke skett i en utsträckning, som varit ägnad att tilldraga sig större uppmärksamhet, kan detta förhållande förklaras däraf,

att ifrågavarande art af statsegendom länge icke tillmätts någon betydelse och först på senare tiden öfver hufvud taget blifvit af någon större vikt. Man har emellertid numera insett betydelsen ur såväl näringspolitisk som statsfinansiell synpunkt för staten af att bibehålla äganderätten till och tillgodogöra sig de stora värden af sådan art, som statens domäner särskildt i Norrbotten innehålla. Betecknande härför äro de stora malmfältsinköpen samt ofvannämnda propositioner till 1909 och 1910 årens riksdagar, hvilka ju gingo ut på att bibehålla staten vid äganderätten till mineralfyndigheter på kronojord för att därigenom möjliggöra för staten att erhålla större afkastning af dylik statsegendom, än hvar tillfälle för närvarande gifves. Genom malmfältsinköpen har statens grufegendom äfven betydligt tillväxt i omfång och värde. Äfven värdet af icke inmutningsbara fyndigheters produkter har numera afsevärt ökats, hvarför äfven dylika fyndigheter erhållit större ekonomisk betydelse. Möjligen kommer staten ock att finna med sin fördel förenligt att själf bearbeta sina fyndigheter, liksom ock frågan om ett verkligt tillgodogörande af de gruffält, till hvilka staten genom särskilda aftal förvärfvat ägande- eller nyttjanderätt, i en icke aflägsen framtid blir aktuell. Det synes kommittéerna då nödvändigt, att förvaltningen af denna värdifulda statsegendom blir så anordnad, att åt densamma tillförsäkras största möjliga planmässighet och följdriktighet. Detta kan icke ernås, utan att denna förvaltning lägges i en myndighets hand.

Efter att, såsom tidigare nämnts, möjligheten av att lägga dessa uppgifter på kommerskollegium diskuterats men avvisats, anfördes:

Kommitéerna vilja därför föreslå, att förvaltningen af statens grufegendom och därmed jämförlig egendom samt handhafvandet af dess grufaffärer anförtros åt en särskild med den för ändamålet nödiga tekniska och merkantila sakkunskapen utrustad ledning, som vid sin verksamhet skall hafva att i främsta rummet tillgodose statens affärsekonomiska intressen. Så länge staten emellertid icke i större omfattning själf idkar grufdrift, torde åt denna förvaltning kunna gifvas en enkel och ingalunda

kostsam organisation. Till förverkligande häraf vilja kommitéerna föreslå inrättandet tillsvare af en statens grufkommission.

1938 års gruvsak-kunniga yttrade¹ efter att ha sammanfattat de ärenden, som kunde ifrågakomma för central handläggning:

De uppgifter, som sålunda angivits, äro av den art och omfattning, att de sakkunniga i likhet med tidigare utredningar funnit, att de böra omhänderhavas av ett för ändamålet särskildt anordnat organ. Visserligen äro uppgifterna av dels administrativ, dels affärsmässig art, varför det möjligen kunde ifrågasättas, huruvida de icke borde klyvas och överlämnas till två olika förvaltningsorgan, de administrativa till ett centralt ämbetsverk, i så fall lämpligen kommerskollegium, och de affärsmässiga till en för dylik verksamhet nyinrättad styrelse eller nämnd. De sakkunniga hava emellertid kommit till den uppfattningen, att de administrativa och de affärsmässiga uppgifterna äga ett så starkt inbördes sammanhang, att en uppdelning av dem skulle vara olämplig med hänsyn till att en reglering av förvaltningsmyndighetens verksamhet bör syfta mot enhetlighet i förvaltningen av statens grufegendom. Intet i de olika uppgifternas natur gör det olämpligt att de gemensamt handhavas. De sakkunniga föreslå därför, att de centraliseras till ett och samma förvaltningsorgan.

Tyskgruvekommittén, som behandlade även denna fråga, gjorde i sitt 1949 avgivna betänkande en uppskattning av den andel av landets sammanlagda malmtillgångar, i vilka staten ägde eller enligt för utredningen gällande direktiv kunde förutsättas komma att äga ekonomiskt inflytande och konstaterade, att statens inflytande omfattade en dominerande del av landets järnmalmstillgångar och även i fråga om andra fyndigheter var av avsevärd omfattning och betydelse.

Efter att ha påpekat, att någon enhet-

¹ Jfr även motiveringarna i prop. 1938: 40 om ny gruvlag samt i direktiven för 1938 års utredning, ovan återgivna under kap. IX: 3.

lig organisation icke förefanns för förvaltningen av statens gruvegendom sammanfattade kommittén sin uppfattning:

Det ligger i sakens natur att en så splittrad handläggning av ekonomiska och tekniska ärenden inom samma förvaltningsområde icke innebär ett rationellt tillvaratagande av statens ekonomiska intressen liksom ej heller det samhälleliga intresset av ett ur nationalekonomisk och försörjningssynpunkt samt numera även måhända ur utrikespolitisk synpunkt planmässigt utnyttjande av dessa naturtillgångar. Problemet om en samordning av förvaltningen på detta område har också varit uppe till behandling flera gånger.

Ehuru det knappast kan anses ligga inom vår utrednings ram att närmare ingå på frågan om förvaltningen av den statliga gruvegendomen i övrigt, ha vi dock vid behandlingen av frågan om förvaltningen och driften av de förutvarande tyskägda gruvorna icke kunnat helt bortse från frågan om dessa samordning med andra statliga gruvintressen. Vi ha vid vår undersökning, under vilken vi måst förskaffa oss en inblick i gruvhanteringen i stort, vid flera tillfällen konstaterat önskvärdheten och i vissa hänseenden nödvändigheten av att statens gruvintressen förvaltas på ett mera rationellt sätt.

Kommitterade föreslogo därför:

att frågan om inrättande av ett centralorgan i aktiebolagsform för förvaltning av statens intressen i gruvföretag och närstående verksamhet göres till föremål för utredning.

Frågan om ett centralorgan på gruvområdet har således varit föremål för behandling i olika sammanhang under en lång följd av år. Samtliga sakkunniga, som behandlat frågan, ha haft samma uppfattning om nödvändigheten av ett dylikt organ, men några åtgärder av statsmakterna i detta hänseende ha icke vidtagits. En viss förskjutning i inställningen till frågan från Kungl. Maj:ts sida synes dock efter hand ha inträtt. Medan departemental- och kommerskol-

legiikommittéerna själva upptogo frågan om ett centralorgan, framhölls i den nyssberörda propositionen 1938: 40 om ny gruvlag, att åtminstone alla utmålslagda fyndigheter, som helt eller delvis tillhöra kronan, borde lämnas till förvaltning av en och samma myndighet. I direktiven för 1938 års gruvsakkunniga angavs inrättandet av en ny statlig myndighet såsom ett tänkbart alternativ för undanröjande av nuvarande splittrade handläggning av gruvfrågor. Direktiven för 1945 års gruvsakkunniga togo en bestämdare ställning för »ett fristående statsorgan för tillvaratagande av statens gruvintressen». För vår utredning gällande direktiv ansluta sig till de sistnämnda.

I detta sammanhang bör nämnas, att då frågan sist var föremål för remissbehandling — av 1938 års gruvsakkunnigas betänkande — två statliga myndigheter vände sig däremot. Statskontoret yttrade sålunda:

Statskontoret kan för sin del icke dela de synpunkter, som legat till grund för de sakkunnigas berörda förslag. Ämbetsverket vill till en början erinra, att inrättandet av en gruvstyrelse i enlighet med vad de sakkunniga föreslagit icke skulle i nämnvärd grad åvåga bringa enhetlighet i förvaltningen av statens gruvegendom. Det övervägande flertalet av de göromål, som enligt förslaget skulle ankomma på gruvstyrelsen, äro nämligen av den natur, att de för närvarande instruktionsenligt åligga kommerskollegium. De uppgifter, som åvila finans- och handelsdepartementen, Sveriges geologiska undersökning samt Mertainens Gruf AB, skulle enligt förslaget alltjämt handläggas i huvudsak i samma ordning som hittills. Ett genomförande av förslaget skulle alltså icke undanröja den nu rådande splittringen av statens gruvförvaltning utan huvudsakligen innebära en överflyttning av ärenden från bergsbyrån i kommerskollegium till den ifrågasatta gruvstyrelsen.

På grund av det anförda skulle enligt statskontorets mening fördelarna med inrättandet av en särskild gruvstyrelse icke bliva så framträdande, att de enligt ämbetsverkets mening motivera tillskapandet av ett dylikt förvaltningsorgan. Därest en ändring med avseende å förvaltningen av statens gruvegendom anses erforderlig, synes man i stället böra bygga på den redan befintliga organisationen, d. v. s. bergsbyrån inom kommerskollegium. Med utgångspunkt härifrån torde en effektivisering av statens gruvförvaltning kunna genomföras med jämförelsevis begränsade kostnader, exempelvis genom att vissa på andra myndigheter ankommande göromål centraliseras hos kommerskollegium och att ytterligare sakkunskap i gruvhantering och företagarverksamhet ställes till kollegiets förfogande i form av särskilda sakkunniga vid avgörandet av mera betydelsefulla frågor.

Det av förslaget närmast berörda ämbetsverket, kommerskollegium, anförde:

Då kollegium på grund av vad ovan anförts icke anser sig kunna förorda genomförandet av de sakkunnigas förslag i oförändrat skick men finner det angeläget, att en centralisation av handläggningen utav ärenden rörande statens gruvegendom kommer till stånd, har kollegium sökt finna en lösning, varigenom denna centralisering skulle kunna på ett tillfredsställande sätt genomföras utan mera omfattande administrativa åtgärder och till minsta kostnadsökning. Efter övervägande av olika alternativ har kollegium stannat vid att förorda, att vid kollegium inrättas en gruvdirektörsbefattning i anslutning till de sakkunnigas förslag.

Å andra sidan konstaterade SGU:

Undersökningen har i sin verksamhet kunnat konstatera behovet av ett särskilt organ, avsett att tillvarataga statens privaträttsliga intressen inom gruvhanteringen,

och slutade sitt yttrande med:

I anslutning till vad här ovan anförts får Sveriges geologiska undersökning härmed livligt tillstyrka inrättandet av en statens gruvstyrelse i enlighet med det remitterade förslaget.

Länsstyrelserna hade i allmänhet intet att erinra. Länsstyrelsen i Uppsala län anförde:

Det skulle, enligt länsstyrelsens mening, till ernående av erforderlig enhetlighet och centralisation beträffande ifrågavarande ärenden vara önskvärt, att styrelsen handhade förvaltningen av statens jordägare- och inmutareandelar, uppbörd av statens intäkter från utarrenderade fyndigheter samt utbetalning av likvider för fyndigheter, som må vara arrenderade av staten ävensom vården och förvaltningen av statens aktieinnehav i olika gruvaktiebolag.

Förslaget tillstyrktes av de flesta bergmästarna. Sälunda anförde bergmästareämbetet i norra distriktet:

Emot de sakkunnigas förslag till organ för förvaltning av statens gruvegendom och instruktion för detsamma har ämbetet i huvudsak intet att invända, utan anser det i statens intresse vara av vikt att en statens gruvstyrelse snarast inrättas för att med kraft och konsekvens ordna upp statens gruvintressen.

Bergmästareämbetet i östra distriktet hade däremot annan uppfattning och framhöll:

En särskild gruvstyrelse medför dock ingen förbättring i den splittring, som ändock kommer att förefinnas för ärenden, som röra Sveriges bergshantering.

För att råda bot på denna splittring kommer man osökt till den slutsatsen att kommerskollegium, som redan har en bergsbyrå, borde vara det ämbetsverk, som lämpligast kunde utbyggas för att förvalta statens gruvegendom.

Från näringslivets sida tillstyrktes inrättandet av ett centralorgan. De närmast berörda intresseorganisationerna, Industriförbundet och Jernkontoret, anförde i likalydande yttranden:

Förbundet delar de sakkunnigas uppfattning, att av föreliggande alternativ en särskild statens gruvstyrelse innebär den bästa lösningen. För att gruvstyrelsen skall kunna fylla sina

uppgifter på ett tillfredsställande sätt är det av vikt att praktisk erfarenhet och insikter i såväl gruvhanteringen som näringslivet i allmänhet äro representerade i styrelsen.

Om således enighet i största utsträckning synes råda om behovet av ett centralt organ för gruvfrågor, råder emellertid tveksamhet om vilken form ett dylikt centralorgan bör ha. Departemental- och kommerskollegiikommittéerna föreslog, som förut nämnts, inrättandet av en statens gruvkommission och yttrade härom:

Det synes kommittéerna vara af den största vikt, att kommissionen vid handhafvandet af sina uppgifter erhåller i möjligaste mån fria händer, så att densamma blir i tillfälle att snabbt och utan onödiga omgångar tillgodose de intressen, den sättes att företräda. Detta torde vara ett oundgängligt villkor för att en affärsmässig förvaltning skall blifva möjlig. Gifvetvis böra dock utöfver de gränser, gällande lagstiftning uppdrager för statens privatekonomiska rätt på bergshandteringens område, vissa allmänna föreskrifter meddelas till rättesnöre för kommissionen i dess verksamhet. Men inom ramen af dessa bör åt kommissionen inrymmas den största handlingsfrihet. Att åt kommissionen sålunda inrymma större befogenhet att själfständigt träffa afgöranden, än som tillkommer de myndigheter, som nu handlägga dessa ärenden, torde icke behöfva möta betänkligheter, därest behörigen sörjes för, att kommissionen kommer i besittning af erforderlig sakkunskap.

Kommissionen skulle bestå av ordförande och två ledamöter, vilka skulle besitta »praktiska såväl tekniska som merkantila fackinsikter i främsta rummet på grufhandteringens, men äfven i viss mån på järnhandteringens område».

1938 års gruvsak-kunniga diskuterade olika tänkbara former för centralorganet, bland annat aktiebolagsformen, och yttrade i denna fråga:

— — — Detta skulle då ske i den formen, att staten bildade ett förvaltningsaktiebolag, vari

hela aktiestocken ägdes av staten. Bolagets styrelse skulle tillsättas av Kungl. Maj:t och aktiekapital samt nödigt kapital i övrigt beviljas av riksdagen, varigenom kontrollen öfver bolagets verksamhet komme att utövas av statsmakterna. Bolaget skulle antingen självtt eller genom för ändamålet bildade dotterbolag driva den företagareverksamhet, som kunde ifrågakomma. Fördelen med denna organisation av förvaltningen vore, att den i fråga om den rent företagaremassiga sidan av verksamheten tillförsäkrades största möjliga rörelsefrihet och obundenhet av ämbetsmassiga former. Då emellertid bolaget, försåvitt icke en uppdelning av uppgifterna skedde, även skulle komma att få handhava de rent administrativa ålägganden, som äro förenade med förvaltningen av statens gruvegendom, skulle detta måhända komma att te sig såsom en för vår förvaltning främmande organisationsform, varför de sakkunniga icke ansett sig böra föreslå denna lösning av frågan.

Emellertid ansågo de sakkunniga ej heller ett ämbetsverk vara lämplig form för centralorganet och framhöllo därvid:

Beträffande slutligen inrättandet af ett nytt ämbetsverk för ombesörjande af ifrågavarande förvaltning är att märka, att, även om statens gruvegendom skulle komma att såsom en följd af 1938 års gruvlag växa snabbare än hittills varit fallet, torde förvaltningsuppdraget knappast komma att under den närmaste tiden bliva av den omfattning, att det kunde giva sysselsättning åt ett uteslutande därför organiserat ämbetsverk i egentlig mening. Ett dylikt torde dessutom såsom redan framhållits, öfverhuvud ej vara den lämpliga organisationsformen för bedrivande av sådan verksamhet, som här avses.

De sakkunniga hava därför ej ansett sig kunna förorda, att förvaltningsuppdraget överlämnas åt vare sig något redan befintligt eller åt ett särskilt därför inrättat nytt ämbetsverk av sedvanlig karaktär.

De sakkunniga stannade slutligen vid ett förslag till vad de benämnde »statlig styrelse eller förvaltningsnämnd» och föreslog, som tidigare nämnts, inrät-

tande av en statens gruvstyrelse. Styrelsen skulle bestå av en chef, tillika styrelsens ordförande, och fyra styrelseledamöter, medan organisationen i övrigt uppbyggdes efter för ämbetsverk sedvanliga grunder. Det synes oss som om det av de sakkunniga förordade alternativet egentligen icke utgjorde något annat än ett ämbetsverk av sedvanlig karaktär. Ämbetsverk med en styrelse bestående av, utöver verkschef, utom verket stående ledamöter förekomma redan i statsförvaltningen, såsom exempelvis i vattenfallsstyrelsen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. Någon större frihet i fråga om ekonomi eller beslutanderätt synas de sakkunniga ej ha förutsatt. Härom yttrar exempelvis statskontoret:

Statskontoret har ej heller blivit övertygat om att en i enlighet med de sakkunnigas förslag organiserad styrelse skulle vara i högre grad än kommerskollegium skickad att fatta snabba beslut i ekonomiska frågor. Vid en jämförelse mellan de i respektive instruktioner fastställda formerna för ärendenas handläggning och avgörande vill det snarare förefalla, som om de båda myndigheterna i detta avseende kunna anses jämställda.

Kommerskollegium anför i samma fråga:

Såsom skäl mot en överflyttning av förvaltningen av all statens gruvegendom till kommerskollegium ha de sakkunniga anført, att ett för omfattande administrativa uppgifter inrättat ämbetsverk på grund av sitt beroende av administrativa former arbetar för tungt för att kunna driva en i vidare mening initiativtagande verksamhet och deltaga i affärsmässig företagareverksamhet. Enligt förslaget skulle i gruvstyrelsen alla viktigare ärenden avgöras i ett plenum, bestående av gruvdirektören och minst två ledamöter — — — Denna organisation förefaller knappast motsvara de uppställda kraven på affärsmässighet och innefatta en väl osmidig och tung arbetsform. Kollegium har svårt att inse, att en sådan organisation skulle

kunna arbeta lättare än den nuvarande i kollegium.

Det bör i fråga om 1938 års gruvsak-kunnigas förslag framhållas, att det skiljer sig från departemental- och kommerskollegiikommittéernas förslag i fråga om befogenheterna för verket. Det sistnämnda förslaget synes oss innebära väsentligt större befogenheter för centralorganet liksom även möjligheter till snabbare handläggning av ärendena.

Båda de refererade förslagen ha emellertid det gemensamt, att de avse att centralorganet skall förvalta enbart den gruvegendom, som befinner sig i kronans direkta ägo, och ej den egendom, som utgöres av aktieinnehav i gruvföretag. Departemental- och kommerskollegiikommittéerna yttrade därom:

Åtskilligt synes tala för, att kommissionen bör erhålla i uppdrag att bevaka statens intressen vid förvaltningen af de grufvor, i hvilka staten förvärfvat meddelägarskap, och fördenskill utse statens representant i vederbörande styrelse samt vid revisionen af dess förvaltning. Men å andra sidan lärer denna befogenhet af principiella skäl böra förbehållas Kungl. Maj:t.

1938 års gruvsak-kunniga angiva ej förvaltningen av aktierna bland de förvaltningsuppgifter, som skulle åvila det organ, som skulle förvalta statens gruvegendom. Möjligen torde detta kunna anses inrymmas i den punkt, som de sakkunniga angiva såsom »allmän tillsyn över att statens intressen beträffande dess gruvegendom tillvaratagas», men i förslaget till instruktion för gruvstyrelsen finnes därom intet angivet.

Tyskgruvekommittén föreslog däremot, som nämnts, att även statens aktieinnehav skulle förvaltas av det centralorgan, varom kommittén föreslog utredning. Enligt våra direktiv, vilka i huvudsak ansluta sig till vad kommittén anført, torde därför jämväl förvaltningen av denna gruvegendom avses ankomma

på centralorganet. Tyskgruvekommittén tillmätte denna del av det tänkta centralorganets verksamhet stor betydelse.

Det synes oss angeläget, att frågan om inrättande av ett centralorgan för statens ekonomiska intresse på bergshandteringsens område — efter att under mer än tre årtionden ha varit föremål för behandling i olika sammanhang och med hänsyn till att behovet av ett dylikt organ upprepade gånger konstaterats — snarast bringas till en lösning. På de grunder, som av tidigare utredningar i ärendet anförts, samt med hänsyn till att statens intressen på området med tiden vuxit till en såväl finansiellt som samhälleligt betydande omfattning och med nu gällande gruvlag kan förväntas i framtiden växa i än snabbare takt, vilja vi bestämt förorda, att ett centralorgan nu inrättas för förvaltning av kronans gruvegendom och aktieinnehavet i gruvföretag samt för tillvaratagande och förvaltning av kronans ekonomiska intressen i övrigt i fråga om inmutningsbara mineraltillgångar.

2. Centralorgan i aktiebolagsform

De uppgifter, som enligt departemental- och kommerskollegiikommittéerna skulle åvila den av dem föreslagna kommissionen, angåvos på följande sätt:

Tillgodogörande af de tillgångar, som ligga i kronans jordägarandelar i inmutningsbara fyndigheter, kommer att utgöra en af kommissionens uppgifter. Kommissionen synes då böra äga befogenhet att själfständigt — utan hänvändelse till Kungl. Maj:t — afgöra om fördelaktigaste sättet för jordägarandels utnyttjande, d. v. s. först och främst om kronan skall begagna sin jordägarandel eller låta inmutaren på de villkor, hvarom öfverenskommelse kan träffas, tillgodonjuta densamma. I förra fallet bör kommissionen hafva rätt att efter sitt bepröfvande verkställa utarrenderingen genom auktion eller på annat sätt på de villkor kommissionen kan

befinga. Därest auktion ifrågakommer, torde denna fortfarande böra hållas inför Konungens befallningshafvande. Alla aftal rörande upplåtelse af kronan tillhörig grufegendom bör däremot kommissionen å kronans vägnar underskrifva. Så detaljerade föreskrifter beträffande ifrågavarande arrendeaftal, som för närvarande innehållas i kungörelsen den 20 oktober 1899 om begagnande af kronans jordägarandel och hvilka äro nödvändiga, då icke sakkunniga myndigheter — Konungens befallningshafvande — ombesörja utarrenderingen, synas kommittéerna öfverflödiga beträffande en fullt sakkunnig kommission.

Kommissionen bör träda i stället för den ofvan omförmälda särskilda värderingsnämnd¹, som å kronans sida bestämmer beloppet dels af arrendeavgifter för kronans jordägarandel dels af den afgäld, som inmutaren, där ej kronan begagnar sin jordägarandel, enligt 17 § grufstadgan har att erlagga för tillgodonjutande af densamma.

Kommissionen skall vidare i enlighet med af Kungl. Maj:t meddelade allmänna föreskrifter förvalta och ombesörja upplåtelse af icke inmutningsbara fyndigheter på kronojord.

Det skall äfven åligga kommissionen att företaga utredningar rörande lämpligheten och möjligheten för staten att själf bearbeta under kommissionens förvaltning ställda såväl inmutningsbara som icke inmutningsbara fyndigheter och uppgöra planer för dessas tillgodogörande. Om utredningen därtill föranleder, skall kommissionen hos Kungl. Maj:t göra framställning om anordnande af grufdrift för statens räkning. Blir dylik grufdrift igångsatt, torde kommissionen böra hafva öfverledningen af densamma.

Initiativ till försäljning af staten tillhörig grufegendom bör tagas af kommissionen, då så kan befinnas lämpligt. Det kan nämligen uppenbarligen gifvas tillfällen, då äfven försäljning är att förorda. Sålunda är jordägarandelen, särskildt vid åtskilliga strögrufvor, icke sällan af mycket ringa värde, och det torde då för staten vara fördelaktigare att genom försäljning af densamma en gång för alla erhålla ett visst belopp än en osäker årlig inkomst.

Vidare bör det tillkomma kommissionen att, i den mån sådant kan befinnas lämpligt, till

¹ K. kung. 15 november 1907.

Kungl. Maj:t afgifva förslag till förvärf af enskilda helt eller delvis tillhöriga grufvor. I afseende härå har kommissionen att verkställa erforderliga utredningar, föra underhandlingarna med vederbörande samt å statens vägnar afsluta såväl de preliminära som de definitiva aftalen.

Förvärf af grufegendom kan äfven ske genom inmutning. I sådant hänseende torde kunna uppdragas åt kommissionen att, där så befinnes lämpligt, låta eftersöka fyndigheter och att bestämma, när inmutning för kronans räkning bör sökas, äfvensom att tillse, att de genom inmutningar förvärfvade rättigheter ej gå förlorade. Befogenheten att bestämma, när inmutning bör ske, är särskildt betydelsefull i brådskande fall af befarad konkurrens med andra sökande.

Det bör ock tillkomma kommissionen att å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar tala och svara för den egendom, som af kommissionen förvaltas, äfvensom att i öfrigt såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan i allt, som angår kommissionens förvaltningsområde.

Såsom förut nämnts ansågo kommitéerna skäl tala för att kommissionen även skulle förvalta statens aktier men voro i detta hänseende tveksamma »av principiella skäl».

1938 års gruvsakkunniga sammanfattade uppgifterna för den av dem föreslagna gruvstyrelsen i huvudsak enligt följande:

Allmän tillsyn över att statens intressen beträffande dess gruvegendom tillvaratagas.

Samverkan med Sveriges geologiska undersökning i fråga om bedrivande av malmletning samt verkställande av inmutning.

Verkställande av utredningar och undersökningar i allt, som rör tillgodogörandet av staten helt eller delvis tillhöriga inmutningsbara fyndigheter, samt framläggande av förslag om sådana fyndigheters utnyttjande under de former, som i varje särskilt fall kunna befinnas lämpliga.

Verkställande av utredningar och framläggande av förslag rörande inköp av enskild

tillhörig, respektive försäljning av staten tillhörig fyndighet eller andel i fyndighet.

Uppgörande av förslag till utarrendering av staten tillhörig, respektive arrendering av enskild tillhörig fyndighet eller del i fyndighet.

Registrering av statens gruvegendom.

Vidtagande av nödiga åtgärder för vidmakt-hållande av äganderätten till fyndigheter, vilka helt eller delvis äro statens egendom.

Beräkning av det årliga arrendebeloppet för utarrenderad, staten tillhörig fyndighet eller del i fyndighet.

Uppbörd av statens intäkter från utarrenderade fyndigheter samt utbetalning av likvider för av staten arrenderade fyndigheter.

Att å statens vägnar föra talan vid utmålsförättningar samt för den förvaltade gruvegendomen i öfrigt.

Att avgiva utlåtanden till Kungl. Maj:t och centrala myndigheter i alla frågor, vari förvaltningsmyndighetens yttrande inhämtas, samt verkställa de utredningar och undersökningar, som av Kungl. Maj:t påkallas.

Tyskgruvekommittén, till vars slutsatser i detta hänseende direktiven för vår utredning, som nämnts, i huvudsak ansluta sig, sammanfattade sin uppfattning på följande sätt:

Vi ha vid våra överläggningar i frågan funnit att åtminstone för det fall att den statliga direkta gruvdriften, som i direktiven för vår utredning angivits, skola ske i aktiebolagsform, jämväl det centrala organet borde vara ett aktiebolag. Då emellertid de företag, i vilka statsintressen finnas, komma att vara dels helt statsägda — — — dels — — — ha ett stalligt minoritetsintresse och dels i vissa fall endast ha staten såsom jordägareandels- eller inmutareandelsägare anse vi det lämpligast, att de olika företagen i huvudsak bestå och att centralorganet konstrueras som ett holdingbolag, som äger och förvaltar aktierna respektive andelarna i de olika gruvföretagen — — — Ett dylikt centralbolag skulle utöver förvaltning av aktier och andelar i sådana företag, där staten endast är delägare, ha till uppgift att leda och samordna verksamheten inom de företag, som helt ägas av staten.

De av de tre nu refererade kommitéerna angivna uppgifterna — med un-

dantag i detta sammanhang av vad departemental- och kommerskollegiikommittéerna anföra om icke inmutningsbara tillgångar — synas även oss böra ingå i ett centralorgans för gruvfrågor uppgifter. De omfatta i huvudsak de ärenden, som i vår meromnämnda föregående sammanställning angivas under punkterna 5 och 7. Då det för ett centralorgan med dessa uppgifter i första hand gäller att tillgodose de statsfinansiella intressena, vilka i stor utsträckning äro av företagsekonomisk karaktär, torde, såsom såväl 1938 års gruv-sakkunniga som tyskgruvekommittén anført, starka skäl tala för att giva centralorganet aktiebolagsform.

Inom det enskilda näringslivet är det normalt att en och samma kapitalägares intressen inom ett flertal företag på samma eller ur drift- eller försäljningssynpunkt besläktade industriområden sammanhållas i en ekonomisk enhet, en koncern. Den form, som därvid visat sig lämpligast, torde vara att med bibehållande av de enskilda företagens självständighet i största möjliga utsträckning sammanföra det ekonomiska intresset i ett förvaltningsbolag, holdingbolag, varigenom verksamheten i stort kan samordnas och påverkas i överensstämmelse med kapitalägarens intressen. Detta kan givetvis i full utsträckning endast komma i fråga för de företag, vari kapitalägaren i fråga har det bestämmande inflytandet, d. v. s. i regel aktiemajoriteten. För övriga företag, där samma kapitalintressen finnas som minoriteter, får holdingbolaget enbart uppgiften att förvalta aktieinnehavet och utöva det därav möjliggjorda inflytandet. Det bör emellertid därvid märkas, att möjligheten att utöva detta inflytande på ett för kapitalintresset i fråga gynnsamt sätt ökas därav, att hos det egna bolaget liksom dess represen-

tanter i de utomstående bolagens stämman och eventuellt styrelse finnes en aktuell sakkunskap på området.

I överensstämmelse med de antydda principerna skulle ett statligt holdingbolag kunna skapas för att förvalta statsägda utmål eller andelar i dylika ävensom aktier och andelar i företag. Bolagets tillgångar skulle därvid i huvudsak komma att utgöras av utmål med tillhörande egendom samt aktier. Till de förra skulle höra enligt tidigare lag förvärvade jordägareandelar i utmål jämte de kronoandelar, som enligt nu gällande lag ha förvärvats eller kunna komma att förvärvas, ävensom de utmål eller inmutareandelar i utmål, som sedermera kunna komma att förvärvas. Aktierna skulle utgöras av de aktier staten för närvarande har i företag på bergshanteringens område liksom senare eventuellt förvärvade aktier i dylika företag eller i företag, som bildas för ändamålet. Utdelningen på aktierna liksom i förekommande fall royalty och dylikt, som kan vara beroende av aktieinnehavet, skulle därvid uppbäras av bolaget.

Därest förvaltningen av gruvegendom överlåtes på dotterföretag, skulle moderbolaget bliva huvudsakligen ett rent holdingbolag och verksamheten inriktas på ett samordnande av dotterbolagens verksamhet. Några andra medel än vad som erfordrades för avlöningar och omkostnader för moderbolagets personalorganisation skulle därvid knappast bli va erforderliga och dessa senare kostnader torde lämpligen böra täckas genom bidrag från dotterbolagen. Även om moderbolaget självt skall förvalta gruvegendomen, torde nämnvärda medel för dess rörelse ej erfordras.

Mot tillgångarna skulle till en början svara eget kapital, uppdelat på aktiekapital och lån. Såsom i första avsnittet av vårt betänkande i fråga om AB Stats-

gruvor angivits, torde skillnaden mellan dessa båda slag av eget kapital, då båda-dera tillskjutas av staten, vara obetydlig och fördelningen mellan aktiekapital och lån relativt oväsentlig.

Inrättande av ett centralorgan i aktiebolagsform för statens ekonomiska intressen på gruvområdet skulle sålunda, bland annat med hänsyn till att aktiebolagsformen redan tillämpas för de statliga gruvföretagen, vara lämpligt. Mot aktiebolagsformen skulle ej heller erinran kunna göras, då det gäller ett organ för att förvalta aktier och gruvegendomar. Däremot är förhållandet ett annat, då det gäller att tillvarata och utöva kronans rätt i av enskilda verkställda inmutningar; en uppgift, som med nu gällande gruvlag blir av central betydelse.

Dessa uppgifter innefatta utövande av rättigheter, som tillkomma kronan enligt lag. Enligt tidigare gruvlag skulle vid inmutning på annans mark jordägaren ha rätt att inträda som hälftendelägare (jordägareandel). Då inmutning skedde på kronojord, som ej var till stadigvarande bruk till annan upplåten (odisponerad kronojord), inträdde kronan som jordägareandelshavare. Denna jordägareandel skulle genom vederbörande länsstyrelses försorg utarrenderas för viss tidsperiod men vid fortsatt utarrendering skulle ärendet ankomma på kommerskollegium. Ehuru sedermera genom nu gällande gruvlag jordägareandelen slopats vid nya inmutningar, finnes alltså en hel del dylika kronans jordägareandelar kvar och vid utvidgning av utmål enligt äldre lag är denna alltså gällande. Enligt nuvarande lag kan kronan inträda som rättsinnehavare till halva andelen (kronoandel) i varje nytt utmål, oavsett om kronan eller enskild äger marken. Enligt samma lag skall emellertid jordägare utöver ersättning

för intrång m. m. åtnjuta en markägareavgäld av utmålsinnehavaren.

Av dessa ärenden torde förvaltning av kronans jordägareandel samt bevakning och förvaltning av kronoandel vara av samma natur som de övriga uppgifter, som skulle ankomma på centralorganet och böra således även handläggas av detta. Ersättning för intrång och dylikt, såsom direkt knuten till markens utnyttjande, torde böra uppbäras av den som förvaltar kronans mark, således i allmänhet av domänstyrelsen. Markägareavgälden däremot synes oss, såsom förut nämnts, vara av annan karaktär. Då det vidare torde ankomma på markägaren att tillse att hans rätt enligt gruvlagen tillgodoses, synes bevakande av kronans rätt som markägare böra ankomma på det organ, som har att vid nya utmål bevaka kronans rätt i övrigt. Såväl denna uppgift som uppbärande av avgälder torde därför böra ankomma på centralorganet.

Mot att lägga de nu senast anförda uppgifterna på ett aktiebolag torde kunna resas berättigade invändningar. Vid ett ställningstagande till frågan om begagnandet av kronans rätt gäller det ej enbart att tillvarata statsfinansiella intressen utan även i vidare mån samhällseliga.¹ Detta framträder framför allt i det fall att ett utnyttjande av rätten till andel icke är ur företagsekonomisk synpunkt önskvärd, i varje fall icke i högre grad, medan det ur allmän synpunkt kan vara ett önskemål att rätten tillvaratas, exempelvis för att få ett medinflytande över myndighetens utnyttjande för tillfället eller i framtiden. Mindre sannolikt, ehuru ej uteslutet, torde vara det fall, att bolaget ur företagsekonomisk synpunkt skulle önska begagna sig av

¹ Jfr i detta sammanhang uttalandena i prop. 1938: 40, sid. 107 ff.

rätten till kronoandel men det ur allmän synpunkt kan bedömas riktigare att så ej sker.

Ännu viktigare är emellertid i detta sammanhang den omständigheten, att det ur allmänrättslig synpunkt knappast kan vara riktigt att låta utövandet av en enligt lag kronan tillkommande rätt, vars begagnande kan innebära inskränkning av en enskilds, tillkomma en till formen enskild juridisk person, som i annat sammanhang kan intaga konkurrensställning till den enskilde, gentemot vilken ifrågavarande rätt utövas. Å andra sidan torde centralorganet vara bäst ägnat att bedöma den ekonomiska och tekniska lämpligheten av att kronans rätt i ett visst fall begagnas och även besitta den bästa organisationen för att bevaka kronans rätt och framför allt för att i fortsättningen förvalta den vid begagnande av rätten uppkommande egendomen, vare sig detta sker genom deltagande i brytning, utarrendering, legodrift eller i annan form.

Liknande synpunkter kunna anföras mot att från länsstyrelse respektive kommerskollegium till ett aktiebolag överföra befogenheten att utarrendera jordägareandel enligt äldre lag.

Det var måhända överväganden av detta slag, som föranledde 1938 års gruvsakskunniga att som centralorgan i stället för aktiebolag — vilket de sakskunniga ansågo innebära stora fördelar — föreslå ett nytt ämbetsverk i nämndform. De sakskunniga säga nämligen i denna fråga:

Då emellertid bolaget, försåvitt icke en uppdelning av uppgifterna skedde, även skulle komma att få handhava de rent administrativa åligganden, som äro förenade med förvaltningen av statens gruvegendom, skulle detta måhända komma att te sig såsom en för vår förvaltning främmande organisationsform, varför de sak-

kunniga icke ansett sig böra föreslå denna lösning av frågan.

Mot en uppdelning av uppgifterna på två skilda organ talar, utöver att organisation och personal därvid bleve mera omfattande, den omständigheten att med de nu behandlade uppgifterna sammanhängande utrednings-, bevaknings- och registreringsarbeten äro av samma natur som det föreslagna bolagets arbetsuppgifter i övrigt.

I sammanhang med statens gruvegendom bör även beröras frågan om statsgruvefälten. Dessa representera ej någon statlig gruvegendom, då ett utläggande av statsgruvefält endast innebär ett hinder för enskilda att verkställa nya inmutningar inom fältet. Möjligen skulle man med 1938 års gruvsakskunniga kunna tala om en »latent gruvegendom».¹ Emellertid bör ett organ finnas, som kan tillvarataga intresset av att, då förhållandena göra det lämpligt, verkställa inmutning och eventuellt upptaga drift. Därtill kommer att fråga kan uppstå om utläggande av nya områden till statsgruvefält eller kanske i vissa fall att av samhällsekonomiska skäl inskränka eller slopa vissa statsgruvefält.² Att lägga dessa uppgifter på ett aktiebolag synes oss ej lämpligt.

Vi ha efter en ingående prövning av frågan kommit till det resultatet, att vi icke kunnat förorda att ett statligt centralorgan för tillvaratagandet av statens ekonomiska intressen på gruvområdet gives aktiebolagsform.

¹ 1938 års gruvsakskunnigas betänkande sid. 37.

² Inom kommittén har vid behandlingen av denna fråga framförts den åsikten att sedan 1938 års gruvlag tillgodosett statens intresse av inflytande i nya inmutningar, statsgruvefälten som institution borde upphöra. Vi ha emellertid ansett oss ej böra närmare ingå på frågan, då ett ställningstagande till densamma fölle utom det uppdrag, som enligt direktiven lämnats oss.

3. Principiella synpunkter på aktiebolagsformen

Den tveksamhet, som tidigare yppats angående den lämpliga organisationsformen för det nu ifrågavarande centralorganet, torde ej uteslutande ha varit föranledd av just i detta sammanhang föreliggande speciella problem. Snarare torde samma tveksamhet yppa sig så snart man överhuvudtaget ingår på frågan, vilken form som är den lämpligaste för bedrivande i statlig regi av sådan verksamhet, som i allmänhet utövas och tidigare uteslutande utövats av företag inom det enskilda näringslivet. Problemet har såvitt oss är bekant aldrig varit föremål för en principiell behandling, utan ställning har endast tagits till varje aktuellt fall.¹ Man har därvid ansett endast två alternativ möjliga: ämbetsverk eller aktiebolag.

När man valt verksamformen, har man sökt att i fråga om organisation och personal giva verksledningen större rörelsefrihet än vad som är sedvanligt. Man har således i allmänhet genom mindre rigorösa föreskrifter i fråga om upphandling och medelsförvaltning ävensom i fråga om andra ärendens handläggning dels medgivit ett sådant ämbetsverk större befogenheter än vanligt, dels i mindre utsträckning meddelat bindande föreskrifter. Man har också i vissa fall ställt fonder till verkets förfogande att under vissa former disponeras av detsamma. På så sätt har man i stället för en enhetlig verksamform fått en rad dylika, anpassade till om-

ständigheterna i de olika fallen och ofta även till situationen vid verkets tillkomst eller omorganisation. Ehuru begreppet affärsdrivande verk införts för vissa organ av denna typ, torde dock skillnaden olika verksamformer emellan mera vara en gradskillnad än en artskillnad. En hel del verk, som icke anses vara »affärsdrivande», skilja sig i en del av sin verksamhet icke nämnvärt från de affärsdrivande. Här må blott erinras om byggnadsstyrelsens och fortifikationsförvaltningens byggande verksamhet, där omkostnaderna inklusive personallöner täckas av byggnadsanslag, de militära centrala förvaltningsorganen, där sakanlag för anskaffningars genomförande även få användas för personallöner, samt patentverket, som täcker lönekostnaderna med inflytande avgifter.

Då man valt aktiebolagsformen torde vid olika tillfällen olika skäl varit avgörande härför. Ursprungligen har måhända formen legat närmast till hands, då direkt statlig verksamhet i konkurrens med det enskilda näringslivet utgjort en nyhet och icke ansetts tillhöra den hävdvunna statsförvaltningen. Det har måhända även mer eller mindre underförstått antagits, att man därigenom även begränsat statens ekonomiska engagemang. Senare utveckling torde emellertid ha visat att staten är och måste vara beredd att, där verksamheten gör det önskvärt eller dess resultat gör det nödvändigt, utöka sitt ekonomiska intresse i motsvarande mån.

Aktiebolagsformen är tillkommen för att möjliggöra för dem »som vilja med ett av dem tillskjutet, i visst antal lotter fördelat kapital idka verksamhet i bolag utan att personligen ansvara för därav uppkommande förbindelser».¹ Med hänsyn till denna definition kunna enmans-

¹ Se exempelvis prop. rörande Svenska Tobaksmonopolet (prop. 1914 B: 254), Svenska Skifferolje AB (prop. 1940:63), AB Svensk Torvförädling (prop. 1939:71, urtima riksdagen), Norrbottens Järnverk AB (prop. 1939:70, urtima riksdagen) och Statens Skogsindustrier (prop. 1941:68) samt angående formen för drift av statens krigsmateriefabriker (prop. 1943:180).

¹ Aktiebolagslagen 1 §.

bolag, som blivit möjliggjorda genom 1944 års aktiebolagslag, i viss mån synas vara främmande för aktiebolagsformen. Oavsett huru härmed må förhålla sig, gäller dock även för enmansbolaget, att kapitalägarens ekonomiska ansvar begränsas till vad han i aktiekapital investerat i företaget. Där staten är ensam aktieägare kan, i varje fall i praktiken, detta icke komma att få någon betydelse, eftersom, därest ett helstatligt bolag kommer i sådant läge att det ej kan fullgöra sina förpliktelser mot fordringsägare eller framför allt mot anställda, staten ej torde kunna undgå att tillskjuta de medel, som erfordras för dessas förnöjande. I verkligheten synes det knappast ens kunna förutsättas, att ett statligt aktiebolags likviditet kan så tillåtas nedgå, att det enligt aktiebolagslagen blir likvidationsskyldigt.

Det torde emellertid även kunna diskuteras om det står i överensstämmelse med vår författnings grundläggande principer att statsmakterna på ett visst område av statlig verksamhet, genom att välja en speciell organisatorisk form därför, skulle kunna begränsa det ekonomiska ansvar, som gäller för den statliga verksamheten i övrigt i förhållande till enskilda.

Ofta har vid inrättande av statliga aktiebolag anförts, att bolagsformen gäve större frihet i fråga om reglering av löne- och anställningsförhållanden. För en dylik uppfattning torde numera knappast finnas någon grund. Bland annat har man framhållit möjligheten att bättre kunna anpassa arbetare- och tjänstemannalönerna liksom personalstyrkan till det aktuella ekonomiska läget. Numera regleras emellertid arbetarelönerna i såväl statliga verk som enskilda bolag genom kollektivavtal. Vidare finnes på arbetsresidan en en-

hetlig organisation och i viss utsträckning tillhöra arbetare i såväl statlig som enskild tjänst samma förbund. Någon nämnvärd skillnad torde därför ej längre förefinnas. Härtill kommer att på arbetsgivaresidan numera tillkommit ett gemensamt förhandlingsorgan för såväl de statliga verken som de statliga bolagen, vilket i sin mån torde bidra till enhetlighet i lönesättningen. I fråga om tjänstemän kan väl numera sägas, att deras löne- och anställningsförhållanden i praktiken regleras genom kollektiva avtal mellan vederbörande organisationer, ofta centralorganisationer, och statsmakterna, ehuru formellt löneförhållandena fastställas av riksdagen.

De högre löner, som i enskilda företag anställda högre tjänstemän ansetts ha i jämförelse med statstjänstemännen, ha ofta också utgjort ett skäl för att välja bolagsformen, som skulle medgiva en friare lönesättning. Efter under senare år verkställda regleringar av statstjänstemännens löner torde emellertid den tidigare skillnaden knappast längre förefinnas. Möjligen skulle kunna påstås, att företagsledarna inom det enskilda näringslivet alltså ha högre löner än de statliga verkscheferna. De högsta lönegraderna i den för verkschefer tillämpade löneskalan torde emellertid ej avgörande skilja sig från vad som betalas i det enskilda näringslivet. I allt större utsträckning ha också under senare år de högre lönegraderna kommit till användning vid inrättandet av nya chefsbefattningar — just under motivering att möjliggöra förvärv av för uppgiften kompetent person i konkurrens med enskilda företag. Det torde ej heller med fog kunna göras gällande att detta ej lyckats.

Man har också framhållit, att de statliga avlöningsbestämmelserna voro för stela för att möjliggöra en inplacering

efter vederbörande tjänstemans aktuella kompetens, lönekrav eller arbetsuppgifter. Även i detta hänseende har emellertid utvecklingen lett till betydande uppmjukning av de statliga bestämmelserna och deras tillämpning. Man kan därvid bland annat peka på det för försvarets fabriksstyrelse¹ införda systemet med alternativa lönegrader. Å andra sidan torde utvecklingen inom större enskilda företag ha gått därhän, att likartade befattningar inom olika avdelningar av företaget i stort sett ha bestämda likartade löneförmåner. Strävandena från tjänstemannaorganisationernas sida synas också gå ut på att få enhetlighet i löneplaceringen, vilket i sin tur medför stelhet.

I vissa fall har det ansetts, att de s. k. sociala förmåner, som tjänstemän och arbetare i statstjänst med tiden kommit att åtnjuta, voro så stora, att de betydde väsentligt ökade kostnader i en industriell verksamhet vid jämförelse med det enskilda näringslivet. Även om så tidigare kan ha varit fallet med hänsyn till att staten gått i spetsen då det gällt semesterförmåner, sjukvård, pensioner m. m., torde det, åtminstone vid jämförelse med större enskilda företag, knappast gälla i dag. Speciellt på gruvområdet torde de större enskilda företagen ha dessa och liknande förhållanden ordnade på ett sätt, som väl tål jämförelse med statliga verk. Semester-rätten är numera reglerad i lag och en eventuell utökning därav torde komma att omfatta såväl statlig som enskild verksamhet. På gruvområdet ha de större enskilda företagen även ordnat pensionsfrågan och inom de statliga bolagen har det även visat sig nödvändigt att vidtaga åtgärder i samma syfte.

Ehuru ej uttryckt, har säkerligen vid många tillfällen bakom statsmakternas

ställningstagande för aktiebolagsformen legat, att man trott sig nå en större grad av affärsmässighet i verksamheten genom att välja en organisatorisk form, som i det enskilda näringslivet visat sig ge detta resultat. I och för sig torde enbart den organisatoriska formen aldrig ge garanti för en effektiv verksamhet eller för ett gott resultat. Därtill kommer emellertid, att det kan ifrågasättas om staten överhuvud taget kan utöva en affärsmässig verksamhet, således om syftet med en verksamhet, som staten bedriver, kan och får vara affärsmässig i samma mening som inom det enskilda näringslivet. Ett enskilt företags huvudsyfte och därmed riktlinjen för dess ledning måste vara att göra det i företaget investerade kapitalet vinstgivande. Däri ligger den huvudsakliga drivkraften till rationell organisation, rationell drift och teknisk utveckling. Detta hindrar givetvis icke att ett enskilt företag tar och måste taga hänsyn även till näringslivet i dess helhet samt till sociala och andra samhällsliga synpunkter. För staten däremot torde det vara ogörligt och otillåtet att på en viss gren av sin verksamhet lägga uteslutande eller ens huvudsakligen till denna verksamhet exklusivt knutna företags-ekonomiska synpunkter. Statsmakterna måste alltid förbehålla sig att göra de ingripanden i ett statligt företags verksamhet, som de aktuella statsfinansiella och samhällsliga förhållandena kräva. Endast i detta syfte kan enligt vår uppfattning en statlig verksamhet drivas och för detta ändamål synes oss den för det enskilda näringslivet anpassade formen aktiebolag icke vara lämplig.¹

Om således en affärsmässig verksam-

¹ Liknande synpunkter ha tidigare framförts av statskontoret i remissyttrande den 22 september 1949 angående avskrivningsfrågan vid statens järnvägar.

¹ Prop. 1943: 180.

het i den ovan angivna bemärkelsen ej är möjlig i statsdrift, måste däremot eftersträvas att en statlig industriell verksamhet så bedrives, att rationell organisation samt rationella och arbetsbesparande driftmetoder utvecklas och användas, att produktionskostnaderna nedbringas och att den tekniska utvecklingen befordras. Organisationen av det statliga företaget måste då så utformas, att för dess ledning drivkraften och tvånget till en dylik inriktning av verksamheten skapas. Detta måste ske på det sättet, att resultatet av verksamheten och av utav ledningen vidtagna åtgärder avspeglar sig i det ekonomiska resultatet av företagets verksamhet samt att ledningen får de resurser, friheter och befogenheter i ekonomiskt och organisatoriskt hänseende, som sätter den i stånd att driva verksamheten på detta sätt, men också det fulla ansvaret för verksamheten, allt givetvis inom ramen för de principiella grundlinjer, som av statsmakterna uppdragas för verksamheten.

Det är vår uppfattning, att en organisation av detta slag mycket väl kan skapas som en för just detta ändamål, statlig industriell verksamhet, speciell form och att detta kan ske inom ramen för de principer, varpå vår statsförvaltning är uppbyggd. Givetvis innebär det, att dylika organ beklädas med större befogenheter och därmed större ansvar än vad som är sedvanligt inom ämbetsverken. Då emellertid statsmakterna tidigare ansett sig kunna vidtaga så vittgående åtgärder i denna riktning som att giva viss del av den statliga verksamheten den i princip mycket fria aktiebolagsformen, torde det icke böra väcka betänkligheter att i vissa hänseenden lämna motsvarande frihet till ett annat förvaltningsorgan.

Det kan i detta sammanhang fram-

hållas, att efter slutet av andra världskriget i Tjeckoslovakiet en särskild form för de statliga företagen skapades, s. k. nationalföretag¹, konstruerade som juridiska personer.² Även i Polen och Tysklands östzon ha sedermera likartade former kommit till. I England har den förstatligade kolgruveindustrien lagts under ledning av ett ämbetsverk³, men med från statsförvaltningen i övrigt helt skild ekonomi. Av största intresse är måhända i detta sammanhang organisationen av de kolgruvor i Nederländerna, som sedan 1901⁴ drivits i statlig regi. I likhet med vad som är fallet på en hel del andra områden av statlig verksamhet i detta land bilda de en särskild typ av statsföretag⁵, vilkas verksamhet är reglerad i särskild lagstiftning.⁶ Företagen arbeta helt självständigt och ha till sitt förfogande visst kapital. Styrelsen tillsättes av regeringen och dess ledamöter svara för olika grenar av verksamheten.

Det finns således i utlandet ett flertal exempel på organisatoriska former, som kunna ifrågakomma för statsdrift. Även i vårt land synes oss frågan om den lämpligaste formen för industriell och liknande verksamhet i statlig regi snarast böra upptagas till förutsättningslös prövning. Då emellertid detta mycket omfattande problem faller utom ramen för vår utredning och då vi dessutom anse, att frågan ej bör sammankopplas med något visst specialfall av statlig drift, vilja vi föreslå att en principutredning i frågan uppdrages åt särskilda sakkunniga.

¹ Narodní podnik.

² Dekret av republikens president ang. nationalisering av gruvor och storindustri den 24 oktober 1945, artikel 12—26.

³ National Coal Board.

⁴ Beslut den 24 juni 1901.

⁵ Staatsbedrijf.

⁶ Comptabiliteitswet och Bedrijvenwet med speciallagar, Aanwijningswet.

Emellertid anse vi att inrättande av ett centralorgan på gruvområdet är en så angelägen sak, att därmed ej kan anstå till dess en säkerligen långvarig utredning i principfrågan kunnat leda till beslut. Vi ha därför försökt att, utan att frånga hittills tillämpade principer, föreslå en organisation av centralorganet, som, ehuru i princip med ett ämbetsverks ställning, ändock skulle medge tillräcklig frihet för ledningen i ekonomiska och organisatoriska hänseenden för att möjliggöra en rationell verksamhet.

4. Centralorgan i verksform

Vid behandlingen av denna fråga konstatera vi till en början att varken de modifieringar i eljest sedvanlig organisation eller än mindre de olika benämningar, exempelvis »styrelse», »verk», »nämnd», »förvaltning», som givits olika statsorgan speciellt under det senaste decenniet, innebära några mera väsentliga skillnader, utan att de alla utgöra Kungl. Maj:t underställda ämbetsverk med de begränsningar, som därav följa. Såsom förut nämnts gäller detta även den av 1938 års gruvsakkunniga föreslagna statens gruvstyrelse. Även vi måste vid utformningen av centralorganet i princip utgå från nuvarande ämbetsverksform. I tre hänseenden bör dock större frihet eftersträvas, nämligen då det gäller beslutandebefogenheter, personalorganisation samt ekonomisk förvaltning. I dessa hänseenden anse vi nu gällande ordning för affärsdrivande verk av vattenfallsstyrelsens och domänstyrelsens typ böra tillämpas vid utformningen av centralorganet.

Det torde även vara naturligt att man för verk, som ha att förvalta och utnyttja kronans äganderätt till vattenkraft, skog och gruvor, väljer likartad organisatorisk form. Domänverket företer också den parallellen, att en betydande del av verksamheten, avseende den förvaltade egendomens utnyttjande, lagts på ett statligt bolag, AB Statens Skogsindustrier, i fråga om vilket domänstyrelsen intar liknande ställning som vi föreslagit att centralorganet skall inta till statliga gruvbolag.

I fråga om ämbetsverkets befogenheter kunna vi i huvudsak ansluta oss till departemental- och kommerskollegiikommittéernas förslag. Detta måste emellertid utbyggas med förvaltningen av statens aktieinnehav och vi dela ej i detta hänseende kommittéernas uppfattning att häremot skulle kunna anföras principiella skäl. Inom statsförvaltningen finnas dessutom, som nyss nämnts, i fråga om exempelvis domänstyrelsen och Statens Skogsindustrier, en dylik ordning numera genomförd. Till av de nyssnämnda kommittéerna angivna befogenheter skulle också komma de motsvarande, som bli en följd av utövande av kronans rätt enligt gällande gruvlag. I princip skulle verket således ha att handlägga de ärenden, som tidigare¹ angivits som grupp 5—7.

Verksledningen bör på sedvanligt sätt tillsättas av Kungl. Maj:t och det torde vara nödvändigt att här även binda löneställningen genom riksdagsbeslut. Detta torde även böra bli fallet i fråga om vissa eventuellt erforderliga högre tjänster. Då det däremot gäller övriga tjänster torde en större frihet, i likhet med vad som tillämpas för affärsverken, kunna ifrågakomma, bland annat med hänsyn till att vi förutsätta att

¹ Sid. 89.

särskilda anslag för löner ej skola förekomma. Enklast skulle måhända därvid vara att endast förutse arvodestjänster, varigenom skulle möjliggöras en anpassning av lönen till just den kapacitet som fordrades eller stode till förfogande. Därvid skulle emellertid svårigheter uppstå då det gällde att ordna pensionsfrågan. En pensionsförsäkring i enskild anstalt torde stöta på principiella betänkligheter, varför personalen åtminstone efter en viss anställningstid säkerligen måste överföras till statlig löneplan. Detta behöver emellertid ej betyda alltför stor stelhet med nuvarande statliga lönesystem, i synnerhet om verksledningen, vilket vi anse nödvändigt, såsom i affärsdrivande verk själv får befogenhet att i viss utsträckning, obunden av personalförteckning, inrätta och tillsätta befattningar.

Än viktigare är emellertid att verksledningen erhåller tillräcklig rörelsefrihet i fråga om den ekonomiska förvaltningen för att möjliggöra en snabb handläggning och snabba beslut i ekonomiska angelägenheter. Å andra sidan måste den ekonomiska förvaltningen och redovisningen så ordnas, att för verksledningen skapas ett ekonomiskt tvång till rationalitet och planmässighet i verksamheten.

De löpande kostnaderna för verksamheten skola därför täckas ur de löpande intäkterna och rörelsen bör ha att bära såvitt möjligt alla de kostnader, som skulle uppkomma vid en drift i aktiebolagsform. Av ämbetsverket förvaltade tillgångar böra redovisas över en särskild fond, som närmast skall utgöra ett grundkapital, motsvarande ett bolags aktiekapital.

Verksledningen bör ha möjlighet att i viss utsträckning disponera tillgängliga medel för förvärv av utmål, andelar eller annan egendom i sådana fall, där

snabb åtgärd kan vara angelägen, medan åtgärder, som erfordra medelsanvisning, på sedvanligt sätt förutsätta hänvändelse till Kungl. Maj:t och i förekommande fall riksdagen. Samma måste förhållandet vara då det gäller andra åtgärder av större räckvidd, avseende en förändring i dispositionen av statens egendom. Vi förutsätta också att förslag till budget årligen underställas statsmakternas prövning.

I samband med frågan om det föreslagna verkets ekonomiska förvaltning torde det finnas anledning att något beröra kostnaderna för verkets organisation och de eventuella besparingar, som genom verkets inrättande kunna förväntas uppkomma. Det bör då först framhållas, att huvudorsaken till att vi liksom tidigare sakkunniga bedömt inrättande av ett centralorgan på gruvområdet vara nödvändigt är, att statens ekonomiska intressen på detta område icke med nuvarande ordning kunna tillvaratagas på ett tillfredsställande sätt. Detta innebär således, att vi utgå ifrån att inrättande av ett centralorgan måste förutsättas innebära bland annat en ökning av kronans intäkter från gruvegendomen i förhållande till vad som skulle bli fallet vid en fortsatt splittrad handläggning. Med hänsyn till det betydande värde, som egendomen utgör, torde även begränsade rationaliseringar och förbättringar i sättet för egendomens utnyttjande kunna medföra besparingar eller inkomstökningar av betydande storleksordning. Därtill kommer att en rationellare och planmässigare ledning av statens verksamhet på detta område måste medföra ett bättre tillvaratagande av statens intressen i nationalekonomiska och andra samhällsliga hänseenden, varav resultatet dock ej alltid låter sig uttrycka i ekonomiska värden.

Det är även viktigt att i detta sammanhang hålla i minnet, att då statsmakterna 1938 genom en ny gruvlag införde en helt ny princip i fråga om äganderättsförhållandena på gruvområdet, innebärande att med tiden kronan kan förväntas komma att vara ägare till hälften av landets inmutade mineral, icke samtidigt åtgärder vidtogos för att tillse att dessa med tiden mycket stora ekonomiska intressen tillvaratogs. För att för kronans räkning utnyttja den rätt, som härigenom uppkommit, fordras en sakkunnig och effektiv organisation. Skapas ej nu en sådan, torde man säkerligen böra utgå ifrån att det ekonomiska värdet av den ifrågavarande rätten blir väsentligt lägre än om ett sådant organ finnes. Med den ofullständiga kännedom man alltjämt har om mineraltillgångarna i stora delar av landet och med den intensifierade prospektering, som delvis med nya metoder nu bedrivs på olika håll, är det långt ifrån otänkbart att snart nog en större malmfyndighet kan komma att upptäckas. För ett rationellt tillvaratagande av statens intresse måste då ett effektivt organ finnas färdigt.

Jämfört med de värden det här kan röra sig om, bli naturligtvis de besparingar, som kunna bli en följd av att andra myndigheter och institutioner genom inrättande av ett centralorgan avlastas, relativt betydelselösa, i synnerhet som en hel del av de ärenden, som centralorganet skulle få att handlägga, för närvarande sakna organ för handläggning. Vidare äro i många fall uppgifterna fördelade på olika myndigheter, med påföljd att avlastningen på var och en kan bli relativt ringa. Emellertid kommer en viss avlastning av Kommerskollegii bergsbyrå, bergmästareämbeten, länsstyrelserna och sannolikt även av Kungl. Maj:ts kansli att

uppkomma. Viktigare är dock, att en hel del kostnader för speciella sakkunniga, som nu äro erforderliga i samband med upprättandet av arrende- och legodriftsavtal, för den särskilda värderingsnämnden och för de speciella kontrollorganisationer, som inrättas för tillsyn av legodriften, komma att bortfalla.

Om de nu senast berörda besparingarna äro relativt sett ringa, torde å andra sidan kostnaderna för det föreslagna verket icke behöva bli betydande. Såvitt vi kunna bedöma, torde hela personalorganisationen kunna inskränkas till, utöver verksledning och ett fåtal kvalificerade tjänstemän, endast en ringa personalstyrka för kontors- och andra rutinarbeten. För mera sporadiskt förekommande större arbetsuppgifter torde verket dels kunna tillfälligt anlita utomstående, dels också repliera på den sakkunskap, som förefinns inom statliga bolag eller närstående myndigheter.

Med hänsyn till att det är angeläget att icke göra organisation och verksamhetsform för stela, torde endast grundlinjerna för ämbetsverkets organisation och ekonomi böra fastställas av riksdagen, medan det torde kunna ankomma på Kungl. Maj:t att på sedvanligt sätt fastställa instruktionsföreskrifter. Därigenom vinnes möjlighet att, om erfarenheten visar att ändringar i tillämpningsföreskrifterna äro lämpliga, sådana ändringar på ett smidigt sätt kunna genomföras genom beslut av Kungl. Maj:t.

Vi ha således, efter ingående prövning av frågan om centralorganets form, sett oss nödsakade att i detta hänseende frångå direktiven — varom under utredningens gång överläggningar ägt rum inför statsrådet Kock — och föreslå, att ett centralorgan för handläggning av gruvärenden gives den av oss

här ovan i princip behandlade verksamheten.

Innan vi emellertid närmare gå in på centralorganets organisation och uppgifter, synes det oss lämpligt att

något beröra den statliga verksamheten och de statliga ekonomiska intressena på vissa andra områden av näringslivet, som stå den nu behandlade verksamheten nära.

XII. NÄRSTÅENDE STATLIG VERKSAMHET

I. Verksamhet avseende icke inmutningsbara mineralfyndigheter

Tidigare har behandlats statens verksamhet i olika former inom det område, som omfattas av gruvlagstiftningen, d. v. s. den verksamhet, som berör inmutningsbara mineralfyndigheter. I fråga om sådan statlig verksamhet, som berör andra slag av mineraltillgångar, synes även en kortfattad redogörelse böra lämnas. Till en början torde då få erinras därom, att för utvinning av vissa slag av fyndigheter gäller den s. k. stenkolslagen. Denna lag avsåg ursprungligen endast stenkolsfyndigheter men som tidigare nämnts har lagen sedermera erhållit tillämpning även på fyndigheter av salt, olja, gas, alunskiffer och uranhaltigt mineral. Stenkolslagen är uppbyggd på koncessionssystemet, som i princip innebär, att koncessionshavaren erhåller uteslutande rätt att inom det område koncessionen omfattar eftersöka och bearbeta fyndigheten i fråga. Kungl. Maj:t har fri prövningsrätt vid valet av koncessionshavare.

För eftersökande av *salt, olja och gas* har staten under senare år genom SGU utfört djupundersökningar i sydvästra Skånes kritområde. För detta ändamål anvisade riksdagen för budgetåren 1938/39—1940/41 reservationsanslag om tillhoppa 525 000 kronor och sedermera¹ ytterligare anslag om till-

hopa 1 960 000 kronor. Slutligen har för fortsatta undersökningar anvisats ett belopp av 3 045 000 kronor.¹ I samband med behandlingen av sistnämnda anslagsfråga uttalades, att det visserligen vore ovisst huruvida de dittills påvisade salttillgångarna voro tillräckligt stora för ett industriellt utnyttjande, men möjligheter därtill ansågos föreligga. Vad åter beträffade utsikterna att påträffa oljefyndigheter, vilka kunde industriellt utnyttjas, hade de dittills vunna resultaten av borrhningarna icke givit tillräcklig ledning för att kunna bedöma möjligheterna av en utvinning i industriell skala. Fortsatta undersökningsarbeten ansågos dock motiverade. Sedermera har kommerskollegium² framhållit önskvärdheten av fortsatta undersökningar till större djup och uppgjort kalkyler över kostnader för anläggningar till utvinning av salt, soda m. m. I första hand anses därvid undersökningsapparat för ca 900 000 kronor erforderlig. Kapitalbehovet för en utvinningsanläggning uppskattas till ca 12,0 milj. kronor.

Svenska skifferolja AB bildades år 1941 med ett aktiekapital av 15 milj. kronor.³ År 1942 ökades aktiekapitalet med 11 milj. kronor.⁴ Verksamheten bedrevs ursprungligen endast vid Kvarntorp i Ekeby socken av Örebro län. Den 1 juli 1943 överfördes emellertid flottans skifferoljeverk vid Kinne-Kleva till

¹ Prop. 1947: 150 riksdagens skrivelse nr 401.

² I skrivelse den 23 december 1948.

³ Prop. 1940: 63, riksdagens skrivelse nr 81.

⁴ Prop. 1941: 232, riksdagens skrivelse nr 305.

bolaget.¹ I samband härmed ökades aktiekapitalet med 3,2 milj. kronor varjämte bolaget erhöi ett lån på 25,6 milj. kronor för ytterligare utbyggnad av anläggningarna vid Kvarntorp och Kinne-Kleva. Sedan riksdagen år 1942² dels efterskänkt nyssnämnda lån, dels beviljat anslag för nedsättning av aktiekapitalet, har i statsräkenskaperna lånet avskrivits och statens aktieinnehav nedskrivits till 100 kronor, dock utan motsvarande nedskrivning av aktiekapitalet i bolagets räkenskaper. Per den 30 juni 1943³ har en rekonstruktion av bolaget genomförts, varigenom anläggningarna nedskrivits med sammanlagt 16,3 milj. kronor och aktiekapitalet med 25,2 milj. kronor. Staten tecknade nya aktier med 16 milj. kronor, varefter aktiekapitalet uppgick till 20 milj. kronor.

Bolagets anläggningar vid Kvarntorp tillkommo som ett led i landets försörjningsplaner för flytande bränsle. Anläggningarna vid Kinne-Kleva överfördes av samma anledning till bolaget. Driften där har numera nedlagts. Genom redan beslutade och planerade investeringar avses att åstadkomma ett bättre utnyttjande av biprodukterna och en rationalisering av oljeutvinningen. Enligt styrelsens beräkningar⁴ skulle nyssnämnda investeringar medföra, att rörelsen efter en övergångsperiod skulle lämna överskott till förräntningar av och avskrivningar på såväl anskaffningsvärdet för de nya anläggningarna som det normala anskaffningsvärdet för de tidigare tillkomna anläggningarna.

År 1947 anvisade riksdagen⁵ ytterligare 3 milj. kronor för aktieteckning, varav ianspråktagits 1,5 milj. kronor.

¹ Prop. 1943: 25, riksdagens skrivelse nr 49.

² Prop. 1944: 157, riksdagens skrivelse nr 392.

³ Enligt riksdagens beslut den 28 juni 1946.

⁴ I skrivelse till chefen för handelsdepartementet den 18 februari 1946.

⁵ Prop. 1947: 219, riksdagens skrivelse nr 381.

Aktiekapitalet utgör härigenom 21,5 milj. kronor. Ökningen avsågs finansiera en planerad distribution i egen regi av gasol. Sedan vissa oförutsedda förhållanden förorsakat likviditetssvårigheter, erhöi bolaget¹ ett medelstillskott av 15 milj. kronor. En samtidigt tillkallad utredning föreslog att utbyggnaden av anläggningarna skulle fullföljas. Sedermera² har riksdagen till täckande av drifförluster och ersättningsanskaffning av material anvisat dels ett anslag av 3,75 milj. kronor, dels ett lån av 6 milj. kronor.

Bolagets tillverkning under räkenskapsåret 1949/50 beräknas uppgå till ca 50 000 m³ bensen, fotogen och eldningsolja, ca 15 000 ton svavel, ca 45 000 ton jordbrukskalk samt 600 ton ammoniumsulfat. Härjämte tillverkas olika specialprodukter, såsom gasol, impregneringsolja m.m. Den gasolanläggning, som nu är under uppförande, kommer att medgiva en produktion av 10 000 ton gasol per år.

Bolagets ställning den 30 juni 1949 framgår av följande sammandrag av balansräkningen:

<i>Tillgångar:</i>	tusen kronor
Anläggningstillgångar	25 378
Omsättningstillgångar	7 783
Förlust på verksamheten	296
	33 457
 <i>Skulder:</i>	
Aktiekapital	21 500
Reservfond	5 595
Skatteskuld	100
Kortfristiga skulder	6 018
Långfristiga skulder	244
	33 457

Statens intressen i fråga om *uranhaltiga mineral*, vilka efter andra världskriget

¹ Prop. 1948: 69, riksdagens skrivelse nr 154

² Prop. 1949: 143, riksdagens skrivelse nr 273

kriget med den tekniska utvecklingen på atomenergiens område fått en stor betydelse, representeras för närvarande av AB Atomenergi. Bolaget bildades 1947 för att, såsom ändamålet med bolagets verksamhet angives i bolagsordningen, »efterforska och utvinna för atomenergiens utnyttjande nödvändigt grundmaterial, att bygga experimentstaplar för atomenergiens utnyttjande, att senare i större skala bygga staplar för utnyttjande av atomenergi i forskningens och näringslivets tjänst samt att driva i samband med nämnda verksamhet stående forskning ävensom industriell och kommersiell rörelse». Aktiekapitalet uppgår till 3,5 milj. kronor, varav staten tecknat 2 milj. kronor.^{1 2}

Därjämte har staten i olika former lämnat anslag till atomforskning.

På andra områden bedriven verksamhet för utvinning av mineral berör, om man bortser från det stöd som staten vid vissa tillfällen lämnat stenindustrin, knappast något direkt statligt ekonomiskt intresse.

Möjligen skulle i detta sammanhang *torvförädlingen* kunna beröras. På detta område vidtogs statsmakterna under andra världskriget, på grund av de då inträdda svårigheterna i landets bränsleförsörjning, åtgärder för att tillvarataga inom landet befintliga bränsletillgångar. Sålunda beslöts av 1939 års urtima riksdag³ bildandet av ett aktiebolag, AB Svensk Torvförädling, med ett av staten tillskjutet aktiekapital av 4 milj. kronor. Bolaget skulle i första hand i anslutning till torvmossen Store Mosse i N. Mellby och Håglinge socknar i Kristianstads län bedriva utvinning och förädling av

torv jämte därmed förenlig verksamhet av teknisk, industriell eller kommersiell art. Bolaget har i olika sammanhang⁴ erhållit statsanslag om sammanlagt 4,8 milj. kronor.

Bolaget bedriver torvbriketttillverkning (ca 40 000 ton per år) och forskning på torvområdet. Under år 1949 har tidigare bedriven maskintorvtillverkning (ca 100 000 ton per år) avvecklats.

Bolagets ställning den 31 mars 1949 framgår av följande sammandrag av balansräkningen:

<i>Tillgångar:</i>		tusen kronor
Anläggningstillgångar	5 397	
Omsättningstillgångar	4 128	
Förlust på verksamheten	501	
	<hr/>	
		10 026
<i>Skulder:</i>		
Aktiekapital	5 000	
Anskaffningsfond	4 524	
Övriga skulder	338	
Statsanslag m. m.	108	
Årets vinst	56	
	<hr/>	
		10 026

2. Järnförädling

En verksamhet, som ur såväl teknisk som företagsorganisatorisk synpunkt får anses stå nära gruvindustrin, är vidareförädlingen av mineralier till säljbara industriråvaror. En del sådan verksamhet är eller kan vara direkt anknuten till gruvrörelsen, såsom exempelvis vid skifferoljeutvinningen och i viss utsträckning vid järnmalmsgruvor, där malm anrikas. Såsom en följande förädlingsverksamhet får i fråga om järnmalm betraktas verksamheten

¹ Prop. 1947: 313, riksdagens skrivelse nr 403.

² Övriga aktier innehavas av större enskilda företag.

³ Prop. 1939: 71 (urtima riksdagen), riksdagens skrivelse nr 85.

⁴ Se prop. 1949: 266, riksdagens skrivelse nr 409.

vid järnbruken, ehuru dessa i regel äro lokalt och även oftast organisatoriskt skilda från gruvrörelsen. På detta område förefinnes ett betydande ekonomiskt statsintresse, framför allt i Norrbottens Järnverk AB men även i Laxå bruks AB.

Norrbottens Järnverk AB bildades år 1939 med hänsyn till önskvärdheten av att landet gjordes oberoende av utlandet för sin tackjärnsförsörjning. Vid 1939 års urtima riksdag¹ anvisades ett reservationsanslag av 10 milj. kronor till aktieteckning i bolaget, vars ändamål skulle i första hand vara tillverkning av tackjärn. 1941 års riksdag² beviljade ett nytt reservationsanslag av 7 milj. kronor för ytterligare aktieteckning i bolaget och beslöt att staten genom riksgäldskontoret skulle ställa garanti för ett förlagslån åt bolaget i riksbanken till ett belopp av 3 milj. kronor. Enligt den samtidigt godkända planen skulle anläggningarna bestå — förutom av hjälp- och allmänna anläggningar — av tackjärnverk för produktion av ca 60 000 ton tackjärn per år, sinterverk, thomasverk samt elektrostålverk. 1944 års riksdag³ anvisade 1,5 milj. kronor i form av lån till bolaget för uppförande av en förreduktionsanläggning och likaledes 1,5 milj. kronor såsom aktiekapital åt bolaget för täckande av kostnaderna för färdigställande av bland annat sinterverket och elektrostålverket. 1944 års riksdag⁴ anvisade ytterligare 8 milj. kronor till aktieteckning i bolaget för uppförande av en tredje el-tackjärnsugn samt till det förut planerade thomasverket. Genom den tredje el-tackjärnsugns tillkomst höjdes järn-

verkets kapacitet från 60 000 till 90 000 ton per år.

På grundval av en av bolagets styrelse¹ verkställd utredning angående effektivisering av driften vid bolaget, finansiell omkonstruktion av bolaget samt fortsatt utbyggnad av verket föreslog Kungl. Maj:t², att järnverket i en första etapp skulle utbyggas med en årlig kapacitet av 200 000 ton jämte motsvarande metallurgiska anläggningar, göt- och grovvalsverk samt erforderliga hjälp- och transportanläggningar. Av de sammanlagda anläggningskostnaderna, som beräknades till 100 milj. kronor, föreslogos 30,5 milj. kronor tillföras bolaget genom aktieteckning och återstoden genom upplåning. För upplåningen skulle riksgäldskontoret ställa borgen liksom för ett från 3 milj. till 6 milj. kronor utökat förlagslån.

I samband med finansieringsplanen skulle aktiekapitalet nedsättas med 12 milj. kronor, vilket belopp i huvudsak avsågs för avskrivningar på anläggningen.

Riksdagen anvisade de erforderliga beloppen och beslöt, att staten genom riksgäldskontoret skulle ställa garanti dels för det nyssnämnda lånet på högst 70 milj. kronor, dels för det till 6 milj. kronor utökade förlagslånet.

Aktiekapitalet uppgick efter sistnämnda avskrivning och nyteckning till 45 milj. kronor. Till andra etappen av järnverkets utbyggnad har 1947 års riksdag dels för aktieteckning anvisat 25 milj. kronor, dels beslutat ställa garanti i mån av behov för lån åt järnverket å högst 25 milj. kronor.³

Aktiekapitalet uppgår sålunda för närvarande till 70 milj. kronor.

¹ Prop. 1939: 70, riksdagens skrivelse nr 98.

² Prop. 1941: 322, riksdagens skrivelse nr 521.

³ Prop. 1944: 283, riksdagens skrivelse nr 406.

⁴ Prop. 1944: 305, riksdagens skrivelse nr 503.

¹ Med biträde av professorn Karin Kock och docenten I. Svernilson.

² Prop. 1946: 302, riksdagens skrivelse nr 467.

³ Prop. 1947: 267, riksdagens skrivelse nr 390.

Produktionen vid järnverket under räkenskapsåret 1948/49 utgjorde ca 83 000 ton tackjärn, varav ca 18 000 ton använts för vidareförädling vid järnverket, ca 22 000 ton stålgöt och ca 3 500 ton gjutgods.

Bolagets ställning utvisas av följande sammandrag av balansräkning per den 30 juni 1949:

<i>Tillgångar:</i>	tusen kronor
Anläggningstillgångar	74 451
Omsättningstillgångar	11 030
	<hr/>
	85 481
 <i>Skulder:</i>	
Aktiekapital	70 000
Reservfond	3 450
Disponibla medel	3
Långfristiga skulder	7 480
Kortfristiga skulder	4 341
Nettoöverskott	207
	<hr/>
	85 481

Laxå bruks AB överfördes i statens ägo genom att Kungl. Maj:t godkände ett mellan domänstyrelsen och Laxå-Röforsbruken AB ingånget avtal¹, varigenom kronan av bolaget inköpte samtliga aktier i Laxå bruks AB mot en köpeskilling av 18 milj. kronor.

På grundval av en av bolagets styrelse² verkställd utredning godkände riksdagen aktieförvärvet.³ Bolagets skogs- och jordbruksfastigheter, de förra omfattande omkring 20 000 hektar produktiv skogsmark, skulle överföras till domänfonden utan vederlag. Dessutom ägde bolaget järnverk med masugns- och stålsandsverk, mineralullfabrik vid Röfors samt sågverk, hyvleri och ångcentral vid Västra Laxsjön, allt i Öre-

bro län. Sågverksrörelsen skulle övertagas av AB Statens skogsindustrier. I fråga om järnverksrörelsen hade utredningen diskuterat möjligheten att skilja den från verksamheten i övrigt men stannade för att med hänsyn till driftekonomiska synpunkter förorda, att denna bedrevs gemensamt med sågverksrörelsen.

Bolagets aktiekapital uppgår till 2 milj. kronor.

Årstillverkningen vid järnverket utgör ca 11 000 ton träkolstackjärn, ca 3 500 ton mineralull och ca 1 400 ton stålsand.

Balansräkningen per den 31 december 1948 ger i sammandrag följande ställning:

<i>Tillgångar:</i>	tusen kronor
Anläggningstillgångar	2 055
AB Statens skogsindustrier	316
Aktier	100
	<hr/>
	2 471

<i>Skulder:</i>	tusen kronor
Aktiekapital	2 000
Reservfond	400
Vinst- och förlustkonto	71
	<hr/>
	2 471

Aktierna utgöras av 1 000 aktier i Stribergs Grufve AB på nominellt 100 kronor.

3. Inordnande under centralorganet

I föregående kapitel ha vi diskuterat och förordat ett centralorgan för handhavande av statens ekonomiska intressen i fråga om inmutningsbara mineraltillgångar och dessas utvinning. Departemental- och kommerskollegiikommitéerna förutsatte i sitt förslag, att till den av dem föreslagna gruvkommissio-

¹ Genom beslut den 28 februari 1947.

² Med biträde av tillkallade sakkunniga, professorn Karin Kock (sedermera ersatt av driftingenjören K. Hesselbom), bruksdisponenten G. de Geer och byråchefen C. A. Murray.

³ Prop. 1947: 318, riksdagens skrivelse nr 462.

nen även skulle höra ärenden rörande ej inmutningsbara mineral. Också vi anse, av såväl tekniska som organisatoriska skäl, att så bör bliva fallet. Det av oss föreslagna verket skulle således i princip ha de tidigare angivna uppgifterna¹ även i fråga om dylika mineralfyndigheter. Detta gäller således bland annat, ehuru undersökningsarbeten alltjämt böra ankomma på SGU, den fortsatta verksamheten till utvinning av salt-, olje- och liknande fyndigheter. Statens finansiering av denna verksamhet torde sålunda i fortsättningen böra ske över verket. Därest industriell verksamhet i statens egen regi — i aktiebolagsform eller som arrende- eller legodrift — kommer i fråga, torde samma anordning böra förutses i fråga om förvaltning m. m. som i fråga om de inmutningsbara mineralfyndigheterna.

Till detta slag av verksamhet hör då även skifferoljeutvinningen. För att lägga detta aktiebolags aktier under verkets förvaltning talar dessutom dels att verksamheten ur teknisk synpunkt är i viss utsträckning likartad med annan gruvrörelse, dels att en samordning av de båda slagen av verksamhet kan medföra fördelar i fråga om utvecklingen på vissa tekniska områden samt då det gäller utnyttjande av till förfogande stående sakkunskap. Här emot kan anföras dels att skifferoljebolaget, såsom tillkommet av särskilda beredskapsskäl, är av ganska speciell karaktär, dels att verksamheten endast i mindre utsträckning rör utvinningen av mineralet, skiffen, och i huvudsak är och, framför allt, kommer att bli en industri till vidareförädling av ur skiffen utvunna produkter. Emellertid synas oss övervägande skäl tala för att

¹ Kap. XI.

icke undantaga just denna verksamhet från verket. Vi ha dock icke därmed avsett att förorda, att skifferoljebolagets aktier redan från början skola överföras till verket. Tvärtom anse vi det angeläget, att det nya ämbetsverket icke från början överlastas med uppgifter, utan att det först får finna sin form och sitt arbetssätt och får tillräckliga personalresurser, innan det pålägges samtliga de uppgifter, som vi anse att det bör ha. Det synes oss därför riktigast att från början endast fastlägga, att verket i princip bör handhava jämväl ärenden rörande ej inmutningsbara mineraltillgångar medan det sedan, i den mån verket självt så föreslår och det i övrigt bedömes lämpligt, torde kunna ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om övertagande av förvaltningen av aktierna i skifferoljebolaget.

Frågan om uranmalmsutvinning är av alldeles speciellt slag. Uranmalmsfyndigheter falla, som förut angivits, under koncessionslagen. Med hänsyn till de speciella intressen, som göra sig gällande i fråga om uranhaltigt mineral, torde koncessioner avseende utvinning av sådant mineral knappast komma att meddelas annat än för kronans räkning eller för sådan verksamhet, som ställes under statlig kontroll. Det torde därför, sedan ett centralorgan av den av oss föreslagna typen skapats, vara både enklare och riktigare att föreskriva att uranmalm överhuvud taget ej får utvinnas inom landet annat än av kronan genom detta verk. Det må sedan ankomma på verket att i förekommande fall antingen själv, genom för ändamålet bildat eller förefintligt statligt eller halvstatligt företag, eller ock genom utarrendering eller legodrift ordna utvinning av uranmalm. Att därvid ett intimt samarbete måste säkras med de organ, vilkas verksamhet beröra atom-

energiproblemet — för närvarande Atomkommittén och AB Atomenergi — synes självklart. Den av oss sålunda förordade lösningen skulle måhända motivera viss ändring av koncessionslagstiftningen, såvitt den avser uranmalm. Det torde emellertid ej vara nödvändigt att omedelbart vidtaga åtgärder i detta hänseende, utan verket torde till en början böra beredas tillfälle att inom ramen för nuvarande lagstiftning samordna och taga initiativ i fråga om verksamheten till främjande av uranmalmsutvinning. Så snart tillräckliga erfarenheter därvid vunnits, torde verket böra göra framställning till Kungl. Maj:t, som till en kommande riksdag skulle kunna framlägga förslag till sådan lagändring, som kan komma att visa sig erforderlig.

Torvutvinning och torvförädling synas ha så föga sammanhang med det föreslagna verkets verksamhet i övrigt, att de, åtminstone för närvarande, knappast synas oss böra inordnas under ämbetsverket. I övrigt torde staten icke ha några ekonomiska intressen i fråga om mineral, som ej äro inmutningsbara eller lagda under koncession.

Som tidigare antytts står järnbrukens verksamhet i nära sammanhang med sådan gruvdrift, som avser utvinning av järnmalm. För ett sammanförande under verkets förvaltning jämväl av statens järnverk talar framför allt den omständigheten, att det för utvecklingen på gruvområdet — särskilt då det gäller anrikning och andra metoder för behandling av malm vid gruvan ävensom vid bedömande av för vidareförädling lämpliga malmtyper — är angeläget att ha nära och intim kontakt med verksamheten vid järnverk; en kontakt, som blir effektivast när gruvor och järnverk tillhöra en och samma större företagsenhet. Även för järnverket är det en

fördel att i till samma större företagsenhet hörande gruvor ha en malmbas för sin verksamhet. Även om malm från just dessa gruvor endast i begränsad utsträckning finner användning inom järnverket, är det ändock vid förhandlingar med andra malmproducenter en fördel att kunna repliera på egen malmtillgång.

Med hänsyn till det inflytande verket torde få möjlighet att utöva såväl i AB Statsgruvor och i viss utsträckning inom LKAB som vid utformningen av arrende- och legodriftsavtal för direktägda järnmalmstillgångar, synas oss fördelarna med ett sammanförande av aktierna i Norrbottens järnverk under styrelsens förvaltning kunna bli ej oväsentliga. Om vi sålunda i princip anse att även aktierna i Norrbottens Järnverk AB böra förvaltas av centralorganet, gäller emellertid här detsamma som i fråga om Svenska skifferolje AB, nämligen att ett övertagande av aktierna bör av i nyssnämnda sammanhang anförda skäl skjutas på framtiden och att beslut i frågan, efter framställning av ämbetsverket, bör ankomma på Kungl. Maj:t.

Laxå bruk intar en annan ställning. Dess verksamhet omfattar endast delvis järnbruksrörelse medan huvudparten utgöres av träförädling och liknande verksamhet. Å andra sidan torde ett samarbete med ett mindre, mellansvenskt järnbruk kunna vara till fördel för den tekniska utvecklingen i AB Statsgruvors verksamhet. Skäl tala således för att lägga även Laxå bruk under centralorganets förvaltning. Emellertid förutsätter detta att järnbruksrörelsen utbrytes ur det till AB Statens skogsindustrier hörande Laxå bruks AB, en fråga som säkerligen fordrar ingående behandling, varför en eventuell

lösning i den angivna riktningen torde få bli beroende av de förhandlingar i frågan, som kunna komma att upptagas mellan verket och AB Statens skogsindustrier.

I övrigt synes av statlig industriell eller annan verksamhet ingen vara av den art att den kan betraktas som närstående eller av andra orsaker vara lämplig att sammanföra med övrig verksamhet under centralorganet.

Vi föreslå således, att det av oss före-

slagna centralorganets verksamhet — med de principiella förvaltnings- och andra uppgifter, som i det föregående angivits i fråga om inmutningsbara mineraltillgångar — utvidgas till att omfatta även icke inmutningsbara dylika ävensom järnförädling. I fråga om förvaltningen av aktier i statliga företag på dessa senare områden utgå vi därvid från att ett överförande till verket sker först vid den tidpunkt, som Kungl. Maj:t kan komma att pröva lämplig.

XIII. CENTRALORGANETS ORGANISATION OCH EKONOMI

1. Ämbetsbefattning

De arbetsuppgifter, som böra åvila det av oss föreslagna ämbetsverket, ha i det föregående angivits skola omfatta dels förvaltningen av kronan tillhöriga mineralfyndigheter och annan egendom, dels förvaltningen av kronan tillhöriga aktier i vissa företag och dels tillvaratagande av kronans rätt i av enskilda gjorda inmutningar. Verkets ämbetsbefattning, d. v. s. föremålet för dess verksamhet synes oss, i överensstämmelse med vad i det föregående anförts, böra angivas omfatta förvaltning av mineraliska naturtillgångar och därmed sammanhängande egendom samt aktier i företag, som avse utvinning av mineraliska naturtillgångar och förädling av dylika intill färdiga industriråvaror. Därigenom skulle i princip inbegripas även järnverk, skifferoljeverk och eventuella anläggningar till utvinning och förädling av saltsyndigheter. Dessa uppgifter böra emellertid, likaledes i överensstämmelse med vad som tidigare anförts, påläggas verket först efter Kungl. Maj:ts framtida bestämmande.

Departemental- och kommerskollegi-kommittéernas förslag torde i tillämpliga delar kunna läggas till grund för fastställande av verkets uppgifter och befogenheter i vad avser mineralfyndigheter. Förvaltningen av mineraltillgångar omfattar utmål, som tillkommit

eller tillkomma genom inmutning för kronans räkning eller som på annat sätt förvärvats, ävensom andelar i utmål. Sådana andelar kunna utgöras av inmutareandel i för kronans räkning gjorda inmutningar, jordägareandel i fyndigheter på kronomark, då kronan begagnat sin rätt till dylik enligt äldre lag, kronoandel, där kronan begagnar sig av rätten till sådan enligt nuvarande lag, ävensom andelar, som kronan på annat sätt förvärvat. Enligt vår uppfattning skall även uppbärande av markägareavgäld enligt nuvarande lag för på kronomark bedriven gruvbrytning tillhöra verkets uppgifter. Till förvaltningen skola även höra alla åtgärder till nyttiggörande av de förvaltade fyndigheterna, såsom upptagande av gruvdrift och träffande av avtal rörande utarrendering eller legodrift, liksom löpande teknisk och ekonomisk övervakning och kontroll i samband med arrende- och legodriftsavtal. Ekonomiskt mera omfattande arrende- och legodriftsavtal torde dock böra underställas Kungl. Maj:ten och i förekommande fall riksdagen. Verket skall även ha att uppbära alla de intäkter, som härflyta av utnyttjande av kronans gruvegendom och anläggningar.¹

¹ Härvid bortses från ansöknings- och försvarsavgifter, vilka uppbäras av myndighet som gruvlagen anger (bergmästareämbetena) och inträngsersättning vid inmutning på kronojord, som bör uppbäras av domänstyrelsen.

I förvaltningsuppgifterna skall även ingå eventuell försäljning av andelar i fyndigheter och av annan egendom liksom förvärv av dylik. Där för förvärv av egendom medel utöver av verket disponerade erfordras eller ärendet är av större omfattning, måste frågan underställas Kungl. Maj:t. Likaså torde i fråga om försäljning av egendom, där ärendet är av större ekonomisk omfattning eller av principiell betydelse, beslut även böra ankomma på Kungl. Maj:t. I övriga fall bör emellertid verket ha befogenhet att självt besluta. Då det gäller utmål och andelar samt maskiner, material o. d., som äro lös egendom, torde ett sådant bemyndigande vara naturligt. Men även i fråga om fast egendom bör förutses en viss frihet för verket. Liknande befogenheter tillkomma för närvarande vissa affärsdrivande verk enligt av Kungl. Maj:t årligen med stöd av riksdagens bemyndigande lämnat medgivande.¹ I fråga om viss egendom har vattenfallsstyrelsen dessutom särskilt, vidsträcktare bemyndigande.² Motsvarande bemyndigande bör även lämnas det föreslagna ämbetsverket.

De egentliga förvaltningsåtgärder, vilka skola ankomma på verket, innebära i fråga om aktierna utövande av de rättigheter, som tillkomma kronan såsom aktieägare. I detta hänseende bör verket självt äga att taga ställning. Det ligger emellertid i sakens natur att, där verket vid utövande av denna rätt avser att vidtaga förändringar i principerna för de ifrågavarande bolagens verksamhet, ärendet först underställes Kungl. Maj:ts

¹ Prop. 1949: 87, riksdagens skrivelse nr 242; Kungl. Maj:ts cirk. den 10 juni 1949 (nr 434); försäljningsbemyndigande till telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen genom Kungl. Maj:ts beslut den 10 juni 1949.

² Prop. 1943: 165, riksdagens skrivelse nr 248.

prövning. För sådana företag, där aktieägandet omfattar aktiemajoriteten eller eljest ett dominerande inflytande, bör ämbetsverket ha att samordna verksamheten och tillse, att denna så bedrivs att den i sin helhet blir rationell samt att resultatet av verksamheten blir ur statsfinansiella och andra statliga synpunkter tillfredsställande.

Tillvaratagande av kronans rättigheter vid av enskilda gjorda inmutningar omfattar den rätt, som enligt äldre lag tillkommer kronan som jordägare eller numera i allmänhet den därmed sammanhängande rätt, som kan uppstå vid utvidgning av äldre utmål, samt framför allt den rätt, som vid nuvarande lagstiftning tillkommer kronan vid varje nytt utmål. Detta bör enligt vår uppfattning även betyda, att de uppgifter, som enligt äldre och nyare lag ligga på den förut omnämnda särskilda värderingsnämnden, överföras till ämbetsverket. Ävenså böra länsstyrelsernas befattning med ärenden av detta slag överföras. Verket skall således uppbära intäkterna av arrenden och legodrift.

I angivna ärenden bör verket i allmänhet utan hänvändelse till Kungl. Maj:t kunna fatta beslut såväl i frågor huruvida kronan tillkommande rätt i visst fall skall begagnas som — med de inskränkningar som ovan angivits — i frågor rörande sättet och villkoren för en eventuell upplåtelse av rätten till enskild. Finner verket det lämpligt att genom något av statens bolag upptaga drift vid av ämbetsverket förvaltat fyndighet, skall det ävenledes äga befogenhet att, utan särskilt beslut av Kungl. Maj:t, överenskomma därom med dylikt bolag.

Det bör i detta sammanhang framhållas, att vissa kontroll- och övervakningsuppgifter i samband med malm-

avtalet rörande LKAB sannolikt med fördel kunna läggas på ämbetsverket.

I fråga om fullgörande av de angivna arbetsuppgifterna torde det instruktionsmässigt böra föreskrivas, att ämbetsverket därvid har att framför allt tillse att det statsfinansiella intresset tillvaratas genom planmässighet och rationalitet i tekniskt och ekonomiskt hänseende jämsides med att det vidare samhällseliga intresset tillgodoses.

Ett beslut om överförande till verket av de nu angivna ärendena torde böra medföra upphävande av kungörelsen den 20 oktober 1899, och kungörelsen den 15 november 1907 angående den särskilda värderingsnämnden samt av Kungl. Maj:ts beslut den 5 april 1940 angående nämndens arbetsuppgifter.

2. Ekonomisk förvaltning och redovisning

Ämbetsverkets förvaltning och redovisning i ekonomiskt hänseende bör, såsom i det föregående framhållits, så ordnas att planmässighet och rationalitet i verksamheten befrämjas. Detta innebär, att såväl resultatet av verksamheten i dess helhet som effekten av vidtagna åtgärder skola avspegla sig i den ekonomiska redovisningen. Detta torde bäst ernås genom att formerna för förvaltningen och redovisningen så nära som möjligt ansluta sig till de former, som utvecklats i enskilda företag i aktiebolagsform. Ehuru verket icke är att anse som en självständig juridisk person, utan endast för kronans räkning förvaltar viss egendom och bedriver viss verksamhet, torde dock redovisningsmässigt denna egendom böra behandlas som ämbetsverkets tillgångar och däremot svarande kapital upptagas

som eget kapital på samma sätt som i ett aktiebolag.

Den egendom, som skulle komma att stå under verkets förvaltning, utgöres av dels utmål samt andelar och rättigheter i utmål, dels industriella anläggningar och andra anläggningstillgångar, dels ock aktier i industriföretag. Aktier och i anläggningar investerat kapital äro för närvarande i statsbokföringen uppförda under fonden för statens aktier samt fonden för förslag till statsverket. Vid inrättandet av det föreslagna ämbetsverket skulle det naturliga vara att hela det motsvarande kapitalbeloppet under lämplig benämning upptoges såsom verkets fond. Emellertid blir i detta fall värdet av aktierna, åtminstone till en början, en så dominerande del av de tillgångar verket skulle ha att förvalta och intäkterna av aktieutdelningen så betydligt mycket större än intäkterna av den direkt drivna verksamheten vid de av kronan ägda fyndigheterna och anläggningarna, att ett sammanförande i samma resultatredovisning skulle bliva missvisande. Det har därför synts oss riktigast att skilja redovisningen och förutse två fonder. I den ena, verkets fond, skulle då ingå blott vad som svarar mot fyndigheternas och anläggningarnas värde, medan den andra, fonden för verkets aktier, skulle svara mot aktievärdet. Den förra skulle förvaltas av verket och den ekonomiska redovisningen hänföra sig till denna fond. Den andra skulle särskilt redovisas och utdelningen på aktierna, efter hand som den inflyter, direkt tillgodoföras statsverket. Härvid kunde aktierna även förvaltas av verket, men därest det i instruktionen klart utsäges, att verket har att i alla hänseenden företräda kronan som ägare till aktierna och därest aktierna i statsbokföringen redovisas under en från

övriga aktier skild fond, torde värden av dem och uppbärande av utdelningen alljämt kunna åvila statskontoret.

Enligt vad som nu föreslagits, skulle sålunda under fonden för förlag till statsverket uppförda belopp för egendom, som av verket skall förvaltas, avföras och i stället uppföras som verkets fond. Vidare skulle under fonden för statens aktier uppfört belopp för aktier, i fråga om vilka kronan företrädes av ämbetsverket, överföras till en särskild delfond för verkets aktier. Det synes oss därför vara riktigast, att någon omvärdering av de ifrågakvarande värdena ej sker utan att, därest exempelvis nedskrivning kan visa sig erforderlig, det sedermera får ankomma på verket att hos Kungl. Maj:t påkalla att frågan underställes riksdagen.

Ämbetsverkets löpande verksamhet bör finansieras av de intäkter, som verket skall äga uppbära. Intäkterna komma att härröra dels av verksamhet, som kan bedrivas direkt av verket i anslutning till förvaltningen av egendomen, dels av utarrendering eller uthyrande av egendom eller av legodrift, dels ock i förekommande fall av försäljning av egendom.

Det bör åligga verket att föra räkenskaper över den ekonomiska förvaltningen. I överensstämmelse med vad som tidigare sagts torde detta böra ske efter affärsmässiga grunder. Arten och omfattningen av bokföringen torde i huvudsak böra överensstämma med vad som fordras enligt gällande bokföringslag och aktiebolagslag. Detsamma synes även böra gälla verkets årsredovisning. Således skall det åligga verket att upprätta vinst- och förlusträkning, balansräkning samt verksamhetsberättelse (förvaltningsberättelse). Även förvaltning och ekonomisk ställning hos de bolag, vilkas aktier företrädas av verket,

bör därvid redovisas i form av motsvarande redovisningshandlingar för dessa. Däremot skall i denna redovisning varken av verket företrädda aktier eller utdelning på dessa upptagas. Redovisningen skall sålunda endast hänföra sig till verkets fond.

Räkenskapsåret bör överensstämma med budgetåret för statsförvaltningen i övrigt och således omfatta tiden 1 juli—30 juni.

Verket skall av intäkterna av verksamheten täcka sina kostnader för denna och för eventuella förvärv av egendom. Löner och omkostnader skola således ej direkt belasta statskassan. Då, såsom i det föregående angivits, verket bör redovisa de kostnader, som normalt belasta en rörelse av detta slag, måste i kostnaderna även ingå avskrivningar på den förvaltade egendomen på inom det enskilda näringslivet sedvanligt sätt. I fråga om gruvtillgångarna skall därvid avsättning ske för substansminskning på sådant sätt att efter utgången av den beräknade tid, under vilken fyndigheten kan ekonomiskt utnyttjas, medel finnas disponibla för förvärv av annan fyndighet. Anläggningstillgångar i övrigt, såsom byggnader, maskiner och inventarier, böra avskrivas efter med hänsyn till deras ekonomiska livslängd anpassade grunder.

I kostnaderna skall även ingå ränta på det kapital, som står till förfogande, motsvarande verkets fond.¹ Motiveringen för en förräntning är, utöver lämplighetsskäl, att det kapital, som av statsmakterna ställs till förfogande, är att

¹ I de i tidigare sammanhang omnämnda holländska statsföretagen är kapitalet uppdelat på ett grundkapital (aandelenkapitaal) och ett obligationskapital (obligatielening). Det senare är räntebärande, medan det förra behandlas som aktiekapital. I vårt land har dock hittills i liknande fall hela kapitalet ansetts böra vara räntebärande.

anse såsom upplånat och därför medförande kostnader för statsverket. Rännesatsen bör därför motsvara den genomsnittliga statsskuldräntan.

Med hänsyn till verkets ställning såsom förvaltningsmyndighet under Kungl. Maj:t torde någon fondbildning utöver grundfonden knappast kunna anses vara erforderlig eller överensstämmande med hittills tillämpade principer inom statsförvaltningen.

Erfordras medel för investeringar avseende en utvidgning av verksamheten, synes detta böra på sedvanligt sätt tillgodoses genom utökning av till verkets förfogande stående kapital.

Det överskott av rörelsen, som återstår sedan verket täckt sina kostnader inklusive ränta och avskrivningar, bör inlevereras till statskontoret. Därest rörelsen något år skulle utvisa underskott, måste särskilt anslag för dettas täckning begäras hos riksdagen.

Årsredovisning bör inom viss föreskriven tid på sedvanligt sätt ingivas till riksräkenskapsverket för att ingå i riksbokslutet. Årsberättelse bör inom därför föreskriven tid ingivas till vederbörande departementschef. Därjämte måste årligen förslag till stat för följande år uppgöras och beräkning ske av det överskott, som bör upptagas i riksstaten för följande år. Dessa förslag skola ingivas till Kungl. Maj:t på sätt som för affärsdrivande verk plägar föreskrivas.

En fråga i samband med ekonomien är, huruvida verket för finansiering av sin rörelse kan vara i behov av några särskilda rörelsemedel. De intäkter, som verket skall uppbära, inflyta i stor utsträckning årsvis och till en början torde därför medel saknas för täckande av löpande kostnader. Det synes oss därför nödvändigt, att under det första verksamhetsåret till verkets förfogande ställes en statsgaranterad kredit. Då emel-

lertid, med de av oss förutsatta avskrivningarna, redan efter första verksamhetsåret tillräckliga rörelsemedel torde stå till förfogande, torde efter ett år krediten ej vidare behöva tagas i anspråk. Den ifrågavarande krediten har av oss bedömts böra omfatta ett belopp av högst 500 000 kronor.

3. Organisation och personal

Med hänsyn till att ämbetsverket enligt vår i det föregående angivna uppfattning kan förutsättas få uppgifter utöver dem, som beröra gruvområdet, synas av tidigare utredningar föreslagna benämningar, såsom gruvstyrelse eller gruvkommission, ej vara lämpliga. Vi ha därför stannat för att för ämbetsverket föreslå benämningen *bergsindustristyrelsen*.

Ledningen av ämbetsverket torde, i huvudsaklig överensstämmelse med vad såväl departemental- och kommerskollegiikommittéerna som 1938 års gruv-sakkunniga föreslagit, böra utövas av en styrelse med utom verket stående ledamöter. Denna anordning förefinnes inom ett av de nuvarande affärsdrivande verken, vattenfallsstyrelsen. Emellertid anse vi, att den hävdvunna formen för ledningen av ämbetsverk icke bör helt frångås. Även de närmast under verkschefen ansvariga chefstjänstemännen, byrå- eller avdelningschefer, böra ingå i styrelsen.

Även om verkets omfattning ej kommer att motivera mera än 2 å 3 chefs-tjänstemän bör dock, för att icke styrelsen skall bli alltför stor, antalet utomstående ledamöter begränsas. De böra representera teknisk, ekonomisk och industriell sakkunskap och så väljas, att de obehindrat kunna företräda statens intressen. Det synes oss lämpligt,

att i styrelsen även ingår representant för det eller de ämbetsverk, vilkas verksamhet i större utsträckning omfattar samma område som styrelsens eller vilka representera ett likartat statsintresse. I första hand torde därvid kommerskollegium ifrågakomma. Om övrig sakkunskap skulle avse dels bergshanteringen och dels den fortsatta malmförädlingen, skulle antalet utomstående styrelseledamöter behöva uppgå till tre. Emellertid torde möjligen plats böra beredas även för representant för annat statligt eller samhälleligt intresse, varför vi föreslå fyra utomstående ledamöter.

Det synes oss emellertid böra ankomma på Kungl. Maj:t att i det särskilda fallet taga ställning till personvalet, dels med hänsyn till att omfattningen av styrelsens verksamhet kan komma att öka, så att en från början fastlagd representation ej längre är lämplig, dels och framför allt med hänsyn till att enligt vår uppfattning valet i stor utsträckning måste vara en personfråga, där mera formella kvalifikationsgrunder ej få vara utslagsgivande. Vi anse därför att Kungl. Maj:ts val ej bör genom särskild föreskrift inskränkas.

Den verkställande ledningen av ämbetsverket bör på sedvanligt sätt utövas av en verkschef, generaldirektör, som även bör vara styrelsens ordförande. Generaldirektören utses av Kungl. Maj:t och torde, som vanligt är för liknande befattningar, böra tillsättas på förordnande för högst 6 år. I fråga om löneställningen tala skäl för att göra denna beroende av på vilka villkor lämplig person kan fås att åtaga sig uppgiften. Någon sådan anordning har emellertid hittills ej tillämpats och då de större affärsdrivande verken ansetts kunna förvärva kompetent innehavare av chefsbefattning med den i förväg fastställda

löneställningen, torde detta väl även här vara möjligt med användande av någon av de lönegrader, Cp 22—23, vari de affärsdrivande verkens chefer i allmänhet äro placerade.

De utomstående ledamöterna böra förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av 2 år. I fråga om arvodena finnas förebilder i bland annat vattenfallsstyrelsen, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, arbetsmarknadsstyrelsen m. fl. Då det måste förutsättas, att den nu föreslagna styrelsen kommer att sammanträda relativt ofta, torde arvodet ej böra sättas för lågt.

Behovet av personal i övrigt är på nuvarande stadium svårt att beräkna. Som förut angivits torde emellertid personalstyrkan ej behöva bli stor. Av chefsbefattningar torde högst tre bli erforderliga, nämligen en för juridiska och administrativa ärenden, en för tekniska och en för kamerala och andra ekonomiska ärenden. I likhet med verkschefs-tjänsten torde dessa tjänster böra tillsättas genom förordnande. De för dylika befattningar tillämpade lönegraderna i Cp- eller Ce-löneplanerna synas oss medgiva förvärv av för befattningarna kompetenta innehavare.

Utöver dessa chefsbefattningar torde, åtminstone vid verkets fulla utbyggnad, erfordras tre å fyra tjänster i mellanlönegrader men i övrigt synes det oss ej nödvändigt med annat än kontorspersonal för bokförings- och kansliarbete. Sammanlagt torde den fasta personalen, såvitt vi nu kunna bedöma, även vid verkets fulla utbyggnad ej behöva uppgå till mer än några tiotal tjänstemän.

För samtliga dessa befattningar torde inplacering i Cg- och Ce-löner böra ifrågakomma, varvid för biträdesbefattningarna den för statsförvaltningen fastställda reglerade befordringsgången skall tillämpas. Till undvikande av en

överdimensionering av personalorganisationen böra utomstående kunna tillkallas att såsom sakkunniga för viss fråga eller för handläggning av viss grupp av ärenden mot arvode fullgöra uppgifter inom styrelsen.

I fråga om styrelsens och generaldirektörens befogenheter och skyldigheter synas oss närmast förhållandena i vattenfallsstyrelsen kunna tagas till mönster. Utöver alla verkställighetsåtgärder, företrädande av styrelsen utåt samt utövande av chefskapet över styrelsens personal, torde beslutanderätt böra ankomma på generaldirektören i alla sådana frågor, där ej ärendets karaktär av ur ekonomisk eller principiell synpunkt mera betydande gör en medverkan av styrelsen nödvändig. För att icke för mycket betunga den trots allt ganska stora styrelsen föreslå vi att på denna endast skall ankomma de ärenden av organisatorisk, teknisk och ekonomisk art, som äro av större räckvidd eller av principiell betydelse. Övriga ärenden av det slag att de inom ämbetsverk i allmänhet ankomma på styrelsen anse vi kunna handläggas i »litet plenum», bestående av generaldirektören och chefstjänstemännen. I ärenden, som handläggas i hela styrelsens närvaro, »stort plenum», torde beslut böra fattas efter omröstning, medan ärenden i litet plenum böra avgöras på inom ämbetsverk sedvanligt sätt.

Det synes vidare lämpligt att chefstjänstemännen erhålla befogenhet att handlägga och i viss utsträckning även besluta i vissa slag av ärenden och att arbetsuppgifterna inom styrelsen på ett lämpligt sätt fördelas dem emellan. Chefstjänsteman, på vilken ankommer juridiska ärendens handläggning, synes regelmässigt böra ha fullmakt att företräda styrelsen inför rätta och i liknande sammanhang.

4. Förhållande till andra myndigheter

Utöver den samverkan, som i allmänhet åligger ett ämbetsverk i förhållande till andra myndigheter, torde i detta fall särskild föreskrift böra upptagas i fråga om vissa ämbetsverk, med vilka en mera regelmässig samverkan torde vara till gagn för ärendenas handläggning. Här ifrågakommer först kommerskollegium i dess egenskap av bergsöverstyrelse. En stor del av på styrelsen ankommande ärenden handläggas för närvarande av kollegium, som också på detta område besitter speciell sakkunskap. Då styrelsens arbetsuppgifter nära sammanhånga med kommerskollegii ämbetsbefattning i fråga om näringslivet i dess helhet och speciellt på bergshanteringens område, är det angeläget att ett intimt samarbete med detta verk etableras och att i fråga om styrelsens ställningstagande till frågor, som kunna inverka på bergshanteringen i dess helhet, samråd sker med kollegium. Därtill kommer bland annat att det torde vara nödvändigt för styrelsens bevakning av kronans rätt i nya inmutningar att över kollegium få erforderliga uppgifter från bergmästarna. Även i andra hänseenden torde en regelbunden samverkan vara önskvärd.

Initiativ till sådant undersökningsarbete, avseende upptäckande eller utforskande av nya fyndigheter i ändamål att verkställa inmutning för kronans räkning¹, som nu bedrives genom SGU, bör ankomma på styrelsen. Därvid bör lämpligen sakkunskapen hos SGU allt-

¹ Det har inom kommittén diskuterats, huruvida icke den omständigheten att statsmakterna vid genomförande av 1938 års gruvlag förbehöll kronan äganderätt till hälften av nya mineraltillgångar, medan rätten i övrigt skulle tillkomma enskild upptäckare, finge anses innebära att statsmakterna ansett det ur samhällelig synpunkt ändamålsenligt att inmutningsrätten

jämt anlitas. Detsamma gäller även undersökningar, som kronan enligt gruvlagen äger företaga vid enskilda inmutningar till utrönande av lämpligheten att begagna kronans rätt till andel, liksom vissa undersökningar avseende utarrenderade fyndigheter och dylikt. Slutligen torde styrelsen kunna ha önskemål om viss inriktning av SGU:s allmänna undersökningsarbeten i syfte att tillgodose de intressen styrelsen har att företräda. Ärenden rörande inmutningar och utmål för kronans räkning böra ankomma på styrelsen, men det kan sannolikt befinnas lämpligt att jämväl i framtiden uppdraga vissa åtgärder i dessa hänseenden åt SGU. I alla de nu angivna hänseendena fordras således ett intimt samarbete mellan styrelsen och SGU.

Vid samråd, som ägt rum mellan oss och SGU i denna fråga, har från SGU:s sida framhållits att genom den utökade verksamhet, som kan komma att bli en följd av utvidgning av kronans ekonomiska intresse på gruvområdet, ämbetsverkets arbetsuppgifter sannolikt komme att så öka, att en utvidgning av personalorganisationen blir nödvändig. Vi dela denna SGU:s uppfattning och vilja framhålla, att en dylik utökning sannolikt är mera rationell än det alternativet, att den av oss föreslagna styrelsen skulle behöva förses med personal för de nu behandlade uppgifterna.

Slutligen bör ett samarbete äga rum med domänverket i frågor, som gälla fyndigheter på kronojord, markägareavgäld och utnyttjande av kronomark

och därmed utnyttjandet av fyndigheterna i princip tillkomme det enskilda näringslivet (jfr prop. 1938: 48, sid. 102—103). En följd härav skulle bliva, att inmutningar för kronans räkning ej vidare borde förekomma eller, där inmutning skedde, kronans fyndigheter utbjödes till försäljning eller arrendering.

för gruvdrift, ävensom i ärenden rörande under styrelsens förvaltning stående skog eller nyttjanderätt till dylik.

5. Grundinstruktion

De huvudlinjer vi i det föregående uppdragit för det föreslagna verkets ämbetsbefattning, ekonomiska förvaltning och redovisning, organisation, åligganden, befogenheter samt handläggning av ärenden, ha vi ansett oss böra sammanställa i vad som skulle kunna kallas en grundinstruktion. Denna torde böra läggas till grund för den instruktion, som sedermera kan komma att fastställas för verket.

Ämbetsbefattning

1. Bergsindustriestyrelsen åligger att

- a) förvalta kronan tillhöriga mineraliska naturtillgångar med därtill hörande industriella och andra anläggningar ävensom annan egendom samt tillse att denna egendom blir på lämpligaste sätt utnyttjad,
- b) företräda Kungl. Maj:t och Kronan i utövändet av de rättigheter och befogenheter, som härröra ur kronans innehav av aktier och andelar dels i företag, som ha till ändamål att förvalta eller utvinna mineraliska naturtillgångar, dels ock i den mån Kungl. Maj:t därom förordnar, i företag, vilkas verksamhet avser vidaareförädling av dylika mineral till färdiga industrivaror,
- c) utöva den rätt i av enskild uppläckt eller ägd mineralfyndighet, som enligt lag kan tillkomma kronan,
- d) vidtaga de åtgärder för efterforskning och undersökning av mineraliska naturtillgångar, som styrelsen finner lämpliga,
- e) vidtaga eller, där åtgärden är av större ekonomisk betydelse eller ansagsmedel därför erfordras eller ärendet ejest skall underställas Kungl. Maj:ts prövning, hos Kungl. Maj:t föreslå förvärv eller försälj-

ning av mineralisk naturtillgång eller av aktie i företag, annan egendom eller rättighet inom styrelsens verksamhetsområde,

- f) föreslå eller vidtaga åtgärder för utvinning eller förädling av mineraliska naturtillgångar eller för upptagande av annan verksamhet,
 - g) med uppmärksamhet följa utvecklingen på området för styrelsens verksamhet och vidtaga eller hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder, som styrelsen anser lämpliga.
2. Det åligger styrelsen att, med tillvaratagande av det allmännas intressen, i sin ämbetsutövning tillse, att kronans egendom förvaltas och utnyttjas på ett planmässigt och ekonomiskt sätt.

Ekonomisk förvaltning

Styrelsen äger uppbära intäkterna av sin verksamhet, innefattande jämväl avgifter enligt arrende- och hyresavtal för av styrelsen förvaltd egendom samt intäkter enligt legodriftsavtal, avseende av styrelsen förvallade fyndigheter eller industrianläggningar, ävensom köpeskilling för försåld egendom. Styrelsen skall med till förfogande stående medel täcka kostnaderna för sin verksamhet för förvärv av egendom.

Styrelsens redovisning

1. Styrelsen skall över sin ekonomiska förvaltning föra räkenskaper i den omfattning gällande bokföringslag och aktiebolagslag i tillämpliga delar föreskriva.
2. Styrelsen skall efter de grunder, som äro eller kunna bliva bestämda, som kostnader redovisa ränta på av styrelsen förvaltd fond.
3. Å den egendom styrelsen förvaltar skola årligen verkställas avskrivningar efter affärs-mässiga grunder.
4. Överskott av styrelsens verksamhet skall inlevereras till statsverket.

Det åligger styrelsen att inom tid, som därför är eller kan bliva bestämd,

- a) till vederbörande departementschef avgiva förvaltningsberättelse för nästföre-

gående år, åtföljd av balansräkning avseende den ekonomiska ställningen vid räkenskapsårets utgång samt vinst- och förlusträkning, ävensom motsvarande redovisningshandlingar för de företag, i vilka styrelsen företräder Kungl. Maj:t och Kronan som aktieägare,

- b) till riksräkenskapsverket avgiva nyssnämnda redovisningshandlingar rörande styrelsens förvaltning,
- c) till Kungl. Maj:t avgiva förslag till stat för styrelsens kostnader under nästföljande år,
- d) till Kungl. Maj:t i finansdepartementet ävensom till riksräkenskapsverket avgiva förslag till beräkning av det överskott av styrelsens verksamhet, som bör upptagas i riksstaten för nästföljande budgetår,
- e) till Kungl. Maj:t inkomma med de framställningar i övrigt, som styrelsen finner böra göras hos nästföljande års riksdag.

Organisation

1. Styrelsen består av en generaldirektör och chef, tillika ordförande i styrelsen, chefs-tjänstemännen hos styrelsen samt ytterligare fyra ledamöter.
Hos styrelsen äro anställda dels vissa chefs-tjänstemän enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, dels, i mån av behov och tillgång på medel, icke ordinarie personal.
Styrelsen äger att i mån av behov anlita biträde av sakkunniga.
2. Generaldirektören förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av högst sex år.
Ledamöterna förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av högst två år.
Chefstjänstemännen tillsätts av Kungl. Maj:t efter anmälan av styrelsen.
Övrig personal tillsättes av styrelsen.

Styrelsens och tjänstemännens åligganden och befogenheter

1. Generaldirektören är i främsta rummet Kungl. Maj:t ansvarig för styrelsens förvaltning. Honom åligger att handhava ledningen av den löpande förvaltningen samt att utöva chefsskapet över styrelsens personal.

2. Generaldirektören eller den han därtill förordnar äger företräda Kungl. Maj:t och Kronan såsom ägare till den under styrelsens förvaltning ställda egendomen och vid bolagsstämma eller möte med delägare i förening utöva den rösträtt, som tillkommer Kungl. Maj:t och Kronan såsom ägare av aktie eller andel, som av styrelsen förvaltas.
3. Närmast under generaldirektören handläggas ärenden av chefstjänstemännen.

Ärendenas handläggning

1. Av de till styrelsens handläggning hörande ärendena skola följande avgöras samfällt av generaldirektören och styrelseledamöterna i plenum efter föredragning av generaldirektören eller befattningshavare hos styrelsen:
 - a) yttranden och framställningar till Kungl. Maj:t i fråga av mera allmän eller väsentlig betydelse,
 - b) viktigare frågor angående förvärv eller försäljning av fast egendom, gruvrättighet, aktie eller annan andel i företag ävensom begagnande av rätt till jordägare- eller kronoandel i utmål,
 - c) fastställande av verksamhetsberättelse samt balansräkning och vinst- och förlusträkning,
 - d) drifts- eller arrendeavtal av större ekonomisk betydelse med enskilt företag, rörande drifanläggning, gruva eller utmål,
 - e) andra frågor av större ekonomisk betydelse,
 - f) besvär över styrelsens beslut,
 - g) tillsättande eller entledigande av chefstjänsteman,
 - h) ärenden angående ansvar å befattningshavare hos styrelsen för fel eller försummelse i tjänsten,
 - i) annat ärende, som generaldirektören funnit böra avgöras i plenum eller vars hänskjutande till sådant avgörande för visst fall påfordras av samtliga övriga styrelseledamöter.
2. Pleniärenden avgöras samfällt av generaldirektören och styrelseledamöterna. Besluten bestämmas genom enkel röstpluralitet. Vid lika röstetal för olika meningar äger generaldirektören utslagsröst. Dock skall vid

lika röstetal angående avsättning eller annan bestraffning av tjänsteman såsom styrelsens beslut gälla den mening, som innebär frikännande eller den lindrigaste påföljden. Vid avgörande av pleniärenden är styrelsen beslutsmässig då generaldirektören och minst två av de utomstående ledamöterna deltaga i avgörandet.

3. I andra ärenden än pleniärenden äger generaldirektören ensam beslutanderätt. Följande ärenden skola dock avgöras i närvaro av såvitt möjligt samtliga chefstjänstemän:
 - a) utlåtanden och framställningar till Kungl. Maj:t,
 - b) tillsättande och entledigande av tjänstemän,
 - c) frågor rörande personalens avlönings- och tjänstgöringsförhållanden.
4. Ärenden av beskaffenhet att icke skäligen böra i varje fall underställas generaldirektörens prövning må av generaldirektören överlämnas till annan befattningshavare för vederbörlig åtgärd.

6. Ämbetsverkets inrättande

Såsom i det föregående angivits ha vi å ena sidan ansett det nödvändigt, att ett centralorgan enligt vårt förslag snarast möjligt kommer till stånd, men å andra sidan utgått från, att det endast successivt skall utbyggas till att omfatta samtliga de arbetsuppgifter, som det enligt vårt förslag slutligt bör ha. Av det förra skälet ha vi ansett det angeläget att framlägga vårt förslag så snabbt att proposition skulle kunna avlätas till 1950 års riksdag, men därigenom har tiden icke medgivit att så i detalj ingå på arbetsuppgifterna, att vi kunna föreslå en färdig personalorganisation. Av det andra ovan angivna skälet torde det ej heller vara vare sig nödvändigt eller lämpligt att från början fullt utbygga organisationen. Det sy-

nes oss också som om den blivande styrelsen måste förutsättas få större möjligheter att bedöma organisationens lämpliga form och omfattning efter hand som den får tillfälle att övertaga arbetsuppgifterna. De nu angivna orsakerna ha föranlett oss att, samtidigt som vi bestämt förorda att verket redan nu kommer till stånd, föreslå att det, med bibehållande av de av oss i det föregående angivna organisatoriska och ekonomiska huvudlinjerna, till en början ges en, vad personalorganisationen beträffar, mera provisorisk form, närmast överensstämmande med den för liknande fall tillämpade nämndformen. Detta skulle innebära att, sedan principbeslut om verkets inrättande fattats, styrelse och chef tillsätts. I den mån sedan personal erfordras, torde medgivande att anställa dylika efter hand kunna lämnas av Kungl. Maj:t. I första hand måste förutsättas att ett kansli inrättas. För såväl chef och styrelseledamöter som övrig personal skulle därvid ersättning utgå i form av arvoden efter de grunder, som tillämpats i fråga om andra myndigheter i nämndform.

Den ekonomiska förvaltningen och redovisningen bör dock redan från början ske efter samma grunder som i det

framtida ämbetsverket. Arbetsuppgifterna böra även överensstämma med verkets, men från början torde uppgifterna böra begränsas och först efter hand, på förslag av styrelsen, utvidgas genom beslut av Kungl. Maj:t. Därvid förutsättes samarbete med de myndigheter och institutioner, från vilka uppgifterna övertagas. Kungl. Maj:t torde således böra bemyndigas att successivt besluta om överförande av arbetsuppgifter på det provisoriska verket inom ramen för det blivande verkets ämbetsbefattning.

Sedan styrelsen vunnit tillräcklig erfarenhet och organisationen stadga, synes det böra ankomma på styrelsen att hos Kungl. Maj:t föreslå formerna för och omfattningen av verksorganisationen i form av instruktion och personalförteckning. Det definitiva förslaget skulle därefter av Kungl. Maj:t underställas riksdagen.

Genom den nu föreslagna ordningen skulle man snabbt ernå de fördelar, som vi anse att verkets inrättande måste komma att innebära och undanröja hittillsvarande betydande olägenheter, samtidigt som det ej bleve nödvändigt för riksdagen att i förväg taga definitiv ställning till det blivande verkets omfattning.

XIV. SAMMANFATTNING OCH FÖRSLAG

I den senare delen av vår utredning ha vi,¹ efter att ha redogjort för utvecklingen av statens befattning med bergshanteringen sedan äldre tid samt för nuvarande splittrade handläggning av gruvärenden inom olika statliga myndigheter och institutioner, lämnat en översikt över den tidigare behandlingen av den föreliggande frågan om ett statligt centralorgan för gruvärenden. Sedan det första förslaget, avseende en statens gruvkommission, redan år 1913 lämnats av departemental- och kommerskollegiikommittéerna, har frågan sålunda varit uppe år 1938 i samband med proposition om ny gruvlag, i 1938 års gruvsakskunnigas år 1943 avlämnade betänkande med förslag till statens gruvstyrelse, i direktiven till 1945 års gruvsakskunniga, i tyskgruvekommitténs 1949 lämnade betänkande med förslag till utredning i frågan samt nu senast i direktiven till vår utredning.

I fortsättningen² ha vi lämnat en sammanställning av gruvegendom med statsintresse, innefattande statsgruvefälten, helt eller delvis statsägda utmål till ett antal av 560, statsägda gruvföretag — Mertainens Gruf AB, Ruotivare gruf AB samt det i förra delen av vårt betänkande föreslagna AB Statsgruvor — samt det delvis statsägda LKAB. I anslutning härtill ha vi lämnat vissa uppgifter om nuvarande utnyttjande i olika former av de statsägda utmålen

och andelarna samt nuvarande intäkter av arrenden och legodrift ävensom för de nämnda bolagens ekonomiska ställning och intäkterna från LKAB. Därav framgår att för närvarande 103 utmål eller andelar i dylika äro utarrenderade och att intäkterna av arrenden under senaste tioårsperioden utgjort i medeltal 0,19 milj. kronor per år. Av legodrift har under år 1948 intäkterna utgjort 1,86 milj. kronor. Utdelning och royalté från LKAB under senaste tioårsperiod har i medeltal uppgått till 16,05 milj. kronor per år. Under samma tid har i statlig gruvegendom i samband med legodrift investerats sammanlagt 13,49 milj. kronor. Nominella värdet av aktieinnehavet i de nämnda gruvföretagen utgör 70,4 milj. kronor.

Härefter¹ ha vi först sökt sammanfatta de uppgifter, som torde ankomma på statsmyndigheter i fråga om inmutningsbara mineralfyndigheter och funnit dem vara av två slag. Det ena slaget av uppgifter innebär i huvudsak ett tillvaratagande av ett allmänt samhälleligt intresse, medan det andra i första hand avser att tillgodose ett statsfinansiellt, mera företagsekonomiskt betonat intresse. Vi ha ansett, att för de förra uppgifterna finnas lämpade statsorgan, men föreslagit, att det för de senare snarast skapas ett nytt centralt organ. Vi ha till stöd för denna vår uppfattning i olika frågor lämnat redogörelse

¹ Kap. IX.

² Kap. X.

¹ Kap. XI.

för uttalanden av departemental- och kommerskollegiikommittéerna år 1913, av 1938 års gruvsak-kunniga, av olika remissmyndigheter över nämnda sak-kunnigas betänkande samt av tyskgruve-kommittén 1949. På grundval av de uppfattningar, som i de refererade uttalandena framförts, liksom av en del andra av oss närmare utvecklade skäl, ha vi kommit till den slutsatsen, att det förordade centralorganet bör ha att förvalta kronans gruvegendom och aktie-innehav samt tillvarata kronans intressen i övrigt i fråga om inmutningsbara mineraltillgångar.

I fråga om formen för centralorganet ha vi först behandlat den i direktiven förutsatta aktiebolagsformen. Av de arbetsuppgifter, som skulle ankomma på centralorganet, ha vi ansett att förvaltningen av gruvegendom och aktier med fördel kan fullgöras av ett statligt aktiebolag. Ett dylikt holdingbolag borde därvid uppbyggas efter mönster från det enskilda näringslivets koncernbildningar. Då det gäller tillvaratagande av kronans rätt enligt gruvlagen i enskilda utmål och en del därmed likartade ärenden ha vi emellertid funnit, att det måste vara ur allmänrättslig synpunkt betänkligt att låta utövandet av en kronan enligt lag tillkommande rättighet i förhållande till enskild person ankomma på ett aktiebolag. Vi ha därför ansett oss icke kunna förorda att centralorganet gives aktiebolags form.

Vi ha i anledning av detta vårt ställningstagande även gått in på den principiella sidan av frågan om statlig industriell drift i form av aktiebolag eller ämbetsverk och kommit till den slutsatsen att ingendera formen torde vara helt lämpad härför, att aktiebolagsformen knappast innebär de fördelar framför verksformen, som åtminstone tidigare ansetts, men att å andra sidan äm-

betsverket i sin nuvarande form ej medför den befordran av rationalitet och planmässighet i en industriell verksamhet, som är önskvärd. Vi ha därför under hänvisning till vissa former för statlig verksamhet, som i utlandet funnit användning, föreslagit att en principutredning snarast verkställes rörande lämplig organisatorisk form för statlig industriell verksamhet.

Emellertid ha vi icke ansett att inrättande av ett centralorgan för gruvärenden kan anstå i avvaktan på en dylik utredning utan föreslagit, att centralorganet skall inrättas i form av ett ämbetsverk, dock med de friheter i fråga om beslutandebefogenheter, personalorganisation och ekonomisk förvaltning, som gälla för affärsverken.

Vidare ha vi i ett särskilt avsnitt¹ lämnat en redogörelse för statens intressen på de områden, som stå verksamheten avseende inmutningsbara mineralfyndigheter nära. Vi ha därvid behandlat de under koncessionslag liggande slagen av fyndigheter och redogjort för statens intressen i saltfyndigheter, för det statliga skifferoljeverket och förhållandena i fråga om uranmalmsfyndigheter. Bland fyndigheter av andra slag ha vi även berört det statliga torvförädlingsföretaget. Vidare ha vi redogjort för statens intressen i fråga om järnförädling och de statliga företagen Norrbottens Järnverk AB och Laxå bruks AB. Vi ha därefter diskuterat i vilken utsträckning de angivna intressena med fördel skulle kunna inordnas under det föreslagna centralorganet för gruvärenden och funnit, att de ej inmutningsbara mineraltillgångarna naturligt höra dit och att av tekniska och organisatoriska skäl även järnförädlingen borde föras dit, men i fråga om

¹ Kap. XII.

tidpunkten för de olika hithörande företagens överförande ha vi av olika skäl ansett, att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att, då så senare befinnes lämpligt, besluta härom.

Härefter¹ ha vi närmare behandlat det förordade centralorganets ämbetsbefattning, ekonomi, organisation m.m. och i en sammanfattning angivit huvudlinjerna för det föreslagna ämbetsverket, för vilket vi föreslagit benämningen *bergsindustristyrelsen*.

Slutligen ha vi — med hänsyn till dels att ett centralorgan på området snarast bör komma till stånd, dels att, å andra sidan, den för uppdragets fullgörande tillmätta tiden icke medgivit upprättande av ett detaljerat förslag till personalorganisation, dels ock att det nya verket bör uppbyggas successivt — föreslagit, att verket till en början gives en provisorisk organisatorisk form och att frågan om den definitiva personalorganisationen får underställas en kommande riksdag.

I anledning av vad vi sålunda anfört få vi föreslå

att ett ämbetsverk, bergsindustristyrelsen, under formen av affärsdrivande verk inrättas i enlighet med vårt förslag,

att bergsindustristyrelsen successivt utbygges, att den till en början gives den av oss föreslagna provisoriska for-

men och att ställning till den definitiva organisationen tages först vid senare tidpunkt efter förslag av styrelsen,

att från fonden för förslag till statsverket efter hand till en nyinrättad bergsindustristyrelsens fond överföres ett belopp, som svarar mot värdet av egendom, som skall förvaltas av styrelsen och att från fonden för statsverkets aktier till fonden för bergsindustristyrelsens aktier efter hand överföres ett mot dessa aktiers värde svarande belopp,

att riksgäldskontoret bemyndigas teckna borgen för en tillfällig kredit åt bergsindustristyrelsen av högst 500 000 kronor,

att kungörelsen den 20 oktober 1899 (nr 76) om begagnande av kronans jordägareandel i gruva och den 15 november 1907 (nr 96) med föreskrifter i fråga om bestämmande å kronans sida av beloppet utav den arrendeavgift, som skall erläggas för kronans jordägareandel i gruva m. m. upphävas, och att Kungl. Maj:ts beslut den 5 april 1940 angående arrendenämndens arbetsuppgifter upphävas i samband med att nämndens arbetsuppgifter överföras på bergsindustristyrelsen

samt att utredning snarast verkställas om de lämpliga organisatoriska och ekonomiska formerna för statlig industriell verksamhet.

¹ Kap. XIII.

FÖRTECKNING ÖVER UTREDNINGENS LEDAMÖTER, SEKRETERARE OCH EXPERTER

De sakkunniga

ÖDEEN, STIG, f. d. generaldirektör, *ordförande*.

BENGTSON, ERIK, direktör.

MATTSON, EDWARD, förbundsordförande.

RYBECK, EBBE, auktoriserad revisor.

Sekreterare

ASPLUND, OLOF, byråsekreterare.

Experter

FRENDIN, TORSTEN, arkitekt, f. d. överingenjör, *i anläggningstekniska frågor*.

LANDEGREN, C. A., förste byråingenjör, *i frågor rörande statens gruegendom*.

LINDSTRÖM, ERIK, auktoriserad revisor, *i bokföringstekniska m. fl. frågor*.

MURRAY, CARL, byråchef, *i finansfrågor*.

NORBERG, Erik, statskommissarie, *i administrativt-organisatoriska frågor*.

PALME, RUTGER, direktör, f. d. byråchef, *i juridiska och administrativa frågor*.

KÄLLFÖRTECKNING

Förteckning över källor, som anlitats vid utredningen, till vilka hänvisning skett eller som i övrigt äro av intresse vid behandlingen av i betänkandet berörda frågor.

Propositioner och riksdagsskrivelser.

Atomforskning, aktieteckning i AB Atomenergi	1947: 313	403
Försvarsväsendets centrala förvaltning, organisationen av	1943: 180	319
Fast egendom, bemyndigande för Kungl. Maj:t att försälja	1949: 87	242
D:o, d:o jämte särskilt bemyndigande beträffande viss av vattenfallsstyrelsen förvaltd fast egendom	1943: 165	248
Gruva, förslag till lag om inlösen i vissa fall av rätt till	1949: 219	— ²
Gruvlag, förslag till ny	1938: 40	165
Gruvskogarna i riket, avtal rörande	1943: 139	306
Laxå bruks AB, överförande i statens ägo	1947: 318	462
Legodriften i Västerbotten, investeringar i statens anläggningar m. m. D:o	1940: 77 ¹	96
D:o	1942: 119	253
D:o	1943: 295	344
D:o	1945: 229	459
D:o	1947: 128	380
D:o	1948: 160	251
D:o	1949: 1: 31	30
D:o	1949: 2	28
Malmavtalet, avtal mellan TGO och LKAB	1907: 107	121 o. 122
D:o	1908: 176	221
D:o	1927: 241	312
D:o, ökning av i avtalet medgiven maximal brytning	1948: 141	164
Norrbottens Järnverk AB, aktieteckning i	1939: 70 ¹	98
D:o, ytterligare aktieteckning i	1941: 322	521
D:o, anslag till	1944: 283	406
D:o, ytterligare aktieteckning i	1944: 305	503
D:o, ytterligare aktieteckning i	1946: 302	467
D:o, ytterligare aktieteckning i	1947: 267	390
Ruotivare gruf AB, förvärf av aktierna	1939: 255	274
Salt, olja och gas, anslag för djupborrning efter (Höllviken)	1941: 52	136
D:o, d:o (Höllviken)	1942: 159	204
D:o, d:o (Höllviken)	1945: 31	92
D:o, d:o (Skåne)	1947: 150	401
Svenska Skifferolje AB, aktieteckning i	1940: 63 ¹	81
D:o, ytterligare aktieteckning i	1941: 232	305
D:o, lån till	1943: 25	49
D:o, avskrivning av kapitalinvesteringar i	1944: 157	392
D:o, ytterligare aktieteckning i	1947: 219	381
D:o, anslag till täckande av vissa kostnader hos	1948: 69	154
D:o, ang. den framtida verksamheten i	1949: 143	273
Statens skogsindustrier AB, inrättande av	1941: 68	243
Svenska tobaksmonopolet, utövande av statens tobaksmonopol genom Torvförädling, anläggning för AB Svensk Torvförädling	1914: 254 ¹	261
D:o, anslag för forskning	1939: 71 ¹	85
D:o, anslag för forskning	1949: 1: 12	10

¹ Urtima riksdag.

² Ännu ej beslutad av riksdagen.

Lagstiftning m. m.

- Administration av vissa bolag, Lag om, den 14 december 1945 (nr 885)
Aktiebolag, Lag om, den 14 september 1944 (nr 705)
Bergsstaten, Kungl. Maj:ts instruktion för befattningshavarna vid, den 27 juni 1929 (nr 204), ändrad 1939 (nr 439)
Fast egendom, K. Cirk. till statsmyndigheterna ang. försäljning av, den 10 juni 1949 (nr 434)
Flyktkapitalbyrån, Kungl. Maj:ts instruktion för, den 20 juni 1945 (nr 524)
Försvar av vissa utmål, KBr den 27 september 1924, 14 mars 1930 och 18 september 1936 med föreskrift att vidare åtgärder ej skola vidtagas för
Grufvestadga den 12 januari 1855 (nr 9)
D:o den 16 maj 1884 (nr 24)
D:o, ändring av, den 20 oktober 1899 (nr 76)
D:o, d:o, den 12 augusti 1910 (nr 89) innefattande ändring av 3 § (förbud mot inmutning å statsgruvefält)
Gruvlag den 3 juni 1938 (nr 314)
Inmutning å kronojord i Norrbottens län, Lag om inskränkning i rätten till, den 6 juni 1902 (nr 48)
D:o å kronojord i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, Lag om inskränkning i rätten till, den 19 april 1907 (nr 15)
D:o d:o, Lag om begränsad rätt till, den 31 maj 1918 (nr 288)
D:o d:o, Lag om inskränkning i rätten till, den 28 april 1926 (nr 88)
D:o inom statsgruvefält, se Grufvestadga
Inskränkning i rätten att förvärva fast egendom m. m., Lag om, den 30 maj 1916 (nr 156)
Kommerskollegium, Kungl. Maj:ts instruktion för, den 27 juni 1929 (nr 222), ändrad 1938 (nr 453), 1939 (nr 438), 1947 (nr 832) och 1949 (nr 465)
Kungl. Maj:ts Placat och Förordning angående de förmåner, vilka alla de i gemen hava att njuta, som här i riket och därunder lydande provinser några metall- samt mineralstreck och nyttiga bergarter upplinna, angiva och i gång bringa, den 27 augusti 1723
Nämnden för värdering av kronans jordägareandel i gruva, KBr till kommerskollegium ang. visst uppdrag åt, den 5 april 1940
Restitutionsnämnden, Kungl. Maj:ts instruktion för, den 29 juni 1945 (nr 226)
Statens gruvegendom, KBr till kommerskollegium ang. förvaltningen av, den 17 maj 1923
Statsgruvefält, utläggande av, Kungl. kung. den 2 december 1910 (nr 137)
D:o, d:o, Kungl. kung. den 11 juni 1918 (nr 372)
D:o, d:o, Kungl. kung. den 12 april 1929 (nr 59)
D:o, d:o, Kungl. kung. den 22 september 1933 (nr 557)
D:o, d:o, Kungl. kung. den 24 mars 1939 (nr 83)
Stenkolsfyndigheter, Lag ang. eftersökande och bearbetande av, den 28 maj 1886 (nr 46)
D:o, Lag om ändringar i och tillägg till (saltfyndigheter), den 7 maj 1917 (nr 185)
D:o, Lag om tillägg till (olja- och gasfyndigheter), den 5 maj 1933 (nr 180)
D:o, Lag om ändring i (alunskifferfyndigheter), den 30 juni 1942 (nr 511)
D:o, Lag om tillägg till (fyndigheter av uranhaltigt mineral), den 21 december 1945 (nr 811)
Sveriges geologiska undersökning, Kungl. Maj:ts instruktion för, den 22 december 1921 (nr 797), ändrad 1925 (nr 285), 1940 (nr 22) och 1946 (nr 316)
Utarrendering av kronans jordägareandel, Kungl. kung. ang., den 15 november 1907 (nr 97)
Utländsk egendom, Lag om kontroll av viss, den 29 juni 1945 (nr 522)
D:o, Lag om ändring av, den 14 december 1945 (nr 887)

Statliga utredningar.

- Departementalkommitterades betänkande II: 8, avgivet den 5 juli 1913 gemensamt med kommerskollegiikommittén
Betänkande med förslag till ny grundlag (SOU 1924: 16)
Malmtillgången i Norrbottens län, utredning ingående i malmkommissionens betänkande, den 31 mars 1923 av E. S. Berglund (SOU 1924: 33)
Gruvlagstiftning, Yttrande ang. allmänna principer för en ny gruvlagstiftning, avgivet av socialiseringsnämnden (SOU 1927: 14)

Malmkommissionens slutbetänkande, Utredning ang. nyttiggörandet av statens norrländska malmfyndigheter (SOU 1924: 32)
1938 års gruvsakkunnigas betänkande (SOU 1943: 45)
Tyskgruvekommittén, Utredning rörande vissa tidigare tyskägda gruvföretag, den 29 januari 1949. Ej offentlig.

Annan litteratur.

- Assarsson G.* On the winning of salt from the brines in southern Sweden, SGU C: 501, Stockholm 1949.
Brotzen F. De geologiska resultaten från borrhningarna vid Höllviken: Del II, SGU C: 505. Under tryckning.
Carlberg J. O. Svenska bergverkens uppkomst och utveckling m. m., Historiskt sammandrag av, Stockholm 1879.
Du Rietz T. Nyare undersökningar inom Remdalens malmtrakt och dess omgivning, SGU C: 439, 1941.
Gavelin S. Geology and ores of the Malånäs district, SGU C: 424, 1939.
Geijer P. Tuolluvaara malmfälts geologi, SGU C: 296, 1920.
Geijer P. och *Magnusson N. H.* Mullmalmer i svenska järngruvor, SGU C: 338, 1926.
Geijer P. Gällivare malmfält, SGU Ca: 20, 1927.
— *Berggrunden i malmtrakten Kiruna—Gällivare—Pajala*, SGU C: 366, 1931.
Geijer P. och *Magnusson N. H.* De mellansvenska järnmalmerneas geologi, SGU Ca: 35, 1944.
Geijer P. Järnmalmer i Norrbottens län, Fjärde Härnömässan 1944, s. 17—26, Umeå 1944.
— *Sveriges malmtillgångar*, Industriens upplysningstjänst Serie C: 1, Stockholm 1948.
Hammarskjöld Hj. L. Om grufregal och grufgendom i allmänhet, Uppsala 1891.
Högbom A. Skelleftefältet, SGU C: 389, 1937.
Sundius N. Oljeskiffrar och skifferoljeindustri, SGU C: 441, 1941.
Tegengren F. R. Järnmalmstillgångarna i mellersta och södra Sverige, SGU Ca: 8, 1912.
— *Sveriges ädlare malmer och bergverk*, SGU Ca: 17, 1924.
Törnebohm A. E. Geologisk översigtskarta öfver Sveriges berggrund, SGU Ba: 6, 1901.
Westergård A. H. Nya djupborrningar genom äldsta ordovicium och kambrium i Östergötland och Närke, SGU C: 437, 1940.
— *Skifferborrningarna i Yxhultstrakten i Närke 1940*, SGU C: 442, 1941.
Ödman O. H. Geology and ores of the Boliden deposit, SGU C: 438, 1941.

FÖRKLARINGAR AV FACKTERMER

- Ag*, kemiskt tecken för silver
- Alunskiffer*, kolhaltig svavelkisförande lerskiffer, användbar som bränsle i kalkugnar samt för olje- och gasframställning
- Ammoniumsulfat*, svavelsyrad ammoniak, viktigt kvävegödselmedel
- Anrikning*, avskiljande av malmmineral ur mindre malmrika bergarter efter dessas finfördelning genom krossning, malning och siktning
- Anrikningsverk*, anläggning för anrikning
- Anstå*. En malm säges anstå inom de gränser, där bergarten innehåller ekonomiskt utvinningsbar malm i samlad kropp
- Ansökningsavgift*, avgift, som enligt gruvlagen 6 § 3 mom. skall erläggas av inmutare samtidigt med ansökan om inmutning
- Apatit*, klor- eller fluorhaltigt kalciumfosfatmineral, betydelsefullt som råmaterial för konstgödsel
- Arrende*, i detta fall rättsförhållande, som uppkommer, då nyttjanderätt till utmål eller andel däri av ägaren mot ersättning överlåtes på annan
- As*, kemiskt tecken för arsenik
- Au*, kemiskt tecken för guld
- Avgäld*, avkastning av viss rättighet, som upplåtits till annan
- Avsänkning*, upptagande av schakt eller sänkning av botten (sula) i schakt eller arbetsrum
- Avsänkingshastighet*, den årliga ökningen av det djup, varå brytningsarbete utföres
- Bergshantering*, sammanfattande benämning på verksamhet avseende utvinning av mineraliska naturtillgångar och deras förädling till färdiga industriråvaror
- Bi*, kemiskt tecken för vismut
- Blodstensmalm*, järnglansmalm, detsamma som hematit
- Blyglans*, mineral av blysvulfid (svavelbly), bildar den viktigaste blymalmen, ofta silverförande
- Cu*, kemiskt tecken för koppar
- Djupundersökningar*, undersökning av en fyndighet genom schaktsänkning, ortdrivning och/eller borrhoring
- Ej inmutningsbara mineral*, mineral vilkas utnyttjande ej faller under gruvlagen
- Etage*, vid underjordsbrytning benämning på de på samma djup belägna arbetsrummen och orterna
- Fe*, kemiskt tecken för järn
- Flotation*, metod för anrikning av finfördelat malmmaterial genom utnyttjande av ytspänningsfenomen i ett vätskebad's yta eller i ett skumskikt
- Fyndighet*, bergart innehållande malm eller annat ekonomiskt utvinningsbart mineral, på dess i jorden anträffade plats
- Fält*, sammanfattande benämning på närliggande och geologiskt sammanhörande fyndigheter eller gruvor. Även benämning på en malmfyndighets längdutsträckning
- Försvarsavgift*, den avgift som enligt 55 § gruvlagen av utmålsinnehavaren årligen skall erläggas till vederbörande bergmästareämbete för att äganderätten skall upprätthållas. Även enligt äldre lag (gruvstadgan) skulle försvarsavgift erläggas, dock endast för det fall att icke gruvarbete i viss omfattning bedrevs (försvarsarbete)
- Gasol*, gasblandning av olika kolväten, erhållen vid raffinering av råoljor, t. ex. skifferolja
- Grafit*, kristalliserad men lös form av kol, utgångsmaterial för framställning av blyerts, båglampskol, smörjämnen, färger m. m.
- Gratial*, penningunderstöd som ej utgår på grund av avtalsmässig eller annorledes reglerad skyldighet utan "ex gratia" (av nåd)
- Grovalsverk*, valsverk vari i ett järnverk de första arbetsoperationerna försiggå vid bearbetning av järn till valsprofiler eller plåt. De fortsatta operationerna äga rum i medium- och finvalsverk
- Gruvestadga*, äldre gruvlag, grufvestadga 1855 och 1884
- Gruvlag*, lag reglerande rättsförhållandena ifråga om inmutningsbara mineraltillgångar. Nu gällande gruvlag av den 3 juni 1938
- Gråberg*, benämning på de delar av brutet berg, som äro ofyndiga, d. v. s. ej innehållande det avsedda mineralet i ekonomiskt utvinningsbar halt

Götverk, anläggning i järnverk för utvinning av smidbart järn eller stål genom bessemer-, martin-, degelståls- eller elektroprocess

Hematit (hämatit), blodstensmalm, omagnetiskt järnmalmmineral, bestående av järnoxid

Hängande, vid ett i sidled lutande (sidostupande) malmlager det ovanförliggande berget

Impregnation, det förhållandet att malmmineral förefinnes finfördelat i sidobergarterna eller mineral från denna i malmen
Inmutareandel, den del av äganderätten (hälften) till en inmutad fyndighet, som enligt gruvlagen (liksom enligt tidigare lag) tillkommer inmutaren

Inmutning, handling, varigenom en person (inmutare) enligt 2 kap gruvlagen förvärvar viss rätt till mineralfyndighet

Inmutningsbara mineral, mineral vilkas utnyttjande faller under gruvlagen

Intrångsersättning, ersättning till markägare enligt 36—39 §§ gruvlagen

Jordägareandel, den del av äganderätten (hälften) till en inmutad fyndighet som enligt äldre lag (gruvstadgan) tillkom markägare (markägarna)

Kisförekomst, fyndighet av malm, vari ingå järnsulfid ensamt eller i komplex förening med andra metaller, exempelvis koppar, bly, zink etc.

Kommunikationsort, se ort

Komplexa malmer, malmer med mineral av två eller flera metaller så intimt blandade, att de först med selektiv flotationsanrikning kunna fullständigare nyttiggöras

Koncession, det förfarande varigenom staten tillägger en enskild rätten till sådana mineral för vilka lagen av den 28 maj 1886 angående stenkolsfyndigheter m. m. äger tillämpning (stenkol, olja, gas, alunskiffer, salt, uranmalm)

Kronoandel, den del av äganderätten (hälften) till en inmutad fyndighet som kronan enligt 5 kap. gruvlagen äger anmäla sig tillbegagnande av eller för vilken eljest viss avgäld skall utgå till kronan.

Krossverk, anläggning för sönderdelning av uppfordrat berg till för försäljning eller anrikning lämpad stycke- eller kornstorlek

Kvartsrandmalm, av växelgrade kvarts- och järnmalmsskikt uppbyggd malmfyndighet

Lave, ovanjordsanläggning över uppfordringsschakt, innehållande utlastningsanordningar samt brytskivor eller i vissa fall även hissmaskin (gruvspel)

Legodrift, en malmfyndighets och för dess utnyttjande avsedda anläggningars drivande för ägarens räkning av annan mot ersättning

Leptit, finkornig bergart i urberget, vari i allmänhet de mellansvenska malmförekomsterna ligga

Liggande, vid ett i sidled lutande (sidostupande) malmlager det underliggande berget

Limonit, mineral utgörande huvudsakligen amorft järnhydrat, vanligen avsatt ur järnhaltigt vatten som sjö- och myrsmalm. Här använt om genom vittring ur fast järnmalm uppkommen mullmalm

LKAB, Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

Magasin, vid underjordsbrytning enligt viss metod (magasinsbrytning) arbetsrum, som utsprängts i malmen och från vilkas botten genom s. k. tappluggar det lossprängda berget urlastas till vid- eller underliggande ort

Magnesia, magnesiumoxid eller magnesiumkarbonat

Magnesit, mineral bestående av magnesiumkarbonat, användes som råvara för eldfast tegel m. m.

Magnetisk anrikning, avskiljande av järnmalmmineralet magnetit ur det finkrosade bergmaterialet med användande av malmens magnetiska egenskaper på magnetiska separatorer

Magnetit, magnetiskt järnmalmmineral bestående av järnoxidoxidul

Malm, mineralmassa med sådan halt av metall, att denna kan ekonomiskt utvinnas

Malmanledning, vid undersökningsarbeten påvisad sannolik malmfyndighet

Malmavtal (malmfältsavtal), benämning på de avtal, som första gången 1907 och sista gången 1927 med kompletteringsavtal vid olika tidpunkter, senast 1938, träffats mellan Kungl Maj:t och kronan å ena sidan och TGO, LKAB m. fl. å andra sidan avseende utnyttjande av järnmalmfyndigheter inom Gällivare, Kiruna och Luossavaara malmfält. Det nuvarande, år 1947 förlängda malmavtalet utgår den 30 september 1957, varvid tillsägelse om inlösen skall göras senast den 30 september 1955.

Malmfält, sammanfattande benämning på närliggande och geologiskt sammanhörande malmfyndigheter

Malmhaltigt berg, bergart innehållande malmmineral i sådan halt att den ekonomiskt låter sig utvinna

Malmkropp, oftast i sidled "stupande" och i längdled (fält) lutande bergmassa, inom vilken malmhalten medger ekonomisk utvinning

- Malmstreck*, benämning på närliggande malmkroppar och malmanledningar
- Malmstråk*, se malmstreck
- Markägareavgäld*, den avgäld som enligt 53 § gruvlagen skall utgå till markägare
- Masugn*, hytta, ugsanläggning för utvinning av tackjärn ur järnmalm
- Mellanficka*, vid underjordsbrytning i berget utsprängt rum, vari bergmaterialet från en under jord placerad grovkross tipas för uppfordring
- Mineral*, i jordskorpan förekommande färdigbildade, vanligen fasta men stundom flytande eller gasformiga material, varur de ingående grundämnena ej kunna urskiljas genom fysikaliska metoder
- Mineralull*, av mineral framställd ullknande produkt för isoleringsändamål
- Mn*, kemiskt tecken för mangan, viktig legeringsmetall
- Mo*, kemiskt tecken för molybden
- MoS₂*, molybdenglans, mineral bestående av molybdensulfid
- Mullmalm*, i naturen förekommande finförde, i regel vittrad järnmalm
- Ni*, kemiskt tecken för nickel
- Nivå*, egentligen höjdläget av botten (sulan) i arbetsrum eller ort, även detsamma som etage. Höjdläget angives i regel i meter under visst nollplan
- Odisponerad kronojord*, kronan tillhörig mark, som icke för stadigvarande bruk är till enskild upplåten
- Ort*, för gruvbrytning utförd gång mellan eller från under jord belägna arbetsrum. Orter drivas antingen för tillredning för andra underjordsarbeten, för kommunikation mellan arbetsrum (kommunikationsort) eller för undersökningar (undersökningsort). Ortorna kunna antingen gå i malmlagrets längdriktning (fältorter) eller i tvärlägen (tvärorter). De kunna vidare vara horisontella eller också lutande eller vertikala (stigorter)
- P*, kemiskt tecken för fosfor. Högre fosforhalt gör järnmalm oanvändbar för vissa proceseser för järn- och stålframställning. Man skiljer mellan fosforren (mindre än 0,003 % P), fosforfattig (0,003—0,03 % P) och fosforrik järnmalm. Se thomasverk.
- Pb*, kemiskt tecken för bly
- Plockband*, transportband varå det uppfordrade och krossade beerget framföres och för hand sovräs
- Primamalm*, vid sovring erhållen malm med högre metallhalt
- Prospektering*, malmletning, efterforskning av malmer enligt olika metoder och med tillhjälp av olika instrument
- Regalrätt*, kunglig rätt, kronan tillkommande inkomstgivande rättighet, särskilt kronan förbehållen äganderätt
- Royalty*, i detta fall penningersättning för i samband med malmavtalet upplåten rätt
- S*, kemiskt tecken för svavel, förekommer bl. a. i mineralet svavelkis som användes för svavelsyreframställning samt som förorening i de flesta malmer
- Skundamalm*, vid sovring erhållen malm med lägre metallhalt som ändock är säjbar
- SGU*, Sveriges geologiska undersökning
- Sinterverk*, ugsanläggning för behandling av finkornig malm till sintrat material i styckeform
- Sjö- och myrmalm*, se limonit
- Skarn*, benämning på från den omgivande bergartsmassan avvikande bergarter, i vilka malmen ofta närmast ligger inbäddad
- Skarnmalm*, skarnjärnmalm, järnmalm med större inblandning av skarnmineral och mer eller mindre kvartsfattig
- Skifferoljeasfalt*, asfalt framställd av skifferolja
- Skip*, hissorg för berguppfordring med anordning för tömning genom öppning i botten eller tipning
- Slig*, slutprodukt från anrikning
- Sovra*, fränskilja gråberget från det uppfordrade och krossade bergmaterialet
- Sovringsverk*, anläggning för sovring
- Statsgruvefält*, området inom vilket enligt beslut av statsmakterna enskilda förbudits inmuta
- Styckemalm*, malm i styckeform till skillnad från mull(-malm) och slig
- Substansminskning*, minskning av den beräknade malmkvantiteten i en gruva genom brytning
- Sulfidmalm*, malmmineral bestående av sulfider, såsom av järn, koppar, bly, zink o. s. v.
- Svarthmalm*, benämning på magnetit
- Sönat utmål*, utmål, vartill i utmålsrätten gått förlorat
- TGK*, tyskgruvekommittén, tillsatt den 5 juni 1948, betänkande avgivet den 29 januari 1949
- TGO*, Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund
- Thomasverk*, anläggning för utvinning enligt thomasmotoden av smidbart järn ur fosforhaltigt tackjärn
- Torvförädling*, utvinning av torv ur torvmossor och dess bearbetning genom torkning, pressning, pulverisering etc. till bränsle eller isoleringsmaterial

Uppfordringsverk, anläggning för uppfordring av berg ur gruva, i allmänhet bestående av lave och spelhus (hissmaskineri), stundom båda förenade

Uranmalm, malm innehållande kemisk förening av uran

Utmål, det område som enligt 4 kap. gruvlagen inmutare må använda för bearbetning av inmutad fyndighet

W, kemiskt tecken för volfram, metall som

användes för stållegering och i elektroindustrien

WO₃, volframoxid, ingår bl. a. i mineralet scheelit

Våtmekanisk anrikning, anrikning av finfördelat malmmaterial genom behandling i sättmaskiner, skakbord, filter, avsättningsbassänger o. dyl.

Zn, kemiskt tecken för zink

KÖPEAVTALET RÖRANDE TYSKGRUVORNA

Restitutionsnämnden har med stöd av 1 § första stycket lagen den 14 december 1945 om administration av vissa bolag m. m. förordnat

dels genom beslut den 11 maj 1946 att Hörkens Gruvaktiebolag skulle från och med den 22 juni 1946 sättas under administration,

dels ock genom fem olika beslut den 4 juni 1947 att

Håksbergs nya grufaktiebolag,

Grufaktiebolaget Lekomberg,

Aktiebolaget Stollbergs grufvor och anrikningsverk,

Stora Långviks grufveaktiebolag samt

Aktiebolaget nya Noragrufvorna

skulle från och med den 1 augusti 1947 sättas under administration. I anledning härav har Flytkapitalbyrån såsom administratorer förordnat *dels* beträffande Hörkens Gruvaktiebolag f. d. kommerserådet Karl Sidenvall, *dels ock* beträffande övriga ovannämnda bolag Sidenvall och hovrättsrådet Olof Söderström.

Efter vidtagna utredningar angående dispositionen av bolagens egendom jämte därmed sammanhängande spörsmål har Kungl. Maj:t den 18 mars 1949 anbefallt Flytkapitalbyrån att uppdraga åt administratorerna att i samråd med direktören Alvar Lindencrona i egenskap av särskilt tillkallad utredningsman upptaga förhandlingar med bl. a. utsedda företrädare för svenska staten om försäljning av de gruvor, som ägas av de sex ovan uppräknade aktiebolagen, jämte annan bolagen tillhörig egendom av betydelse för gruvdriften, varjämte Kungl. Maj:t samtidigt föreskrivit, att försäljningsavtal skulle av Flytkapitalbyrån underställas Kungl. Maj:t för godkännande.

Genom beslut den 2 september 1949 har Kungl. Maj:t därefter anbefallt Flytkapitalbyrån att uppdraga åt administratorerna att i samråd med Lindencrona upprätta avtal med företrädare för svenska staten om försäljning av bolagens gruvor och ovannämnda egendom, varefter Flytkapitalbyrån meddelat administratorerna detta uppdrag.

I anledning härav träffas mellan Hörkens Gruvaktiebolag, Håksbergs nya grufaktiebolag, Grufaktiebolaget Lekomberg, Aktiebolaget Stollbergs grufvor och anrikningsverk, Stora Långviks grufveaktiebolag och Aktiebolaget nya Noragrufvorna, säljare, å ena sidan, samt Kungl. Maj:t och Kronan, genom f. d. generaldirektören Stig Ödeen och aukt. revisorn Ebbe Rybeck, köpare, å andra sidan, under förutsättning av Riksdagens bifall till Kronans förvärv, följande

Köpeavtal

- § 1. Säljarna överlåta härmed och försälja till köparen dels (med undantag som i § 5 sägs) all fast egendom tillhörig Hörkens Gruvaktiebolag, Håksbergs nya grufaktiebolag, Grufaktiebolaget Lekomberg, Aktiebolaget Stollbergs grufvor och anrikningsverk, Stora Långviks grufveaktiebolag samt Aktiebolaget nya Noragrufvorna, vilken fasta egendom förtecknats för varje bolag i bilaga 1—6¹ till detta köpeavtal
- dels ock säljarnas övriga anläggningstillgångar innefattande alla med den fasta egendomen, utmälen eller gruvdriften sammanhängande rättigheter, i magasin i gruvorna befintliga ej uppfordrade malmlager, ävensom till anläggningstillgångar hänförliga maskiner och inventarier med undantag dock av eventuella för driften ej omedelbart erforderliga reservexemplar.
- För den i denna paragraf angivna egendom erlägger köparen i enlighet med anbudet ett belopp av 9 300 000 kronor. Härifrån avräknas dels 1 300 000 kronor för värdeminskning, som anläggningarna undergått under tiden från och med den 1 april 1949 till och med den 31 mars 1950, dels ock 100 000 kronor för viss i anbudet angiven mark i Nyköpings stad och Helgona socken.
- Den sålunda till 7 900 000 kronor beräknade köpeskillingen skall betalas till säljarna den 1 april 1950, vid vilken tidpunkt köparen tillträder egendomen.
- Säljarna skola vid köpeskillingens erläggande överlämna för lagfart erforderliga köpebrev, gravationsbevis och övriga handlingar.
- § 2. Köpet avser egendomen med den omfattning densamma har och i det skick den befinner sig den 1 april 1950.
- Köpeskillingen enligt § 1 avser den egendom, som tillhörde säljaren den 1 april 1949 i det skick den befinner sig den 1 april 1950, och är bestämd under förutsättning att den under tiden 1 april 1949—31 mars 1950 ej undergått annan värdeminskning eller värdeökning än sådan av normalt slag. Därutöver tillkommen egendom, som ej avser ersättningsanskaffning, normalt underhåll, o. dyl., skall köparen betala efter dess anskaffningsvärde.
- § 3. Köparen förbinder sig att samtidigt med anläggningstillgångarna övertaga med den normala gruvdriften sammanhängande, bolagen tillhöriga lager av material, färdiga produkter, fordringar och skulder inklusive bolagen åvilande pensionsutfästelser (bil. 7).¹
- Köparen övertager de förpliktelser, som sammanhånga med de vid tillträdet löpande leveransavtalen i den mån dessa ingåtts efter det respektive bolag satts under administration.
- Köpeskillingen för material och lager skall bestämmas med utgångspunkt från följande priser:

¹ Här ej medtagna.

För material: Den 1 april 1950 gällande anskaffningspriser, dock högst bolagens anskaffningskostnad, med skäligt avdrag för inkurans.

För färdiga produkter: Den 1 april 1950 gällande försäljningspriser med avdrag för dels skäliga försäljningskostnader, dels 10 procent å försäljningspriset.

Fordringar och skulder övertagas till det värde de hava den 31 mars 1950.

Pensionsutfästelserna skola därvid beräknas efter försäkringstekniska grunder.

§ 4. I händelse av tvist vid beräkningen av värdet av tillägg enligt § 2, andra stycket, samt av omsättningstillgångarna och skulderna enligt § 3 äro parterna ense därom att sådan tvist skall hänskjutas till avgörande av skiljemän enligt lag.

§ 5. Parterna äro ense därom att följande i bolagens balansräkningar av nedan angivna data redovisade poster icke skola ingå i överlåtelsen enligt detta köpeavtal, nämligen

a)	<i>Hörkens Gruvaktiebolag</i>	Belopp enligt balansräkning ^{31/12} 1948.
	<i>Tillgångar:</i>	
	Kassamedel	195: 86
	Fordringar (hos AB Bankirfirman Alfred Berg)	57 207: 25

	<i>Skulder:</i>	
	Tyska skulder	8 944: 51
	Villkorlig skuld till G.f.B.	824 493: 12

b)	<i>Håksbergs nya grufaktiebolag</i>	Belopp enligt balansräkning ^{31/12} 1947.
	<i>Tillgångar:</i>	
	Fordringar å tyska gäldenärer	8 713: 92
	Kassamedel	3 212 226: 71

	<i>Skulder:</i>	
	Till tyska intressenter	14 232 912: 94
	Till tyska fordringsägare	311 281: 36
	Malmavräkningar	25 567: 68
	Villkorlig skuld till aktieägarna	11 332 999: 35

c)	<i>Grufaktiebolaget Lekomberg</i>	Belopp enligt balansräkning ^{31/12} 1947.
	<i>Tillgångar:</i>	
	Svenska statens försvarslån 1941	25 000: —
	Fordringar hos tyska företag	819: 02
	Fordran hos Fosdalen Bergverks AS	2 695: 16
	Fordran avseende bristande redovisning	42 498: 80
	Kassamedel (inkl. fordran hos Lekomberg pensionsanstalt) ..	1 221 588: 38

<i>Skulder:</i>	
Feno G.m.b.H.	2 523 262: 56
Skulder till tyska fordringsägare	156 868: 84
Villkorlig skuld till aktieägarna	1 605 870: —

d)	<i>Aktiebolaget Stollbergs grufvor och anrikningsverk</i>	Belopp enligt balansräkning ^{31/12} 1947.
<i>Tillgångar:</i>		
Fordran å Ludvika Gruf AB, Hemgruvan		20 091: 56
Kassamedel		1 069 378: 08

<i>Skulder:</i>	
Till tyska intressenter	2 072 037: 68
Till tyska fordringsägare	95 464: 91
Villkorlig skuld till aktieägarna	3 185 373: 39

e)	<i>Stora Långviks grufveaktiebolag</i>	Belopp enligt balansräkning ^{30/9} 1947.
<i>Tillgångar:</i>		
Fordran å AB Smålands Taberg		2 820: 94
Kassamedel		541 186: 71
Aktier i Skandinaviska Gruv AB		44 400: —
Aktier i AB Smålands Taberg		319 000: —
Fordran å Skandinaviska Gruv AB		717 969: 82
Gruvfinansiering		167 029: 97

<i>Skulder:</i>	
Tyska skulder	5 098 162: 71
AB Rylander & Asplund	410 500: —

f)	<i>Aktiebolaget nya Noragrufvorna</i>	Belopp enligt balansräkning ^{31/12} 1948.
<i>Tillgångar:</i>		
Kassamedel		255 188: 65
Mark i Nyköpings stad och Helgona socken taxerad till		12 000: —

§ 6. Av detta köpeavtal äro två exemplar upprättade varav parterna tagit var sitt.

Stockholm den 16 september 1949 för Stockholm den 16 september 1949 för

Hörkens Gruvaktiebolag,
Håksbergs nya grufaktiebolag,
Grufaktiebolaget Lekomberg,
Aktiebolaget Stollbergs grufvor och
anrikningsverk,
Stora Långviks grufveaktiebolag,
Aktiebolaget nya Noragrufvorna.

Kungl. Maj:t och Kronan
med förbehåll för Riksdagens godkännande

Olof Söderström

Karl Sidenvall

Stig ödeen

Ebbe Rybeck

Administratörer

Köpare

Säljare

UTMÅL OCH ANDELAR TILLHÖRIGA KRONAN

Kursiv siffra i kol. 4 anger kronoandel enligt gruvlagen.

Antiqva » » » 4 » jordägareandel enligt gruvstadgan.

Förklaring till i kol. 5 använda bokstavsbeteckningar:

K = förvaltas av kommerskollegium

MG = » » Mertainens Gruf AB

D = » » domänstyrelsen

AT = utarrenderat till Tuolluvaara Gruv AB

AF = » » Bergverks AB Freja

AL = » » LKAB

AM = » » AB Mineralprodukter

AB = » » Bolidens Gruv AB

AA = » » annan

LB = ingående i legodriftsavtalet med Bolidens Gruv AB

1	2	3	4	5
Utmål	Malmslag	Kronan äger av		Anm.
		innut- andel c:a %	jordägare- resp. krono- andel c:a %	
NORRBOTTENS LÄN				
Kiruna stad				
Altavaarafältet	Fe			K
Altavaara D		100	51	
» E		100	51	
» F		100	51	
» H		100	51	
» I		100	51	
<i>Haukivaarafältet</i>	Fe			MG
Amanda		100	100	
Astrid		100	100	
Hilarius		100	100	
Maria		100	100	
Märta		100	100	
Nestor		100	100	
Sonja		100	100	
<i>Käyräfältet</i>	Fe			K
Käyrä 1		—	100	
» 2		—	100	

1	2	3	4	5
<i>Lannavaarafältet</i>				
Kevus 1	Fe	100	100	K
» 5		100	100	
» 6		100	100	
» 7		100	100	
» 8		100	100	
» 10		100	100	
» 11		100	100	
Teltaja 4		100	100	
» 6		100	100	
» 7		100	100	
» 10		100	100	
» 11		100	100	
» 13		100	100	
<i>Leveäniemifältet</i>				
Leveä 1	Fe	100	100	MG
» 2		100	100	
» 3		100	100	
» 4		100	100	
» 5		100	100	
» 6		100	100	
» 7		100	100	
» 8		100	100	
» 10		100	100	
» 11		100	100	
» 15		100	100	
» 18		100	100	
» 32		100	100	
» 33		100	100	
» 38		100	100	
» 39		100	100	

1	2	3	4	5
» 40		100	100	
» 41		100	100	
» 63		100	100	
» 65		100	100	
<i>Masugnsbyfällan</i>	Fe			K
Baltic		100	44	
Flygaren		100	91	
Hyttan		100	96	
Isovaara 3		100	98	
» 4		100	98	
» 8		100	98	
» 9		100	98	
» 10		100	98	
» 16		100	98	
» 18		100	98	
» B		100	98	
» D		100	98	
» E		100	98	
» F		100	98	
Nedre Isovaara		100	98	
Junosuando 1		100	94	
» 5		100	3	
» 8		100	98	
» 10		100	98	
» 11		100	98	
» 12		100	98	
» 13		100	98	
» 14		100	99	
» 15		100	100	
» 16		100	95	
» 28		100	98	
» 30		100	98	
» 32		100	98	
» 38		100	100	
» 39		100	99	
» 40		100	98	
» 49		100	98	
» 50		100	98	
» 51		100	98	
» 52		100	100	
» 54		100	99	
Vuoma 1		100	98	
» 3		100	98	
» 4		100	98	
» 7		100	98	
Vähävaara 1		100	99	
» 2		100	99	
» 4		100	100	
» 5		100	100	
» 7		100	99	
Välivaara 2		100	98	
» 3		100	98	
» 4		100	98	
» 5		100	98	
» 6		100	98	
» 7		100	98	
» 10		100	98	
» 11		100	98	

1	2	3	4	5
<i>Njuotjamavaarafället</i>	Fe			K
Kalla		—	100	
Kissa		—	100	
Oskari		—	100	
<i>Nokutusvaarafället</i>	Fe			MG
Anna		100	100	
Augusta		100	100	
Gustaf		100	100	
Henry		100	100	
Kung Oscar		100	100	
Piteå		100	100	
Överstelöjtnanten ..		100	100	
<i>Svappavaarafället</i>	Fe			MG
Balder		100	100	
Erik		100	100	
Gustaf 4		100	100	
Hero		100	100	
Ivan 3		100	100	
Lea		100	100	
Nore 1		100	100	
Rolf		100	100	
Svappavaara 1		100	100	
» 2		100	100	
» 3		100	100	
» 4		100	100	
» 5		100	100	
» 6		100	100	
Svappavaara 1		100	100	
» 3		100	100	
» 4		100	100	
» 11		100	100	
» 12		100	100	
» 13		100	100	
» 26		100	100	
» 31		100	100	
» 54		100	100	
» 74		100	100	
Thyra 6		100	100	
Vulkan		100	100	
Åke		100	100	
<i>Syvjärvfället</i>	Fe			MG
Kalix		100	100	
<i>Tansarifället</i>	Fe			MG
Tansari 4		100	100	
» 5		100	100	
» 6		100	100	
<i>Tuolluvaarafället</i>	Fe			K
Ararat		—	100	AT
Bertil		—	100	AT
Bråk		—	100	AT
Choualalongkorn		—	100	AT
Elin		—	100	AT
Emil		—	100	AT
Finis		—	100	AT
Gutte		—	100	AT

1	2	3	4	5
Hedvig	—	100	AT	
Henrik	—	100	AT	
Hjalmar	—	100	AT	
Julius	—	100	AT	
Kicke	—	100	AT	
Kurt	—	100	AT	
Magdalena	—	100	AT	
Siam	—	100	AT	
Sixten	—	100	AT	
Snorre	—	100	AT	
<i>Vittangifälten</i>	Fe			K
Jänka 2	100	91		
» 7	100	91		
Kuusi Nunasvaara:				
Berlin	100	100		
Danmark	100	94		
England	100	100		
Finland	100	94		
Frankrike	100	100		
Grekland	100	100		
Månen	100	100		
Napoleon	100	100		
Nordpolen	100	94		
Norge	100	94		
Ryssland	100	94		
Solen	100	100		
Spanien	100	100		
Sverige	100	94		
Sydpolen	100	100		
Tyskland	100	100		
Viktor	100	94		
Österrike	100	100		
Mänthy				
Vathanvaara:				
Anden	100	94		
Gåsen	100	94		
Lommen	100	94		
Svanen	100	94		
Nunasjärvenmaa:				
Balder	100	98		
Carl	100	98		
Emil	100	98		
Gustaf	100	98		
Helmer	100	98		
Oden	100	98		
Thor	100	98		
Oscar	100	98		
Orren	100	89		
Ripan	100	89		
Adolf	100	94		
Albert	100	94		
Frans	100	94		
Nils	100	94		
Wilhelm	100	94		
Immanuel	100	94		

1	2	3	4	5
Svanbolandet:				
Fanjunkaren		100	94	
Generalen		100	94	
Ivan		100	94	
Kaptenen		100	94	
Översten		100	94	
Nälkäjärvi:				
Hermelinen		100	89	
Lemmeln		100	89	
Råttan		100	89	
Vesslan		100	89	
Sorvijärvi:				
Sorvijärvi I		100	84	
» II		100	84	
Sorvivooma:				
Sorvivooma 3		100	100	
» 4		100	100	
<i>Ylisuanonmaa</i> 15 ... grafit		—	100	K
Pajala socken				
<i>Juhonpietifältet</i>	Fe			K
Juhonpieti 1		100	100	
» 3		100	100	
» 4		100	100	
» 5		100	100	
<i>Kaunisvaarafältet</i> ...	Fe			K
Tapuligruvan nr 80		—	100	
<i>Palotievafältet</i>	Fe			K
Palotieva 1		—	100	
» 2		—	100	
<i>Sahavaarafältet</i>	Fe			K
Backgruvan		100	100	
Myrgruvan		100	100	
Sahavaaragruvan		100	100	
» 6		100	100	
» 7		100	100	
» 8		100	100	
» 9		100	100	
» 10		100	100	
» 11		100	100	
» 14		100	100	
» 16		100	100	
» 26		100	100	
» 29		100	100	
» 31		100	100	
<i>Sidogruvan</i> 1		—	100	
» 2		—	100	
» 4		—	100	
» 5		—	100	
» A		—	100	
» E		—	100	
» H		—	100	

1	2	3	4	5
Gällivare socken				
Aitikvarefältet	Cu, S			K
Aitikvare 1		—	100	
» 2		—	100	
» 3		—	100	
» 5		—	100	
» 6		—	100	
» 8		—	100	
» 9		—	100	
Fridhems guldfält ...	Au			K
Agnes		—	100	
Jenny		—	100	
Hermansgruvan	Fe	—	100	K
Juoikamaa 1	Cu	—	100	K
Koskullskullefältet ...	Fe			K
Elise		—	100	AF
Gottfrid		—	100	AF
Norregruvan A	Fe	—	53	K
Puoitaks 6 a	Fe	100	—	K
Sikträskgruvan	Fe	—	48	K
Vähävaaragruvan 1 .	Mo	—	100	K
Jokkmokks socken				
Druggegruvan	Mo	—	100	K
Kallakfältet	Fe			K
Kallakfyndigheten 4		100	100	
» 5		100	100	
Porjusgruvan	Mo	—	100	K
Kvikkjokks kapell- församling				
Festajaurefältet	Pb, Ag			K
Falkgruvan		—	100	
Nilagruvan		—	100	
Arjeplougs socken				
Laisvallsfältet	Pb			K
Akkerselet 1		—	100	AB
» 10		—	100	AB
Storlaisan 2		—	100	AB
» 4		—	100	AB
» 5		—	100	AB
» 6		—	100	AB
» 14		—	100	AB
» 46		—	100	AB
» 58		—	100	AB
» 62		—	100	AB
» 64		—	100	AB

1	2	3	4	5
Ärvidsjaurs socken				
Svarliden 1	S, Cu	—	100	K
Älvsby socken				
Laverfältet	Cu			K
Laver 1		—	100	
» 2		—	100	
» 3		—	100	
» 4		—	100	
» 5		—	100	
» 6		—	100	
» 7		—	100	
» 8		—	100	
» 9		—	100	
» 10		—	100	
» 15		—	100	
» 16		—	100	
VÄSTERBOTTENS LÄN				
Malå socken				
Adakfältet	Cu,			K
Adakgruvan 2		100	40	LB
» 2 B ..		100	40	LB
» 2 C ...		100	40	LB
» 3		100	40	LB
» 3 A ..		100	40	LB
» 3 B ..		100	40	LB
» 14		100	100	LB
» 20		100	100	LB
» 22		100	100	LB
» 31		100	40	LB
» 34		100	40	LB
» 35		100	40	LB
Kuorbevare- gruvan 3 A ..		100	40	LB
» 14		100	40	LB
» 15		100	100	LB
» 15 a ..		100	100	LB
» 15 b ..		100	100	LB
» 15 c ...		100	100	LB
Brattmyrhögen	S			K
Norra Brattmyr- högen 2 .		100	100	
» 3 .		100	100	
» 4 .		100	100	
Malådalen 1	Cu, S	—	100	K
Rakkejaurfältet	Cu, S, Zn			K
Skäppgruvan 21		—	100	
» 22		—	100	

1	2	3	4	5
Skåppgruvan 23		—	100	
» 40		—	100	
» 68		—	100	
» 71		—	100	
Rudtjebäcksfältet	S, Cu			K
Kuorbeavaregruvan 21		100	100	
» 30		100	100	
» 32		100	100	
» 33		100	100	
» 34		100	100	
Åliden 2		100	100	
» 3		100	100	
Norsjö socken				
Bjurforsfältet	Cu, S			K
Bjurfors utmålsgruva 1		100	100	
» 2		100	100	
» 3		100	45	
» 4		100	—	
» 14		100	—	
Västra Bjurforsgruvan		100	—	
Örgruvan 52		100	83	
» 54		100	—	
» 56		100	—	
Bjurlidenfältet	S, Pb, Zn			K
Bjurliden 13		100	24	
Bjurlidens utmålsgruva		100	24	
Bjurlidens utmålsgruva 2		100	24	
Bjurträskfältet	S, Zn, Cu			K
Bjurträskgruvan 1		100	100	
Södra Bjurträskgruvan 1		100	100	
» 2		100	100	
Granbergsliden	Cu, As, S			K
Granbergsliden 3		—	100	
» 4		—	100	
» 17		—	100	
Kedträskheden	S			K
Kedträskheden 1		—	100	
» 2		—	100	

1	2	3	4	5
Menskräskfältet	Cu, S			K
Södra Vidmarken 14		—	100	
» 15		—	100	
» 19		—	100	
» 21		—	100	
» 25		—	100	
» 29		—	100	
Södra Menskräsk 3		—	100	
» 4		—	100	
Skogheden	S			K
Skogheden 18		—	100	
» 19		—	100	
» 24		—	100	
Skäggräskberget	Pb, Zn, S			K
Vidmarken 2		100	100	
Lappmössan 1		100	100	
» 2		100	100	
Snättermyrgruvan	S, Pb	100	100	K
Åsen 12	S	—	100	K
Österbäckenfältet	S, As			K
Österbäcken 3		100	—	
» 6		100	—	
Östra Högkullafältet	Zn			K
Östra Högkulla 5 A		100	—	
» 5 B		100	—	
» 5 C		100	—	
Lycksele socken				
Granlundafältet	Cu, Zn			K
Granlundafältet 1		100	100	
» 2		100	100	
» 3		100	100	
Kristinebergsfältet	S			K
Släppen 1		—	100	
» 2		—	100	
» 3		—	100	
Nagruvan	Cu	100	100	K
Rävlidenfältet	Cu, Zn			K
Rävliden 2		100	100	LB
» 3		100	100	LB
» 4		100	100	LB
» 5		100	100	LB
» 6		100	100	LB
» 7		100	100	LB
» 8		100	100	LB

1	2	3	4	5
<i>Rävliemyran</i>	S, Cu			K
<i>Rävliemyran</i> 19		100	100	
» 20		100	—	
» 21		100	—	
» 22		100	—	
» 24		100	100	
» 25		100	100	
» 51		100	100	
» 61		100	100	
Jörns socken				
<i>Kankberg 1</i>	S, Ag, Au	—	100	K
<i>Sandlidberget 1</i>	S	—	100	K
Skellefteå socken				
<i>Mångfallberget 1</i>	S, Cu	—	100	K
VÄSTERNORR- LANDS LÄN				
Nätra socken				
<i>Förnärafältet</i>	Ni			K
<i>Förnätra 1</i>		—	100	
» 2		—	100	
» 4		—	100	
<i>Trysundafältet</i>	Fe			K
<i>Björnbergsgruvan</i> ..		—	100	AA
<i>Björngruvan</i>		—	100	AA
<i>Storbergsgruvan</i>		—	100	AA
<i>Storviksgruvan</i>		—	100	AA
<i>Ulvöfältet</i>	Fe			K
<i>Södra Ulvön 278</i> ..		—	100	
» 280		—	100	
» 283		—	100	
<i>Ulvösundet 9</i>		—	100	
Täsjö socken				
<i>Belviksbergsfältet</i>	Pb			K
<i>Belviksberg 1</i>		—	100	
» 4		—	100	
» 6		—	100	
KOPPARBERGS LÄN				
Söderbärke socken				
<i>Röjningsgruvan</i>	Fe	100	100	D
<i>Södra Uvbergsgruvan</i>	Cu, Ni	—	100	K

1	2	3	4	5
Folkärna socken				
<i>Björktjärnsgruvan</i> ...	Fe	—	100	K
<i>Packalingruvan</i>	Fe	—	100	K AA
Fagersta stad				
<i>Polgruvan</i>	Fe	—	100	K
Garpenbergs socken				
<i>Botbenningsfältet</i>	Fe			K
<i>Stiggruvan</i>		—	99	
<i>Teggruvan</i>		—	100	
<i>Haggruvefältet</i>	Fe			K
<i>Haggruvan</i>		—	40	
<i>Gamla Haggruvan</i> ..		—	66	
<i>Lilla Pålshennings- gruvan</i>		—	100	AA
<i>Mariagruvan</i>		—	36	AA
<i>Holmgruvefältet</i>	Fe			K
<i>Bockgruvan</i>		—	36	
<i>Killinggruvan</i>		—	100	
<i>Nya Killinggruvan</i> ..		—	100	AA
<i>Pålsgruvan</i>		—	100	AA
<i>Storbockgruvan</i>		—	10	AA
<i>Hummelbofältet</i>	Zn, Pb			K
<i>Krongruvan</i>		—	77	AA
<i>Sidogruvan</i>		—	87	AA
<i>Släntgruvan</i>		—	18	
<i>Hummelgruvan</i>		—	17	AA
<i>Tjugogruvan</i>		—	37	AA
<i>Vintergruvan</i>		—	73	AA
<i>Dammsjögruvan</i>		—	100	
<i>Revirgruvan</i>		—	100	AA
<i>Rödbetskärrgruvan</i> .		—	64	AA
<i>Tärnslättgruvan</i>		—	100	
<i>Källänggruvan</i>		—	99	
<i>Kuppgruvan</i>	Fe	—	98	K AA
<i>Långviksfältet</i>	Fe			K
<i>Bostadsgruvan</i>		—	100	AA
<i>Emmagruvan</i>		—	92	AA
<i>Smältarmossfältet</i> ...	Fe			K
<i>Östra Smältarmoss- gruvan</i>		—	100	
<i>Västra Smältarmoss- gruvan</i>		—	100	
<i>Stålböfältet</i>	Fe, Zn, S			K
<i>Floragruvan</i>		—	99	AA
<i>Indikationsgruvan</i> ...		—	100	AA
<i>Kantarellgruvan</i>		—	100	AA

1	2	3	4	5
Grangärde socken				
<i>Gudmundbergsfältet</i> ..	Fe			K
Berg- och Tandverksgruvan		—	100	
Gudmundbergets				
Morgruva		—	100	
Norra Bäckgruvan ..		—	100	
Södra Bäckgruvan ..		—	100	
<i>Källmossfältet</i>				
	Fe, Pb			K
Doktorsgruvan		—	100	AA
Emmygruvan		—	100	AA
Västra Gethornsgruvan		—	100	AA
Östra Gethornsgruvan		—	100	AA
Kavalagruvan		—	100	AA
Källmossgruvan		—	100	AA
Salonikigruvan		—	100	AA
Skutarigruvan		—	100	AA
Åslinsgruvan		—	100	AA
<i>Larsjöfältet</i>				
	Fe			K
Algrensgruvan		—	100	AA
Arraksgruvan		—	66	AA
Bergslagsgruvan		—	1	AA
Bössgruvan		—	76	AA
Dabersgruvan		—	5	AA
Haggruvan		—	100	AA
Höjdgruvan		—	100	AA
Johngruvan		—	99	AA
Klockhagsgruvan ...		—	100	AA
Klövergruvan		—	79	AA
Krigsgruvan		—	100	AA
Kulgruvan		—	85	AA
Laxsjögruvan		—	29	AA
Laxsjö Bäckgruva ..		—	75	AA
Laxsjö Myrgruva ...		—	53	AA
Mattsgruvan		—	100	AA
Mörsaregruvan		—	12	AA
Nya Götagruvan ...		—	99	AA
Nya Skogsgruvan ...		—	19	AA
Nya Sveagruvan ...		—	76	AA
Sporrgruvan		—	100	AA
Starkgruvan		—	53	AA
Stjärtgruvan		—	10	AA
Sågdammgruvan ...		—	4	AA
Triangelgruvan		—	100	AA
Täktgruvan		—	24	AA
Vålgruvan		—	35	AA
Ångsgruvan		—	9	AA
<i>Mårtensfältet</i>				
	Fe			K
Elisgruvan		—	100	
Mårtensgruvan		—	100	AA
Saxbergsgruvan		—	100	AA

1	2	3	4	5
Säters socken				
<i>Laggarbogruvan</i>	Fe	—	100	K
Åhls socken				
<i>Enmyregruvan</i>	Pb	—	100	K
Huddunge socken				
<i>Stormyrfältet</i>	Fe			K
Stormyrgruvan 1 ...		—	100	
» 2 ...		—	100	
Leksands socken				
<i>Djurafältet</i>	Cu, Zn, Pb			K
Hedbygruvan		—	100	
Södra Djuragruvan ..		—	100	
Djuragruvan		—	100	
<i>Grubbergfältet</i>	Zn, Pb			K
Lutjärnsgruvan		—	100	
<i>Vätängsfältet</i>	Fe			K
Ingelsgruvan		—	100	
Lindbogruvan		—	100	
Lissdanielsgruvan ...		—	100	
Lissgruvan		—	100	
Ollesgruvan		—	100	
Rasmundsgruvan ...		—	100	
Idre socken				
<i>Gröveldalsfältet</i>	Pb			K
Fågelleksgruvan 2 ...		—	100	
» 3 ...		—	100	
Norrbärke socken				
<i>Fänriksgruvan</i>	Fe	—	100	K
<i>Fösarbogruvan</i>	Fe	—	100	K
<i>Hamptusgruvan</i>	Pb	—	100	K
<i>Nya Melsjögruvan</i> ..	Fe	—	100	K
<i>Schaktgruvan</i>	Fe	—	100	K
STOCKHOLMS LÄN				
Ösmo socken				
<i>Uppebyfältet</i>	Fe, Mn			K
Uppebygruvan 1 ...		—	100	
» 2 ...		—	100	

1	2	3	4	5
VÄSTMANLANDS LÄN				
Norbergs socken				
<i>Andersbenningsfältet</i>	Fe			K
<i>Ickorrgruvan</i>		—	86	
<i>Skansbergsgruvan</i>		—	52	
<i>Myrsjögruvan 1</i>	Fe	—	100	K AA
<i>Villagruvan</i>	Fe	—	100	K
Lillhärads socken				
<i>Algruvan</i>	Mo			K
<i>Algruvan</i>		—	100	
<i>Skogsgruvan</i>		—	100	
Sala stad				
<i>Bronäsfältet</i>	Pb			K
<i>Bronäsgruvan 5</i>		—	100	
<i>Jugansbogruvan</i>	Zn, Pb	—	100	K
<i>Nygruvan 4</i>	Zn, Pb	—	100	K
<i>Springafältet</i>	Fe			K
<i>Åbygruvan</i>		—	100	
<i>Lungendalsgruvan</i>		—	100	
<i>Springargruvan</i>		—	100	
Skinnskattebergs socken				
<i>Daggruvan</i>	Fe	—	100	K
<i>Tallgruvan</i>	Fe	—	100	K
Fagersta stad				
<i>Polgruvan</i>	Fe	—	100	K
GÄVLEBORGS LÄN				
Järvsö socken				
<i>Simmesvallsgruvan</i>	Fe	—	100	K
Ovansjö socken				
<i>Bromansgruvan</i>	Fe	—	39	K
<i>Västerbergsgruvan 1</i>	Cu	—	100	K

1	2	3	4	5
ÖREBRO LÄN				
Hjulsjö socken				
<i>Hermansgruvan</i>	Fe	—	100	K
Linde socken				
<i>Nya Svartviksgruvan</i>	Fe	—	100	K
<i>Näsgruvan 3</i>	Fe	—	100	K
Ljusnarsbergs socken				
<i>Åxelgruvan</i>	Mo	—	100	K AA
<i>Bergsgårdsgruvan</i>	Fe	—	100	K
<i>Kvarnbacksfältet</i>	Mo			K
<i>Tallgruvan 1</i>		—	100	
<i>Larsfältet</i>	Fe			K
<i>Larsgruvan 6</i>		—	100	
» 9		—	100	
<i>Storstensgruvan</i>	Fe	—	100	K
<i>Sundsgruvefältet</i>	Fe			K
<i>Schaktgruvan</i>		—	100	
Nora socken				
<i>Knutsbergsfältet</i>	Fe			K
<i>Boställsgruvan 1</i>		—	100	
» 2		—	100	
» 3		—	100	
<i>Stängselgruvan</i>		—	84	
<i>Nya Hagbygruvan</i>		—	83	
Ramsbergs socken				
<i>Nya Backadalsgruvan</i>	Fe	—	100	K
<i>Västra Mariagruvan</i>	Cu, S	—	100	K
Nya Kopparbergs socken				
<i>Bergsätragruvan 6</i>	S	—	100	K
ÄLVSBORGS LÄN				
Herrljunga socken				
<i>Tiitebergsgruvan</i>	Cu, S	—	100	K

1	2	3	4	5
SÖRMLANDS LÄN				
Tunabergs socken				
<i>Dammgruvefältet</i>	Fe			K
Västra Dammgruvan		—	100	
Östra Dammgruvan .		—	100	
Västra Kärrgruvan .		—	100	
VÄRMLANDS LÄN				
Långseryds socken				
<i>Stonegruvan</i>	Ag Au, Cu	—	100	K
Värmskoögs socken				
<i>Karlsbolsgruvan 1</i> . . .	Pb	—	100	K
<i>Vegerbolsgruvan</i>	Pb	—	100	K
ÖSTERGÖTLANDS LÄN				
Godegårds socken				
<i>Melltorpsfältet</i>	Zn, Pb			K
Andersgruvan		—	100	AA
Sandfallsgruvan		—	100	AA

1	2	3	4	5
Voxmossgruvan		—	100	AA
Jönsmossgruvan		—	100	AA
Trevägsgruvan		—	100	AA
Utkantgruvan		—	100	
Tjällmo socken				
<i>Baggetorpsfältet</i>	W			K
Baggetorps gruva . . .		—	100	AM
Baggetorps Nordgruva		—	100	AM
Algruvan		—	100	AM
JÖNKÖPINGS LÄN				
Alseda socken				
<i>Kleva gruva</i>	Ni	—	100	K
Fröderyds socken				
<i>Inglamåla gruva</i>	Fe	—	100	K
KRISTIANSTADS LÄN				
Smedstorps socken				
<i>Österlenfältet</i>	Pb			K
Tyngbyholms silvergruva A		—	100	
Österlengruvan 6 . . .		—	100	
Österlengruvan 25 . .		—	100	

UTMÅL TILLHÖRIGA STATLIGA BOLAG

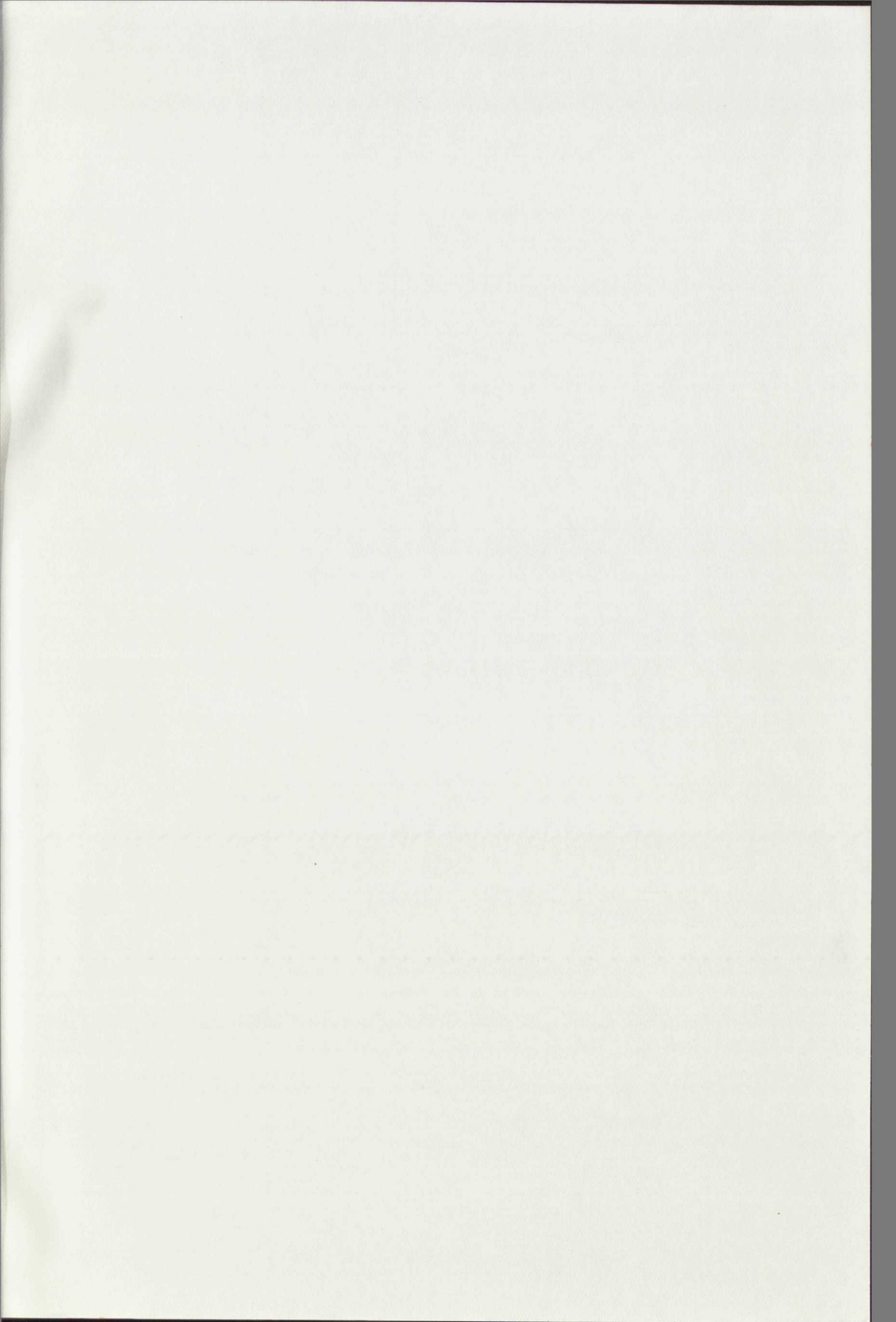
1	2	3	4
Utmål	Malmslag	Bolaget äger av	
		inmät.-andel c:a %	jordägareandel c:a %
Mertainens Gruf AB.			
NORRBOTTENS LÄN			
Kiruna stad			
<i>Laukujärvifältet</i>	Fe		
Laukusjärvi 6		100	100
» 10		100	100
» 13		100	100
» 15		100	100
» 16		100	100
» 19		100	100
<i>Mertainen</i>	Fe		
Mertainen 1		100	100
» 2		100	100
» 3		100	100
» 4		100	100
» 5		100	96
» 6		100	96
» 7		100	100
» 8		100	96
» 9		100	100
» 10		100	100
» 11		100	96
» 13		100	100
» 14		100	100
» 15		100	100
» 16		100	100
» 19		100	100
» 20		100	96
» 22		100	100
» 23		100	96
» 33		100	96
» 35		100	96
» 36		100	96
» 37		100	96
» 38		100	96

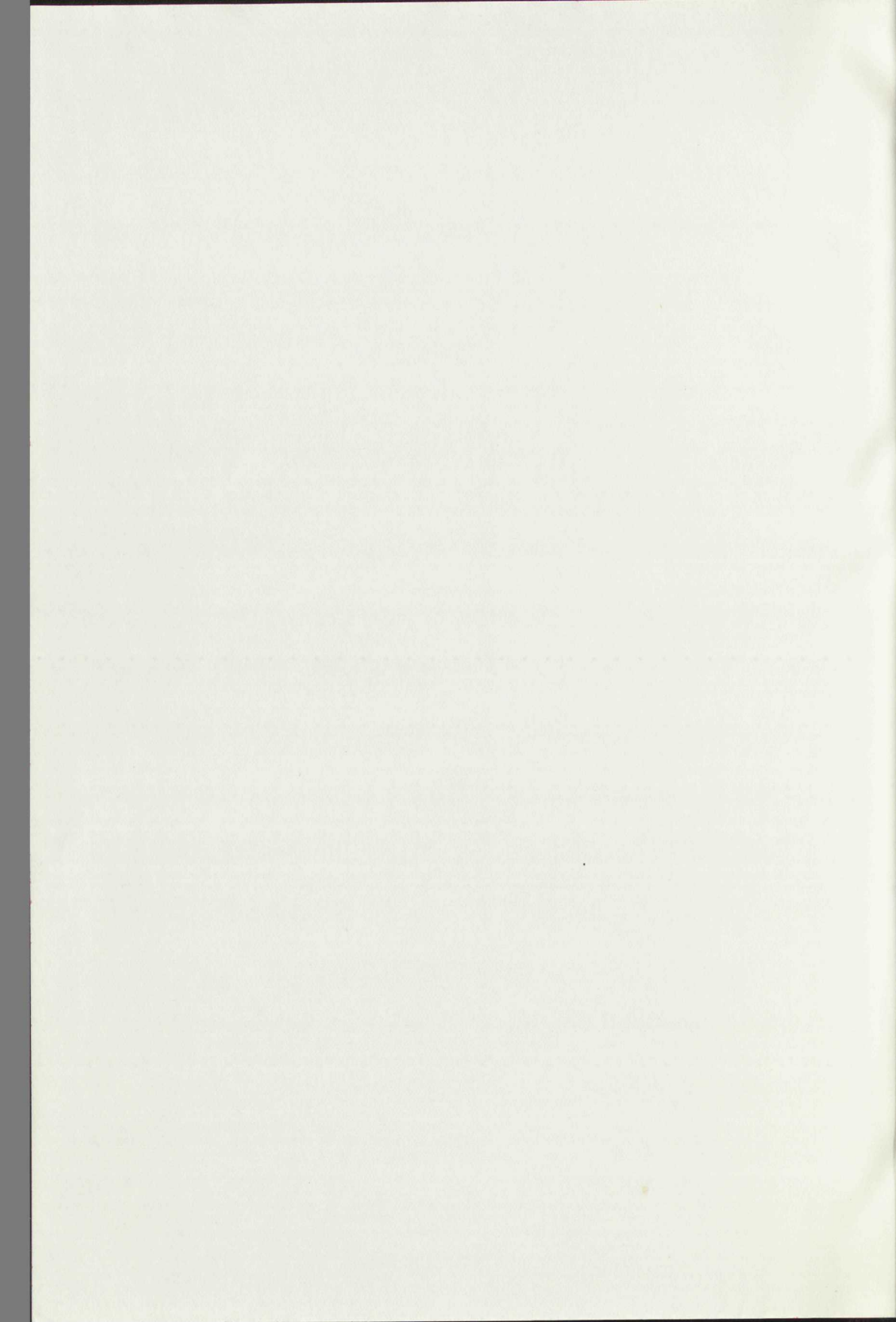
1	2	3	4
Mertainen 39		100	96
» 40		100	96
» 41		100	100
» 45		100	96
» 48		100	100
<i>Painirovafältet</i>	Fe		
August		100	100
Brödrafolkens väl		100	96
Carl		100	96
Carl XV		100	96
Erik		100	96
Eugen		100	96
Lovisa		100	100
Maria		100	100
Oscar II		100	100
Silverbröllopet		100	96
Sofia		100	100
Svea		100	100
Teresia		100	96
Vilhelm		100	96
<i>Raggisvaarafältet</i>	Cu		
Gordon		100	100
Kitchener		100	100
<i>Rakkurijoki fältet</i>	Fe		
Rakkurijoki 4		100	100
» 6		100	100
» 8		100	100
» 10		100	100
» 12		100	100
» 13		100	100
<i>Toppi malmfält</i>	Fe		
Toppi 1		100	100
» 3		100	100
<i>Tuollujärvisfältet</i>	Fe		
Tuollujärvi 26		100	100
» 38		100	100
» 40		100	100
» 41		100	100
Gällivare socken			
<i>Ekströmsbergsfältet</i>	Fe		
Ekströmsberg 1		100	100
» 2		100	100

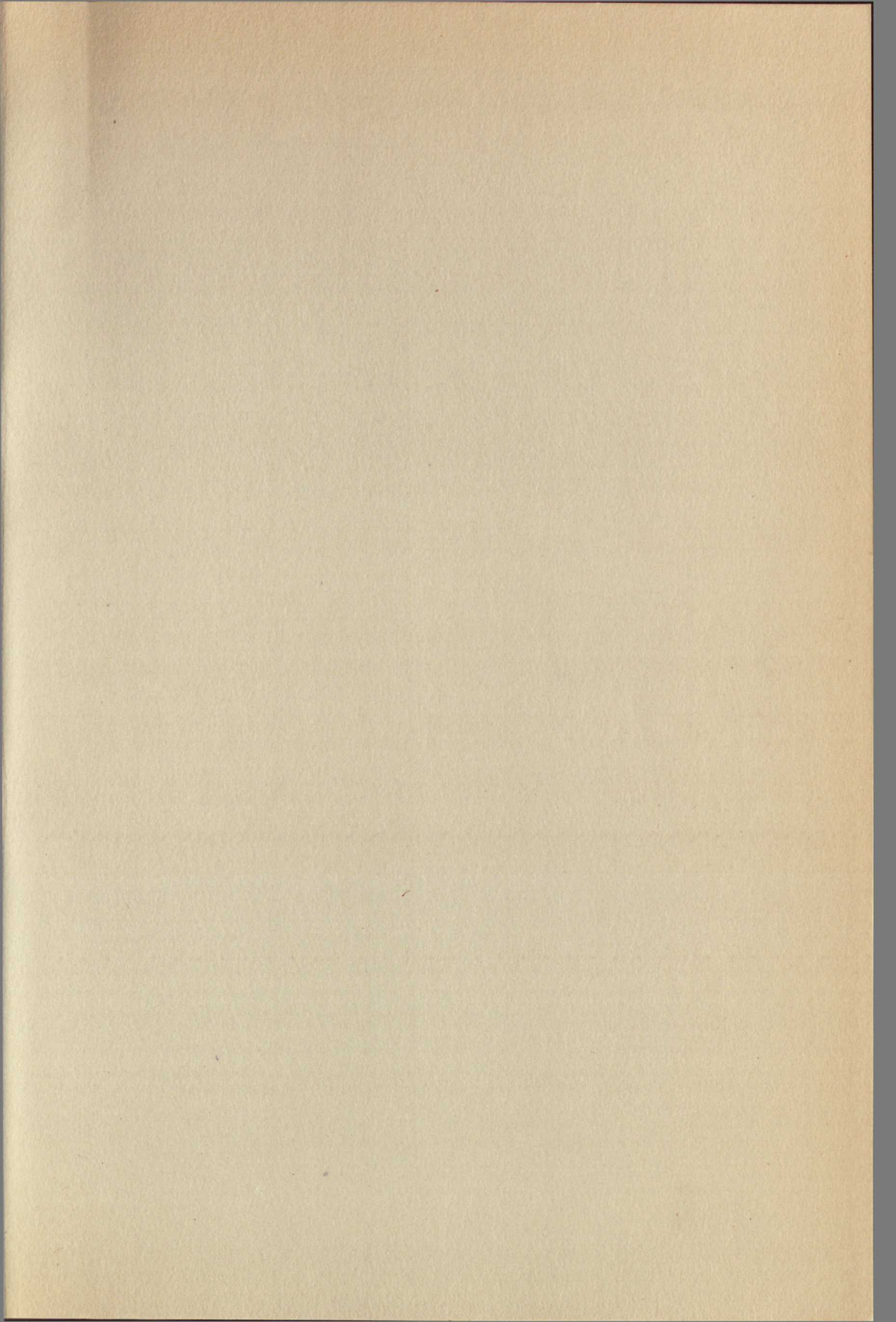
1	2	3	4
Ekströmsberg 3		100	100
» 4		100	100
» 5		100	100
» 6		100	100
» 7		100	100
» 8		100	100
» 10		100	100
» 12		100	100
» 13		100	100
» 14		100	100
» 19		100	100
» 22		100	100
» 23		100	100
» 24		100	100
Järta malmfält	Pb, Ag		
Järta 2		100	100
» 3		100	100
Salmivaara malmfält	Fe		
Salmivara 2		100	100
» 3		100	100
» 4		100	100
» 5		100	100
Ruotivare gruf AB.			
NORRBOTTENS LÄN			
Kvikkjokks kapell			
Ruouivarefältet	Fe		
Alpha		100	100
August		100	100
Axel		100	100
Ceres		100	100
Helios		100	100
Herkules		100	100
Hermelin		100	100
Industria		100	100
Janus		100	100
Juno		100	100
Jupiter		100	100
Kama		100	100

1	2	3	4
Luna		100	100
Mars		100	100
Medusa		100	100
Merkurius		100	100
Neptunus		100	100
Nikolaus		100	100
Nordstjärnan		100	100
Orion		100	100
Pallas		100	100
Perseus		100	100
Pluto		100	100
Prometeus		100	100
Ruota		100	100
Saturnus		100	100
Sirius		100	100
Tellus		100	100
Uranus		100	100
Venus		100	100
Vesta		100	100
Vulkanus		100	100
Vallatjället	Fe		
Hanna		100	100
Kastor		100	100
Mina		100	100
Pollux		100	100
Temis		100	100
Thorborg		100	100
Vega		100	100
Viktoria		100	100
Vilma		100	100
Zeus		100	100
Norrbottens Järnverk AB.			
SÖDERMANLANDS LÄN			
Tunaberögs socken			
Utterviksfältet	Fe, Mn		
Stora Utterviksgruvan ...		100	100
Strömhultsgruvan 1		100	100
» 2		100	100

Date	Particulars	Debit	Credit	Balance
1900	Jan 1			
	Jan 2			
	Jan 3			
	Jan 4			
	Jan 5			
	Jan 6			
	Jan 7			
	Jan 8			
	Jan 9			
	Jan 10			
	Jan 11			
	Jan 12			
	Jan 13			
	Jan 14			
	Jan 15			
	Jan 16			
	Jan 17			
	Jan 18			
	Jan 19			
	Jan 20			
	Jan 21			
	Jan 22			
	Jan 23			
	Jan 24			
	Jan 25			
	Jan 26			
	Jan 27			
	Jan 28			
	Jan 29			
	Jan 30			
	Jan 31			
	Feb 1			
	Feb 2			
	Feb 3			
	Feb 4			
	Feb 5			
	Feb 6			
	Feb 7			
	Feb 8			
	Feb 9			
	Feb 10			
	Feb 11			
	Feb 12			
	Feb 13			
	Feb 14			
	Feb 15			
	Feb 16			
	Feb 17			
	Feb 18			
	Feb 19			
	Feb 20			
	Feb 21			
	Feb 22			
	Feb 23			
	Feb 24			
	Feb 25			
	Feb 26			
	Feb 27			
	Feb 28			
	Feb 29			
	Feb 30			
	Feb 31			
	Mar 1			
	Mar 2			
	Mar 3			
	Mar 4			
	Mar 5			
	Mar 6			
	Mar 7			
	Mar 8			
	Mar 9			
	Mar 10			
	Mar 11			
	Mar 12			
	Mar 13			
	Mar 14			
	Mar 15			
	Mar 16			
	Mar 17			
	Mar 18			
	Mar 19			
	Mar 20			
	Mar 21			
	Mar 22			
	Mar 23			
	Mar 24			
	Mar 25			
	Mar 26			
	Mar 27			
	Mar 28			
	Mar 29			
	Mar 30			
	Mar 31			
	Apr 1			
	Apr 2			
	Apr 3			
	Apr 4			
	Apr 5			
	Apr 6			
	Apr 7			
	Apr 8			
	Apr 9			
	Apr 10			
	Apr 11			
	Apr 12			
	Apr 13			
	Apr 14			
	Apr 15			
	Apr 16			
	Apr 17			
	Apr 18			
	Apr 19			
	Apr 20			
	Apr 21			
	Apr 22			
	Apr 23			
	Apr 24			
	Apr 25			
	Apr 26			
	Apr 27			
	Apr 28			
	Apr 29			
	Apr 30			
	Apr 31			
	May 1			
	May 2			
	May 3			
	May 4			
	May 5			
	May 6			
	May 7			
	May 8			
	May 9			
	May 10			
	May 11			
	May 12			
	May 13			
	May 14			
	May 15			
	May 16			
	May 17			
	May 18			
	May 19			
	May 20			
	May 21			
	May 22			
	May 23			
	May 24			
	May 25			
	May 26			
	May 27			
	May 28			
	May 29			
	May 30			
	May 31			
	Jun 1			
	Jun 2			
	Jun 3			
	Jun 4			
	Jun 5			
	Jun 6			
	Jun 7			
	Jun 8			
	Jun 9			
	Jun 10			
	Jun 11			
	Jun 12			
	Jun 13			
	Jun 14			
	Jun 15			
	Jun 16			
	Jun 17			
	Jun 18			
	Jun 19			
	Jun 20			
	Jun 21			
	Jun 22			
	Jun 23			
	Jun 24			
	Jun 25			
	Jun 26			
	Jun 27			
	Jun 28			
	Jun 29			
	Jun 30			
	Jun 31			
	Jul 1			
	Jul 2			
	Jul 3			
	Jul 4			
	Jul 5			
	Jul 6			
	Jul 7			
	Jul 8			
	Jul 9			
	Jul 10			
	Jul 11			
	Jul 12			
	Jul 13			
	Jul 14			
	Jul 15			
	Jul 16			
	Jul 17			
	Jul 18			
	Jul 19			
	Jul 20			
	Jul 21			
	Jul 22			
	Jul 23			
	Jul 24			
	Jul 25			
	Jul 26			
	Jul 27			
	Jul 28			
	Jul 29			
	Jul 30			
	Jul 31			
	Aug 1			
	Aug 2			
	Aug 3			
	Aug 4			
	Aug 5			
	Aug 6			
	Aug 7			
	Aug 8			
	Aug 9			
	Aug 10			
	Aug 11			
	Aug 12			
	Aug 13			
	Aug 14			
	Aug 15			
	Aug 16			
	Aug 17			
	Aug 18			
	Aug 19			
	Aug 20			
	Aug 21			
	Aug 22			
	Aug 23			
	Aug 24			
	Aug 25			
	Aug 26			
	Aug 27			
	Aug 28			
	Aug 29			
	Aug 30			
	Aug 31			
	Sep 1			
	Sep 2			
	Sep 3			
	Sep 4			
	Sep 5			
	Sep 6			
	Sep 7			
	Sep 8			
	Sep 9			
	Sep 10			
	Sep 11			
	Sep 12			
	Sep 13			
	Sep 14			
	Sep 15			
	Sep 16			
	Sep 17			
	Sep 18			
	Sep 19			
	Sep 20			
	Sep 21			
	Sep 22			
	Sep 23			
	Sep 24			
	Sep 25			
	Sep 26			
	Sep 27			
	Sep 28			
	Sep 29			
	Sep 30			
	Sep 31			
	Oct 1			
	Oct 2			
	Oct 3			
	Oct 4			
	Oct 5			
	Oct 6			
	Oct 7			
	Oct 8			
	Oct 9			
	Oct 10			
	Oct 11			
	Oct 12			
	Oct 13			
	Oct 14			
	Oct 15			
	Oct 16			
	Oct 17			
	Oct 18			
	Oct 19			
	Oct 20			
	Oct 21			
	Oct 22			
	Oct 23			
	Oct 24			
	Oct 25			
	Oct 26			
	Oct 27			
	Oct 28			
	Oct 29			
	Oct 30			
	Oct 31			
	Nov 1			
	Nov 2			
	Nov 3			
	Nov 4			
	Nov 5			
	Nov 6			
	Nov 7			
	Nov 8			
	Nov 9			
	Nov 10			
	Nov 11			
	Nov 12			
	Nov 13			
	Nov 14			
	Nov 15			
	Nov 16			
	Nov 17			
	Nov 18			
	Nov 19			
	Nov 20			
	Nov 21			
	Nov 22			
	Nov 2			

Statens offentliga utredningar 1950

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2:18. Redogörelse för detalj-distributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Örebro län. [1]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande angående tyskgruvorna och centralorgan för gruvvären-
den. [2]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.